

Historisk roman

KATTMAMMAN

Bosse Johansson

KATTMAMMAN

Bosse Johansson

Utgiven av Bokförlaget Stigfinnaren
Copyright © Bosse Johansson 2018

Grafisk form: Robert Johansson, GJ Offsettryckeri AB, Kalix
Tryck: Scandbook, Falun
ISBN 978-91-639-7960-6

*VARMT TACK till alla er som med
goda råd, intressanta uppgifter och
annat värdefullt stöd bidragit till
min historiska roman.*

Bosse

*”Jag är inte värd att ha ägt söner som så helt gett sina liv för rättvisan
och bekämpat det orätta våldet.*

*Jag är tacksam till Gud att ha ägt söner som offrat sina liv mot
bolsjevismen, för Nordens frihet och Sveriges ära.”*

1

Tysktåget (juni 1941)

Lilly ömsom småspringer och ömsom dansar sig fram på byavägen.

Snett bakom till höger trippar storasyster Lovisa och till vänster lillasyster Anna-Lena, tillsammans bildar de en spontan formering som närmast liknar en spjutspets. Trion är på väg till stationen i Faraborg där ett efterlängtat tåg snart ska komma in.

Engelbrechtdivisionen med tusentals fullt stridsutrustade tyska soldater ska korsa Sverige, från Charlottenberg i Värmland till Haparanda i Norrbotten.

Samlingsregeringen har äntligen gett sitt tillstånd och Lilly är lyrisk - men grämer sig samtidigt över att hon inte kunde vara med i går kväll när det första historiska tysktåget passerade hembyn.

Men det gäller att prioritera och plikterna kallade. Lilly har nämligen en nyckelposition som föreståndarinna för Telegraf & Telefonstationen i grannkommunen Brenn där hon numera bor och är gift.

”Hur såg det ut”, frågar hon för tredje gången men Lovisa fnyser och drar nonchalant på svaret, fullt medveten om att det inte blir populärt.

”Det var väl ungefär som ett svenskt tåg med militärer. Prydliga gossar som vinkade från neddragna kupéfönster.”

”Men nog var det väl skillnad”, envisas Lilly men får åter till svar att uniformerna faktiskt såg svenska ut.

Midsommarhelgen var ovanligt fin i år med strålende sol och närmare trettio grader i skuggan. I dag, fredag den 27 juni, är det ännu varmare men Lilly envisas med att hålla stilen. Systrarna är finklädade alla tre men Lilly utmärker sig särskilt med svarta läderstövlar, blankputsade och knähöga, brungul skjorta med matchande slips samt brunt läderkoppel och svarta ridbyxor. Uniformen full-

bordas med svastikan på klarröd armbindel. Lovisa kan som vanligt inte låta bli att retas lite:

”Hör du Bruna Bönan, är det inte svettigt? Jag är redan dyngblöt under armarna trots att jag har min svalaste sommarklänning. Du kan väl lossa på slipsknuten i alla fall och ha skärmmössan i handen tills vi är framme.”

Lilly muttrar men lyder rådet beträffande mössan och tänka sig - det ger faktiskt extra schvung åt valsens. I andra handen har hon en grann bukett med nyplockade blomster från dikesrenen och rabatten hemmavid.

Särskilt många vuxna bybor är inte i farten men ett och annat nyfiket ansikte skymtar bakom sommargardinerna. Dom försöker väl bota baksmällan genom att hålla sig i skuggan, tänker Lilly som själv trivs allra bäst i stråleglansen.

Att inte särskilt många bybor kom till stationen i går kväll är svårt att förlåta. Men man kommer snart att få krypa till korset och det snabbare än någon kan tro. Särskilt kommunisterna, tänker Lilly belåtet. Vore det inte för vårt exemplariska samarbete med Oberleutnant Zindel i Luleå hade vi kanske missat denna stora händelse. Och det blir förstås många tågsätt, närmare bestämt femton med tusen soldater i varje som ska se till att Barbarossa krossar det bolsjevikiska barbariet även längst i norr.

Hemma i lägenheten i Brenn har Lilly en byst av Hitler - och en förstoring med Führern, Göring och Goebbels på salsväggen. Alla tre med ballongbyxor snarlika dem som Lilly har i dag.

Det här blir succé och tänk om tåget stannar! I radion sas igår att samlingsregeringen bestämt att tågen bara får stanna på några få förutbestämda platser (bl a för utspisning och att soldaterna ska få sträcka på benen) men Faraborg är ingen sådan plats.

”Stannade verkligen tåget här i går? Då gör det säkert det i dag också och tänk vad vi ska bli beundrade! Jag ska hälsa varenda en med sträckt arm.”

”Bara du håller ihop benen så går det nog bra...”

Lovisa kan vara riktigt plump och dryg i rollen som storasyster trots att det bara skiljer ett år mellan dem (hon fyller 45 på ett par

veckor). Lilly avbryter valsen, vänder sig mot Lovisa och utbrister med ovanligt mörka ögon:

”Varför är du så mallig? Du har ju sex barn men bara fyra med Edvin, de två första har väl fader okänd...

Lovisa blir inte svaret skyldig.

”Man ska inte kasta sten i glashus. Du har ju också sex barn men alla med olika karlar, som det verkar åtminstone. Och var är alla barnen om jag får fråga? Nä, du är en riktig kattmamma, Lilly, precis som det stod i det där anonyma brevet..”

”Nu är du riktigt djävlig. Du vet ju...”

Mer hinner Lilly inte säga förrän tågvisslan tjuter och nu är det bråttom. Småspringande så dammet får stövlarna att mista sin glans när systrarna fram till perrongen, precis lagom för att se ångloket pustande forcera sista backen i kurvan före stationen. Och medan bommarna fälls vid vägen mot Västra Bodträsk och klockorna plingar stryker Korv-Johan senap på sista slangen - från och med nu riktas all uppmärksamhet mot tågsättet som lär innehålla 150 elitsoldater.

Lilly räknar med att samtliga är stridsberedda och hängivna den höga saken men hon blir snart besviken, dubbelt upp till och med. För tåget tuffar vidare i sakta mak utan att stanna helt och dessutom verkar soldaterna både ointresserade och yrvakna. Men några öppnar fönstren och vinkar och från en kupé singlar några chokladkakor i glansigt papper ned mot perrongen där några tonårspojkar med vassa armbågar drar högsta vinsten.

”Blommorna Lilly - du glömmer väl inte blommorna!”

Förlamningen släpper och nu springer hon ikapp med tåget, kastar blommorna en och en mot de öppna kupéfönstren. Mid-sommarblomstren når inte fram men några soldater lyckas lekfullt skrattande fånga en handfull gula daldockor som betvingat fartvinden.

Perfekt - men det viktigaste återstår!

”Blomster für mein sohn, Er heisst Per-Gustaf Johansson und ist ein held. Kämpfte an die kommunisten, verschwunden in Salla. Helf mir ihn zu finden, bitte, bitte!”

Vid det här laget är Lilly så andfådd att det är svårt att höra vad hon ropar. Men ett par soldater ler vänligt och en av dem lyckas till och med överrätta en chokladkaka.

”Mein sohn heisst Per-Gustaf! Er ist ein helt, bitte, bitte! Tot zu dem bolsjeviken!”

Lilly söker ögonkontakt i det längsta men snart har det fullastade tåget segat sig ut ur stationsområdet. Riktning österut med målet Murmansk där ryssen ska bli en munsbiter för tysken.

I vart och vartannat hus trion passerar på väg mot hemgården skymtar man ansikten bakom gardinerna; bybor som nyfiket men även föraktfullt försöker värdera det som utspelar sig framför deras ögon denna vackra högsommardag.

På övervåningen i ett av husen står ett fönster på glänt. Någon meter in i rummet har ett litet bord placerats och på bordet en grårutig soffkudde, ett arrangemang som inkluderar en krypskytt med osäkrat gevär.

Men den medelålders mannen gör patron ur och stänger försiktigt fönstret - med en sista hatfull blick på kvinnan i tysk uniform...

2

Kattmamman

”Det där du sa på järnvägsstationen kommer jag aldrig att förlåta dig, Lovisa!”

Lilly kokar fortfarande av ilska och förödmjukelse när hon och systrarna slår sig ned för att dricka kaffe.

”Sagt är sagt så varför ska man förlåta”, tillägger hon och blossar häftigt på sin cigarett.

Det anonyma brevet fick hon med posten i mitten på 20-talet, någon månad efter att hon fött sitt sista barn och långt innan hon flyttade till Brenn och gifte sig. Brevet var maskinskrivet och undertecknat ”Hämnaren”:

Med kattmamma menas ett djur, eller i extrema fall en människa, som gömmer sina ungar. Som bär bort dem, struntar i dem, överger dem för alltid och till och med dödar dem.

För en katt är beteendet naturligt och det kan ibland, även för en människa, vara rent av nödvändigt för att i nödsituationer rädda sig själv och så många ungar som möjligt.

Men i ditt fall har det handlat om ren och skär egoism och en vacker dag får du ditt straff, var så säker!

Hämnaren

Lillys föräldrar Johan och Hedvig Johansson tillät henne inte att gå till polisen och hotbrevet hade efter alla dessa år fallit i glömska. Ända tills i dag och nu får Lovisa en sko i huvudet av Lilly, som även följer upp med en giftig kommentar:

”Fy skäms, och du lämnade ju också bort ett barn! Dessutom ditt första, det skulle jag aldrig ha kunnat göra!”

Föräldrarna som hört att det bråkas i köket kommer ned från övervåningen för att höra vad som står på, men någon förklaring får de inte. I stället reser sig Lilly häftigt upp från bordet så att stolen välter och i nästa ögonblick är hon ute i bilen och far iväg med en rivstart så dammet yr.

Med sidorutan nedvevad så ansiktet duschas med frisk luft har hon snart lugnat ned sig och väl hemma i Brenn ger hon maken Harald en riktig björnkram, den första på länge.

”Det var en fantastisk upplevelse att möta tåget och att få önska de hängivna soldaterna lycka till. Och daldockorna plockade man ur min hand, en efter en så hela buketten följde med till fronten!”

”Jag förstår, du gör verkligen allt du förmår för att försöka hjälpa Per-Gustaf. Men nu måste du vara väldigt trött, lägg dig i soffan du och vila en stund medan jag ordnar med maten.”

Det är en bra idé även om Lilly inser att hon är för uppriven för att kunna slappna av. Tankarna går hela tiden till Lovisas pikar om kattmamman - en beskrivning som ju även kunde stämma in på henne själv, funderar Lilly.

Lovisa som är äldst i syskonskaran var nitton år när hon blev gravid första gången, med fader okänd som det brukar heta. På föräldrarnas enträgna begäran for hon till annan ort för att föda barnet och där blev det också adopterat. Av goda människor som länge längtat efter en dotter, som Johan och Hedvig gång på gång poängterade.

Två år senare fick Lovisa sitt andra barn, en son som hon födde hemma i Faraborg och även i det fallet var fadern okänd. En tid efter att Lovisa gift sig fick maken Edvin kännedom om hennes bortadopterade dotter, med oanade konsekvenser. Edvin drog sig först undan och blev tyst som muren - sedan blev han kär i den redan öppnade flaskan och blev elak mot allt och alla.

Värst var han mot hästen som jämt och ständigt fick sona för alla halvsanningar och lögn. Edvin hade utsatts för. Men straffet kom då han i fyllan och villan vurrade svårt med sin motorcykel och miste ett ben. Att plötsligt bli enbent var naturligtvis ett kännbart öde, närmast en katastrof. Gårdens åtta kor och hästen krävde

sin man och kvinnfolket hade byns gästgiveri och telefonväxel att sköta. Samtidigt medförde Edvins träben att hans alkoholproblem förvärrades.

”Fyra barn har han men Lovisa har sex. Tänk om han visste det, då skulle han nog slå ihjäl henne. Förresten borde nog även jag berätta om alla mina sex barn för Harald. Får han veta det bakvägen förlåter han mig aldrig”, funderar Lilly och vrider sig olustigt i favoritfåtöljen.

Faktum är att familjen Johansson lyckats förvånansvärt väl med att behålla hemligheterna inom de egna väggarna. Då tänker Lilly inte i första hand på Lovisa utan på sig själv, på allt det jobbiga hon utsattes för utan att våga öppna sitt hjärta för någon. Det var kvällen innan hon skulle fylla sjutton som hon blev med Per-Gustaf.

”Jag känner fortfarande lukten av hö och lagårdstäv. Oj oj oj, jag säger då det och inte fick jag föda honom här hemma.”

Nej minsann, och nog var det lillasyster Lilly som fick bana väg för storasyster Lovisa i stället för tvärtom. Först genom att hålla sig inne och gömma sig - eller på olika sätt dölja sin graviditet när någon bybo knackade på för att exempelvis köpa mjölk. Allt detta var så påfrestande att det kändes som en lättnad att kliva på taget och bege sig söderut för att i hemlighet föda sitt barn.

Vid det laget hade världskrigets konturer blivit skarpa och skyttegravarna börjat grävas genom Belgien och Frankrike. Men särskilt långt behövde hon inte åka. Det fick räcka med Umeå den gången, i motsats till Lovisa som ett halvår senare fick åka till Mora i Dalarna.

Den stora skillnaden var dock att Lovisas dotter blev bortadopterad på plats, till ett snällt par som redan hade en son, medan Lillys nyfödde son fick följa med henne hem.

Per-Gustaf är fortfarande hennes allt. Han var och är hennes kärleksbarn och därför gör det så ont att han är försvunnen nu. Varför hennes föräldrar lät sig bevekas har Lilly aldrig förstått. Att hon var så ung borde väl ha talat för adoption men kanske var det tårarna, att hon grät så hjärtslitande...

Bara ett år senare födde hon sitt andra barn, en söt gosse som

fick namnet Sture. Då hade det inte varit aktuellt att åka iväg och adoptera bort - tisslandet och tasslandet hemmavid skulle bemötas med högburet huvud.

Knappt två veckor före sin 21-års dag fick Lilly sitt tredje gossebarn och då hade åtgärder vidtagits i god tid. En familj med rötter i Vallonien hade enträget ansökt om adoptivbarn och nu gick deras dröm i uppfyllelse. De bodde i Elvanäs och dit tog Lilly tåget innan magen hunnit avslöja hennes belägenhet.

Tre barn på fyra år och alla med anteckningen "fader okänd". Nu fick det vara nog, tyckte Lillys föräldrar. Men osvuret är bäst och tre månader efter att Patrik föddes (tilltalsnamnet var det hon som bestämde) blev hon på smällen igen. Det blev en flicka, så söt, så söt...

Den gången var den avgjort svåraste. Faktiskt riktigt svår, minns Lilly med en snyftning som hon inte hinner svälja och som når maken där ute i köket.

"Hur är det? Försök nu koppla av och ta dig en liten tupplur före maten."

Ibland brukar Harald titta forskande på sin hustru, som om han anar att hon bär på hemligheter som han borde få ta del av. Gossarna känner han ju visserligen till, de tre första vill säga, men övriga barn har han inte en aning om. Det är Lilly säker på men en vacker dag måste han förstås invigas, få sig berättad hennes version av familjeskammen.

Första dottern fick namnet Lena efter Lillys älskade lillasyster. Hon föddes i november 1919, på samma sjukhus i Mora där Lovisa fick sin förstfödda tre år tidigare. Dit tog Lilly förstås tåget, sista biten längs Inlandsbanan, och som vanligt blev det "fader okänd" i född- och dödboken.

"Men nog visste jag vem som var pappan alltid, han var så stilig i uniform."

Mannen jobbade i byggsvängen i Malmfälten och gjorde lumpen när han råkade stöta ihop med Lilly, för att några år senare emigrera till Amerika. I sina gömmor har Lilly ett fotografi som den berömde

Kiruna-fotografen Borg Mesch tog av den unge mannen och hans bästa kompis. Han tänkte ta med sig Lena till Amerika när hon var tre år men det fick han inte, fosterfamiljen i Dalarna sa nej.

"Och det hade förstås jag också gjort. Med facit i hand var det kanske synd eftersom Lena blivit så bitter. En gång sa hon rakt ut att jag måste vara känslokall som lämnat bort mitt barn. Sönt är tråkigt att höra men samtidigt har hon ju gett mig mina första barnbarn och dom älskar jag över allt annat", suckar hon med slutna ögon.

Även sitt femte barn födde Lilly i Mora. En son som med anteckningen "fader okänd" placerades i fosterfamilj men då han vantrivdes fick bo hos sin biologiska mor i Faraborg. Då inte heller detta arrangemang fungerade, han kände sig utanför, blev han åter fosterson i Moratrakten.

I samma veva hade Lilly fött sitt sjätte barn på Gabriella Noréns förlossningshem i Skänninge. Denna privata anläggning i Östergötland hade som specialitet att snabbt slussa vidare de nyfödda små liven till fosterfamilj, vilket också gjordes på önskemål av modern Lilly. Lilla Greta blev väl omhändertagen hos en lantbrukare i trakten, men det som blev speciellt denna gång var att Gretas fader gett sig tillkänna.

I mars 1925, en månad innan hon föddes, intygade mannen att han var fadern. Han hette Björn och var från Ångermanland, var gift och hade två barn. Som homeopat och livförsäkringsagent var han på ständig resa i landet och vid ett tillfälligt stopp i Faraborg hade han råkat stöta ihop med Lilly Johansson.

Det slutade med en herdestund på järnvägshotellet.

Björn var en charmör och man hade det bra, men hon besvarade aldrig hans kärlek. Så har det ju förstås varit med nästan alla hennes kavaljerer...

Men Björn hade fallit pladask för den paranta damen och han beslutade sig för att satsa allt på ett fast förhållande - där på sikt även den Johanssonska gården med gästgiveri, jordbruk och stor skogsareal fanns med i potten. Några år efter att han erkänt faderskapet gav han dock upp och vid det laget hade hustrun ansökt om skilsmässa.

För Lillys och Björns dotter Greta blev de första tio-tolv åren i Östergötland lyckliga, men väl i tonåren började hon grubbla över vem som alltid skickade henne fina presenter till jul och bemarkelsedagar. Lantbrukarparet beslutade därför att lägga korten på bordet och berätta hur allt låg till; att de inte var hennes biologiska föräldrar, att fadern var okänd och att modern Lilly bodde långt därifrån.

3

Resandefolk

(sommaren 1929)

Järnvägen har gett Faraborg något av en kosmopolitisk prägel. Utvecklingen tog ordentlig fart året före världskriget då banan blev klar till Tornedalen. Under kriget transporterades stora mängder gods på denna förbindelselänk mellan öst och väst, och då fanns också världens största postkontor vid banans dåvarande ändpunkt i Karungi.

Men även Faraborg har naturligtvis dragit nytta av järnvägen. Här passerar folk från när och fjärran tack vare det alltmer finmaskiga vägnätet, inte minst norrut mot Malmfälten och övriga inlandskommuner.

Tack vare familjen Johanssons gästgiveri och framför allt telefonväxeln som Lilly ansvarade för höll hon sig ajour med det mesta. Barnafödandet på annan ort innebar också en öppning mot övriga världen, i motsats till den inskränkande gårdsgård utan grind som omgav många flerbarnsmammor.

”Vi har väldigt mycket att tacka våra föräldrar för, och även Gunnarsson har förstås betytt mycket för mig”, brukar Lilly framhålla för sina systrar.

Gunnarsson är byns folkskollärare och det var han som invigde henne i livets små hemligheter - och gränslösa möjligheter. Det var i folkskolan de träffades först och för varje år utvecklades deras relationer, framför allt under icke skoltid. Med sig i rockfickan hade den naturromantiske läraren nästan alltid någon av Knut Hamsuns böcker som han läste högt ur med stort välbehag.

Gunnarssons intresse för historia var närmast omätligt och det var han som väckte Lillys intresse för de tyska nationalsocialisterna, NSDAP, och deras partiprogram. Med stolthet berättade han också för Lilly att Sverige gick i bräsch för att inrätta ett statligt

rasbiologiskt institut, som ett viktigt led i att försvara vårt nordisk-germanska arv.

Efter att Lilly våren 1925 fött och lämnat sitt sjätte barn Greta i Östergötland kände hon sig för första gången riktigt fri. Tack vare sitt självförtroende och sina paranta manér var hon ständigt uppvaktad av det andra könet, och med hjälp av sin allmänbildning sållade hon lätt agnarna från vetet.

I kommuncentrat Kölis såg hon till att lära känna fint folk som apotekaren, distriktsveterinären, skeppsmäklaren och flottningsinspektören - allihop inflytelserika personer som samtidigt sympatiserade med nationalsocialisterna i Tyskland.

Ett problem var förstås etablissemangets koder, där det bland annat gällde att fullt ut respektera rangordningen i varje samhälle. I bondbyarna exempelvis var det som regel att par storbönder som styrde och ställde - medan det i tätorterna var betydligt mer komplicerat.

Gemensamt för alla samhällen, stora som små, var dock att kvinnan skulle veta sin plats och tåga i församlingen. Vilket naturligtvis inte passade Lilly det minsta och var något som hon absolut inte tänkte acceptera. Men det gäller att välja sina strider och på den punkten har Lilly alltid varit exemplarisk.

Doktorn i Kölis, exempelvis, lyckades hon tämligen enkelt charma i samband med ett besök på hans mottagning. Denna jämförelsevis oskyldiga kurtis resulterade i att hon så småningom kom att tillhöra även doktorinnans förtrogna, vilket i sin tur gav ringar på vattnet i form av fler likasinnade nationalister.

Lillys far Johan hade alltid betonat sambandet mellan ett starkt rättsväsende och rättssamhällets bevarande. För att uppnå detta krävs rättframma poliser som vågar säga ifrån, och som samtidigt är folkliga och vinner flertalets förtroende.

Sådana rättvisans förkämpar lärde Lilly känna i Kölis och Brenn.

För några år sedan inträffade en misstänkt mordhistoria i trakten. Genom att så ofta hon kunde lyssna på telefonsamtal mellan abonnenterna längs järnvägen lyckades Lilly få en bred

och förhållandevis detaljrik bild av polisutredningen och vad som förevarit. Dessutom såg hon till att närvara på de evenemang som nationalistvännerna i Kölis anordnade dessa spännande sommarveckor.

Det var en äldre man och hans sonson som en varm och fin morgon upptäckt mansliket i en mindre sjö vid byn Svartvattnet. De skyndade sig att rapportera fyndet till polisen i Kölis och därifrån ryckte fjärdingsman Olle Rickardsson ut samma dag. Dessförinnan hade han ringt ihop några bybor som skulle hjälpa till att bära liket någon kilometer till byn.

Men liket som var kraftigt uppsvullet luktade fruktansvärt och alla ryggade förskräckt tillbaka efter att de lyft in liket i en trälåda.

Allt detta och ännu mer makabra beskrivningar hade Lilly fått sig till livs genom telefonväxelns hörlurar, och sedan berättade fjärdingsman Rickardsson för henne hur han lyckades genomföra själva liktransporten:

”Jag är ju inte född i farstun precis, som min salig fader brukade säga, så jag hade förutsett hur illa det var. Därför hade jag införskaffat en liter brännvin som bärarna fick halsa ur och då kunde projektet genomföras.”

Den döde hade varit prydligt klädd i cheviotkostym med klädda knappar, enradig väst, linneskjorta med vit botten och breda svarta ränder, samt manschettknappar av gul metall och huvud av grönt glas.

Mannen hade också haft av grovt bomullsgarn stickade kalsonger. Dessa hade ett fabriksmärke i form av ett ljusgrönt hus och med texten ”Hemstickade, inregistrerat”. Vidare grågröna svarta hängslan med fasta stroppar av flätat garn, svarta grova strumpor och svarta snörskor av chevreaux. Skorna var i storlek 40 eller 41 och hade tåhättor, gummiklackar samt fabriksmärkta skostroppar och monogrammet SAW.

Alla dessa uppgifter hade landsfiskal Ström i Kölis tagit med i en efterlysning men han fick inte ett enda napp. I praktiken var det fjärdingsman Rickardsson som höll i utredningen och han gjorde det föredömligt, tyckte Lilly.

Den uppfattningen delades dock inte av ortsbefolkningen. Vid bärgningen av kroppen tyckte sig en bybo se ett kulhål i huvudet och det fanns trådar på kläderna som från en säck. Dessutom rapporterade den bybo som upptäckt kroppen och vänt den med en åra att han sett en snörstump i vattnet, vilket kunde tyda på att kroppen varit förankrad på djupare vatten. Denna och andra uppgifter struntade dock polisen i att följa upp och det dröjde fyra dygn innan dödsorsaken fastställdes vid obduktionen i Kölis.

”Min man hittade skotthålet i håret ovanför högra örat. Kulan hittade han inne i huvudet bakom vänstra örat”, berättade doktorinnan stolt för sina väninnor.

Först tre veckor efter att liket hittats fastslog Statens materialprovvningsanstalt att det var en nio millimeters blykula som vägde sju gram. Vilken sorts vapen det handlade om var oklart men Olle Rickardsson utgick ifrån att det varit en pistol eller slaktmask, vilket också många bybor spekulerade i eftersom kulan stannat i huvudet.

Polisen jobbade nu utifrån teorin att det inte handlade om självmord, utan ett skickligt planlagt rån-mord. För detta talade bland annat att det i offrets kläder endast fanns en avbruten fickkam. Olle Rickardsson lät dock aldrig dragga systematiskt efter vapnet eller andra föremål. Ett annat stort problem var förstås att offrets identitet fortfarande var okänd, ingen person var anmäld saknad.

Det spekulerades förstås vilt bland ortsbefolkningen och Lilly fick höra många som hon tyckte intressanta uppgifter, uppslag som hon snabbt vidareförde till Olle.

Vid obduktionen framkom att mannen varit lång och smal, ljuslagd, möjligen rödlätt och att han haft små tänder som satt glest i överkäken.

”Ljushyad och 180 centimeter lång, det tyder kanske på att han var svensk eller finsk”, kastade Lilly fram på syjuntan som för ovanlighetens skull träffades mitt i sommaren.

”Stopp nu - glöm för all del inte fötterna. Min man har då aldrig sett en fullvuxen svensk man som haft storlek 40 eller 41”, framhöll doktorinnan indignerat.

Redan från första dagen cirkulerade mer eller mindre fantasifulla teorier bland ortsbefolkningen och polisen var förstås tvungen att sälla hårt. En teori gick ut på att offret var svensk-amerikan på besök i gamla Svedala:

”I så fall borde han väl ha haft amerikanska kläder”, invände Olle Rickardsson direkt.

Att det bara är någon kilometer från järnvägsstationen till fyndplatsen kunde förstås tyda på att offret varit tågresenär och det spekulerades friskt om en finländare; vilken finne som helst men främst en som jobbade i Sverige och var på väg hem på semester. Men redan när fjärdingsmannen kom fram till sjön med byborna och såg liket för första gången sorterade hans hjärna fram en huvudkandidat, med hemvist i grannlänet.

”I våras var här en gårdfarihandlare från Västerbotten. Han for runt här i bygden och plötsligt var han försvunnen”, sa Rickardsson när de för minst tjugonde gången ställde ned liklådan och snabbt klev åt sidan för att få frisk luft och en sup.

När fjärdingsmannen testade sin teori på Lilly blev hon bara artigt intresserad, och några dagar senare fick hon rätt. Gårdfarihandlaren dök upp på en polisstation i Tornedalen efter att ha tagit del av Norrländskans löpsedel:

”Jag har förstått att det är mig man kallar mordoffret, eller självspillingen, men som ni ser är ryktet om min död betydligt överdrivet!”

Olle Rickardsson fick för ovanlighetens skull en rejäl avhyvling av sin chef, landsfiskal Ström, och varje gång han visade sig ute på samhället haglade gliringarna tätt. ”Skrattar bäst som skrattar sist”, tänkte då Rickardsson som lyfte på mössan och log tillbaka. Han hade nämligen för länge sedan insett betydelsen av att hålla sig väl med fotfolket och framför allt, att lyssna!

Därför hade han också lagt på minnet en förflugen kommentar som en av likbärarna slängde ur sig utan att någon annan tycktes reagera.

”Det här liket i lådan, nog är han väldigt lik en av tattarna som var här för en tid sedan...”

Även en del faraborgare hade sett resandefolket passera längs militärvägen mot Boden där några av dem lyckats köpa hus. Fjärdingsmannen tipsade landsfiskalen som i sin tur ringde kollegan i Boden men även det visade sig vara en nitlott - ingen i tattargänget var försvunnen.

För en gångs skull tyckte Lilly synd om Olle och hon ägnade nästan en kvart åt att berömma hans klarsyn:

”Tattarna kan man aldrig lita på och lata är dom så det räcker och blir över. Det enda dom duger till är att förtenna och stjäla där dom kan, tjuvgodset gömmer dom under kjolarna.”

4

Poliskårer

(april 1933)

Lilly är i full färd med att etablera sig i Brenn - som föreståndarinna för Telegraf & Telefonstationen.

Det visar sig snart att hon har stor nytta av erfarenheterna från Faraborg, inte minst när det gäller kontakterna med polismyndigheten. Regelbundet besöker hon numera poliskontoret i Brenn där landsfiskalen Oskar Bergsten är en stark ledare med integritet och karisma. Vilket väl knappast kan sägas om kollegan Ström i Kölis där två av fjärdingsmännen fått tämligen fria tyglar. Som ett direkt resultat av Ströms svaga karaktär tillåter sig fjärdingsmännen att även i tjänsten hylla nationalsocialisternas framgångar i Tyskland - något som Lilly förstås uppskattar men bara i tysthet.

Här i Brenn har namnet Karlsson varit en maktfaktor i årtionden. Detta främst då en trio i samma familj lagt beslag på nästan alla socknens polistjänster. De är alla fjärdingsmän och heter Edvard, Sigvard och August varav den sistnämnde är aktiv kommunalpolitiker för socialdemokraterna.

Varje gång Lilly besöker polisstationen detta löftesrika år går diskussionens vågor höga och allt utgår från världsläget. I slutet av januari utsåg Tysklands president Hindenburg hennes mustaschprydda idol Adolf Hitler till rikskansler och nu, efter bara några månader, pekar allt bara uppåt och framåt.

”Jag läste i Norrländskan i morse att den där Hitler är en diktator. Må vara att han låtit fängsla kommunisterna, det var kanske en sån som tände på riksdagshuset i Berlin. Men nu har han också förbjudit socialdemokratiska partiet”, säger Edvard Karlsson och tittar sig omkring i polislokalen, som för att få medhåll.

Lilly lyckas hejda ett leende för som vanligt undviker hon i det längsta att avslöja sina politiska preferenser; det är alldeles för tidigt

för det men vänta bara...

Hon har läst NSDAPs partiprogram massor av gånger så hon kan slagorden och de flesta punkterna utantill. Dessutom har hon alltid Mein Kampf inom räckhåll på nattygsbordet.

Socialdemokrater och kommunister kommer från samma soptipp. Och det är faktiskt där dom hör hemma, tänker hon med nollställda anletsdrag och sänkt blick, rädd för att ögonen avslöjar henne.

"Och alla andra partier utom Hitlers nationalsocialister uppmanas att upplösa sig själva. Utan demokrati ökar risken för ett nytt krig - vilket elände", fortsätter August Karlsson och skakar på huvudet.

Även nästa dag besöker Lilly polisstationen. Förhoppningen är att få en privat pratstund med landsfiskal Oskar Bergsten men denne är ute i ett ärende så Lilly sätter sig i besöksstolen. På skrivbordet ligger Norrbottens-Kuriren uppslagen.

"Oskar brukar ta med sig husorganet på jobbet. Han håller till där på högerkanten, förmodligen är han bondeförbundare", tillägger August Karlsson med ett litet leende. August är känd som litet av en spelevink och han är populär bland de flesta - även bland buset och Ortsbor med annan politisk uppfattning. Men han har en allvarlig och seriös sida också, och nu pekar han på ett inlägg på Kurirens insändarsida, med rubriken "Statens tattarpolitik".

"Oskar tycker det är bra skrivet men jag blir faktiskt illa berörd. Vad tycker du, Lilly?"

Hon såg samma inlägg och rubrik i nationalsocialisternas partiorgan för några dagar sedan, men det säger hon förstås inte utan håller masken och läser tyst:

Genom pressen gick nyligen ett meddelande om vad ett par tattarfamiljer i Göteborg kostat svenska staten. Utredningen har gjorts av en assistent vid Göteborgs fattigvård.

Stamfadern för den ena familjen har tolv barn, 54 barnbarn och två barnbarnsbarn. Några egentliga bekymmer av ekonomisk art har han inte haft. Samhället har dragit försorg om barnen. Hittills har familjen kostat svenska samhället 250 025 kronor. Härvid har räknats med direkta utgifter samt utgifter för

fängelsevistelser, alkoholistvård och lösdrivaranstalter. Däremot har icke medräknats utgifter för fri läkarvård, fri skolmaterial, fri mat i skolorna etc.

Ingen av familjemedlemmarna har någon gång betalt ett öre i skatt. Familjens elva manliga medlemmar har sammanlagt 345 gånger bötfällts för fylleri, därunder en 155 gånger. Den sistnämnde ättlingen har ådragit samhället utgifter på 63 192 kronor, varvid ej medräknats indirekta kostnader som polis, domstolar mm.

Den andra omtalade familjen, som har 18 barn, har icke skänkt samhället en enda fullt arbetsduglig medborgare. Mellan 28 och 55 procent av familjens barn är imbeciller, epileptiker, fysiskt defekta, blinda och sinnessjuka.

Fallet är ett typiskt exempel på demokratisk socialpolitik. Man hjälper och gynnar de sämsta elementen utan tanke på vare sig ras- eller annan duglighet.

Men hederliga och skötsamma människor – t ex bland våra jordbruksarbetare och småbrukare, som ständigt göra skäl för sig och äro uppbyggande samhällsmedlemmar, få minsann reda sig själva. Det vill de givetvis också men man underlättar icke utan försvarar tillvaron för deras stora familjer.

”Det jag blir mest illa berörd av är stycket om att barnen är imbeciller, epileptiker, blinda, sinnessjuka”, säger August och fortsätter gravallvarligt: ”Men det är ju förstås den människosynen som Hitler och nazisterna verkar som besatta av. För att inte tala om hetsen mot judar och zigenare som även den tyska poliskåren är med och jagar på gatorna och i hemmen. Demokratin tycks inte vara värd ett ruttet lingon, jag blir faktiskt både beklämd och orolig”.

Lilly säger först ingenting men tänker desto mer. Visst, Karlsson har rätt i att debattinlägget nog ger en tämligen rättvisande bild av tillståndet i Tyskland. Men demokratin – är den verkligen något att eftersträva och sucka efter, något att hänga i julgranen?

När Lilly nu bryter tystnaden gör hon det med en glöd som liknar passion, med en så stark känsla att rösten nästan sviker henne:

”Här i Sverige daltar vi alldeles för mycket med både barn och vuxna. Värst är politikerna som pratar om demokrati och till varje pris försöker vara alla till lags. Nej, det vi behöver är starka ledare som vågar ta i med hårdhandskarna när så behövs. Visst, i Tyskland har man börjat hålla efter lössen och det borde ni svenska poliser också göra”.

Fjärdingsmannen tittar förvånad på henne men säger ingenting och Lilly förstår att hon gått för långt. August Karlsson kommer säkert att berätta om hennes utbrott för den som vill lyssna och då inte bara inom familjen. Men det struntar hon förresten i - varför ska inte hon få uttrycka bestämda och genomtänkta åsikter som alla andra myndighetspersoner, även om dessa råkar vara män till nästan hundra procent?

Något som Lilly och många andra utbölingar tvingats konstatera är att det minsann inte är lätt att acklimatisera sig i Brenn, att bli accepterad fullt ut i denna till folkmängden lilla inlandskommun. Vanligtvis tar det flera år att bli med i gemenskapen på riktigt, att överhuvudtaget få känna sig välkommen.

Så har det varit sedan medeltiden och därför har socknen också effektivt lyckats förhålla det mesta som kunde betecknas som välbehövt inflytande utifrån. Det är framför allt finska och finsvenska kulturyttringar man rynkar på näsan åt och språkgränserna är ofta skarpa mot grannsocknarna - i några byar har man därför gått andra vägen och med åren blivit både tre- och fyrspråkiga, allt för den livsnödvändiga vardagliga kommunikationen.

I synnerhet bondebefolkningen håller hårt på den säregna dialekten som enligt språkforskarna har fornnordiska rötter. I exempelvis Faraborg har i stället bondskan utvecklats åt fel håll, tycker många kulturmedvetna brennbor. De flesta faraborgarna (åtminstone de infödda) förstår visserligen Brenndialekten men själva pratar de en salig blandning som mest liknar Kölisbondskan. Alltså en halvmesyr som dessutom påverkats negativt efter att rallarna sådde sina frön kring sekelskiftet...

Länge var Lilly tveksam till att röra på sig och att flytta norrut fanns överhuvudtaget inte i hennes tankevärld. Men när lillasyster Lilian förälskade sig i en förmögen brennbo, som blev populär hos hela familjen Johansson, började Lilly så smått inse att hon haft en alltför negativ syn på grannsocknen och dess möjligheter.

Det ena gav det andra och Lilly har kämpat hårt för att få den betydelsefulla position hon förtjänar. Ett viktigt steg var att gifta sig med Harald Eriksson. Han tillhör socknens mer framgångsrika affärsfamiljer vilket ger Lilly medinflytande och inblick i det mesta som försiggår. Bolsjevikerna och sossepacket som hon djupt föraktar började hon följa som telefonist i Faraborg och det har hon fortsatt med här i Brenn: "Det handlar bara om att vara lyhörd och lyssna på telefonträdarnas viskande sång."

Sitt gamla efternamn har Lilly envisats med att behålla och Harald har tvingats acceptera att hon och de tre sönerna bara skriver Johansson, inte Johansson-Eriksson som det står i vigselbeviset.

Sonen Per-Gustaf Johansson är arton år och har i dagarna fått fast jobb som montör på Televerket i Brenn.

"Det är ett jobb som passar honom perfekt. Han är seg och stark och kommer att gå långt", brukar Lilly betona för Harald. Denne har ordnat en billig men bra liten lägenhet åt Per-Gustaf som uppskattar att bo själv, även om han fortfarande är starkt beroende av sin moder.

Hennes inflytande finns också kvar ograverat beträffande Sture som är sjutton år och bor kvar hemma i Faraborg. Beträffande Patrik som nyligen fyllt femton är Lilly osäker på hur landet ligger. Den familj i Elvanäs där han är fosterson är i övrigt barnlös och han uppfostras med stränga tyglar, uppenbarligen så hårda att fosterpappan går över gränsen ibland.

"Om jag vetat hur det skulle bli hade jag aldrig låtit honom ta mig. Men vad hade en liten söt upppasserska att sätta emot när vallonblodet svallade hos en mustaschprydd officer med ballongbyxorna vid fotknölnarna!"

Just stiliga militärer har så länge hon minns toppat hennes önskelistor. De kom med tåget och övernattade i Faraborg - orten var en

viktig knutpunkt och ryktet hade spritt sig om den sköna tösen på Johanssons värdshus.

Numera förmodas även Brenn få stor betydelse ur militärstrategisk synpunkt. Gränsen mot Finland har blivit allt hetare i takt med att bolsjevikerna blivit fräckare - både i Ryssland och Finland efter att Lapporörelsen gått i graven.

Försvaret har sent omsider insett vikten av att öva vilket innebär att befäl av olika grader övernattar i Brenn. Och det har en viss parant föreståndarinna förstås ingenting emot, i synnerhet som hon gärna besöker Gästis för att roa sig.

Särskilt populär bland sina anställda är Lilly inte men de flesta har förstått vikten av att hålla sig på god fot med den ofta så bistra föreståndarinnan. Därför håller man också masken när hon kommer till jobbet med diverse småblessyrer, men sinsemellan skvallras det desto mer.

”Såg ni fläskläppen och blåmärket i pannan som hon försökt pudra över? Det är faktiskt synd om henne för inte kan det vara lätt att stå där som en åsna mellan två höttappar - att tvingas välja mellan en alkoholiserad mager fegis som har lätt att ta till knytnävarna och virilt manfolk i tjugiga uniformer.”

Att uniformsplikten även omfattar polismakten är förstås ett stort plus, tycker Lilly. Liksom att polisen nyligen fått rejäl förstärkning över hela landet; i Norrbotten med ett femtontal man på statspolisens ordningsavdelning i Luleå.

Statspolisen är en direkt följd av Ådalskravallerna för två år sedan. Fem personer - fyra unga män och en kvinna - fick sätta livet till då militären sköt med kulsprutor mot obehäpnade demonstranter.

Lilly har sparat flera nummer av Svenska Dagbladet där händelserna återgetts på ett objektivt sätt, i motsats till det hon betecknar som lögnaktigt dravel i bolsjevikorganet Norrskensflamman och opålitliga Norrländska Socialdemokraten.

”Kaptenen Mesterton var en hjälte. Hör här, Harald, hur det gick till innan Mesterton tvingades ge order om eld”, säger Lilly och läser högt ur Svenska Dagbladet:

Under de senaste dygnen ha på vissa ställen i Ådalen härskat ett veritabelt pöbelvälde, underblåst av kommunisternas uppviglingsarbete. Myndigheterna ha praktiskt taget stått maktlösa, och polisen har med korslagda armar sett hur de uppretade folkmassorna på det grymmaste misshandlat en del arbetsvilliga, huru de stormat deras fartyg och under de mest uppseendeväckande former förgått sig mot de arbetsvilliga, som sönderslagna och blodiga, med bakkbundna händer, tvingades att marschera framför kommunisternas demonstrationståg – allt medan polisen maktlös stod och tittade på.

En av följderna blev alltså att riksdagen beslutade inrätta en nationell poliskår - statspolisen - som i de större städerna är organiserad i en ordnings- respektive kriminalavdelning.

Tidigare fanns ingen sådan myndighet som kunde förstärka den kommunala polisen; att ingripa utanför sin egen kommun har helt enkelt varit olagligt för polismän. Till råga på allt fanns en bred parlamentarisk enighet om att inte använda militär för uppgifter liknande dem vid Ådalskravallerna.

”Nog vore det bäst och lugnast om militären fick sättas in mot strejker, demonstrationer och liknande revolutionsförsök. Som i Ådalen men det är ju tyvärr enda gången efter Seskaröupproret 1917 som myndigheterna tagit i med hårdhandskarna. Sådan är demokratin”, suckar Lilly med korslagda ben.

Det som skulle behövas för nationens bästa är naturligtvis disciplin och starka ledare som visar bolsjevikerna var skåpet ska stå. Samtidigt ser hon fördelar med statspolisens tillkomst - i synnerhet som det senaste åren förekommit en mängd olagliga strejker och även kravallungar. Ett färskt exempel var vägstrejken i Pajala som helt styrdes av kommunisterna, och nu glunkas det om en vild flottarstrejk längs Kõlisälven nästa vår.

Uppgifterna har Lilly fått av statspoliskonstapel Kurt Wissman och de har dessutom kunnat verifieras genom hennes avlyssning av militanta arbetare. Ett grannliga uppdrag hon åtagit sig utan att

informera sin arbetsgivare Kungliga Telegrafverket. Hennes uppdragsgivare är i stället en storvuxen man med samma nationalsocialistiska grundsyn som hennes egen - nämligen stadsfiskalen Ebbe Hallberg i Luleå.

5

Strid på kniven

(maj 1933)

”Titta, där far statsarna”, ropar en skolgosse och pekar ivrigt på statspolisens svarta bil som precis lämnat kustvägen i Töre och fortsätter norrut mot Gellivare.

Poliserna ska hjälpa till vid utredningen av ett misstänkt mordfall i byn Ullatti där den ene bråkstaken blev knivstucken till döds.

Bredvid Kurt Wissman som kör sitter en äldre kollega med båtmössan och en bunt papper i knät. Han är fullt sysselsatt med att gå igenom handlingarna de fått med sig från högkvarteret i Luleå.

Händelsen inträffade för tre veckor sedan och på torsdag hålls förhandlingen vid Gellivare häradsrätt. Lokalpressen kallar det ett otäckt knivskärningsdåd efter att två nödhjälpsarbetare, från Vaara och Acka, börjat bråka om någonting.

Medan Wissman med vänster hand skickligt kryssar mellan vattenpottornas sköra is informerar han sin kollega om deras egentliga uppdrag: ”Tidningarna vet som vanligt inte vad dom skriver om. Det intressanta i det här fallet är nämligen motivet, alltså vad männen bråkade om, och framför allt om det kan väntas liknande händelser framöver. Det är det som David Karlsson och Ebbe Hallberg är intresserade av.”

Karlsson är föreståndare för statspolisavdelningen i Luleå och Hallberg stadsfiskal - vilket innebär att han är chef för både polismyndighet och åklagarväsende i residensstaden. Vid genomgången i morse fick Wissman information om varför cheferna är så intresserade av just denna mordutredning.

”De vill förstås att vi ska undersöka själva skuldfrågan. Samtidigt betonar man att det blivit allt vanligare med politiskt ränkspel som uppmuntrar till mened, och som i förlängningen riskerar att sätta hela vårt rättsväsende ur spel.”

Det Wissman inte berättar för sin kollega är att säkerhetspolisen håller särskild koll på några dussin kommunister i Gellivaretrakten, och minst lika många söderöver i Kölis älvdal.

Tack vare telefonavlyssningen som framför allt Lilly Johansson utför vet man att kommunisterna planerar för flottningsstrejk nästa vår. Enorstrejk som i värsta fall skulle omfatta tvåtusen man och lamslå flottningen i hela älvdalen med biflöden.

”Räkna med att du måste vara mycket borta till våren. Jag förstår att du helst vill vara hemma med gumman din, men mig spelar det absolut ingen roll med vem jag sover, eller var”, tillägger Wissman med en menande blinkning mot kompisen.

Dagen därpå startar de sin speciella del av mordutredningen genom att samråda med landsfiskalen i Hakkas polisdistrikt. Denne berättar att förövaren och offret samt ett dussintal andra orstbor jobbade med så kallade ak-arbeten vid flottningsbäcken Pierujoki.

”Dom var alltså arbetskamrater men enligt vad vi snappat upp var dom inte alls såta vänner, även om dom spelade kort i kojan och söp ihop ibland. Förövaren är nämligen nationalsocialist medan offret är, var menar jag, kommunist och känd bråkstake.”

Flottningsbäcken ligger långt från ära och redlighet. Stigen från Ullatti till flottarkojan är en dryg mil och det är fortfarande mycket snö och kyla.

”Förresten så är det inte bara flottare där utan en hel drös med slashankar, arbetslösa gubbar i alla åldrar som på statens bekostnad tjänar sitt levebröd med nödhjälpsarbeten.”

Arbetslöshetskommissionen har sedan augusti förra året anordnat flottledsarbeten vid Pierujoki. Ett tiotal man har rensat bäcken från stora stenar och andra flottningshinder. De har dessutom byggt en damm i bäcken för att flottningsföreningen ska kunna spara smältvatten och förlänga säsongen.

För tre veckor sedan begav sig flera av nödhjälpsarbetarna, däribland Vaarabon och Ackabon på skidor till Ullatti för att proviantera. Väl framme i byn besökte de den handlare som även är förman vid flottledsarbetet. Han betalade ut deras ersättning för arbetet, femton till tjugo kronor var, och därefter gick de till byns

andra handlare där de brukar köpa livsförnödenheter. Han bjöd på kaffekask i köket och tillsammans tömde sällskapet en litersbutelj med Kronbrännvin.

Vaarabon hade även med sig två flaskor hårvatten av märket Henol som han drack ur när man gått ut för att kasta vatten.

Beträffande det som sedan utspelade sig på landsvägen i Ullatti då Ackabon blev knivhuggen gick versionerna till att börja med starkt isär. Flera vittnen hade dock sett Vaarabon hugga kniven i ryggen på sin antagonist efter att de slagits och sparkat varandra. Den sistnämnde hade genast sjunkit ihop och blivit liggande på rygg, varpå Vaarabon fattat ett löst tag om offrets ena hand som för att känna efter pulsen.

Offret skjutsades med häst och släde till byns barnmorska. Hon fann att han mellan vänster skulderblad och ryggraden hade ett sår som hon dock bedömde som jämförelsevis litet och tillslutet. Efter att hon tvättat såret och lagt på första förband forslades den skadade med automobil till Gellivare lasarett.

Gärningsmannen uppmanades att följa med vilket denne också gjorde. Den skadade var hela tiden vid medvetande och han förebrädde Vaarabon för att ha stuckit honom med kniven. Vid polisförhör uppgav barnmorskan, som för övrigt tycktes stå på gärningsmannens sida, att denne varit ångerfull och efter förmåga försökt lugna den knivhuggne.

Ackabon blev inlagd på lasarettet där hans tillstånd betecknades som stabilt och Vaarabon fick återvända till arbetsplatsen vid Pierujoki. Nästa dag på morgonen avled dock den knivhuggne oväntat och senare på dagen hämtades gärningsmannen av polis, misstänkt för dråp.

Wissman vänder sig mot sin kollega med fundersam min:

”Nog är det märkligt att man inte grep honom direkt utan lät honom återgå till arbetet. Flera av vittnesuppgifterna var ju väldigt graverande och allt talar för att han begått ett grovt våldsbrott.”

Läkaren som obducerade kroppen några dagar efter dödsfallet bedömde att knivhugget inte var dödsorsaken. Enligt Statens rätts-

kemiska laboratorium i Stockholm kunde dödsorsaken inte med säkerhet fastställas - en möjlig orsak kunde dock vara förgiftning med vanlig sprit, alltså inte hårvatten.

I häradsrättens dom slås fast att Vaarabon knivhuggit Ackabon i ryggen, vilket åstadkommit ett köttår. Gärningsmannen har visserligen inte haft rätt till nödvärn men omständigheterna i övrigt är ändå "synnerligen förmildrande", varför häradsrättens dom stannar vid fängelse i två månader.

Kurt Wissman och kollegan Rolf Larsson har följt rättegången i Gellivare och nu väntar 25 mil i bilen till Luleå. Larssons kinder är fortfarande röda och nävarna hårt knutna efter att han hört domen läsas upp.

"Två månader!!! Det är ju inte klokt", väser han när han klivit in i bilen och slagit igen dörren med en smäll.

När de passerat vägskalet till Ullatti bromsar Wissman in och styr in på en liten mötesplats. Detta i ett försök att lugna ned sin kollega som ilsket muttrande grävt fram det ena papperet efter det andra ur sin slitna läderportfölj - men som han bara delvis kunnat läsa på grund av den gropiga och spåriga grusvägen.

Wissman vevar upp sidorutan för att rökdimman och ilskan ska lättas. De båda statspoliserna är eniga i sin uppfattning: domen är orimlig! Nästan alla vittnesmål talar i samma riktning, nämligen att gärningsmannen gjort sig skyldig till mord, dråp eller åtminstone grov misshandel, vilket borde ha renderat i flera års fängelse.

Att han inte är vilken mammas gosse som helst avslöjar meritlistan obarmhärtigt: Dömd till fem månaders fängelse och 300 kronor i böter efter att ha tillverkat och sålt stora mängder brännvin under våren och försommaren 1931. Dömd till 145 kronor i böter för fylleri och hemfridsbrott. Dömd till 30 kronor i böter för olovlig befattning med spritdrycker. Dömd till 200 kronor i böter för misshandel.

Ackabon finns överhuvudtaget inte i straffregistret. Han tycks alltså ha ett fläckfritt förflutet. Förutom att han brukar mucka bråk och även slåss ibland när han fått för mycket innanför västen.

Medan bilfärden går vidare mot kusten lägger Wissman tyst för sig själv upp strategin för morgondagens möte med sin chef David Karlsson och stadsfiskal Ebbe Hallberg.

Mötet blir detaljerat och delvis intensivt. Man håller till i Karlssons tjänsterum och Wissman får börja med att sammanfatta sina intryck från Gellivare med omnejd.

”Det var inga större problem att få folk att prata om själva händelsen, men deras berättelser skiljde sig kraftigt åt i vissa fall. Och nog blev Rolf och jag rejält förvånade över domen som innebär att gärningsmannen kom väldigt lindrigt undan.”

”Ja ja Wissman, kan tyckas, kan tyckas. Men fylltratten från Acka som blev knivskuren var som bekant kommunist och han som höll i kniven var nationalist - så inte var det konstigt att vittnesmålen blev som dom blev. Och som du och David säkert inser”, betonar Ebbe Hallberg med blicken pendlande mellan de båda statspoliserna, ”måste vi komma ihåg att kommunisterna som vanligt är välorganiserade. Dessutom har man gott om vapen där uppe i Malmfälten, även dynamit som man stulit i gruvan.”

Hallberg tystnar då det knackar på dörren. In tassar David Karlssons sekreterare och ställer försiktigt ned en bricka med kaffe och fikabröd framför chefen som tackar och ler vänligt.

”Ja, som sagt, det finns all anledning att hålla ögonen på kommunisterna”, fortsätter Hallberg när de blivit ensamma igen. Efter att med en invand rörelse ha makat upp glasögonen från nästippen böjer han sig fram över portföljen på stolen bredvid och tar fram några papper. Det översta innehåller en sammanställning över de strejker och andra arbetsnedläggelser som förekommit i Norrbotten senaste åren.

”Hör här. I Arjeplog började flottarna konstra genom att spela kort på logementet trots förbud. När Hansén för dit visade det sig att det var en olaglig aktion, 35 illojala flottare krävde löneförhöjning.”

Hallberg skakar på huvudet och fortsätter sin uppläsning. På skiljestället i Sävast utanför Boden lade 70 arbetare ned sina båtshakar, flottningshakar, med krav på garanterad daglön. Nya

arbetare anställdes men då ytterligare 30 man strejkade fick man dyrtidstillägg beviljat.

”På skiljestället Böle i Piteälven strejkade 136 man och viss löneförhöjning beviljades. På skiljestället i Kõlis krävde hundra man höjd lön, från 85 öre timmen till en krona, och det blev nej förstås. David visste vad han gjorde”, tillägger Hallberg med en menande blick över läsglasögonen som åter halkat ned på nästippen. Wissman tittar förvånad på sin chef men Hallberg skyndar sig att förklara: ”David Hansén förstås, inte Karlsson”, säger han något irriterat.

David Karlson passar på att fylla på kaffekopparna och Hallberg sätter tänderna i sitt andra wienerbröd. Wissman är vanligtvis duktig på att hålla masken och anstränger sig denna gång till det yttersta, men med klen result. Djävlar vad pinsamt, tänker han när han ser Hallberg le förnöjsamt. Nästan alla i Norrbotten vet förstås vem David Hansén är: grosshandlare från Gammelstad, handelsminister i liberalen Ekmans regering och flitigt anlita som statens förlikningsman i konflikter av olika slag.

Sammanställningen som Hallberg nu begrunder innehåller tolv arbetsnedläggelser på sex år under 1920-talet, alltså två i snitt per år. Exempelvis i Edefors 390 man, Råneå 16 man, Råneå 30 man som fick lönesänkning, Råneå 30 man igen men då gav arbetsgivaren efter och förhandlade med syndikalisterna.

”Värst var det i Luleälven då 700 man strejkade samtidigt. Smidigast löste man en konflikt i Gellivare då 80 flottare strejkade för att få ackordet förvandlat till timlön. Flottningsföreningen vägrade och anställde nytt manskap, med Hanséns goda minne förstås.”

”Ni undrar förstås varför jag drar upp allt det här nu”, fortsätter Hallberg. ”Men som ni säkert vet jobbas det intensivt med att flytta flottningsföreningens skiljeställe i Luleälven, från Sävast till Södra Sunderbyn, så allt blir klart till våren. Fackföreningen har sagt upp avtalet med flottningsföreningen och då man inte är överens om det nya avtalet har Hansén kallats in. Han har föreslagit kombinerad timlön och ackord för de 170 sorteringsarbetarna och det räknar han med att få igenom.”

Betydligt sämre ser det emellertid ut i Kölisälven där bolsjevik-gänget vädrar morgonluft, betonar Hallberg efter att ha fått sin tretår serverad. När han fortsätter genomgången med förnyad styrka riktar han för första gången all sin uppmärksamhet mot statspolisavdelningens föreståndare och denne är genast med på noterna med en relevant fråga:

”Jag förmodar att du framför allt tänker på Gunnar Johansson, kommunisten som utbildats av Stalin och nu härjar för fullt i Tornedalen?”

”Jovisst, självklart. Efter att han kom hem har det blivit en helt annan stämning i framför allt Korpilombolo med omnejd. De valda representanterna i facket, Skogs- och flottningsarbetareförbundet, upplever situationen som mycket besvärande.”

Ebbe Hallberg berättar vidare att det såg riktigt ljust ut för bara ett par veckor sedan. Vid förhandlingarna med flottningsföreningen tillstyrkte nämligen facket sänkt timlön, från 72 till 68 öre timmen, men det har nu medlemmarna i samtliga avdelningar längs Kölisälven sagt kategoriskt nej till.

”Gunnar Johansson har varit på den ena platsen efter den andra och agiterat för strejk. Får han som han vill kan det bli den största flottningsstrejken någonsin i Norrbotten, och i hela Sverige för den delen. Bolsjevikerna försöker utnyttja världskrisen och skapa oro överallt där man kan. I praktiken siktar man på att skapa en revolutionär situation och allt sådant måste förstås stoppas i tid”.

De båda statspoliserna nickar instämmande och David Karlsson förtydligar genom att samtidigt daska båda händerna i bordsskivan så wienerbrödsflagorna lättar: ”Absolut, det måste förhindras till varje pris!”

6

Flottarstrejken

(våren 1934)

80, 85, 90...Nålen på hastighetsmätaren dallrar oroväckande men Gunnar Johansson är inte rädd. Så här fort brukar han inte köra på den här vägen men nöden har ingen lag. Det var när han svängt höger i Pajala som han upptäckte att han var förföljd, av två bilar till och med. Bilarna är svarta och har, tillsammans med två likadana bilar, mestadels stått parkerade utanför en gammal kåk mitt i byn. Där bor sedan några dagar ett tjugotal man från statspolisen i Luleå.

Enligt Norrbottens-Kuriren är deras uppgift att "hålla ordning under flottningsstrejken", vilket framför allt innebär att skydda strejkbrytarna men även att hålla koll på Gunnar Johanssons förhållanden.

"Jaha, det är precis som vi anade", tänker Gunnar, "att telefonavlyssningen pågår dygnet runt. Nazisten på telefonstationen i Brenn meddelade säkert statspolisen som nappade på betet och nu tror man sig veta vart jag är på väg. Men vill ni leka så ställer jag gärna opp, kurragömma eller blindbock går på ett ut!"

Gunnar njuter i fulla drag där han drar fram i nästan hundra knyck. Den svartglänsande hojen, en Triumph 500 kubik årsmodell 1929, är hans skötebarn och har så varit sedan han återvände hem från Värmland. Motorn är på tio hästkrafter och mullrar som när åskan går på håll.

Att vägen är kurvig gör inte så mycket eftersom Gunnar vet exakt vilka kurvor som är tillräckligt doserade och var man bör sakta ned. Den kunskapen har inte polisbilarnas förare som därför tvingas hålla betydligt lägre snitthastighet.

Mörka moln närmar sig gränsälven från öster, en front från Ryssland förstås och snart smattrar dropparna mot plåten. Hojen saknar vindskydd för föraren men Gunnar har som vanligt vid

längre åkturer en vindtratt fastspänd vid läderhuvan. I dag önskar han dock att han lämnat tratten hemma i Korpilombolo; så fort han vrider på huvudet känns det nämligen som att tratten ska slitas loss och segla iväg in i skogen. ”Jädrar att det ska börja regna nu också. En riktig åskskur ser det ut att bli och det kommer att bli riktiga vattenpussar så nu gäller det att dra på. Jag måste få rejält försprång till färjstället men jag får ju inte heller komma för tidigt.”

Gunnar Johansson vet att det behövs en rejäl skopa tur för att överlista statspoliserna även denna gång. Senast gick det vägen genom en skenmanöver där färjkarlen Sven Hjärtström hade en huvudroll. Gunnar körde in sin Triumph i ett vagnslider mitt i byn och när poliserna kom fem minuter senare befann sig Hjärtström vid färjstället, redo att rapportera vad han visste: ”Jo, visst har jag sett den där kommunisten. Alldeles nyss då han åkte med mig över älven. Han sa att han skulle till Kolari på ett möte. Kör upp på färjan så är ni också över älven i ett nafs.”

Jo, och nog blev det möte alltid den gången, ett välbesökt sådant men inte i Kolari utan i Kengis. I ett falurött Tornedalspörte inom synhåll från både färjstället och vagnslidret.

”Hjärtströmarna är pålitliga. Dom är vårt folk, tänk vad enkelt allt kommer att bli när arbetarklassen drar åt samma håll.”

Gunnar visslar ofta gamla slagdängor där han drar fram men i dag blev det Internationalen, alla verserna medan han passerade den flera kilometer långa byn Sattajärvi. Framför allt som en provokation men även som en hyllning till Toivo Korpela. Byn är nämligen känd för sin gammalmodiga religiositet och laestadianismen är i stort sett varje bybos rättesnöre – har så varit under mer än 70 år efter att dess upphovsman Lars Levi Laestadius avled på prästgården i Pajala.

Gunnar är visserligen inte personligen bekant med Toivo Korpela men har hört sig för om den kontroversielle predikanten. Denne lär i all sin enkelhet vara en gudabenådad talare som fått många laestadianer att dra åt sig öronen, i synnerhet som Korpela allt oftare anklagats för att vara kommunist.

Senaste tiden har Korpela varit osynlig i trakten och av finska vänner har Gunnar fått veta att Korpela dragit sig tillbaka på sitt

småbruk i södra Finland. Rörelsen han startade har redan tagits över av ett par tornedalingar från svenska sidan, två religiösa fundamentalister som under återopande av en gammal finsk bibelöversättning anklagar Korpela för att ha förkunnat Guds ord på "fel sätt".

Fundamentalisterna Siikavaara från Aareavaara och Niemi från Lovikka predikar om Silverarken som ska föra rörelsens anhängare till Palestina.

"Lycka till - idioter är vad dom är. Största synden är ju att folk okritiskt anammar religionen och ägnar sig åt gudsdyrkan. Men många har börjat inse att religionen är opium för folket och nu ser man allt oftare Stalins porträtt på väggen. Ibland till och med bredvid kungaparet, Laestadius och Jesus. Man vill väl gardera sig."

I normala fall skulle Gunnar stanna på första bästa ställe och söka skydd för åsskuren men nu har han ju förföljarna att ta hänsyn till. När han ringde Sven Hjärtström i morse berättade han på meänkieli att han skulle till Kolari även i dag och att han vore tacksam om Sven kunde vara honom behjälplig som vanligt. Detta "som vanligt" förstod färjkarlen direkt och prick 12 kommer han att parkera färjan mitt på älven, färdig att dra den till södra sidan så fort han hör polisbilarna närma sig.

Det är en listig plan som har Gunnars signatur och precis före vägskälet till Kengis upphör åsskuren som på ett trollslag. I planen ingår att Gunnar skall sladda sig genom vägskälet så poliserna enkelt kan följa motorcykelspåret till färjstället, därifrån skall han ta en obetydlig stig som leder västerut och upp på stora vägen igen.

I praktiken är han på väg till ett möte med strejkvakterna vid Anttin Kenttä, det jättestora avlägget på Torneälven väster om Junosuando. Här ligger minst en miljon timmerstockar som väntar på att släppas loss och med hjälp av flottningsbommar styrs in på Tärendöälven, för att sedan via den berömda bifurkationen flottas på vilda Kölisälven ned till kusten. De strejkandes främsta vapen är förstås att bommarna ännu ligger på land...

Här i Kengis går allt som planerat. Hjärtström färjar statspolisens båda bilar över älven och snart har fordonen även forcerat de första stora vattenpussarna mot Kolari och finska gränsen. Gunnar har

följt skådespelet sittande på sin Triumph bakom en lada och han minns med välbehag resonemanget i föl då flottarna strejkade här vid gränsen, bland annat på Kihlangiån.

Även då lyckades flottningsföreningen skrapa ihop ett gäng strejkbrytare och Gunnar tänkte förstås fara dit, det skulle förmodligen räcka med en enklare variant av övertalning där endast strejkvakternas björkris kom till användning. Men då var det en kamrat som påtalade risken för att Gunnar skulle anklagas för uppvigling till upplopp.

Det var förstås klokt, inser Gunnar nu men då var han ytterst tveksam till att ge efter för "borgarargumenten". Senare samma dag besökte han några kamrater på finska sidan.

"Utan att blinka erbjöd dom sig att ta bort strejkbrytarna, gömma dom i norra Finland. Bara vi gav tillåtelse men då sa jag att det vågar vi inte. Som tur var för det hade säkert blivit en historia för hela landet, för båda länderna."

Med ett leende kickar Gunnar igång motorcykeln och kör sakta framåt så han får fri sikt mot vägen på östra sidan älven. Man kan aldrig vara riktigt säker - bland statspoliserna finns klipska typer som mycket väl kunnat genomskåda skenmanövern och återvänt till färjstället. Men så blir det inte och ett par timmar senare är han framme på mötesplatsen vid Anttin Kenttä. Det artar sig till en vacker kväll och än har inte myggplågan slagit till - i morgon väntar dessutom en givande dag i Brenn.

*

"Voj, voj, det var det roligaste jag läst på länge. Man kan ju skratta ihjäl sig för mindre", säger Gunnar Johansson när han äntligen lyckats hämta andan. Det han så hjärtligt och demonstrativt skrattat åt är löpsedeln som skriker ut sitt budskap från kiosken i Korpilombolo: ***Bombattentat mot arbetande flottare!***

Den skäggprydda medelålders mannen i kioskluckan har också skrattat och med ett brett leende räcker han över dagens nummer av Norrbottens-Kuriren till Gunnar.

Rubriken på första sidan lyder *En bomb exploderade i omedelbar närhet av flottningsbåten* och texten fortsätter i samma dramatiska stil:

Flottningsstrejken har nu avancerat så långt att man från strejkledningens sida inte ens drar sig för rena attentatet mot de arbetande. På tisdag morgon utfördes sålunda ett regelrätt bombattentat mot de arbetsvilliga flottningsarbetarna vid Lina älv. Bomben exploderade emellertid på så pass långt avstånd att den icke orsakade några skador.

Med en lätt bugning och ett spefullt varsågod lämnar Gunnar Johansson över tidningen till en man som kommit på cykel. Denne som är en av byns större bönder och nationalsocialist har slitet blåställ och leriga stövlar, på huvudet en smutsgrå vintermössa modell äldre.

”Jaså, bolsjevikerna visar sitt rätta jag även hos oss och tar till dynamit mot hederligt folk. Här står också om andra nidingåd som öppnade dammluckor och lossade bomfästen. Men om dom vågar sig hit ska dom få smaka på andra bullar, vi är många här i trakten som avskyr bolsjevikerna. Du Gunnar som varit i Sovjet borde väl ha fått nog av Stalin och hans vapendragare som mördar bönder och annat hederligt folk på löpande band.”

Gunnar Johansson tar flera steg bakåt, som för att markera att motståndaren stinker. Inte bara av lagårdstäv utan framför allt av al - det är ju nämligen den tiden på våren när ko- och hästpisset ska ge nytt liv åt åkrarna i byn. Till synes oavsiktligt har därmed kommunisten avslöjat vad han innerst inne tycker om denna bondtölp, som till råga på allt har fräckheten att kritisera den store ledaren.

”Barnsligheter, svammel, borgarklassen är sig lik överallt i världen. Här i Korpilombolo och inte minst i Tärendö har det länge funnits gott om okunniga bönder och det är klart att man kastar skit på den nödvändiga och rentav livsviktiga kollektiviseringen. Så mig förvånar det inte alls att många av er bondereaktionärer hänger upp en viss mustaschpydd fjant på väggen, bredvid kungafamiljen och Laestadius!”

Bonden fnysir och utan att svara beger han sig hemåt på cykeln. Övriga bybor på plats ser besviket på varandra, här gick man miste om en garanterat underhållande kraftmätning mellan kommunisten och storbonden.

Men Gunnar Johansson har inte tänkt svika sina ideal och bredbent, med ena foten på kioskrappan, berättar han om bakgrunden till flottningsstrejken. Den strejk som de flesta vet att han varit med om att starta men som han själv karaktäriserar som en spontan protestaktion mot flottningsföreningen och "medlöparna i Skogs- och flottningsarbetareförbundet".

"Även i Lule älv har arbetsköparen sänkt timlönen. Det berör cirka tusen flottare och lägsta timlönen där blir 70 öre. Här i Kölis älv med biflöden försökte arbetsköparen sänka timlönen från 72 till 68 öre. Fackstyrelsen gick med på det men fick backa då medlemmarna röstade emot, överallt. Flottningsföreningen försökte då med 70 öre men arbetarna stod på sig och nu är närmare 2 000 man i strejk, man kommer inte att ge sig förrän arbetsköparna kryper till korset och överger alla försök med lönesänkningar."

Vid det här laget har skaran vid kiosken utökats med ytterligare ett tiotal män från byn men alla sympatiserar inte med Gunnar Johansson och hans budskap. En man som är kort till växten men bred som en lagårdsdörr tar till orda:

"Du Gunnar, är strejken verkligen så spontan som du påstår? Det sägs ju att kommunisterna ligger bakom och uppviglar folket i byarna, både här i trakten och nedåt Brenn. Själv har du ju farit runt som en skottspole på din motorcykel."

"Vad då uppviglar? Vi måste väl också få säga vad vi tycker - annars är det ju rena diktaturen. Men det är väl det ni borgare är ute efter, att strypa yttrandefriheten och ta bort strejkrätten..."

"Ja, du Gunnar. Prata kan du men se bara hur det står till i ditt paradisi i öster, med tvångskollektivering och deportationer till Sibirien. Där finns ingen demokrati minsann utan rena rama diktaturen."

"Och hur kommer det sig förresten att du försvarar tvångs-

kollektiviseringen? Du är ju slaktare och har ett litet slakteri att ta hand om även här i byn, så nog borde du veta att småföretagare jobbar nästan dygnet runt för att det ska gå ihop. Det gäller förresten bönderna också, dom som ni kommunister verkar förakta och försöker utplåna från jordens yta.”

Småleende tar Gunnar Johansson emot käftsmällarna, han är van betydligt värre och vet bättre än att låta sig provoceras av personliga påhopp.

Efter en längre konstpaus är åhörarnas blickar riktade antingen mot marken eller mot honom själv och då tar han till orda, med hög och klar röst.

Ämnet är revolutionen och proletariatets diktatur - det styrelse-skick han säger sig beundra efter sina övervägande positiva år i Sovjetunionen. Men först berättar han om sin uppväxt som sonen till en fattig änka i Haparanda, en tämligen logisk bakgrund för den som drömmer om revolutionen.

Gunnar Johansson är född 1906 i Haparanda. När han var elva år passerade Lenin Haparanda på väg till Petrograd för att ställa sig i spetsen för bolsjevikernas revolution, och året därpå skördade även Finska inbördeskriget många offer.

Hårdast drabbades den röda förlorande sidan och hemma hos Gunnar gömde sig några efterspanade finska redaktörer och riksdagsmän, kommunister som hotades av arkebusering.

”Det var då jag fick min första politiska skolning genom att lyssna på deras resonemang och när jag var femton år anslöt jag mig till SKP. Efter inbördeskriget förföljdes vänstern i Finland och många måste arbeta illegalt. Bland annat hade man tidningen Revontulet, Norrskensflamman, som gavs ut i Luleå och spreds illegalt i Torne-dalen och övriga Finland.”

Hur facklig kamp kunde bedrivas i praktiken fick Gunnar lära sig av sin broder som var syndikalist. Brodern jobbade på flott-ningsföreningens skiljeställe i Kiviranta och dit kom syndikalist-pionjären JW Kramer för att lägga upp en framgångsrik taktik för facklig kamp:

”Fick man inte betalt så man var nöjd skulle man vid sorteringen bara skicka iväg ett timmer då och då. Timret gick till havs och det blev dyrt för bolagen att ta hand om.”

När Gunnar var tjuugoett år kände han sig mogen att rent fysiskt besöka sitt lyckoland. Det var statarsonen och redaktören på Norrskensflamman, Sven Linderot, som ordnade så att partiet skickade fyra finskspråkiga medlemmar för att studera i Sovjet. I fyra år bedrev de studier i Leningrad.

”Vi hade en massa ämnen, bland annat läste jag boken ”Lenin och leninismen”, alltså Stalins föreläsningar vid Sverdlov-universitetet. Stalin tolkar Lenins lära rätt men visst begår han också en del fel. Stalin säger ju själv att det är fel med individuella beslutsfattandet, att en person eller en klick fattar besluten. Det måste vara kollektivet som beslutar.”

Gunnar Johansson har nu kommit rejält upp i varv, har fått röda rosor på kinderna och fortsätter ivrigt sin berättelse om åren i Leningrad.

”Jag fick under den tiden utbildning inom Röda Armén också. Alla högskolor i Sovjet har ett så kallat krigskabinett. Där är det höga officerare som vissa timmar har militärutbildning. Teoretiskt och praktiskt alltså. Syftet med vår utbildning i Leningrad var att fostra kadrar till olika partier i utlandet, alltså personer med hög ställning i partierna.”

Det var och är fortfarande kaderbrist i Sverige till följd av partisplitringen och andra interna strider där en stor del av gamla kadern ”åkte i bäcken”. Därför är det viktigt att fostra fram nya kadrar men det är inte lätt i ett land som Sverige där kommunistpartiet inte ens har tillgång till bra litteratur om den oundvikliga samhällsomvandlingen, allt enligt Gunnar Johansson.

”Vi fick även utbildning i sambandsteknik, i samband med radio och annat. Inte vi som kom från länder där partiet var legalt, men finnarna fick särskild skolning för att undgå upptäckt. Själv hade jag en överenskommelse med finska partiledningen om att jag skulle arbeta illegalt i Finland. Men av killarna på skolan i Leningrad fick jag veta att en man hade engagerats som angivare. Jag var rädd för

att avslöjas och därför beslöt man att jag inte skulle börja arbeta illegalt i Finland.”

Några av åhörarna kastar förstulna blickar på kioskägaren men denne svarar med en nästan omärklig huvudskakning. Här gäller det att inte ifrågasätta eller argumentera emot alltför starkt för då lär slaktare Johansson bli försiktig och avbryta sin förvånansvärt öppenhjärtiga föreläsning.

”På ferierna for vi svenskar till Karelen och deltog i arbetet där. Vi hade två månader sommarledigt men vi ville jobba en månad, så vi arbetade på ett sågverk i Petrozavodsk. Det var 1927 och hårda bud då kollektiviseringen började.”

”Du menar väl Stalins skräckvälde”, inflikar kioskägaren som inte kan hålla sig längre. ”Det som pågått i flera år och som innebär att folk mördas eller skickas med enkel biljett till Sibirien. Miljoner bönder och småbrukare tvingas lämna ifrån sig den jord som deras förfäder brukat sedan Karl den Tolfte tid. Och förresten Gunnar, det här med flottningsstrejken? Är det inte precis som med vägstrejken ett medvetet försök av er kommunister att skapa en revolutionär situation som ni hoppas ska spridas över hela vårt fädernesland?”

Först nu börjar Gunnar inse att han grundligt felbedömt flera av åhörarnas preferenser och politiska medvetenhet. Kanske har han också pratat för yvigt och för länge - det är alltid bäst om man kan styra resonemanget så det får en så lokal prägel som möjligt.

Därför berättar han nu att han i Sovjet-Karelen träffade en känd pajalabo, nämligen Kalle Niemi.

”Kalle är i Sovjet med fru och barn, för att hjälpa ryssarna att skapa världens hittills bäst fungerande och mest rättvisa samhälle. Dom verkar...”

Gunnar är van att få debatterna dit han vill men nu blir han återigen överrumplad och överröstad av en bybo:

”Visst var det ju en väpnad revolution, som Kalle Niemi försökte åstadkomma här för drygt tio år sedan.”

Bybon skakar på huvudet och berättar med vrede i rösten om det som framkom vid rättegången 1921. Om hur Kalle Niemi och hans kompanjon Edvard Heikkinen från Kitkiöjärvi ville bilda en

sovjetrepublik i norra Skandinavien, med delar av Norge, Sverige, Finland och Karelen.

”Tvåhundra personer var inblandade och man genomförde militärliknande övningar. Kalle Niemi blev inte fälld i domstolen men det blev Heikkinen, han fick fyra och ett halvt år på Långholmen.”

En annan bybo tillägger spefullt och högljutt att kommunister här i trakten agerat resebyrå, med det enda resmålet Sovjetunionen. Som avskräckande exempel berättar mannen om en barnfamilj från Kiruna som lät sig luras att emigrera till det kommunistiska drömsprojektet.

”Som tur var lyckades man återvända hem redan efter två år. Man var minst lika fattiga som när man gav sig av och när pappa Viktor varnade andra för att köpa enkel biljett till sovjetparadiset blev han offentligt hånad. Och inte fick han det lättare att få anställning i gruvan jämfört med innan man emigrerade, kommunisterna såg till att han blev svartlistad genom att stämpla honom och hela familjen som lata svikare.”

En fråga som legat i luften och nu plötsligt ställs är varför Gunnar Johansson återvänt till Tornedalen och bosatt sig i Pajala. Är kanske hans uppgift att agitera, organisera och vara pådrivande i kommunisternas arbete för en revolution i Sverige - med början längst i norr?

”Att revolutionen kommer, här i Sverige och hela världen, råder det ingen tvekan om men det är arbetarna själva som avgör när tiden är mogen. Hur och varför socialismen kom till övre Tornedalen vet både ni och jag. Den kom förstås från Malmfälten, genom tornedalingar som arbetade där och hade livlig kontakt med hembygden. På liknande sätt kommer kommunismen att få fotfäste här.”

Efter partiskolan i Leningrad skickades Gunnar 1932 till Värmland som organisatör. Där hade varit svåra partistrider och då gällde det för alla falanger att försöka mobilisera sina sympatisörer, genom att bland annat organisera möten. Det passade 26-åringen Gunnar som hand i handske. Rakt och jordnära fick han lära sig att diskutera

och argumentera så att vanligt folk begrep vad som var vitsen med socialism och kommunism.

”Det var också en väldig kamp mot nazismen för dom var starka i Värmland. Vid riksdagsvalet fick dom nästan 3 000 röster, av totalt cirka 15 000 i hela landet. Jag var så trött efter den striden att jag måste vila upp mig i tre månader.”

Det gjorde han hos sin farbror, prästen Boreman i Övertorneå. Men som den ateist han var vantrivdes Gunnar i prästerlig miljö och därför var det en lättnad att komma upp till Pajala där han nu tjänstgör som SKPs ombudsman. Uppdraget går ut på att organisera partiarbetet på bästa sätt så att kommunisterna vinner terräng på båda sidor av gränsen. Som ett led i detta ordnar man möten och studiecirklar i byarna och ger dessutom ut en enkel men populär tidning på finska; den heter Kipinä som betyder Gnistan och har fått viss spridning långt ned i Finland.

Socialdemokraterna är allt sedan partisplittringen 1917 den självklara huvudkonkurrenten i fackföreningar och allmänna val men numera sticker nazisterna allt oftare upp sitt fula tryne, som Gunnar Johansson uttrycker det.

”Det finns en naziavdelning i Övertorneå med doktor Ruthström som ordförande. Och en avdelning i Pajala också men där är det betydligt svårare att avgöra vilka som är nazister och vilka som är förstockade högermän.”

Bland de tiotalet bybor som stannat kvar vid kiosken skrattar några igenkännande och det får Gunnar att dra en lättnadens suck. Under sina år i Pajala har han i flera offentliga debatter lyckats ta ned kända nazistledare på jorden igen. Först var det Birger Furugård som fick en lektion i debatteknik. Dialektik, konsten att argumentera, var nämligen något som Gunnar fått lära sig i Leningrad och med Furugård hade han tampats minst tio gånger under sin tid i Mellansverige och Värmland.

Med glimten i ögat berättar nu Gunnar om förberedelserna inför mötet i Pajala. Eftersom han arbetat en tid i kommunisternas arbetarkommuner och byceller i kommunen hade han lärt känna

många medlemmar och deras specifika egenskaper, även sånt som kom väl till pass på nazisternas offentliga möten:

”Vi hade femton-tjugo man, unga kraftiga kommunister som vi tog med på nazistmötena. På det där mötet i Pajala var bland annat alla Ylipää-pojkarna med. Mötet var i Smedjan och det var fullt med folk både inne och utanför lokalen. Först pratade Furugård i två timmar och sedan en nazistisk sergeant från Boden. Själv fick jag mycket mindre tid men det gjorde ingenting.”

Gunnar Johansson berättar att stämningen blev mer och mer emot Furugård ju längre mötet pågick. Rena jublet blev det efter att Furugård försökt smäda mannen bakom Brattssystemet, den unika ransoneringen av alkoholdrycker i Sverige.

”Furugård påstod att doktor Bratt satt och drack fina viner i Paris, medan svenska folket fick hålla sig till folkkonjak. Då begärde jag ordet och sa att jag äntligen förstätt varför Furugård var så intresserad av alkohol. Jag hade nämligen läst i hans egen partitidning Vår Kamp att Furugård hade en hund som måste få två liter konjak i månaden, för att hålla sig så när i vigör.”

Med fradga i mungiporna ropade nazistledaren ”det är oförskämt” och tog tag i Gunnar bakifrån, uppenbarligen för att kasta ned honom från estraden. Då ingrep landsfiskal Taube och hotade att upplösa mötet, om inte Furugård genast lugnade ned sig och gick ned från estraden. Även i Övertorneå arrangerade nazisterna offentligt möte med Birger Furugård och även här var Gunnar Johansson framgångsrik debattör.

På ett möte i Tärendö nyligen var huvudtalaren en annan av Sveriges ledande nazister, artillerifuriren Sven Olov Lindholm. Som 24-åring gick han med i Sveriges Fascistiska Kamporganisation och numera är han ledare för Nationalsocialistiska Arbetarepartiet, vårt lands största nazistparti. Dessutom är han redaktör för Vår Kamp och passar ofta på att hoppa på Furugård, eftersom denne lär bli hans främste konkurrent om führerposten i händelse av en tysk ockupation.

Det var fullsatt i Pekkaris pörte under mötet och det blev väldig kalabalik, berättar Gunnar vidare. Blicken har han nu fäst på kiosk-

ägaren som är socialdemokrat och sitter med i kommunalnämnden här i Korpilombolo.

"Kronojägaren Sven Henriksson i Tarendö var väldigt upphetsad. Henriksson är ju nazist som alla vet men jag talade med honom efteråt och han medgav överdrifter på mötet. Hans bröder är ju kommunister och Sven är faktiskt också sympatisk."

"Inte alls konstigt att du tycker det", kommenterar kioskägaren. För att sedan med oväntad kraft och pekfingret i vädret sammanfatta sin grundsyn på extremism av olika kulör:

"Ni är egentligen samma andas barn allihopa, ni kommunister och nazisterna. Det är inte konstigt alls att Skogs- och flottningsarbetarförbundet motarbetar strejken. Det är ju ni kommunister som ligger bakom strejken och uppmanar till våldshandlingar, samtidigt jobbar ni för att infiltrera fackförbundet."

Gunnar Johansson blir inte svaret skyldig:

"Observera att vi följer de beslut som tas på strejkmötena och några våldshandlingar har det inte varit frågan om från våran sida. Bomben i Linaälven som Kuriren skriver om var i praktiken en provokation från på orten kända nazister som i sedvanlig Hitleranda vill misskreditera oss."

"Och kom ihåg", fortsätter Gunnar, "att missnöjet och arbetarnas starka kampvilja beror på arbetslösheten och framför allt, orättvisa svärtlöner. Det borde ni socialdemokrater och fackförbundet tänka på i stället för att gå arbetsköparnas ärenden."

"Ja, ja, Gunnar, prata kan du så det räcker för en hel vecka. Men hur var det nu, skulle du tanka motorcykeln eller inte, jag stänger om fem minuter."

Med full tank och vänster näve knuten till hälsning försvinner Gunnar Johansson söderut i ett dammoln. Till Teurajärvi gissar kioskägaren och gamle flottaren Bergdahl tillägger "och därifrån far han säkert till Brenn. Det är ju där de flesta flottarna finns och de ser garanterat till att strejkbrytarna får veta hut."

Och visst får svartfötterna det hett om öronen. Inte minst tack vare Gunnar Johansson som i flera veckor farit som en skottspole

mellan de hetaste platserna i Kölis älvdal. Dit räknar han också Korpilombolo där 300 strejkande flottare gav ett gäng notoriska strejkbrytare ett varmt välkomnande i förra veckan.

Strejkbrytarna var från Avafors med omnejd och på väg till Korpilombolo hade de lossat en bröt som hotade Bönälvbron. Detta på flera sätt farliga arbete gjorde man på natten då vattenflödet var som lägst, samtidigt slapp man konfronteras med merparten av de påstridiga strejkvakter som gör livet surt för den som tar risken att bli strejkbrytare.

På plats i Korpilombolo fanns stadsfiskalen Ebbe Hallberg från Luleå och han hade ett tjugotal statspolis i släptåg.

”Alla vet att Hallberg är stornazist och landshövdingen är inte mycket bättre”, funderar Gunnar Johansson och drar ned på farten genom Teurajärvi. Att det i praktiken är Hallberg som styr är han fullständigt övertygad om. Landshövding Gärde, som har ett förflutet som överstelöjtnant och byråchef på kommunikationsdepartementet, har vid flera tillfällen visat att han går i Hallbergs ledband, åtminstone vad arbetskonflikterna beträffar.

Flottningsstrejken artar sig till att bli långvarig och stora värden står på spel för skogsbolagen. Kommer inte flottningen igång snart riskerar flera broar och flottningsdammar att brista och miljontals stockar att hamna långt upp på stränderna eller rent av i havet...

”Med andra ord ett ovanligt gynnsamt läge för strejk. Och ju mer bolagen trilskas och retar upp arbetarna, desto mer börjar det likna en revolutionär situation”, funderar Gunnar Johansson vidare när han närmar sig Markusvinsa. Ett par mil härifrån lyckades strejkvakterna stoppa flottningen av Suaningiån men då svarade länsstyrelsen med att fridlysa området närmast vattnet, närmare bestämt 150 meter på båda sidor av flottleden.

När detta inte fått avsedd effekt lät landshövding Gärde framföra via stadsfiskal Hallberg att han ville komma upp till Korpilombolo för att personligen tala med de strejkande. Svaret lämnade Gunnar Johansson till Hallberg vid mötet i Korpilombolo, under livligt bifall från de 300 närvarande flottarna: ”Det är ingen idé att ni försöker splittra strejkfronten. Arbetarna här i trakten har valt

en kommitté som inför landshövdingen ska framföra att striden fortsätter tills kraven är uppfyllda. När Gärde vill underhandla har han att vända sig till centrala strejkledningen i Gyljen där Korpi-lomboloarbetarna är representerade.”

Som ett brev på posten har nu länsstyrelsen fridlyst ytterligare ett antal av de viktigaste flottlederna. Totalt omfattar Kölisälvens flottledsnät närmare 200 mil vattenleder, inklusive skogsälvar som Ängesån, Linaälven och Bönälven samt bifurkationen Tarendöälven och övre delen av Torneälven. För att inte tala om det finmaskiga nätet av mindre åar och bäckar.

Drygt 1500 man är ute i strejk och redan i kväll kan faktiskt ett genombrott komma. Detta vid förhandlingar i Gävle där strejkledningen är representerad - övriga i ledningen sammanstrålar i byn Gyljen där de kommer att få telefonrapporter från förhandlingen.

Det är till Gyljen Gunnar Johansson nu är på väg, full av tillförsikt. Denna och många andra gånger måste han dock, som kommunpolitiker i Pajala och i breda kretsar beryktad kommunist, hålla sig så långt möjligt i bakgrunden. I praktiken är han förstås en nyckelfigur i flottningsstrejken - en frontfigur som entusiasmerar, driver på och även organiserar den så viktiga logistiken. Som 28-åring har han för första gången blivit en revolutionär att räkna med, en person som folk längst ned på samhällsstegen ser upp till, och för detta tackar han främst sin fyraåriga utbildning i Leningrad.

”Det handlar framför allt om att ta vara på kollektivets styrka och då gäller det att ha kadrer som förstår sin roll. En kärntrupp av erfarna, slipade ledare som ser till att få ut det mesta och bästa av kollektivet”, filosoferar Gunnar där han förnöjt mullrar fram på sin 500-kubikare.

Strejkledningen består av ett kamputskott på fem personer som ansvarar för sitt specifika område: strejksekretariat, underrättelseväsende, press, bevakning och ordförande. Vidare är älvdalen indelad i ett antal distrikt som leds av kampkommittéer - dessa består av tre personer som ansvarar för agitation, bevakning och underrättelser.

I alla strategiskt belägna byar finns dessutom ombud som förser ledningen med avgörande information och för den direkta bevakningen svarar lokala cykelpatruller. Dessa består av två man som beroende på väglaget även nyttjar det på senare år utbyggda nätet av cykelvägar. Patrullerna avgår från respektive förläggningssort på bestämda klockslag dygnet runt och cyklar sedan tills de möter den patrull som startat samtidigt från andra hållet.

Efter att ha utbytt information vänder patrullerna tillbaka mot förläggningssorten och viktig information rapporteras från närmaste telefon. På det sättet har strejkledningen i kommittéer och kamputskott i det närmaste perfekt kontroll av läget och kan agera snabbt vid rapporter om till exempel strejkbryteri.

En annan fördel med detta enkla och sinnrika rapportsystem är att de strejkande hela tiden vet var statspolisen finns och därmed kan anpassa sina åtgärder efter det verkliga läget. Resultatet blir förstås ökad trygghet och att den så viktiga kampviljan förstärks.

Om viktig information måste förmedlas via telefon är samtalen korta och i vissa fall kodade för att försvåra den systematiska avlyssning man numera vet pågår på telefonstationen i Brenn. Samtidigt har de strejkande också sett till att kontinuerligt kunna avlyssna många av motståndarens telefonsamtal.

Flottningsföreningen och statspolisen har förstått att sådan avlyssning pågår men man har inte lyckats klura ut var brottsplatsen finns. Man vet inte ens huruvida avlyssningen sker ute i terrängen och är flyttbar eller om den utförs på någon av televerkets egna växelstationer.

”Tänk vad Ebbe Hallberg, Lilly Johansson och nazisterna i flottningsföreningens ledning ska gräma sig över avlyssningen. Att vi faktiskt slår dom på fingrarna i den sortens spionageverksamhet som annars brukar vara deras specialitet”, tänker Gunnar Johansson med ett belåtet leende när han bromsar in vid brobygget vid Hällan. Bron är inte helt färdig men med motorcykel och personbil tar man sig över och slipper därmed nyttja spånbädden som inte känns helt pålitlig denna årstid.

Efter flytten till Norrbotten har Gunnar vid några tillfällen blivit

hotad av nazistsympatisörer men via sina partikamrater har han lyckats sprida ut ett väl fungerande rykte att han alltid är beväpnad.

”Det är om inte helt sant så åtminstone en sanning med modifiering”, tänker Gunnar med ett bister leende. Pistol har han aldrig haft utan det får duga med amerikansk batong med blyspets i bröstfickan.

”Liten till växten är jag förstås men det är sällan som jag darrar på manschetterna. Så jag är nog inte att leka med...”

Han känner sig förväntansfull, ja, närmast upprymd när han svänger in på Gellivarevägen. Här i den strategiskt belägna korsningen finns både kiosk och pensionat och på en mindre byaväg står en svart personbil uppbackad i skogsbrynet, på tomgång och startklar.

Höger hand söker automatiskt upp bröstfickan då han får syn på personbilen. Fågel eller fisk eller mittemellan - förmodligen landsfiskalen eller statspolisen men det kvittar när man sitter på en bångstyrig Triumph 500 kubik. Den svarta bilen hänger med genom Heden men vid sågen under Landiberget drar Gunnar ifrån och sedan dröjer det bara några minuter tills han parkerar trotjänaren vid Folkets hus i Gyljen.

Det är här centrala strejkledningen har sitt högkvarter och nu närmar sig sanningens minut. Ska solidariteten hålla hela vägen eller kommer det att bli en besvikelsens kväll?

Färjstället

(*Valborg 1936*)

Det är fredag och Valborgsmässafton - snart två år efter den stora flottarstrejken. Isen har börjat gå runt halvön Brenn och spånäddsvägen över älven har blivit osäker, med öppet vatten på läsidan och med både is och timmer som trycker på stötsidan.

Därför är några till synes uppsluppna arbetare i långstövlar i full färd med att sjösätta färjan, ivrigt påhejade av ett gäng barhuvadgossar från den närbelägna folkskolan.

I grässlänten mot prästgården sitter tre gubbar i hatt och kostym och suger på var sitt grässtrå, långa gula strån av torrt men segt fjolårsgräs.

Gubbar och gubbar förresten...Gottfrid och Sven är födda 1908 och Röde-Ville i slutet av förra seklet.

Sjösättningen lär ta sin tid och det är med andra ord upplagt för politiska diskussioner, framförallt kring strejken och dess följder.

"Naa, he tråo ji änt. Änt lönt he si ad strejg, löningen värt jo sember å hali meng fik faingels. (Nä, det tror jag inte. Inte lönar det sig att strejka, lönen blev ju sämre och många fick fängelse.)"

"Nä häir do vå ji sej! He värt better opa flair sett, känsi änt ve ait men are ett. Å i ar jer löninga mitji better, tack vöri facke. (Nu måste du lyssna på mig. Det blev bättre på flera sätt, kanske inte medsamma men året därpå. Och i år är lönen mycket bättre, tack vare fackföreningen.)"

Alla tre har varje sommar sedan femtonårsåldern jobbat på skiljestället Vassholmen i Kölis eller flottlägningsplatserna i skärgården. Jämt och ständigt fick de gliringar för sin dialekt, Brennmålet, men insåg ganska snabbt att Kölisborna egentligen var avundsjuka.

"Har ni förresten hört att nazisterna har möten på Vassholmen? Flottningschefen Vapen har börjat bjuda dit sina vapenbröder. Dom

håller till i kontoret uppe på Kullen, dricker konjak och smider lömska framtidsplaner.”

Det är Röde-Ville som tagit till orda igen och nu gör han det på ren svenska, så ren den nu kan bli genom den dialektala uppblandningen. Precis som han allt oftare gjort där hemma i stugan i Elvkroken, allt för att underlätta för barnen när de ska flyga ut i vida världen.

Alla ordsbor har inte förståelse för sådan framförhållning men det gör Gottfrid och Sven förstås. De följer med sin tid och lär sig ständigt nya saker genom sina politiska engagemang - båda är socialdemokrater och sitter med i kommunala nämnder. Det gör även Röde-Ville och smeknamnet avslöjar hans politiska hemvist.

Märkligt nog är Ville accepterad i de flesta läger, ja, till och med respekterad. Förutom av den högljuda och till synes växande skara som befinner sig längst ute på högerkanten förstås.

”Ja, du Ville. Nog förstår jag att du har det jobbigt ibland, kamrat, men du vet säkert att du är omtyckt i byn. Bland vanligt folk åtminstone”, tillägger Sven och lägger armen på vännens axel.

Att Sven betonar ordet kamrat med spefull röst tar Ville från den skämtsamma sidan. Ville är nämligen känd för att vara en vänlig själ och att för det mesta tro gott om folk - utom när samtalen halkar in på nazisterna förstås.

”Nog är det för djävligt att hon får hållas, den där nazistkärringen Lilly Johansson. Statliga inrättningar som Kungliga Telegrafverket och Postverket borde bannlysa nazister och fascister. Åtminstone från viktiga positioner där de kan göra stor skada, olaglig telefonavlyssning och postöppning är ovärdigt en demokrati som vår”.

”Jo, hon är hopplös men nazister vill ju inte ha demokrati”, framhåller Sven. ”Men dom utnyttjar parlamentarismen och fria val så långt det går och när dom väl fått makten blir det andra bullar av, titta bara på Hitler och Tyskland.”

Sven biter av och spottar ut ett vältuggat grässtrå, för att sedan med gott humör berätta om sina upplevelser under flottningsstrejken. I början av maj 1934 hade några man från Jockfall och Hoppet gått ut som strejkbrytare för att flotta Björkån. På ett strejkmöte med facket beslutades att besöka Björkån, för att med övertalning

och ekonomisk hjälp ur den svaga kassa avdelningen hade, försöka förmå strejkbrytarna att sluta flotta och gå hem.

”Vi var tio–tolv arbetare som med buss gav oss iväg till Jockfall. Därifrån var det att vada i halvmeters blötsnö nära en mil till Björkån. Väl framme vid bäcken fann vi att strejkbrytarna gömt sig i skogen för att slippa träffa oss. I dammkojan däremot träffade vi på några strejkbrytare.”

Dessa uppmanades att lägga ned arbetet och respektera blockaden. Stämningen var väl inte den bästa där i kojan, minns Sven, men det hann aldrig övergå i munhuggning eller våldsamheter.

”Vi hade inte varit där i kojan många minuter då tre statspoliser kom i våra spår. Dom kommenderade ut oss från kojan med motiveringen att området var fridlyst av länsstyrelsen. Statspoliserna visiterade oss och skrev upp våra namn och adresser. Hur tror ni dom visste att vi farit dit till dammkojan, jo Lilly förstås!”

Sedan var det bara att traska tillbaka i blötsnön till Jockfall. En minst sagt farlig episod inträffade då arbetardelegationen skulle ta sig över Kölisälven. Islossningen hade börjat precis som nu och där stod man på stranden, fundersamma och ängsliga. Men plötsligt kom det ett stort och tjockt isflak som stannade och bildade en bröt av is och timmer.

”Då var det bara för oss att springa över älven på isbröten. Sedan pulsade vi i snön en mil till Jockfall där bussen väntade.”

När Sven nu minns tillbaka har dramatiken och farligheterna övergått till att likna ett av dessa äventyr som han brukar läsa om i veckotidningen Levande Livet. Själv har han förresten inget emot att jämföras med snälle seriefiguren 91-an Karlsson men vem passar då bäst i rollen som elakingen 87-an?

”Hör ni pojkar, om 87-an fanns i verkligheten, nog vore han garanterat nazist.”

”Och om han vore kvinna hette han säkert Lilly”, tillägger Röde-Ville med ett flabbskratt som liksom rullar över spånbädden och vidare österut mot Espnäs.

Telegraf & Telefonstationens föreståndarinna har aldrig varit mer

avskydd än nu. Under flottningsstrejken försökte hon hemlighålla sin avlyssning så gott det gick, och det fungerade bra så länge hon kunde avgränsa verksamheten till en mindre krets. Detta tack vare några handplockade telefonister som har liknande inställning till "kommunistpöbeln" som hon själv.

Men de flesta av Lillys anställda kommer från vanliga arbetar- och småbrukarfamiljer och stod alltså på flottningsarbetarnas sida. Så när statspolis och flottningsförening tycktes vara tankeläsare visste strejkledningen vad den verkliga orsaken var och kunde vidta motåtgärder.

Vid i stort sett alla flottleder uppstod bråk och konfliktungar när strejkvakter försökte övertala brytarna att åka hem, och statspolisens närvaro gjorde inte saken bättre, snarare tvärtom.

Särskilt hett gick det till i Pilkån där fyra statspoliser fått det hopplösa uppdraget att övervaka fridlysningen av stränderna och skydda strejkbrytarna som hade den föga avundsvärda uppgiften att flotta virket till Lomträsket.

"Nog måste man säga att det var fult gjort av de orsbor som for till Pilkån och flottade", funderar Gottfrid som själv bor i Nybyn och såg bilarna med statspoliser passera byn på väg till Pilkån.

"Ja, fy fan", säger Sven och slår höger näve med en ordentlig klatsch i vänster handflata. "Tänk att folk kan vara så osolidariska och djävliga. Nog kan man förstå att bondsöner och andra småpåvar i Torne-dalen och Rånetrakten blev strejkbrytare. Men småbönder härifrån trakten, det var ju som att hugga båtshaken i ryggen på grannarna."

"Ni har kanske hört om den där hemmansägaren från Kalljärv", tillägger Gottfrid. "Han som var flottningsförmän och mer eller mindre tvingade byns ungdomar att jobba, trots att dom ville strejka. Men den småpåven fick minsann sitt straff, han blev ju av med matkonten sin vid Pilkver. Dom strejkande åt på pin kiv upp kalvköttet och allt det andra i konten."

Statspoliser sökte mattjuvarna men fick inte fast någon och konten hittade man inte heller. Den hade strejkvakterna gömt på ett säkert ställe i ett härbre. Det var första gången barnen i Pilkver såg en polis och folk var även nyfikna på strejkbrytarna.

”Man ville framför allt se deras svarta fötter. Fattigt var det förstås där ute i skogen och samtidigt som gårdsfolket höll med flottarna som strejkade sålde man mjölk till strejkbrytarna och statspoliserna.”

Gottfrid skrattar åt minnet men blir snabbt allvarlig igen: ”Ni vet säkert att Nils Eriksson från Jock var svartfot. Han finns på ett fotografi där han med båtshaken stolt poserar vid Långforskojan, tillsammans med andra svartfötter och statspoliser.”

”Men så är han ju också kronojägare och har Hitlersnorbroms”, inflikar Röde-Ville och lägger in en färsk snuspris bredvid den gamla. ”Ni vet väl att chefer och förmän i skogen ofta är nazister, dom är klart överrepresenterade i det skitbruna gänget och verkar inte ha den minsta skam i kroppen. Det har däremot dom småbrukare och annat fattigfolk som under strejken lät sig övertalas av överheten, dom lär få skämmas resten av sitt liv.”

”Jo, och dom flesta har redan fått sitt straff. Genom att bli uthängda i Flamman, hundra svartfötter fick sina namn och adresser publicerade av facket. Men värst är nog osämjan som uppstod mellan gårdarna i många byar. Jag såg själv på en dans i Storbäcken nyligen hur ungtupparna slogs med strejkbrytare och hur man synade deras dansskor, för att låtsas se om sulorna var svarta.”

Gottfrid har för egen del, mer eller mindre medvetet, försökt förtränga all den jobbiga efterbörd som flottarstrejken förde med sig.

”Vi får ju inte heller glömma att nästan hundra flottningsarbetare hamnade inför tinget, jag var själv åhörare i den fullpackade tingssalen här i Brenn.”

Flottarna dömdes enligt Åkarpslagen, för att ha brutit mot fridlysningen av stränder och för att ha pratat med strejkbrytare. Det blev dryga böter som de flesta inte hade råd att betala och därför tvingades sitta av i fängelset i Haparanda.

”Så att det fortfarande förekommer påhopp och trakasserier är faktiskt inte alls så konstigt.”

Att de tre vännerna är finklädde i dag, en vanlig vardag, beror på

att det varit möte i kommunens fattigvårdsstyrelse. En av de äldre gubbarna som sjösätter färjan kan inte låta bli att ge trion en gliring om idisslande kalvar på grönbete, mest på skämt förstås men det svider ändå.

Sven och Röde-Ville har lojt lutat sig bakåt mot varsin tuva och följer arbetet som pågår med sjösättningen av färjan. Plötsligt ljuder en skallrande bjällersignal från backen bakom dem och skolgossarna rusar kvickt iväg.

”Jaha, i den där hopen har vi gräddan, intelligentsian som ska borga för en ljus framtid i kommunen.”

Röde-Ville har tagit av sig hatten och tvingas nu skugga med handen medan han kisar upp mot den fyrkantiga låda som är socknens största skola.

”Vadan och varthän - nog kan man undra vad som månede bliva. Om det bara vore för Stalin kunde vi nog känna oss trygga men det Hitler står för är ju rena galenskapen. Att då vissa lärare har fräckheten att propagera för sånt är för mig ofattbart. Man gör det visserligen i smyg men det blir ju inte mycket bättre för det”.

”Nä, och flera andra potentater här i socknen är likadana. Dom borde få sparken, åtminstone skämmas”, tillägger Sven med en gäspning.

Gottfrid har lyssnat med ett halvt öra medan han fantiserat över sin egen framtid och karriär. Karriär ska han göra och det får bli inom fackföreningsrörelsen och politiken, i brist på utbildning finns det inte mycket mer att välja på.

”Mina barn ska utbilda sig över folkskolan, på annan ort och toppbetyg ska det bli, sanna mina ord. Då får lärarna här ha vilken politik som helst, det biter inte på kloka människor. Vi socialdemokrater står för jämlikhet och rättvisa även när det gäller skolpolitiken. Plånboken får inte avgöra vem som ska ha dom viktiga posterna i samhället, det ska kompetensen göra”.

Nu har även Sven satt sig upp och han räcker upp handen, av gammal vana och för att retas lite. Det är med humor som vapen han brukar vinna många debatter men nu är han allvarlig.

”Jag håller med er båda. Till viss del i alla fall för Stalin ger jag inte mycket för, lika lite som Hitler ungefär. Vi arbetare får inte låta oss lockas av vackra ord, det vi måste är att ta ställning för de svaga i samhället. Det var därför jag lät mig nomineras i kommunalpolitiken, och därför jag valde fattigvårdsstyrelsen.”

Gottfrid nickar ivrigt som bekräftelse på att han känner igen sig, att han håller med sin partikamrat. Röde-Ville däremot skakar på huvudet och harklar sig ljudligt, för att sedan suga in luft och samla sig till replik:

”Vi har ju alla tre suttit på massor av sammanträden där fattigvårdsstyrelsen sysslat med rena krishantering. Beviljat en mängd fattiga, arbetslösa kommunmedborgare stöd i form av två liter mjölk, en famn ved, en skrinna hö, tre meter lumptyg.”

Han fortsätter uppräknningen med handskar åt skolpliktig gosse, garn till flickkofta, tre mössor vars pris inte fick överstiga två och femtio per styck.

”Och så vidare, och så vidare...Vad har det blivit av det där folkhemmet Per-Albin så dyrt och heligt lovade, det kan man verkligen undra.”

Sven och Gottfrid ser ner på sina skor, säger först ingenting men funderar desto mer. Det blir Gottfrid som tar ögonkontakt med Röde-Ville och nu har han argument som han tycker måste bita.

”För guds skull, det har ju varit lågkonjunktur, den värsta depression världen skådat. Här i kommunen har arbetslöshetskrisen framför allt drabbat skogsarbetarna och flottarna. Med tanke på världsläget har vi socialdemokrater klarat det bra.”

Gottfrid förklarar varför socialdemokraterna anammat moderna teorier som går ut på att staten stimulerar efterfrågan under lågkonjunktur. Han fortsätter med att försvara krisuppgörelsen härom året, kohandeln med Bondeförbundet och stödet från frisinade riksdagsmän.

”Ja ja”, kontrar Röde-Ville direkt. ”Men i grunden är det ju samma gamla vanliga utsugning, alltså ett litet rövargång som har omättligt behov av pengar och att visa sin makt. Så blir det när samhället tillåter överklassen att hålla i taktpinnen.”

Ville påminner om att storbönderna i flera hundra år kunde göra i stort sett vad man ville med småbönder, torpare, pigor, drängar och allt annat fattigt folk. Och att detsamma gäller dagens fabriksägare och andra så kallade arbetsgivare som skor sig på småfolket. För att inte tala om myndighetspersoner och småpåvar av olika slag - inom kyrkan, militären, det så kallade rättsväsendet och inte minst bland skogstjänstemän av olika slag.

”När då arbetarna och småfolket börjar säga ifrån förlitar sig överklassen på nazismen, en sjuk ideologi som dyrkar starka ledare och hatar demokrati.”

Med hatten på sned och röd om kinderna fortsätter Röde-Ville att rada upp det ena argumentet efter det andra, med hög röst och i snabb takt så ingen ska hinna avbryta.

”Per Albin Hansson har ju inte skapat tillräckligt med arbete åt de arbetslösa, inte heller goda förhållanden för eftersatta grupper som sjuka och gamla. Sverige skulle ju bli ett folkhem där stat och kommun ansvarar för att varenda medborgare får ett tryggt liv med tillgång till sjukvård, kläder, mat och husrum. Men sossarnas köhandel med bondeförbundarna har inte gett vare sig ökat bostadsbyggande, lagstadgad semester, höjda folkpensioner eller höjd skatt på arv och förmögenhet. Det kallar jag ett svek!”

Nu är även Sven uppe i varv och han skräder inte orden när det gäller kommunismen - den ideologi han och Gottfrid betecknar som orealistisk, som en utopi och en våldsam avart av socialismen.

”Näja Ville, välfärdssamhället med mindre klyftor skapas inte över en natt. Vad maktfullkomliga ledare beträffar och hatet mot demokratin är ju kommunismen i samma fälla som nazismen. Och med revolutionen som verktyg blir det bara krig och elände. Man måste verkligen fråga sig vad Gunnar Johansson hade i huvudet när han stack till Spanien.”

Genom att blanda in strejkledaren i diskussionen riskerar Sven att förarga Röde-Ville på allvar men den oron är förstås obefogad, kamrater sedan barndomen som de är.

”Det sägs att Gunnar redan blivit kaderchef vid Internationella brigaderna i Albacete. Det är raskt marscherat i så fall men Gunnar

har förstås lång erfarenhet av chefsskap.”

”Jo, inte minst i flottningsstrejken där han hade en ledande roll. Trots att han inte var demokratiskt vald”, tillägger Gottfrid.

Alla som var med vet att Gunnar Johansson hade en avgörande roll både före och under strejken. Många påstår att det i praktiken var han som såg till att det blev strejk i just detta älvsystem, att den blev så omfattande och pågick så länge. Men på den punkten är trion vid färjstället rörande överens, även Gottfrid som trots sin ringa ålder brukar betecknas som facklig räv:

”Sånt illasinnat svammel är det bara flottningsföreningen, statspolisen och andra myndigheter som påstår. Och naturligtvis bönder och andra skogsägare som är emot all rättvisa när det gäller löner och andra arbetsvillkor. Visst bedrev Flamman en propaganda-kampanj för att egga upp flottarna och visst var Gunnar Johansson förste pådrivare och huvudorganisatör av strejken, men den var i grunden en folklig protest mot orättvisorna.”

”Tack för det kamrat”, utbrister Röde-Ville med blossande kinder och framsträckt hand.

Trion hjälps sedan åt med att analysera strejkens orsaker och resultat. Och nu har de plötsligt fått åhörare, nämligen den handfull ortsbör som jobbar med att sjösätta färjan.

Gottfrid betonar att en grundläggande orsak till strejken var depressionen som medförde kris på trävarumarknaden, det förekom inga större avverkningar på en tioårsperiod. Sedan länge tillämpade arbetsgivarna ett anbudssystem för att pressa ned lönerna; det blev konkurrens mellan småbönderna och de som var i störst behov av arbete blev utan då endast bönder med bättre ekonomi hade resurser att konkurrera.

Den som lade lägsta anbudet fick arbetet, solidariteten urholkades mellan arbetarna. Kronan anställde arbetarna genom speciella kontrakt där Kronan behöll viss del av vinterkostnaden tills allt virket var nedflottat.

Vintern 1933-34 var det stora skogsdrivningar och många fick arbete men lönerna var extremt låga. Flertalet skogsarbetare tjänade inte ens två kronor per dag och då arbetslöshetskommittéerna

tvingade arbetslösa till skogarna pressades priserna ytterligare.

Då var måttet rågat och vid ett fackligt stormöte i Arvidsjaur upprättades ett kampprogram som sedan tvåhundra flottare antog här i Brenn.

Det framfördes och antogs flera fackliga krav på mötet där Gottfrid var med. Ett krav var att arbetsgivaren skulle bli ansvarig vid sjukdom och olycksfall i stället för som tidigare anbudsgivaren.

”Dessutom krävde vi fri sjukvård och transport till läkare, samt sjukersättning med fyra kronor per dag vid sjukdom eller skada under arbetstid. Skogsarbetet och flottningen är farliga arbeten, varje år förekommer dödsolyckor och svåra skador så kraven var fullt befogade.”

Främsta kraven var dock att anbudssystemet skulle bort och framför allt: flottningsföreningen måste släppa kravet på att sänka senaste årets timpenning, annars blev det ingen flottning. Att flottarna över hela landet länge varit en missgynnad grupp framgår av de många strejkerna och andra missnöjesyttringar. För Norrbottens del var strejken 1934 störst av dem alla med sammanlagt drygt 1500 strejkade i älvdalen.

De fem färjearbetarna har stått tysta medan trion hållit låda men nu börjar de tröttna.

”Håller ni oss på halster med flit? Vi måste jobba, folk vill ha ut färjan i älven! Men hur gick strejken egentligen, vem vann”, undrar en yngre man med en båtshake i näven. Sven tar ett nytt strå av fjolårsgräset, stoppar det i mungipan och tuggar långsamt medan han börjar prata.

”Flottningsföreningens krav att få sänka timlönen från 72 till 68 öre var förstås orimligt. Industriarbetarnas genomsnittliga timlön i Norrbotten var mer än dubbelt så hög som flottningsarbetarens, i exportindustrin var lönen närmare 160 öre.”

Sven är i sitt esse nu och reser sig upp så alla ska höra vartenda ord och varenda siffra - det han har att berätta är som den viktigaste historiektion: ”Men märk väl att bara femton procent var fackligt organiserade i vårt förbund och det skapade förstås stora problem. Med stor majoritet avslag medlemmarna förlikningsför-

slaget på lönesänkning med två öre, och distriktsstyrelsen begärde blockad av flottningen. Men förbundsstyrelsen sa nej." Sven tar upp en blårutig näsduk och snyter sig ordentligt medan han sneglar på åhöraren med båtshaken. Denne suckar, stampar och knorrar av förtrytelse:

"En riktig retsticka är vad du är. Nästa val blir det då ingen röst från mig om du inte slutar omedelbart med att dumma dig! Svara nu - hur gick det, fick dom mer betalt?"

Nu ser Röde-Ville sin chans: "Nä, dom blev svikna av sin egen förhandlingsgrupp. Det var nere i Gävle och dom hade fått klara direktiv att stå fast vid oförändrad lön. Det var gynnsamt läge för strejk eftersom bolagen redan hade sålt mesta virket till utlandet, men förhandlingsgruppen lät sig duperas av arbetsköparen och sin egen förbundsstyrelse. Fy fan", tillägger Ville och spottar en lång brun stråle som hamnar i en buske med musöron.

Nu känner sig Gottfrid manad att ingripa för det här med förhandlingstaktik och sofistikerat fackligt rävspel ligger honom numera varmt om hjärtat:

"Förbundsstyrelsen sa alltså nej med hänvisning till stadgarna som kräver två tredjedelars majoritet för stridsåtgärder. Men då beslutade flottarnas strejkledning att verkställa blockaden och förbjöd allt flottningsarbete i Kölisälven med biflöden."

Gottfrid fortsätter sin utläggning och de flesta lyssnar som vore han prästen: "De ekonomiska kraven var som sagt oförändrad lön men även 50 procents övertidsersättning för arbetstid över tio timmar per dag. Dessutom krävde man att de närmast boende skulle ha förtur till arbetet. Samt förstås att det förhatliga anbudssystemet, där flottarlagen tvingades bjuda under varandra, skulle bort."

Gottfrid tittar sig omkring för att försäkra sig om att alla lyssnar och även förstår dessa komplicerade sammanhang. Sven passar då på att ta till orda igen och nu är rösten allvarlig, inte det minsta spefull:

"Flottningsföreningen svarade genom att anställa strejkbrytare, från närområdet men även längre ifrån som Vitådalen och Torne-

dalen. Dessutom ställde några större skogsbolag upp med svartföter från Västerbotten och ännu längre söderut. Samtidigt som länsstyrelsen gick med på flottningsföreningens begäran att förbjuda obehöriga att beträda arbetsplatserna.”

”Men det där vet vi ju redan, det har ni sagt flera gånger. Men fick dom mer i börsen, mer mat på bordet”, halvskriker den allt otåligare båtshakemannen.

”Lugn, lugn i stormen”, vädjar Gottfrid och viftar samtidigt sidledes med båda nävarnas fingrar, nästan som om han smeker vattenet. Liksom Sven betraktar han strejkens resultat som åtminstone en halv seger för flottarna och viktigast av allt: på sikt lär det bädda för den demokratiska arbetarrörelsens stora genombrott:

”Flottningsarbetarna fick visserligen två öre mindre i timlön men kom ihåg att flottningsföreningen ville sänka med fyra. Och glöm inte att vår så viktiga fackliga rörelse fått ett rejält uppsving. Flottarna och många andra arbetare har tack vare konflikten insett betydelsen av sammanhållning och enighet.”

”Jaha, men all missämja i byarna då, mellan grannar och ibland i samma hus. Och hur tror ni det känns att måsta sitta i Haparanda på vatten och bröd?” Det är förstås båtshakemannen som tagit till orda igen och flera muttrar gillande sitt bifall, bland dem Röde-Ville:

”Du har alldeles rätt, kamrat, och det är förstås dom som gick arbetsgivarens ärenden och uppträdde osolidariskt som borde få skaka galler. Precis som vi ska sjunga på Första Maj i morgon: Upp trälar uti alla stater! Nä, fi fan, revolution är det enda som hjälper i längden!”

Efter en snabb blick på Gottfrid tar Sven till orda igen och nu lägger han extra kraft bakom det han vill ha sagt. Ingen skall åka premiärturen med färjan utan att ha fått sig några sanningens ord till livs:

”Det är aldrig någon bra idé att ta till våld, att försöka övertyga andra med vapenmakt. Däremot kan solidaritet, enighet och facklig kamp förflytta berg. Det har dom flesta flottarna och skogsarbetarna insett numera.”

Flera åhörare nickar instämmande, man har sett annonserna i Norrländskan där LO redovisat senaste årens positiva medlemsutveckling. I topp återfinns Skogs- och Flottningsarbetare Förbundet som fått rekordmånga nya medlemmar, enligt Sven till stor del tack vare konflikten:

”Här i Kölisälvens distrikt hade förbundet bara drygt 250 medlemmar för två år sedan och nu är det långt över tusen, dessutom har lönerna börjat gå upp rejält. Så nog kan med fog påstå att strejken lönade sig och att den var en behövlig väckarklocka.”

Några skakar tvivlande på huvudet men de flesta verkar nöjda med analysen och alla beger sig nu ned till färjstället, med båtshakemannen i täten.

”Kom igen nu, gubbar, dags för sjösättning! Folk måste ju för fasen kunna ta sig till majbrasan på Tallvik i kväll och i morgon får färjan gå i skytteltrafik. För säkert blir det en jättedemonstration mot orättvisorna och för Spaniens kämpande folk.”

”Kämpa oss hit och kämpa oss dit”, muttrar en äldre man med slokhatt. ”Ingen vettig människa far väl och riskerar livet i ett annat land. Nä, Gunnar Johansson borde ha farit till olympiaden i Berlin i stället, om han nu var så pigg på att slåss med dom där brun- och svartskjortorna.”

8

Kristallnatten

(november 1938)

Lilly drar ned filthatten över öronen och kurar ihop sig under regnkappan. Så här brukar hon inte visa sig för Brennborna men i dag har nöden ingen lag - det faller snöblandat regn och hon vill inte komma blöt som en vildkatt till Mannbergsgården.

Byggnaden tillhör socknens förnämsta, tillsammans med herrgården vid Gyljens bruk. Mannbergsgården har visserligen också varit herrgård, vid sågverket i Storbäcken, men utmärker sig varken genom storlek eller magnifik byggnadsstil.

Inte heller är läget speciellt vackert men däremot strategiskt vid Storgatan - med kyrkan i fonden och kommunalhuset på andra sidan mot älven till. Att byggnaden fick timras upp här igen beror förstås på herrgårdens anor och de anförvanter som valt att bo kvar, trots att Mannbergssläktens rötter finns i Kölis.

Allt detta och mer därtill hinner Lilly begrunda medan hon skyndar den korta biten längs Storgatan.

”Vad vore denna håla utan släkten Mannberg, rakt ingenting”, mumlar hon med läpparna krökta i en föraktfull grimas. Redan i tonåren blev Lilly varse arvets och släktbandens betydelse; vikten av att familjen håller ihop i vått och torrt vilket också innebär att förminska alla tillkortakommanden och gömma även de grövsta skamfläckar. Beträffande Mannbergs finns dock inget sådant begravt, vad Lilly vet i alla fall.

Så länge hon kan minnas har denna anrika släkt omtalats i enbart positiva ordalag. Här uppe i norr omfamnas släktnamnet med vördnad och respekt, tack vare en rad djärva industrialiseringsförsök under flera generationer. Även i kungliga huvudstaden har

släkten lämnat tydliga avtryck, inte minns genom grosshandlare Mannbergs investeringar på Djurgården.

Här i Brenn har gårdarna ofta namn som avslöjar var i respektive by gården ligger - i förhållande till stamhemmanet eller någon annan hållpunkt i landskapet. Beträffande Mannbergsgården berättar namnet en delvis annan historia. Nämligen att här bor finare folk - sådant folk som de flesta lyfter på mössan för, så även Lilly.

"Tänk så personligt, rejält och pampigt på samma gång", suckar hon. Framme vid huset tar hon av sig filthatten med en svepande rörelse och skakar den snabbt, för att sedan ta första steget uppför brotrappan. I samma ögonblick uppmärksammar hon den bastanta kvinnan som kommit från andra hållet i snögloppet och nu hälsar med en snabb honnör.

"God afton, Lilly. Tänk vad trevligt att få träffa likasinnade och fira tillsammans en sådan här kväll."

"Ja verkligen, rektorn! Det var ett synnerligen bra initiativ av Axel, och påpassligt må man säga med tanke på allt det positiva som händer just nu i Tyskland."

I samma ögonblick öppnas ytterdörren och där står värden i egen hög person, rak i ryggen och iklädd sin kronojägaruniform som han älskar att paradera i både till vardag och fest.

Axel Mannberg liksom många andra i den hyllade släkten är hängivna nationalsocialister och det finns mycket att fira denna ruggiga kväll i mitten av november.

I salen är stearinljusen tända i den magnifika kristallkronan och det behagliga ljuset sprider sig effektfullt i alla riktningar, genom hundratals nyputsade och dallrande prismor. På ett litet och anspråkslöst bord omedelbart innanför skjutdörrarna till salen står ett tjugotal conjacskupor pryddligt uppradade på två silverbrickor, varje kupa till en tredjedel fylld med den ädlaste dryck.

"Var så goda, kvällen till ära blir det Napoleon. Andra december kröntes han till kejsare, det var 1804 och på dagen ett år senare vann han Trekejsarslaget vid Austerlitz. Men allt detta vet ni förstås och i kväll firar vi det tyska undret och beslutsamheten i det påbörjade kriget mot judesvinen. Skål - Heil Hitler!"

Svaret kommer unisont och får golvtilljorna i Mannbergsgården att vibrera. Fyrtiotvå klackar slås ihop, två och två, och tjugoen högerarmar sträcks ut i en vinkel nästans emellan vågrätt och lodrätt: "Sieg Heil, Sieg Heil, Sieg Heil!"

Fortfarande stel som en pinne och med rödbrusiga kinder tar Axel Mannberg till orda, med åhörarna andäktigt lyssnande. De flesta med allvarliga men förväntansfulla ansikten och med levande ljus som reflekteras i glansiga ögon.

"Som ni säkert redan vet har Tyskland nu gått från ord till handling. Det måste bli slut på att en underlägsen ras fritt får sabotera det tyska folkets efterlängtade och framgångsrika upprättelse efter det orättfärdiga fredsfördraget 1919 i Versailles."

Axel fortsätter sedan med att sammanfatta läget efter att tredje-sekreteraren vid tyska beskickningen i Paris, Ernst vom Rath, blivit skjuten till döds. Skotten avlossades av 17-årige polske juden Herschel Grynszpan. Mördarens föräldrar och syster hade tillsammans med 17 000 andra polskfödda judar utvisats från Tyskland till Polen den 28 oktober.

"Polen vägrade dock ta emot judesvinen som befann sig i ett ingenmansland vid tysk-polska gränsen. Att mördarens motiv skulle vara förtvivlan över hur familjen behandlats av tyskarna är naturligtvis bara bolsjevikpropaganda."

Axel går femton år tillbaka i tiden, till det historiska upproret i München som innebar början till Hitlers fantastiska framgångar.

"Som vi alla vet var det vår Führer, Heil Hitler, och Hermann Göring som var ledare för upproret. I tåten för ett tjugotal vältränade gossar i bruna skjortor rusade de in i salen där det redan befann sig flera hundra andra soldater ur SA. Hitler klev vigtt upp på ett bord, avlossade ett pistolskott i taket och ropade: Den nationella revolutionen har börjat!"

Axel beskriver nationalsocialisternas ölkällarkupp som ett tappert försök att med ytterst små medel, man hade en enda kulspruta, ta makten i hela Tyskland. Detta misslyckades naturligtvis och Hitler fick fem års fängelse, men han blev populär inom breda kretsar och

släpptes redan efter nio månader.

”Tack vare sitt lysande intellekt lyckades han övertyga rätten om att upprorsförsöket inte kunde betraktas som högförräderi, tyska folket hade redan insett att det i praktiken var ett bevis på fosterlandskärlek. Hitlers hedervärda mål var ju endast att byta ut de politiker som förrått Tyskland vid freden i Versailles”, förklarar Axel.

Rektor Märtha Baas som flyttade till Brenn för ett halvår sedan för att bli rektor på den nystartade realskolan hostar till och inflikar:

”Så här i efterhand kan vi konstatera att fängelsetiden var ytterst värdefull för Hitler och vår gemensamma sak. Det var nämligen då han skrev första delen av sin förnämliga bok *Mein Kampf* och det var förstås...”

”Absolut”, säger Axel snabbt och återtar ordet: ”*Mein Kampf* är det bästa jag någonsin läst! I andra delen skriver Hitler om revansch mot Frankrike och skapandet av *Lebensraum*, alltså livsrum i öster för det tyska folket. Och detta livsrum måste skapas genom att krossa bolsjevismen som näst judendomen är tyska folkets värsta fiende.”

Efter en konstpaus där han justerar slipsen fortsätter Axel sin fängslande berättelse om hur Hitler kom till makten.

”Hans första offentliga tal efter frigivningen 1925 samlade 4 000 åhörare. Och ett år senare grundade han på nytt Nationalsocialistiska tyska arbetarpartiet, NSDAP. Varje laglig process är långsam men förr eller senare skall vi ha majoriteten, lovade Hitler.”

Så blev det också men det krävdes stora personliga uppoffringar och framför allt, tålamod. Fem år tog det för Hitler att agitera och bygga ut partiapparaten. Med hjälp av massarbetslösheten under den stora depressionen samt utbrett politikerförakt och missnöje med Versaillesfreden, lyckades han vinna stöd hos de breda folklagren.

”Vid riksdagsvalet 1930 ökade NSDAP från knappt tre till drygt arton procent och blev näst största parti efter socialdemokraterna. Lika stor ökning ska vi se till att uppnå här i Sverige vid nästa riksdagsval! Nåväl, det var förstås bara en delseger och Hitler fortsatte oförtrutet att agitera. Närmaste två åren reste han runt med flygplan och spred sitt program på det ena massmötet efter det

andra. Med resultatet att våra tyska kamrater blev största parti med drygt 37 procent av rösterna.”

Ett halvår tidigare hade Hitler äntligen fått sitt tyska medborgarskap, i hela sju år hade han varit statslös efter att 1925 ha av sagt sig sitt österrikiska medborgarskap.

Medan Axel dricker ur sitt vattenglas passar Märtha Baas på att stiga fram för att komplettera berättelsen och samtidigt demonstera sina historiska kunskaper. Utan manuskript och med auktoritativt manlig basröst sammanfattar hon Hitlers skolgång i Österrike:

”Adolf var en begåvad elev i småskolan där i Leonding. Envis och stolt var han också vilket framgår av ett klassfoto jag nyligen sett, fotot är taget 1899 då Adolf var tio år. Han poserar med bestämd mun och armarna i kors, precis som vi kan se honom privat i dag då han inte agerar och trollbinder folket på massmöten.”

Axel harklar sig men Märtha Baas är inte färdig, ännu återstår nämligen hennes eget specialområde.

”Realskolan i provinshuvudstaden Linz då? Ja, dit skickades Adolf av sina föräldrar men där gick det sämre. Hans flit bedömdes som oregelbunden och betyget tillfredsställande fick han bara i uppförande, gymnastik och älsklingsämnet teckning.”

Inte heller gick det bättre när han av sin mor skickades till realskolan i Steyer. Där blev han utfrys av sina kamrater och tvingades gå om två klasser. Betyget blev så dåligt att Adolf efter en festkväll använde betyget som toalettpapper.

”Studentexamen lyckades han inte heller ta, han slutade skolan vid sexton års ålder. Adolf kom att hata allt vad skola hette, men drömmen att bli konstnär var levande och han sökte in på konstakademien i Wien. Där blev han inte antagen så inte var det konstigt att han fick agga till Österrike.”

Vid det här laget har Axel Mannberg fått nog av Baas. Tar han inte tillbaka ordet nu är risken stor att hon lägger beslag på resten av kvällen och det vore förstås både pinsamt och förödande för världens auktoritet:

”Tack rektorn, nu tar jag över. Det var en mycket intressant

berättelse om vår Führers skolgång i Österrike och det bemötande han fick speglar utomordentligt väl hur illa ställt mycket var i det landet. Desto mer glädjande då att man nu äntligen tagit sitt förnuft till fånga och blivit en del av det stortyska riket. Folkomröstningen som nationalsocialisterna genomförde i våras, efter Anschluss, visar tydligt att österrikiska folket nästan mangrant står bakom beslutet.”

Gästerna som hittills stått upp i god ordning har nu börjat skruva på sig, inte för att de är ointresserade av föredraget men koncentrationen börjar tryta och glasen är tomma. Axel känner följsamt av läget och inser att det är dags för en rejäl paus:

”Gott folk, vi ska snart serveras en god smörgås och vin därtill. Dessutom blir det tröttsamt att stå så bekväma stolar ska förstås bäras in. Men först vill jag avsluta den historiska delen av mitt föredrag, med en kort redogörelse för hur enormt skickligt Hitler förvaltat sitt historiska arv.”

Axel blygs inte att läsa innantill ur sitt tättskrivna manuskript när det behövs, vilket det ofta gör när det gäller detaljer som namn och årtal.

”Efter att Hitler fått tyskt medborgarskap 1932 kunde han redan samma år kandidera till presidentposten men där blev han klart besegrad av sittande presidenten Hindenburg, dessutom förlorade partiet flera procent till framför allt kommunisterna. Men som vi alla vet blir Hitler aldrig rädlös och i januari 1933 svor Hindenburg in honom som rikskansler.”

Axel sammanfattar det skickliga politiska spel som sedan följde med att konstatera att nationalsocialisterna inom ett par månader, trots bara en tredjedel av rösterna, lyckades få oproportionellt stark ställning i parlamentet. Hitlers framgångsrika strategi var att med konkreta vallöften minska socialdemokraternas inflytande och helt manövrera bort kommunistpartiet.

Det senare visade sig bli förvånansvärt enkelt.

”Som ni vet brändes riksdagshuset i Berlin ned av en kommunist och Hitler lät fängsla alla deras ledamöter i riksdagen. Samtidigt begärde han nyval och lyckades genomföra en fantastisk valkam-

panj, med löften om en stabil regering och radikala åtgärder mot inflation, arbetslöshet och kaos.”

Strategin blev lyckosam och Hitlers parti NSDAP fick drygt 44 procent av rösterna. Tillsammans med det betydligt mindre nazistpartiet, koalitionspartnern Tysknationalisterna, fick man absolut majoritet i riksdagen.

”Nu blev det äntligen raka spåret för vår Führer. Efter att ha träffat avtal med samtliga partier, utom socialdemokraterna förstås som envist vägrade foga sig, kunde Hitler genomdriva Fullmaktslagen som gav nazisterna ensamrätt i fyra år att stifta lagar. Samma sommar förbjöds socialdemokratiska partiet, tänk om vi kunde göra likadant här i Sverige också!”

Övriga partier i Tyskland uppmanades att upplösa sig själva, vilket man också gjorde efter viss övertalning. Med blixtrande ögon övergår Axel till att berätta om hur poliskåren och SA-trupperna tog itu med judar, romer och allehanda vänsterelement som i allt större utsträckning fängslades och förpassades till nyöppnade koncentrationsläger.

Vänd mot Märtha Baas betonar Axel Mannberg ungdomarnas och bildningens betydelse för den tyska revolutionen:

”För fem år sedan genomförde Tyska studentkåren som ni säkert minns en aktion mot judeinfluerad otysk litteratur. Aktionen blev en fantastisk framgång med bokbålen som absolut höjdpunkt. Bland annat brände man böcker av amerikanske alkoholisten Hemingway, samt judeförfattaren Kafka och judeforskaren Einstein som är så populära i väst.”

I en lång rad universitetsstäder kastade studenter hundratusentals böcker i elden och i Berlin marscherade 40 000 hängivna nazister till Opernplatz för att lyssna på Joseph Goebbels. Hans slagord var bland annat Nej till dekadens och moraliskt förfall samt Ja till anständighet och moral inom familjen och i staten.

Hitler är själv en extremt skicklig talare som lärt sig hur man trollbinder publiken och stämningen blev närmast hysterisk under hans välregisserade tal över hela landet.

”Det framgår inte minst av de filmer som visas allt oftare i

Sverige, även på små orter som här i Brenn", tillägger Axel.

När Hindenburg avlidit 1934 övertog Hitler hans befogenheter samt tog sig titeln Führer och Rikskansler. Att bekämpa arbetslösheten som låg på 40 procent var hans främsta vallöfte och det har han hittills gjort med besked.

Redan efter tre år var arbetslösheten nästan utrotad, framhåller Axel. Hitler struntade fullständigt i Versaillesfredens orättvisa villkor utan satsade enorma belopp på flottan och flygvapnet och införde allmän värnplikt. Dessutom har tyska staten satsat kopiöst på jättestora byggnadsprojekt som Autobahn.

"Att nationalsocialisterna skulle använda slavarbetskraft från koncentrationslägren är naturligtvis bara bolsjevikpropaganda, skvaller som förmedlas av avundsjuka brittiska tidningar och Norrskensflamman."

En annan viktig pusselbit som kan förklara nationalsocialisternas osannolika framgångar är att kvinnorna uppmanas att stanna hemma vid spisen. "Och därmed sluta konkurrera med männen om jobben, på många sätt en klok åtgärd naturligtvis", tillägger Axel Mannberg och den piken visste uppenbarligen var den tog.

Lilly och Märtha Baas blir aningen röda i ansiktet men visar i övrigt inte med en min vad de tycker om Axels påstående. Denne förstår naturligtvis vad som rör sig i damernas huvuden men har inte en tanke på att be om ursäkt. I stället vinkar han snabbt till sig husets piga och ger henne direktiv för förplägnaden.

"Nu är det dags för paus, mina damer och herrar. Förutom cognac bjuds det både rött och vitt vin, för att påminna oss den kamp mot inhemska förrädare som våra finska bröder så effektivt slutfört. Dessutom tilltugg i form av nybakat bröd med tre sorters pålägg. Efter pausen kommer jag att delge er senaste nytt när det gäller nationalsocialisternas framgångsrika aktioner mot judarna och andra lägre stående individer. Denna viktiga kamp för mänskligheten kommer att snabbt spridas över världen och då gäller det förstås att även vi i Sverige är redo."

Sorlet stiger mot taket i takt med att glaset töms för nu är det

äntligen paus. I små grupper pratas det mer eller mindre frimodigt om läget på arbetsplatser och i bekantskapskretsen.

”Lilly, hur går det för dina söner? Jag har hört att en av dem finns här hos dig i Brenn, trivs han bra?”

”Ja, absolut. Han heter Per-Gustaf och är min äldste son. Han är anställd av Televerket men som linjearbetare, alltså inte på telegrafan där jag är föreståndare”.

Den som frågade är Märtha som än så länge inte tillhör Lillys vänkrets. Vänner och vänner förresten - det begreppet föredrar Lilly att nästan aldrig använda - bekanta eller nära bekanta känns betydligt bättre.

Det var förresten på busstationen som de sågs första gången, dagen då Märtha anlände till Brenn för att förbereda premiärterminen på den nystartade realskolan. Lilly noterade direkt att rektorn inte var det ringaste kvinnlig när hon gladeligen lyfte ned sina blytunga resväskor från busstaket.

Detta första intryck av manhaftighet kom sedan att bekräftas av byaskvallret. Mycket tyder faktiskt på att Märtha är onormal, att hon åtminstone sexuellt tycker betydligt bättre om kvinnor än om män.

Samtidigt har Lilly insett att man måste ge Märtha ett erkännande för hennes gedigna teoretiska kunskaper och uppenbarligen följer hon Tredje rikets strävanden med stort intresse.

”Nog är det fantastiskt roligt att kunna ta del av nationalsocialisternas framgångar, både i Tyskland och här hemma. Jag läser allt jag kan komma över i den vägen och framför allt vår underbara tidsskrift Sverige - Tyskland. Merparten av våra svenska dagstidningar kan man inte alls lita på, med undantag kanske av Aftonbladet och Norrbottens-Kuriren.”

Märtha Baas var en av de akademiker från Lund som förra året såg till att Riksföreningen Sverige - Tyskland (RST) blev verklighet. Om detta berättade hon redan andra gången de träffades och vid det här laget vet Lilly betydligt mer. Till exempel att RST växt snabbt och i dag har fler än tusen medlemmar, mestadels fint folk som inte gärna vill förknippas med det mer proletära Svensk socialistisk samling (SSS).

Mannbergs piga har nu fyllt på alla glasen och Märtha flyttar sin stol närmare Lillys.

”Du vet kanske att RST har starkt stöd bland oss akademiker. Det gäller inte minst i skogsnäringen, bland kyrkans folk och inom rättsväsendet. Här i lokalen är vi minst fem medlemmar”, tillägger Märtha och nickar menande mot en grupp jägmästare som stående med ryggen mot väggen resonerar ivrigt.

Lilly har självbehärskning som sitt adelsmärke och det får hon nu användning för. Efter att snabbt och effektivt ha svept med blicken över lokalen knäpper hon till synes nollställd sina händer i knät och förklarar lugnt för Märtha:

”Av vad jag förstår är de allra flesta här anhängare av mitt parti, SSS.”

Det gäller naturligtvis kronojägare Mannberg liksom skogsrätare Dahl och många andra högt uppsatta inom länets skogsnäring. Till exempel överjägmästare Renstrand i Luleå, länsskogsvaktare Fäldt i Boden samt flottningsinspektörerna Pärsson och Borg från Kölis.

”Många privata skogsägare tillhör oss också, stora och betydelsefulla som Storvall i Övertorneå men framför allt många små. Vårt parti strävar som du vet efter det klasslösa samhället”, tillägger Lilly med en snabb sidoblick på Märtha som hon vet kommer från en godsägarfamilj.

”Ja, vi är ju förstås inget parti”, blir svaret, ”utan en vänskapsförening som stöttar det nationalsocialistiska Tyskland. Samtidigt vill vi gärna fungera som en samlande kraft bland våra svenska nationalsocialister.”

Lilly nickar samförstånd, själv har hon ju länge fördömt de splittringstendenser som blivit allt vanligare bland svenska nazister och som skadar den gemensamma saken.

Hennes eget parti SSS är ett bra exempel på denna olycksaliga splittring. Partiet bildades 1933 som en utbrytning ur Svenska Nationalsocialistiska Partiet och tog namnet Nationalsocialistiska

Arbetarepartiet (NSAP), med styckjunkaren Sven-Olov Lindholm i spetsen. För att sedan av populistiska skäl försöka markera partiets självständighet gentemot Hitlers NSDAP genom att byta namn till Svensk Socialistisk Samling.

Det var för bara några månader sedan och Lilly har ännu inte hunnit vänja sig med namnbytet. Egentligen tycker hon också att det var fegt att inte fullt ut våga stå bakom Hitler och hans fullt realistiska vision om det tusenåriga riket. Mer hinner hon inte drömma innan Märthas uppfordrande röst får henne att spritta till och genast höja sitt glas:

”Skål Lilly! Vad tycker du förresten om min bok *Bryt staven över mitt huvud?*”

”Jodå, bra, den är riktigt bra. Och du har fått goda recensioner har jag sett, åtminstone för att vara en debutbok”, säger Lilly med blicken i sin bärnstensfärgade Napoleon.

Sanningen att säga blev det bara tolv-tretton sidor innan hon gav upp. Men visst, att recensionerna var goda har hon förstått och nu halar Märtha ivrigt upp ett papper ur skidbyxan.

”Precis, min kära Lilly, titta här vad rikspressen tycker! Svenska Dagbladet skriver att det är ett ovanligt färdigt och genomarbetat förstlingsverk. Idun framhåller att boken är skriven med en intensitet som bränner. Men bäst tycker jag om Brandelius i Dagens Nyheter. Hon har upptäckt att jag har ett klart och vackert språk, som ger full illusion av att det är en klok och redig karl som för pennan!”

”Träffsäkert”, bedyrar Lilly som plötsligt får svårt att hålla sig för skratt. Det där med redig karl är verkligen på pricken. Så varför inte, tänker hon i nästa ögonblick och föser sin stol en liten bit närmare Märthas. För även om dom inte är vänner kan dom säkert lära känna varann bättre, bara viljan finns och det gör den. Tanken på att bjuda hem Märtha har nämligen funnits där ett tag nu, hon har uppenbarligen kvaliteter som vilken kraftfull och charmig karl som helst. Dessutom är hon i sin bästa ålder, faktiskt tio år yngre än Lilly.

”Men vad betyder bokens titel, det har jag faktiskt inte förstått?”

”Eftersom jag är lärare i tyska var det första jag lärde eleverna här i bygden hur man uttalar *den Stab über einen brechen*. Det betyder

att döma någon till döden, eller åtminstone att ge någon ett hårt straff. Förr i tiden brukade domaren bryta sin ämbetsstav över den dömdes huvud, som tecken på att livet snart var slut och att bödeln kunde ta vid.”

Lilly ler tillbaka och båda känner värmen från varandra. Före denna oväderskväll i november har Lilly tyckt synd om nystartade realskolans elever som fått denna minst sagt kontroversiella person som rektor och lärare - nu har hon insett att det är precis tvärtom!

Tack vare Märthas framåtanda och fräscha idéer kommer denna socken med sina inavlade seder och bruk att leva upp och äntligen komma till sin fulla rätt - det handlar bara om att öppna sina ögon och sjunga nationalsocialismens lov.

”Bättre sent än aldrig”, tänker Lilly och tömmer belåtet kupan i en skål med Märtha.

Jägmästargruppen har förflyttat sig till fönsterväggen mot gatan men samtalet går trögt och snart får de sällskap av kronojägare Mannberg. Axel är känd för att alltid försöka lyfta fram och diskutera kommunala frågor, helst då sådana som berör många ortsbor och som nationalsocialisterna kan dra fördel av i valrörelserna.

”Titta på staketet, så där får det absolut inte se ut på en kyrkogård”, säger han och pekar mot kyrkan till. ”Men som tur var har vi en handlingskraftig kyrkoherde och han vill sätta igång ett projekt för minst hundra arbetslösa. Projektet består i att bygga präktiga stenmurar runt gravplatserna här vid kyrkan och i Grelsbyn. Vad säger du om detta”, frågar Axel jägmästaren Nils Sunder.

Denne har hittills lyssnat artigt utan att själv ge sig in i någon diskussion men den skyhöga arbetslösheten är verkligen hans bord, ordförande som han är i kommunens arbetslöshetskommitté. Nu harklar han sig högt och ljudligt och ämnar uppenbarligen säga något, vilket får det mesta av sorlet att hastigt lägga sig.

”Ja, kyrkmurar är viktiga och arbetslöshetsprojekt måste prioriteras i dessa bistra tider, titta bara på Hitlers framgångsrika projekt. Det förutsätter förstås samhällelig finansiering och kommunen har bara kunnat tillskjuta 20 000 kronor för arbetslöshetens

bekämpande. Det räcker inte långt men detta med kyrkmurarna ska ändå kunna lösas - statsmakterna efterfrågar samhällsnyttiga objekt för att få ned arbetslösheten. Som ni förresten kanske vet kommer landshövdingen hit i nästa vecka för att få förslag och då ska kyrkoherden presentera sitt projekt, har han lovat mig.”

Nu är det Axels tur att harkla sig länge och väl och samtidigt knäpper han långsamt översta knappen i kronojägarkavajen:

”Kyrkoherden Fritz Johansson berättade i går att förlagan är den präktiga kyrkomuren på Seskarö. Så fort han får landshövdingens klartecken åker han dit för detaljstudier. Min syster stöttade honom när det gällde att få loss kyrkofondsmedel till att rusta upp den hundra år gamla prästgården och vad gäller kyrkomurarna ska jag förstås stötta honom. Kyrkoherden är en bra karl och jag har på känn att han sympatiserar med oss. Den bedömningen gör i alla fall Torvald Osslund som är med oss i kväll - han var pastor här i Brenn innan han blev kyrkoherde i Tärendö.”

Axel Mannberg har stor respekt för Nils Sunder som förutom att vara hans närmaste chef även har flera tunga poster i kommunen, förtroendevald som han är för högerpartiet. Förutom att vara ordförande i Arbetslöshetskommittén är han ledamot i Kommunalfullmäktige, Hälsovårdsnämnden, Styrelsen för högre folkskolan samt Brandstyrelsen och Luftskyddsnämnden. Det sistnämnda väckte vissa protester från kommunisthåll där någon luskat ut att han sympatiserar med nationalsocialisterna.

Sunder och Axel har för övrigt nyligen samarbetat i ett kommunalt ärende. Axel berättar nu att upprinnelsen var att en arbetare i Brennberget uppgett sig vara arbetslös och hos kommunens fattigvårdsstyrelse ansökt om matkuponger för sin stora familj. Detta avslogs och mannen anmodades ta arbete i skogen. Sunder visste att Axel hade på gång en avverkning vid Gåsmyrberget och dit anvisades arbetaren, därmed beviljades familjen också viss mathjälp från fattigvårdsstyrelsen.

”Det har du all heder av, Mannberg. Fattigvårdsstyrelsen och vi i Arbetslöshetskommittén är fullt medvetna om att arbetare icke alltid kan försörja sina stora familjer fullt ut. Men skall man få

matanvisningar måste den försörjningspliktige givetvis vara i arbete när sådant finnes.”

”Javisst! Det finns en del individer här i socknen som inte har ryggraden, den rätta viljan att arbeta och göra rätt för sig. Sådana latmaskar måste självfallet lära sig veta hut.”

Nu har kronojägare Nils Eriksson från Jock och skogsrättare Dahl från Grelsbyn anslutit sig till gruppen vid fönstret. Dahl vill gärna visa var han står, ordförande i Hälsovårdsnämnden som han är.

”Hur har det gått med Kasken från Kramasjärv? När jag var på förrättning till byn i fjol somras gick han och slog dank, trots att det var slåttertids.”

”Ja, det är förstås ett sorgligt kapitel”, svarar Sunder som först nu tycks ha lagt märke till Dahls närvaro. Sunder hostar diskret mot baksidan av handen, vänder sig mot Dahl och Mannberg och berättar lågmält om ärendet som han tycker upptagit alltför mycket av hans dyrbara tid.

”Trots att vi gett Elias Kask upprepade varningar och arbets hänvisningar, både muntliga och skriftliga, uppvisar han en påfallande liknöjdhet och lättja. Då han i vintras inte fullgjort sina försörjningsplikter mot sin familj beslutades, enligt paragraf 71 i fattigvårdslagen, att han skulle tas in på arbetsanstalt.”

Ösbyholms arbetshem i Norrtälje visade sig ha plats till förfogande så Fattigvårdsstyrelsen begärde genast handräckning av landsfiskal, Oskar Bergsten.

Handräckningen gick smidigt, och för några veckor sedan meddelade föreståndaren på Ösbyholm att Elias Kask uppfört sig riktigt bra, förklarar Sunder:

”Föreståndaren föreslog att man skulle försöksutskriva Kask och då platsen var reserverad för honom beslutade vi att ta hem honom på försök, under förutsättning förstås att han genast anmälde sig till Arbetsförmedlingen och försörjer sin familj. Familjens fasta understöd har dragits in, men då han har stor familj får tillsyningsmannen i byn utfärda tillfälligt understöd på mindre belopp, så att familjen icke lider nöd.”

Nu tar kronojägare Nils Erikson till orda för detta med sparsamhet tillhör hans hjärtefrågor, fullmäktigeledamot för Högerpartiet som han också är.

”Det slösas alldeles för mycket nu för tiden, i skogen såväl som i det kommunala. Det här med att traktorer och andra maskiner skulle vara framtidens melodi i skogsbruk och jordbruk är bara svammel. I långa loppet är muskelkraften och fliten det som ger bästa resultatet, både kvalitetsmässigt och ekonomiskt.”

Axel Mannberg skruvar på sig och sneglar på sitt armbandsur. Halvtimmen är snart slut och han vet av erfarenhet att kollegan kan vara ack så långrandig när han väl fått ordet. Vid senaste fullmäktigemötet blev det viss palaver kring kommunalnämndens förslag att höja hundskatten från tio till femton kronor per år.

Sund ekonomi förutsätter sparsamhet men också goda inkomster, alltså att kronorna flyter in i en jämn ström, fortsätter Nils Eriksson:

”Därför föreslog jag höjning av hundskatten till tjugofem kronor. Men vad tror ni då att den där kommunisten Hjalle Tjäder från Bredträsk svarade - jo, oförändrad skatt på tio kronor! Fattigt folk har inte råd med hund om skatten höjs, påstod han. Men är det så illa får dom väl vara utan hund då, för tusan, alla måste vi ju rätta mun efter matsäcken!”

Fullmäktiges beslut blev att höja med fem kronor, en typiskt feg sossekompromiss enligt Nils Eriksson. Vid det här laget har även köpmännen Albert Vallström och Bror Ängvall anslutit sig till gruppen vid det allt immigare fönstret.

”Nils har rätt, det är alldeles för mycket dalt med såna som inte vill jobba och göra rätt för sig. Ett sådant exempel som skadar min affärsverksamhet är hemmansägaren Karl Oskarsson. Han är skyldig mig 190 kronor men struntar i att betala trots upprepade krav”, säger Vallström upprört. Han får direkt medhåll av kollegan Ängvall som inte heller kan dölja sin avsky:

”Det finns dom som sett Kalle äta opp maten han handlat, på vägen hem från Brenn. Han struntar i ungar och hustru, det är då ett som är säkert. Dom får nog bara äta gröt och sånt som lagårn ger.

Han har ingen skam i kroppen”, summerar den upprörde handlaren.

Lilly Johansson har hittills stått tyst och lyssnat men nu kan hon inte låta bli att ge köpmännen en liten retsam gliring:

”Är inte det där mest bara byaskvaller? Och förresten har nog Kalle det inte så lätt, åtminstone inte jämfört med många köpmän här i socknen. Han har ju haft problem med nerverna i flera år nu och var även inlagd ett tag på hospitalet i Pite. Vad jag förstått har politikerna haft en skälig och permanent lösning på gång men nu har man visst ångrat sig”, säger Lilly med ett snett leende mot åhörarna som blivit allt fler.

Då flera tittar oförstående på varandra tar hon till orda igen.

”Kalle hade inte gjort rätt för sig hos Handelsbanken, det handlade visst om en inteckning på 4 000 kronor.”

Efter en utstuderad konstpaus där Lilly tömmer sin kupa på varanda droppe fortsätter hon lugnt:

”Då Kalle Oskarssons jordbruksfastighet med hus och allt skulle försälgas på exekutiv auktion beslutades att Fattigvårdsstyrelsens ordförande skulle vara med på auktionen och lösa in fastigheten för kommunens räkning. Allt för att Kalles hustru och barnen inte skulle bli vräkta.”

Vid det här laget har skogsfolket vid fönstret anslutit sig till den betydligt större samlingen mitt på salsgolvet. I centrum för intresset står fortfarande Lilly som uppenbarligen sitter inne med en del ”intern” information, alltså sådant som normalt inte tål offentlighetens ljus.

”Lilly är otrolig”, viskar Ingegerd Sunder till maken Nils, ”hon drar sig inte ens för att avslöja angelägenheter som kan vara känsliga för släkt och familj.”

”Det där med inlösen”, fortsätter Lilly med ett ironiskt skratt, ”av det blev förstås ingenting. I stället såldes fastigheten till två Ortsbor som uppenbarligen hade rymliga samveten och som satt inne med viktig information. Hela historien luktar illa!”

Sunder och Dahl har börjat skruva på sig och försöker med små harklingar få Lilly att behärska sig, att tystna, men det har hon inte en tanke på just nu. Där spriten går in går vettet ut brukar det

heta, och kanske ser hon en möjlighet att betala av sina synder. Högt och tydligt men med svårtolkad min fortsätter hon sin allt mer spännande berättelse:

”Auktionen gick av stapeln på länsstyrelsen i Luleå för en tid sedan. De båda spekulanterna var själva inte där utan hade anlitat ett ombud, en målarmästare Wikström från Luleå.”

Under ännu en lång effektfull paus med ett par fönsterrutor mot gatan skallrande för vinden har spänningen stigit till kokpunkten. Åhörarna har förstått att Lilly har mer på hjärtat men vad – det vet hon förstås bara själv. Leende tittar hon sig omkring och denna gång klirrar hon i glaset så ingen skall missa en enda bokstav av det hon har att berätta.

”Mesta skogen som Kalle blev av med på auktionen ligger nära de båda spekulanternas fastigheter. Minst hundra hektar skogsmark blev han av med genom ett klubbslag plus åtta hektar åker, äng och odlingsmark nära älven. Ombudet Wikström bjöd 7 550 kronor för rubbet och det räckte, det är väl kanske sånt som brukar kallas baggböleri”, tillägger Lilly med sarkasm i rösten.

”Stopp nu Lilly, mycket av det du kallar skogsmark är impediment”, utbrister en av köpmännen vresigt. ”Och det är inte det minsta synd om Oskarsson, han har ju misskött skogen och även låtit jordbruket förfalla.”

Flera åhörare hummar och nickar instämmande men Lilly har inte tänkt låta tillfället glida sig ur händerna så lätt.

”Synd och synd men inte har Kalles hustru och barn det så lätt heller, minsann. Dom hade ju räknat med att kunna bo kvar men de nya ägarna begärde 5 000 kronor för huset, ladugården och tomten. Rena rövarpriset alltså med tanke på de 7 550 kronorna de betalade för hela fastigheten. Kalle var intagen på Pite Fem Fem och då hans ombud sa nej till budet var det landsfiskalen Oskar Bergstens sak att verkställa avhysningen. Först i det skedet agerade kommunen och det genom att satsa skattemedel så familjen kan bo kvar. Sådant svagt och senfärdigt agerande skapar politikerförakt men visst, det kan samtidigt gynna oss nationalsocialister”, avslutar Lilly glatt i det hon tar ett par trippande steg bakåt.

Äntligen, det var verkligen på tiden, tänker Axel och fyller snabbt ut det uppkomna tomrummet mitt på golvet. För att i nästa andetag uppmärksamma en man som stelt sträcker ut handen i något som närmast liknar en Hitlerhälsning.

”Var så god, doktor Blomgren. Jag förmodar att ni begär ordet med anledning av Lilly Johanssons inlägg?”

”Ja, det är riktigt. Jag är naturligtvis inte insatt i detaljerna kring fastighetsköp och så vidare men har förstått att huvudpersonen är psykiskt sjuk. För mig är detta tillräcklig information för att kunna ta ställning i sakfrågan. En individ som är intagen på hospitalet är att beteckna som idiot och bör behandlas som sådan - han är alltså inte kapabel att ta något som helst ansvar för familjen eller besluta om något av vikt.”

Efter en konstpaus där han lugnt putsat sina glasögon låter provinsialläkaren Torleif Blomgren sin skarpa blick åter glida runt bland åhörarna, innan den återvänder till Lilly.

”Jag trodde faktiskt vi nationalsocialister var överens om detta. Alltså att vi ständigt måste bedriva ett krig mot degenerationen, den hotfulla inre fienden. Privat och i min profession står jag helt bakom de förslag som ett nätverk med intelligenta personer framfört. De vill bland annat införa en slags biopolitisk makt som innebär att läkare med skolning i ärftlighetslära ges större inflytande över politiska beslut.”

Ingen tycks ha något att tillägga, inte heller Lilly som av solidaritet och i skydd av ett bord trycker Märtha Baas allt svettigare hand. Så fort Blomgren fick ordet insåg Lilly sitt eget bästa, det vill säga att ligga lågt och inte slösa mer krut på meningslösa provokationer. Hon känner nämligen sina pappenheimare och inte minst Torleif Blomgren som med stolthet bär andranamnet Adolf...

Ett antal gånger har hon träffat honom, dock inte i hans egenskap som provinsialläkare utan i olika politiska sammanhang. Som agitator har han uträttat storverk i framför allt Tärendö - den tidigare så anonyma Tornedalsbyn. Sammanfattningsvis är provinsialläkaren en högst attraktiv karl - med andra ord en sådan utmaning som

hon älskar att ta sig an. Vad han tycker om kvinnlig fågning är det faktiskt hög tid att ta reda på, och då är en god middag alltid en viktig ingrediens i Lillys bästa recept. Alltså lär jag inom kort få veta nästan allt om dina svagheter och kvalifikationer, funderar Lilly när hon småleende söker upp provinsialläkarens forskande blick.

Axel Mannberg bryter tystnaden genom att kort och koncist klinga i glaset: "Pausen är slut. Jag tycker mig ha märkt att ni allesammans deltagit i givande samtal och framåtsyftande diskussioner, om sådant som mycket väl kan bidra till nationalsocialismens maktövertagande även i vårt land."

"Och till doktor Blomgren säger vi samfällt: Tack så hjärtligt! För ert klargörande i en aktuell lokal fråga och för att ni lovat informera oss om nationalsocialismens ideologi samt våra lokala framgångar i höstens val. Men först några ord från mig om senaste tidens händelser i Tyskland som nationalsocialister över hela världen kan vara stolta över."

De i församlingen som känner Axel ler i smyg, väl medvetna om att kronojägaren har svårt med korta tal. Alltså lär "några ord" i praktiken betyda en detaljrik redogörelse på minst tio minuter. Han börjar med att konstatera att den skjutne tyske diplomaten Ernst vom Rath dog ett par dygn efter attentatet i Paris.

"Det var den 9 november, alltså på årsdagen av nationalsocialisternas uppror 1923. Därför var partiets ledning samlad i samma ölhall i München för att hedra dem som var med."

Rosig om kinderna kommer så Axel in på senaste dagarnas händelser i Tyskland.

"Diplomatmordet väckte förstås stor vrede och avsky över hela landet och natten mot den 10 november fick mer än 7 000 judiska butiker sina skyltfönster krossade. Glassplittret täckte gatorna och judarna fick själva städa upp efter förödelser, det var förstås rätt och riktigt med tanke på den arvsynd som alla judar bär på!"

"Absolut, rätt ska vara rätt", inflikar rektor Baas ivrigt. "En tysk tidning som jag läser regelbundet har påpassligt döpt natten till die Kristallnacht, på svenska Kristallnatten, och det tycker jag..."

Längre hinner inte Baas innan Mannberg avbryter henne resolut. Detta är tänkt att i första hand vara Axels afton och han tänker inte släppa greppet en gång till:

”Tack för det, rektorn. Typiskt nog har våra svenska tidningar, med några få undantag, börjat använda det missvisande begreppet Novemberpogromen. Men det var förstås inte frågan om en planlagd och samordnad förföljelse av en folkgrupp utan här agerades det som vi alla vet spontant. I helig ilska över judens blodiga angrepp på en diplomat. Men visst insåg partiledningen med Hitler i spetsen att protesterna kunde bli omfattande och kanske våldsamma, att tyska folket skulle ge judarna svar på tal.”

Några mötesdeltagare skruvar försiktigt på sig. De har förmodligen lyssnat på radion och läst Norrländska Socialdemokratens artiklar om händelserna, gissar Axel som samtidigt inser att här bör det stämmas i bäcken...

”Alla uppgifter i fientlig press och radio måste tas med en stor nypa salt. Mycket som sprids är fientlig propaganda, alltså överdrivet eller direkt felaktigt, som till exempel att tusentals synagogor brändes och att även judiska bostäder vandaliserades.”

”Visst”, fortsätter Axel, ”judar misshandlades under Kristallnatten och dagarna därefter men att oskyldiga skulle ha mördats eller begått självmord i ren desperation är förstås felaktigt. Det påstås också att minst 20 000 judiska män skickats till koncentrationsläger i Dachau och Buchenwald, för att där utsättas för brutal behandling av SS. Sanningen är att dessa läger kom till för att internera kriminella kommunister och socialdemokrater och så har det blivit, allt annat är förstås lögn.”

Nu tittar provinsialläkaren på klockan och Axel uppfattar hans signal. Stoppa genast sin lilla anteckningsbok i uniformsfickan och erbjuda Blomgren sin plats under takkronan.

”Varsågod doktorn, vi ser alla fram emot att få Er redogörelse om höstens val.”

”Tack, det är alltid trevligt att få framföra och ta del av goda nyheter och så sker ju här i kväll. Först några ord om mig själv och

hur jag ser på utvecklingen i världen, med utgångspunkt förstås utifrån nationalsocialisternas strålande framgångar i Tyskland.”

Blomgren är född år 1900 i Piteå och som ung spoling kom han till Tärendö, direkt efter läkarutbildningen i Uppsala på 20-talet. I Tärendö följde en intressant och givande tid trots att han inte behärskade finska språket.

I Uppsala hade han förmånen att få lära av landets främsta vetenskapsmän och förkunnare. Den han helst lyssnade på var Herman Lundborg som skapade Rasbiologiska Institutet, världens första i sitt slag. Då var de flesta politikerna med på noterna men det dröjde inte länge förrän socialdemokraterna avslöjade sig inför hela svenska folket:

”Man visade vilka fega krakar man är, genom att driva igenom en kompromiss som inte tar fullt ansvar för framtiden. Men tyskarna sviker inte och 1933 stiftade man en lag som gjorde det obligatoriskt med sterilisering av individer med funktionsnedsättningar.”

Att detta med rashygien är ett ämne som starkt engagerar Blomgren visar han med besked i kväll. Han pratar allt högre och framför allt fortare, gestikulerar ivrigt och ger sig bara sporadiskt tid att torka bort svettdropparna på överläpp och panna.

Vid det här laget har Lilly släppt Märthas hand för att diskret men fokuserat ägna sin fulla uppmärksamhet åt den gode provinsialläkaren: ”Hmm, välklädd med fluga som matchar kavajen perfekt och skomakarsydd skor som blänker sobert i svart. Dessutom rak i ryggen och fyra år yngre än jag. Stilig karl så vad mer finns att önska sig...!”

Detta med önskvärda och icke önskvärda arvsanlag är något som Blomgren noga studerat under sina år som provinsialläkare, först i Tärendö och nu i Ålbyn.

”Individer med olika typer av funktionsnedsättningar och sjukdomar är på sikt oönskade i vårt samhälle. Det gäller exempelvis cp-skadade, blinda, döva, epileptiker, förståndshandikappade och framför allt psykiskt sjuka, även deprimerade och liknande. Detta får stöd av vår ideologi som grundar sig på vetenskap och sunt förnuft. Vi är naturligtvis många läkare som insett vilket oerhört lidande

som inte minst ärftliga sjukdomar och svåra funktionsnedsättningar orsakar. Dessutom medför vissa sjukdomstillstånd, som lungsoten, en icke acceptabel ekonomisk belastning på våra samhällen.”

Blomgren gör ett långt uppehåll innan han änyo tar sats för att ytterligare förtydliga sin framställning. Som vore boken av det tyngsta pansarstål lyfter han sakta upp *Mein Kampf* i sin högra hand och lägger andra handen ovanpå, för att sedan snabbt slå ihop klackarna med en effektfull smäll.

”Heil Hitler! Här återfinns de mest briljanta analyser någon människa någonsin kommer att göra inom nationalsocialismens specialområden. Inte minst viktigt är att vår Führer lyfter fram de genetiska skillnaderna mellan olika raser. Högst utvecklad är naturligtvis den arisk-germanska rasen som i synnerhet Nordens folk tillhör; längst ned på rasskalan återfinns som vi alla vet den judiska rasen.”

Provinsialläkaren ger exempel på svåra genetiska defekter som främst judarna bär på och som åtminstone på sikt hotar även den arisk-germanska rasens framtid.

”Men det handlar inte bara om sådant som psykisk sjukdom och bristande intellekt utan även om avarter som homosexualitet, både manlig och kvinnlig sådan. Härom året infördes i Tyskland en ny lag där även misstanken om homosexualitet eller liknande sjuka beteenden var grund för arrestering - det är förstås något som vi vill införa även här i landet”.

Blomgren ger exempel på angelägna aktioner som på senare tid genomförts i Tyskland mot homosexuella män.

”Det handlar om otaliga aktioner mot mötesplatser som ett nätverk av informatörer lyckats lokalisera. Homosexualitet är en sjukdom som förhoppningsvis kan botas genom förnedring och hårt arbete, och därför har man börjat sända dessa individer till koncentrationsläger. Där får de bära en rosa triangel som tecken på att de tillhör den homosexuella gruppen - för att skilja dem från kommunister, socialdemokrater, judar och andra element som också förpassats till dessa läger.”

Blomgren har på sista tiden läst om en rad medicinska experiment

som utföres på homosexuella fångar, allt för att försöka bota dem och utrota denna allvarliga sjukdom.

”Man behandlar även lesbiska kvinnor i dessa läger. De får bära en svart triangel som tecken på att man straffas för asocialt beteende.”

Märtha och Lilly tittar på varandra men säger ingenting. Båda är som tur var vana att hålla masken men det har inte varit lätt dessa senaste minuter när doktorn berört allt från lungsot till homosexualitet.

Med några bestämda steg går Blomgren fram till Mannberg för att hämta sin svarta doktorsportfölj, som dagen till ära är full av böcker, tidningsklipp och broschyrer. Allt har uppenbarligen sin bestämda plats för utan att titta fiskar Blomgren upp ett klipp som han sedan håller upp så alla ser.

Det visar sig vara chefen för tyska Upplysningsbyrån för befolkningspolitik och rasfrågor, Doktor Walter Gross, som på ett lättförståeligt sätt beskriver den nationalsocialistiska synen på dessa så aktuella frågor. Utan att staka sig en enda gång läser Blomgren ett långt stycke som han översätter direkt från tyskan till svenska:

Den som i våra dagar kräver medlidande med enskilda individer som är ärftligt sjuka bryter mot naturens och livets egna klara och stora lagar. Ty livet bekymrar sig aldrig om enskilda individer och deras obetydliga öden; alla är blott länkar i den evighetskedja vilken liksom blodets ström sträcker sig genom årtusendena.

Men denna blodets ström gäller det att hålla ren, och när medlidande och falsk humanitet vill låta den släpa med sig sjuka människor, är detta en synd mot den högstes vilja.

Ty det är han som skapade livets lagar som och om igen, hårt och brutalt, förintar det svaga så snart det blir en fara för rasens bestånd. För att bereda plats för det friska och starka, det unga, sköna och framtidsbärande som långt fram i tiden skall frambringa nya blommor och utsökta frukter.

Blomgren är märkbart tagen av det han just läst men tar genast upp ett nytt klipp. Denna gång av rasbiologins svenska förgrundsfigur, Herman Lundborg.

"Här lyfter han Svenska Läkartidningen med en mycket intressant debattartikel. Han vill bland annat förbjuda inavel och alla typer av blandäktenskap, dessa osunda avarter som ofta resulterar i underlägsna bastarder."

Provinsialläkaren återbördar även denna artikel till doktorsportföljen men tar samtidigt upp ett litet slitet häfte och fortsätter att berätta om Herman Lundborgs stora gärning som rasbiolog. Hur denne bland annat kompletterat Magnus Furst och Gustaf Retzius pionjärbeten från slutet av förra seklet. Blomgren nämner i det sammanhanget att professor Retzius var ägare av Aftonbladet tillsammans med hustrun Anna Hierta-Retzius.

"Ägarskapet varade i drygt tjugo år och inföll samtidigt med Retzius rasforskning. Han var också chefredaktör för Aftonbladet under några år. Måhända har allt detta haft betydelse för tidningens positiva, progressiva hållning till dagens Tyskland."

Hur som helst hade Retzius och Furst vid mönstringen 1897-98 mätt och registerat längd, famnbredd, armbredd, sitthöjd, benlängd, kraniets längd och bredd, ansiktets form samt färgen på hår och ögon på sammanlagt 45 000 värnpliktiga.

"Dessa viktiga data kompletterade Lundborg genom liknande mätningar samt fotografering av lappar och finnar hos oss i norra Sverige. Tillsammans med pionjärerna Furst och Retzius hade han därmed genomfört en världsunik rasundersökning som bekräftade svenska folkets stolta anor. Eller som Lundborg själv skriver: Svenskarna torde i själva verket vara de jämförelsevis renaste återstoderna av de gamla germanska folken, och de utgöra än idag i antropologiskt hänseende ett märkvärdigt homogent folk."

Häftet som provinsialläkare Torleif Blomgren läser ur är en pamflett med rubriken "Degenerationsfaran och riktlinjer för dess förebyggande". I denna till synes anspråkslösa stridsskrift, i skriftserien Svenska sällskapet för rashygien, redovisar Herman Lundborg slutsatser han dragit efter en lång, gedigen forskargärning.

”Denna förnämliga pamflett kan sägas vara Lundborgs testamente, och den är fullt logiskt översatt till tyskan och även engelska. Som ni vet åtnjuter han stort förtroende i Tyskland och här i Sverige återfinns han naturligtvis i ledningen för det nätverk med intelligenta personer som jag nämnde tidigare.”

Denna stund har Blomgren sett fram emot sedan han för några dagar sedan fick Axel Mannbergs inbjudan. På pamflettens samtliga trettio sidor finns anteckningar och framför allt understrykningar som markerar meningar och hela stycken som provinsialläkaren absolut måste läsa upp:

Svagt utrustade folk ha en låg kultur, livskraftiga folk åter en bättre sådan. Om vi bemödade oss aldrig så mycket skulle det ändå ej lyckas (även med den bästa tänkbara miljö till hjälp) att i längden hålla döende folk vid liv, till exempel tasmanier och australnegrer. En aldrig så god miljö förmår ej höja i sitt inre ett dåligt eller rasodugligt folk, till exempel zigenare eller negrer, lika litet går det för sig att på denna väg förbättra de djupast sjunkna bottenlagren inom kultursamhällena.

Åhörarna lyssnar till synes med andakt, vilket inspirerar doktorn till stordåd. Med pamfletten över sitt huvud deklamerar han en mening som uppenbarligen betyder mycket för honom själv: ”Det enda sätt, på vilket en nation i längden kan behålla sina livsduglighet, är att tillse att varje ny generation avlas av de biologiskt värdefullaste i den föregående.”

För att sedan fortsätta sin uppläsning:

En starkare rasblandning, det vill säga ett virrvarr ur genernas kombination, förekommer i långt högre grad i de lägre och fattigare samhällslagren än till exempel i medelklassen. Botten-satsen i våra samhällen – de socialt undermåliga – utgöres alltså i mycket hög grad av individer med blandad härstamning. Det uppstår med andra ord en hel här av mer eller mindre svagt utrustade individer, och dessa göra snart sin vilja gällande i

synnerhet under orostider eller arbetslöshetsperioder. Om det ej går med godo tillgripa de revolutionära eller anarkistiska metoder och göra processen kort med alla som stå dem emot, det vill säga de högre klasserna få sitta mellan. Det blir skräckregemente. Allt kommer i oordning. Kulturen sjunker. Folket urartar hastigt och går sin egen undergång till mötes.

Då Blomgren tystnar för att vända blad passar Mannberg påpassligt på att överrätta ett glas vatten. Doktorn tömmer glaset och fortsätter sedan uppläsningen med samma glödande engagemang.

Sociala sumpmarker bör dräneras. Verkligt urartade individer, sådana förekommer i stort antal både i vårt land och i andra länder,...påverka rasen i direkt skadlig riktning. Vi bör därför ägna befolkningspolitiska frågor den största uppmärksamhet, låtande rashygieniska synpunkter komma till sin fulla rätt. Vi böra uppbygga mönsterhem på landet. En sund jordbrukande befolkning med god nativitet är ett livsvillkor för ett folk som ej vill urarta. Invandringen måste ägnas stor uppmärksamhet så att ej undermåliga individer av främmande folkslag få obehindrat inflytta och bosätta sig i landet. Blandning mellan rasbiologiska högt sående folk såsom de skandinaviska och andra sämre kvalificerade folkelement, till exempel zigenare, gallier, vissa ryska folkslag med flera är avgjort förkastligt.

Några åhörare kastar förstulna blickar på varandra och Blomgren hör några yttra "Men judarna då?"

"Jag har förstås ställt mig samma fråga - varför lyfter inte Herman Lundborg fram judarna som det i särklass största hotet mot vår framtid? Den förklaring jag kommit fram till är för det första att Lundborgs storhetstid kom innan judehotet blev så påtagligt internationellt, på det sätt som det förtjänade. Och för det andra, att han förlade sin mesta forskning här på våra breddgrader där judarna inte är riktigt lika framträdande som längre söderut och i öster. Men, det kan och måste betonas att Herman Lundborgs

namn fortfarande åtnjuter stor respekt hos Hitler och övriga parti-ledningen i Tyskland!”

För första gången i kväll markerar kyrkoherden i Tärendö, Torvald Osslund, att han vill ha ordet. Han börjar med att berätta kort om sig själv, att han trivdes riktigt bra som pastor i Brenn men att han som Tornedaling naturligtvis inte kunde tacka nej till herdetjänsten i Tärendö. Beträffande Lundborg och judehotet instämmer Osslund i Blomgrens bedömning men tillägger följande:

”Vi bör förstås komma ihåg att vår store reformator Martin Luther redan på medeltiden ihärdigt varnade för judehotet. Den synen delade han för övrigt med katolikerna. Luthers medicin var att judarnas hem ska förstöras, deras synagogor brännas, deras pengar konfiskeras och deras frihet beskäras. I praktiken är det väl dessa lösningar som vi nationalsocialister numera eftersträvar.”

All uppmärksamhet är nu riktad mot Torvald Osslund och denne är inte nödbedd att fortsätta sin analys. Tvärtom och det visar sig direkt att han är påläst även när det gäller Herman Lundborg:

”Lundborg har påpekat att det i vårt land pågår ett rassjälv-mord, genom att kvinnor med goda rasmässiga anlag börjar arbeta i stället för att föda många barn. På den punkten har han också många meningsfränder inom laestadianismen. Lars Levi Laestadius fick många barn med sin hustru Brita-Kajsa, hon födde honom sexton barn på tjugofyra år.”

”Laestadius var för övrigt starkt negativ till judar och judendomen. Här finns också en direkt anknytning till Gustaf Retzius som vår ärade doktor Blomgren nyss nämnde. Laestadius bistod nämligen Gustafs fader Anders Retzius i arbetet med att samla in lappskallar, från lappgravar vid Karesuando.”

Anders Retzius lyckades klassificera de olika raserna genom att mäta deras skallar. Lapparna är kortskallar och tillhör därmed en mindre avancerad ras, i motsats till oss svenskar och andra germaner som är långskallar och betydligt mer utvecklade, förklarar Osslund.

Han fortsätter sin engagerande berättelse med att även lyfta fram Laestadius främste lärjunge, Johan Raattamaa. Denne tog över som laestadianernas andlige ledare efter Lars Levis död 1861.

Med ett mångtydigt leende på läpparna tillägger Osslund att Johan Raattamaa lär ha haft kvinnotycke.

”Johan var gift två gånger. Med första hustrun fick han åtta barn och när hon avlidit fick han bråttom att gifta om sig. Bruden som förresten var från Hakkas var 41 år yngre än maken som då var 75. En tid efter vigseln avlade Johan ett barn med sin nya hustru, en son som tyvärr avled vid födseln. Johan Raattamaa blev 87 år, han dog 1899 men han betraktas fortfarande som rörelsens populäraste predikant.”

Nu är Torvald Osslund riktigt varm i kläderna, nästan som i Tärendö kyrkas predikstol.

”Jag får tacka Axel Mannberg för en mycket givande afton. Med värdefull information samt god förtäring och gemenskap som vid den bästa syjunta. Jag beklagar givetvis att inte fler från mitt skrå är närvarande, men kan samtidigt försäkra att vi är fler än ett dussin präster här i länet som sympatiserar med Hitler och nationalsocialisterna.”

Torvald Osslund skulle gärna fortsätta en stund till men kan inte nonchalera Mannbergs allt tydligare signaler om att det är hög tid för avrundning. Denne vänder sig nu till kvällens siste talare med orden: ”Käre doktor Torleif Adolf Blomgren, ordet är ert.”

Alla har förväntat sig en lång detaljerad beskrivning av det politiska läget i Norrbotten, med tonvikt på nationalsocialisternas framgångar, men så blir det inte. Blomgren har nämligen på hitvägen besökt Norrbottens-Kurirens chefredaktör i Luleå, vännen och partikamraten Hugo Lund, som välvilligt överlämnat en rejäl bunt tidningsuppslag där höstens resultat i kommunvalet redovisas.

”Var så goda och ta för er, det bör räcka till er alla och bli över. Som ni ser kan valresultatet betecknas som ömsom vin, ömsom vatten. Största framgångarna har vi, som vanligt höll jag på att säga, i byn Tärendö med omnejd.”

Blomgren jämför snabbt utfallet av de två senaste kommunalvalen i Norrbotten. Valet 1934 fick nationalsocialistiska partierna sammanlagt 23 mandat i tio av länets 29 kommuner.

”Starkast var vi i Tärendö med sex mandat, i själva kyrkbyn var vi till och med största parti med 36 procent av rösterna. I Nattavaara som vår ledare Sven-Olov Lindholm besökte på sin turné i Norrbottens blev vi tredje största parti, efter högern och kommunisterna. Socialdemokraterna fick bara hälften så många röster som oss. Och i fyra landsortskommuner, Tärendö, Junosuando, Arjeplog och Karesuando, såg vi till att sossarna hamnade utanför kommunalfullmäktige.”

Blomgren vänder blad och kommer in på höstens kommunalval. Med pekfingret söker han sig fram i kolumnerna till önskade kommuner, som visar sig vara de fyra städerna i länet.

”I samtliga städer har vi gått fram, med sammanlagt fem mandat. Det är förstås ingen tillfällighet utan resultatet av målmedvetet arbete på alla nivåer. Som ni kanske vet har NSAP haft hela 16 lokalavdelningar i länet, tredje flest i riket, och dessa är på god väg att föröka sig efter namnbytet till SSS.”

Han är en listig rackare, denne Torleif, tänker Lilly medan hon skänker honom ett strålände leende: ”Inte ett ord om att vi nationalsocialister backat rejält på landsbygden, ramlat ur fullmäktige i samtliga landskommuner utom Tärendö. Sveriges nationella förbund sitter visserligen kvar i fyra landskommuner men det är ju inget riktigt nazistparti.”

Blomgren bläddrar sig bakåt några sidor till senaste riksdagsvalet, 1936, och nu anar Lilly att det blir riktigt intressant. Hon kandiderar nämligen till riksdagsvalet 1940, och skulle hon bli vald lär hon vara unik som Sveriges och kanske Nordens enda kvinnliga brunskjorta i parlamentet.

Lilly tar numera varje chans att dagdrömma om en ljusnande framtid, men denna gång blir hon abrupt väckt av en armbåge i sidan och Märtha Baas som nickar mot Blomgren till.

Denne börjar med att konstatera att riksdagsvalet 1936 blev ännu en stor framgång för nationalsocialisternas strävanden:

”Det gäller i stort sett hela riket och bäst gick det förstås i Boden. Där fick socialdemokraterna visserligen 1145 röster men det räckte

inte för egen majoritet. Nationella partiet blev näst störst med 674 röster, före högern som fick 528 röster. Fyra år tidigare, 1932, hade dessa båda partier genom valsamverkan på riksnivå lyckats få tre platser i riksdagen. Däribland var man överstelöjtnant Meyerhoffer från Boden men 1936 förlorade vi tyvärr alla platser.”

Blomgren tystnar och ser sig omkring i salen. De flesta tittar åt sidan eller ned i golvet och efter en blick på Lillys kritiska ansiktsuttryck inser han äntligen sin fadäs: han har varit alldeles för långrandig och dessutom avslutat med negativa uppgifter.

Som provinsialläkare har han lärt sig inse att loppet ibland är kört. Att det är slöseri med energi att kämpa för en i praktiken förlorad sak eller i extremfallet, ett förlorat liv.

Som framgångsrik agitator, däremot, har han lärt sig att det sällan eller aldrig är för sent.

Det gäller bara att kontinuerligt känna av stämningen, att anpassa ordvalet därefter och inte minst - att variera tonläget från monoton bas till den gällaste diskant.

”Varför går det då så bra i Tärendö, i val efter val? Det är doktors förtjänst, det var han som kom till kyrkbyn med nazismen och som tog strid med kommunisterna. Ja, så säger många, det måste jag erkänna. Men det är förstås inte hela sanningen, långt därifrån.”

När Blomgren kom till byn i slutet av 20-talet var det kommunisterna som styrde i kyrkbyn och kommunen. En syndikalist hade bjudit Amaltheamannen Anton Nilsson att hålla föredrag på ett möte och på kuppen blev många Tärendöbor kommunister. I början på 30-talet fanns det knappt en socialdemokrat i byn och så är det fortfarande, man är antingen kommunist, nazist eller högerman.

”Men bondeförbundarna då”, undrar någon.

”Dom är inte särskilt många, trots att det finns kreatur och häst i snart sagt varje gård. De med mer än fem kor och lite skog är nazister - skogsarbetarna och flottarna är traskommunister. Ni kommer väl ihåg desperationen och sammanhållningen vid flottningsstrecken härom året.”

Blomgren har på några minuter fått åhörarna precis dit han ville.

Heil Hitler, du är mitt föredöme även när det gäller talekonsten, tänker han och knäpper händerna av tacksamhet. Han ler inombords men utåt behåller han sin allvarliga uppsyn, med stängda läppar och halvslutna ögon som tittar ned i ett nytt fullskrivet dokument.

”Som sagt - sin huvudsakliga försörjning får de fattiga barnfamiljerna i skogsbruket, framför allt hos statliga Domänverket men även i bolagsskogarna. Såvida man nu får något arbete alls, förstås! Den som avgör detta är kronojägaren och i Tärendö heter han Sven Henriksson. Han är även kommunalfullmäktiges ordförande, båda posterna tog han över efter sin fader Albert Henriksson som också är nationalsocialist.”

”På senare år har vi nationalsocialister därför kunnat dominera kommunalpolitiken tämligen ostört i Tärendö. Delvis tack vare fruktbart samarbete med högern som är näst största parti, först på tredje plats storleksmässigt återfinns kommunisterna.”

”Men bondeförbundarna då, har dom ingenting att säga till om?” Det är samma röst som tidigare men Blomgren hinner inte lokalisera mannen. I stället lutar han sig fram och fiskar snabbt upp Herman Lundborgs pamflett ur doktorsväskan.

”Jag är böjd att hålla med Herman Lundborg som skriver så här: *En självständig bondeklass utgör grundstommen, själva ryggraden, i ett folk. Denna klass bör stödjas och utvecklas. Landsbygdens avfolkning måste sålunda kraftigt motarbetas.*

Blomgren pekar på att detta också varit nationalsocialisternas hållning sedan tjugotalet, vilket medfört att många småbönder och skogsägare på landsbygden sympatiserar med de bruna. Även när det gäller rasfrågan och invandringen sammanfaller nazismens syn tämligen väl med bondeförbundets, påpekar Blomgren och hänvisar till bondeförbundets partiprogram från 1934.

Även beträffande frågor som exempelvis den ”storkapitalistiska utsugningen” och den accelererande monopoliseringen av bankväsendet har de båda partierna något som Blomgren betecknar som samsyn.

”Men det som framför allt kommer att möjliggöra fruktbart samarbete mellan oss är böndernas fruktan för kommunismen.

Den känslan är så stark att den i många fall övergår till renodlat hat. Lyckas vi inte tillsammans stoppa den röda faran väntar en kollektivering av jordbruket, precis som i Sovjetunionen. Detta förklarar också varför vi har så starkt stöd hos laestadianerna i Tärendö-området och på andra håll i Norrbotten. Då handlar det förstås inte om jordbruket utan om konfiskering av kyrkorna och att förbjuda kristendomen.”

Naturligtvis återfinns nationalsocialisternas flesta medlemmar och sympatisörer i de största städerna, för Norrbottens del i Luleå och Boden. Men starkaste stödet procentuellt sett, i förhållande till folkmängden alltså, har nazismen odiskutabelt på mindre orter. Detta betonar Blomgren sedan han snabbt konsulterat sina anteckningar och Norrbottens-Kurirens tidningsuppslag.

”Tärendö ligger förstås i topp och flera andra byar i närheten är inte mycket sämre, som till exempel Kainulasjärvi, Kompelusvaara och Anttis. Även Gellivare, Hakkasbyn, Mäntyvaara och Vittangi ligger bra till samt bland småbyarna exempelvis Vähävaara, Yrtti-vaara, Äijävaara och Avafors. På kommunhuvudorter som Kiruna, Haparanda, Pajala, Brenn och framför allt Övertorneå har vi relativt få anhängare och borde därför ha stora möjligheter att växa rejält.” Plötsligt trycker Blomgren ned sina anteckningar i väskan, stänger den med ett ljudligt klick och sträcker demonstrativt på ryggen, för att sedan med hög röst avsluta sitt föredrag:

”Oavsett valresultat och annan statistik besitter vi nationalsocialister redan ett stort mått av inflytande, generellt sett och i stora delar av samhället. Detta tack vare våra gedigna kunskaper och vårt goda omdöme, samt förstås att vi redan innehar nyckelpositioner på många områden. Dessutom får vi aldrig glömma att demokrati aldrig kommer att vara nationalsocialismens mål och rättesnöre. Tack för mig - Heil Hitler!”

”Äntligen”, tänker Lilly efter att Axel Mannberg tackat Torleif Blomgren och sagt adjö till alla gästerna med en sista Hitlerhälsning.

Lilly tar snabbt på sig ytterkläderna och följer Märtha Baas ut på gatan. Blåsten har upphört och blötsnön förbytts i ett stilla snöfall där stora flingor sakta singlar mot marken.

”Vilken skön kväll det blivit, jag gör dig sällskap första biten så får jag frisk luft och lite motion på samma gång”, säger Lilly hurtfriskt. Väninnan nickar belåtet och i armkrok går de över gatan och följer kyrkstaketet norrut, i ivrigt samspråk där de snabbt lägger upp en listig strategi.

Och tänka sig - det tycks gå precis som planerat för precis före Brännvalls café hör de snabba steg bakom sig. När de till synes nyfiket vänder sig om hinner han ikapp dem - Torleif Blomgren i långrock och med sin mörkbruna doktorsväska taktfast svängande på höger sida.

”Mina damer, vad sägs om en kopp kaffe på Gästis, eller kanske hellre te så här på kvällskröken?”

Lilly tackar genast för inbjudan medan Märtha tycks ha svårt att bestämma sig - för att sedan artigt tacka nej och fortsätta promenaden hem till sin bostad. På väg till mötet i kväll såg Märtha provinsialläkaren parkera sin bil vid Gästis och det berättade hon nyss för Lilly som direkt insåg möjligheterna. Inte minst med tanke på Blomgrens rykte som karlakar och charmör...

Han å sin sida har av partikamrater hört talas om Lillys något promiskuösa leverne och under sitt föredrag på Mannbergsgården kunde han inte undgå att lägga märke till hennes flörtiga ögonkast. Fritt fram alltså och väl installerade i Lillys favoritvrå på Gästis återstår bara lite smörjvätska innan det blir dans i sänghalmen.

”Det ska verkligen bli gott med en kaffekask, för värmens skull förstås. Ett par smörgåsar med kokt skinka skulle också sitta bra så här efter mötet, det kräver sin man att hålla föredrag i så viktiga frågor.”

”Jag förstår det”, instämmer Lilly med ett ljuvt leende, ”men kaffekasken får vara för min del. Jag väljer i stället en stor kopp te och ett saftigt wienerbröd från Brännvalls, de går inte av för hackor kan jag lova.”

Allt går enligt planerna och föreståndarinnan noterar belåtet att provinsialläkarens öron, kinder och nästipp blir allt rödare. Efter tretåren då hon slösat med beröm för hans glimrande föredrag och

tidigare insatser i Tärendö reser han sig ostadigt upp på benen för ett litet tacktal, vilket hon dock snabbt avböjer:

”Snälla doktorn, det behövs inte och förresten vill jag inte komma för sent hem till min Harald. Men en stund på ditt rum vore väl inte fy skam, eller hur”, tillägger Lilly med en överdriven blinkning.

Rummet finns på övervåningen och dit leder en svängd trappa med räcke som Blomgren tvingas hålla sig i. Lilly klarar dock trappan galant och väl uppe i den smala korridoren tränger hon sig snabbt och smidigt förbi. Blomgren missförstår beröringen men misslyckas med att stoppa henne, sin andra hand har han nämligen parkerat i byxfickan...

”Min käre Torleif Adolf Blomgren! Vid mötet i kväll uttryckte du vissa åsikter som jag nog inte förstod fullt ut, därför hoppas jag du kan förtydliga dig nu. För det första gäller det kvinnor som förvärvsarbetar och därför inte föder många barn - samt människor av båda könen som, förmodligen, har annan sexuell läggning än du själv. För det andra noterade jag att du tycks avsky personer med TBC, har jag förstått dig rätt?”

Vaggande på gränsen till att ramla omkull misslyckas läkaren med att få ögonkontakt med Lilly. Till sist stirrar han ned i golvet men till Lillys förvåning lyckas han skärpa sig tillräckligt för att ge ett tydligt svar:

”Jovisst, individer med olika typer av funktionsnedsättningar är oönskade i vårt samhälle, enligt vår ideologi som grundar sig på vetenskap och sunt förnuft. Det gäller inte minst förstånds-handikappade och framför allt psykiskt sjuka, personer med ärftliga sjukdomar och svåra funktionsnedsättningar. Homosexualitet är också ett sjukdomstillstånd som precis som judendomen utgör ett direkt hot mot vårt idealsamhälle, dessutom ett dekadent tillstånd som äcklar oss med normal läggning.”

Lilly avbryter honom med en fråga som uppenbarligen överraskar med sin skärpa och tydlighet: ”TBC då - hur ser du på det tillståndet som är så vanligt i våra bygder?”

”Lungsoten medför onödigt lidande, dessutom en icke acceptabel ekonomisk belastning på våra samhällen. Alla sådana tillstånd bör

därför utrotas till varje pris! Det är ju så vi nationalsocialister ser på dessa saker, det borde du faktiskt veta!”

Lilly skakar på huvudet men säger ingenting. Stirrar några sekunder på sin kavaljer innan hon resolut vänder på klacken och snabbt beger sig mot trappan:

”Idiot - min son Sture har TBC och han är mycket klyftigare än du!”

Försvarsministern

(december 1939)

Försvarsministern Per Edvin Sköld och generalen Oscar Nygren, nyutnämnd chef för Andra armékåren i Övre Norrland, sitter i ett viktigt sammanträde. Så viktigt att det kallas samråd och sker bakom lyckta dörrar, utan att någon sekreterare eller annan person är med.

"Jaha, Nygren. Du förfäktar alltså ett arbetskompani för att skydda den mobiliserade truppen från politisk agitation".

"Ja, statsrådet, från sådana element som skäligen kunna misstänkas bedriva agitation i riksskadlig anda. Situationen är så pass allvarlig att general Archibald Douglas beordrat samtliga förbandschefer att omedelbart ta itu med sådana värnpliktiga som agiterar eller sprider missnöje, genom att skilja dem från den övriga truppen. Tanken är att dessa oroselement skall avtjäna sin lagstadgade beredskapstjänstgöring som andra medborgare, men utan vapen i hand och utan att kunna hota den militära disciplinen. Motsvarande åtgärder bör också omfatta civila personer som befaras vara presumtiva landsförrädare."

"Tack men för guds skull, Nygren. Nu lägger vi bort titlarna och pratar klarspråk. Som jag förstått det är vi, du och jag, rörande eniga på åtminstone en punkt. Nämligen att Finlands sak är vår och att det bör återspegla sig i konkret politik. Däremot har jag inte mycket till övers för alla tyskvännerna som försöker utnyttja den känsliga position vårt land befinner sig i. Men åter till saken: du förordar alltså fortfarande att vi inrättar ett arbetsläger för kommunisterna?"

"Ja, det stämmer, Sköld, ett arbetskompani som får till uppgift att bygga en väg som är av största strategiska värde vid försvaret av Norrbotten. I anslutning till en liten by några mil från finska gränsen. Det är som Sköld vet i det området försvarsviljan måste

vara som allra starkast och då duger det inte att kommunisterna får agitera fritt.”

”Det har du verkligen rätt i. Vår status som neutral stat måste värnas, upplevas trovärdig så långt det går. Men det var nånting du ville visa mig, eller hur?”

Oscar Nygren har haft sin svinlädersportfölj stående på golvet vid sina grova men välputsade kängor och nu lyfter han upp den på närmaste karmstol. Läser med vän hand upp de båda läsen och lyfter ut en del av innehållet som han till synes vördsamt placerar på skrivbordet framför försvarsministern.

”Det är brev som vi fått från plikttrogna medborgare, företrädesvis i Tornedalen och trakterna däromkring. De visar med all önskvärd tydlighet att folk är på sin vakt och framför allt, att vi måste agera.”

”Ja, ja, Nygren. Min farfar var indelt soldat och en av mina söner tycks vilja satsa på en militär karriär. Så detta med plikttrohet och att vara på sin vakt har vi Sköldar i blodet, var så säker. Men raska på nu och läs upp några angivarbrev för mig. I morgon träffar jag Per-Albin och i övermorgon har vi vårt första möte i samlingsregeringen. Då blir frågan om arbetslägret en av de viktigaste frågorna, såvida du lyckas övertyga mig om det riktiga i att upprätta ett sådant i Storlien.”

”Storsien, statsrådet, byn heter Storsien och ligger i Kölis kommun. Det första brevet är från en fjärdingsman Henriksson på Seskarö, en av de kommunisttäta byarna i Haparanda. Så här skriver han”:

Det har mer och mer börjat förvåna den samhällsbevarande delen av Seskarö befolkning att intet som helst militärt skydd sänts till Seskarö. Under det att kommunisterna tillåts att bedriva sin samhällsomstörtande verksamhet, vilken därtill synes dagligen tilltaga, synes den andra parten helt lämnas åt sitt öde. Medan landsfiskalen sysselsättes med till synes meningslösa luftskyddsplaner för Seskarö, håller den allra största delen av öns befolkning säkerligen på att organisera ”skyddet” på sitt eget lilla sätt.

Några påtagliga bevis kunna ju icke pekas på men stämningen bland dem är klart rysk. Sannolikt avvakta de endast på signalen från "Högre ort". Under betydligt lugnare förhållanden har härstädes varit stationerade tre polismän, men nu endast jag ensam.

Även om det kan anses att jag ser saken för mörkt anser jag dock att även vi bör beredas skydd för den kommunistiska pöbelns tänkbara våldshandlingar, En kulsprutetropp med pålitligt manskap skulle helt säkert avhålla vederbörande att tillgripa desperata handlingar i en kritisk och måhända för dem till synes gynnsam tidpunkt.

Fjärdingsmannen beskriver också situationen i Haparanda, en av vårt lands strategiskt viktigaste städer med tanke på läget och järnvägen:

Två kommunister, Ängvall och Lundström, båda anställda vid järnvägen här, hava idag förflyttats långt härifrån. Redan vid första tågets ankomst hit samt under första dagen, den fjärde december, började från deras sida viss utfrågning. De hava dock blivit ordentligt avvisade, även av värnpliktiga.

I Nikkala finnes tydligen en kommunisthård, mest ungdom, som hålla hemliga möten. Några förberedelser för framtiden, vilka de nu kunna vara, sägas göras. Där finns ett par pålitliga personer tillhörande Nationella ungdomsförbundet, som skall rapportera.

Beträffande sändningen av ammunition och sprängämnen österut, som ägt rum, så är detta en offentlig hemlighet i hela Haparanda. Kommit från järnvägspersonalen. Situationen har t o m varit sådan, att vederbörande polispersonal först låtit rälsbuss gå över järnvägsbron till Torneå före tåg lastade med sprängämnen, enär attentat mot bron befarats.

Försvarsministern har under generalens uppläsning gjort smärre anteckningar men nu lägger han ifrån sig pennan med ett litet leende:

”Den här fjärdingsmannen, är han manne lite paranoid? På mig verkar det skrivna starkt överdrivet och det där med kul-sprutetroppen...ja, vad ska man säga? Förvisso har han haft 1917 i tankarna när han efterlyser pålitlig militär till sin ö men då var situationen en helt annan, med obehövade kvinnor som krävde bröd till sina familjer. Detta vet jag med säkerhet eftersom jag då var nybliven riksdagsledamot och sedermera studerat både världskriget och hungerupproret på Seskarö tämligen ingående.”

Sköld griper efter pennan och drar demonstrativt ett tjockt streck över de nyckelord han antecknat. För att sedan lossa på slipsknuten och vänta tålmodigt medan generalen nervöst och med blossande öronsnibbar gallrar i brevhögen.

”Bra, Nygren, bra. Det är utomordentligt viktigt att vi presenterar talande exempel på hur läget är där uppe i norr, hur angeläget det är att vi stöttar Svenska Frivilligkåren så långt det någonsin går, utan att äventyra vår neutralitet förstås. Därför är det också viktigt att vi klart och tydligt tar avstånd från alla extrema rörelser även på högerkanten. Vad jag förstår är Nationella ungdomsförbundet, som fjärdingsmannen nämner i sitt brev, en sådan rörelse som inte är rumsren. Inte minst officerskåren måste ha ryggen fri. Det ser vi inte minst då general Douglas, orättvist förstås, får kritik för påstådda extremnationella kopplingar för många år sedan.”

General Nygren nickar instämmande. Har insett att han prioriterat fel i brevhögen men det var ett misstag som säkerligen kan repareras och han startar direkt.

”Många rapporter är som sig bör insända av landsfogden där uppe, Axel Danielsson. I detta brev som inkom i går meddelar han att en sergeant vid ingenjörstrupperna, Petter Korva från Kuivakangas i Övertorneå socken, är organiserad kommunist med ledande ställning i övre Tornedalen. I samband med olaga älgjakt beslagtogs hos Korva en del äldre gevär som icke var deklarerade.

I samma brev meddelar Danielsson att furiren i ingenjörstruppernas reserv, Johannes Karlberg i Haparanda, är ivrig kommunist och sväger till en av de absolut farligaste kommunisterna i gränstaden.”

Det är olustigt hur våra svenska kommunister resonerar, framhåller försvarsminister Sköld.

”Någon självkritik eller öppen diskussion tycks nämligen inte existera på den kanten. Man är som papegojor, accepterar allt som Komintern hittar på. Vägrar till och med att fördöma Hitlers aggressionspolitik och invasionen av Polen, för att inte tala om Sovjets angrepp på Finland. Kominterns mål är att införa kommunismen i alla länder, att upplösa nationalstaterna över hela jordklotet och bilda en internationell socialistisk sovjetrepublik. Den hållningen måste följdriktigt innebära att våra svenska kommunister, en stor del av dem åtminstone, utgör en allvarlig säkerhetsrisk.”

”Ja, det är förfärligt”, inflikar general Nygren. Desto mer värdefullt då att vi har en väl utvecklad organisation för övervakningen.”

”Ja, verkligen. Den ansvariga myndigheten är som du säkert vet UB, upplysnings- och underrättelsebyrån som sorterar under generalstaben. I kortregistret som byggts upp sedan 1928 återfinns en stor mängd kommunister. Syftet är förstås att förhindra eller försvåra spioneri. Några nazister finns dock inte i registret vilket naturligtvis är en svaghet.”

Sköld avstår från att nämna några siffror men enligt vad Nygren erfarit finns åtminstone hundratusen kommunister i kortregistret, alltså i grova drag ungefär hälften av dem som röstar på partiet eller tillhör grupper med liknande ideologi.

Arbetet med registreringen ligger på två staber i militärområde Övre Norrland, den ena i Boden och den andra i Södra Sunderbyn utanför Luleå. Själva inhämtningen av information sker främst med hjälp av övervakningsofficerare som är utplacerade på regementena, berättar general Nygren och fortsätter:

”En i detta sammanhang viktig officer är Stig Synnergren i Kiruna. Han är löjtnant och enligt uppgift socialdemokrat. Övervakningsofficerarna samarbetar givetvis med polismyndigheten som bidrar med utdrag från polisens redan existerande register, samt rapporter om pågående spaningsverksamhet. Övervakningsofficerarna införskaffar även information från Militärpolisen samt från

olika myndigheter, med eller utan anknytning till säkerhetsfrågor. Det gäller till exempel Postverket och Kungliga Televerket där tjänstemän med hjärtat på rätta stället förser oss med ovärderlig information.”

”Utomordentligt flitig är exempelvis en telegraf- och telefonföreståndarinna i östra Norrbotten, samt givetvis landsfogden Danielsson som jag nämnde tidigare. Han återfinns i Luleå och överlämnade härom dagen en förteckning med närmare sjuhundra organiserade kommunister. Bland de viktigaste informationskällorna återfinns dessutom de många privatpersoner som spontant eller regelmässigt lämnar uppgifter och gör anmälningar.”

”Jag vill gärna höra fler exempel från detektiven allmänheten”, säger Per Edvin Sköld och lutar sig bekvämt tillbaka i länsstolen.

Under samtalets gång har General Oscar Nygren valt ut några som han tycker intressanta och representativa brev. Samtidigt har han återfunnit det mesta av sin självsäkerhet och distinkta klarhet i rösten, vilket kommer väl till pass nu.

”Här har vi meddelanden från Pajala, det första från landsfiskalen som hört ett rykte om värnpliktiga från Kassa. De har färdats i en linjebuss och där uttalat sitt missnöje över att Sverige låter frivilliga fara till Finland och strida mot ryssarna, som kommit för att hjälpa det förtryckta finska folket. Landsfiskalen har undersökt saken och hört vittnen.”

Trafikbilägaren Axel Skarell från Pajala har då berättat att han i bussen kommit att fästa sin uppmärksamhet på kommunisterna från Kassa, Sixten Danell och Isak Karlsson, som var inkallade till militärtjänstgöring i Boden. Danell och Karlsson som varit hempermitterade över helgen hade under färden varit inbegripna med varandra i ett mycket ingående resonemang om politiska frågor, och hade bland annat uttryckt sitt ogillande över att Sverige låter frivilliga fara till Finland för att kämpa mot de ryska ”befriarna”.

”Samtidigt hade de tröstat sig med att det vore nog en hel del kommunister bland de frivilliga som förstod att kämpa på den rätta sidan, alltså med ryssarna, när de väl kommit till fronten. Av deras resonemang hade vidare framgått, att de var mycket missbelåtna

över att vara tvungna och tjänstgöra i den svenska krigsmakten. De är kända för att vara synnerligen ivriga kommunister, och räknas till "toppfigurerna" bland kommunisterna i Kassa."

En värnpliktig student, Ölund på I19 depå, har lämnat upplysningar som han erhållit av sin syster Fru Hassellund, bosatt i Pajala. Ölund befarar att myndigheterna saknar uppgift på vilka som är aktiva kommunister, eftersom ingen förflyttning av dem har skett:

I Pajala är bosatta bl a nedanstående mycket aktiva kommunister: Kalle Isomäki (tidigare straffad?), Päckaren, Wiktorsson samt Koskinen ("Molotov") och lärarinnan Hilja Niemi. Dessa personer lära bedriva en synnerligen intensiv kommunistisk propaganda. En gård (Päckarens?) på östra sidan av landsvägen mot Erkheikki angives vara tillhåll för nattliga konferenser. Hilja Niemi lär ha varit intagen på hospital men vistas nu på fri fot. Man tycks misstänka att detta skulle ha varit ett försök från Niemis sida att få friare händer för propagandaarbetet. Tidigare skall hon ha avfattat en hyllningsskrift till Stalin, i vilket hon välkomnas till Pajala såsom befriare.

I Moskuvaradion har framkommit ganska ingående beskrivningar av förläggningarna i Pajalatrakten och upplysningarna härom misstänks ha lämnats av Niemi. Även fru Berta Matti angives som verksam kommunist. Folkskolläraren Seth Henriksson, Dockas (eller Hakkas?) angives såsom organisatören av kommuniströrelsen vid malmfälten och anses vara en av de ledande krafterna.

Kommunalnämndens ordförande i Pajala, Gustaf Rova, har också lämnat upplysningar. Enligt ett brev från Rova, som även är ordförande i Moderata valmansförbundet, är volontären Olavi Rautakoski aggressiv och aktiv kommunist:

Då under hösten 1937 fem ynglingar, kända som aktiva kommunister, vunnit anställning vid krigsmakten tager jag mig

härmed friheten att i förtroende om hemlighållning lämna upplysning i ifrågavarande sak. Enär det torde ligga i Edert intresse att vara underkunnig om manskapets politiska läggning och hur dessa ynglingar kunnat vinna anställning vid krigsmakten.

Om ifrågavarande ynglingar har upplysningar icke inhämtats genom statspolisen. Om de andra ynglingarna från Pajala socken, vilka under de senaste åren vunnit anställning vid försvarsväsendet, har däremot upplysningar inhämtats. De förstnämnda sex ynglingar, förutom Rautakoski, äro Bengt Larsson och Rudolf Karlsson, vilka erhållit anställning i Umeå, samt Erik Pohjanen, Lars Heikki och Emil Svensson, anställda i Boden. Av dessa ha Svensson, Pohjanen och Rautakoski varit mest aggressiva kommunister i hela socken.

Sköld har gäspat och bytt ställning i stolen ett flertal gånger under Nygrens redovisning. Denne har tolkat detta som att försvarsmministern inte är helt nöjd med angivarnas uppgifter, snarare tvärtom, och det visar sig vara en korrekt bedömning.

”Uppriktigt sagt, Nygren. Jag måste erkänna att jag inte alls är särskilt imponerad av uppgiftslämnarna eller deras skrivelser. De flesta uppgifterna känns faktiskt torftiga, alltså som byaskvaller brukar ha en tendens att göra. Därför måste jag ställa en ordningsfråga: var detta det bästa vi har, eller finns det något som känns betydligt mer relevant när det gäller att motivera vårt arbetsläger? Ta god tid på dig innan du svarar, det viktiga är att vi hamnar rätt.”

Generalen tar upp ytterligare tre tjocka buntar med brev och skrivelser ur portföljen, vänder och vrider på papper, läser brottstycken ur vissa. För att sedan märkbart irriterad trycka ned allt i portföljen och förpassa den till stolsitsen igen.

”Nej, statsrådet, det verkar inte så. Här finns många personer omnämnda, från stora delar av Norrland och även längre söderut, men innehållet är förvånansvärt lika. Som statsrådet sammanfattade det nyss så tycks mesta uppgifterna bygga på löst prat och eget tyckande, närmast liknande andefattigt byaskvaller.”

Nygren noterar plötsligt att Sköld inte ser det minsta bekymrad ut, märkligt nog kan tyckas med tanke på ärendets vikt.

”Ja, ja, Nygren. Det nyttjar föga att gråta över spilld mjölk. Visst, det handlar om vårt från hjärtat kända bistånd till Finlands tappra folk och i slutändan även om vårt rikets säkerhet. Därför ser jag också stora möjligheter i vårt pilotprojekt...men se inte så förvånad ut Nygren, pilotprojekt måste det förstås bli. Det är mycket enklare att få igenom då mina kollegor ser fram emot nya fina läger även i deras egna regioner.”

”Jag har för säkerhets skull förankrat idén hos några nyckelpersoner i regeringen och försiktigt bearbetat några andra. Det gäller generellt hårdare tag mot presumtiva femtekolonnare, sådana som är beredda att förråda sitt fosterland. I dagsläget gäller det framför allt kommunisterna och där finns långt gångna planer på samordnade insatser över hela landet.”

Försvarsministern reser sig och med ett kraftigt handslag tackar han generalen för ett givande samtal.

”Tack detsamma”, säger generalen märkbart lättad och sedan går de tillsammans ut i kapprummet. Det är svinkallt och båda har ytterkläder anpassade för årstiden, i synnerhet Nygren vars militära pälsmössa kommer väl till pass.

”Som du förstår, Nygren, så kan du vara relativt lugn beträffande pilotprojektet. Summa summarum bedömer jag att förslaget går igenom med betryggande majoritet. Inte enhälligt då liberalerna lär streta emot som vanligt, åberopandes idealen från franska revolutionen. Men det spelar egentligen ingen roll och skrattretande nog hamnar man då på samma sida som kommunisterna, vilket vi förstås inte heller har något emot.”

”Men nu lägger vi politiken och militären vackert åt sidan för nu stundar det lunch, min gode general! Dukat bord väntar på Operakällaren och därefter disponerar du min bil med chaufför ända tills norrtåget avgår från Centralen. Förmodar att du vill inhandla några överraskningar till din familj när du ändå är i huvudstaden, dessutom är det ju bara sex dagar kvar tills tomten klappar på er port.”

10

Razzia

(februari 1940)

Det blir som Per Edvin Sköld förutspådde. Ett arbetsläger har inrättats i byn Storsien i Kölis kommun och knappt fyra mil längre norrut, nära Brenn, bor vägarbetaren Axel Larsson med hustrun Anna och deras fem barn i en liten stuga.

Det är den 10 februari och Axel är för tillfället arbetslös. Det är han ofta under kallaste och snörikaste delen av vintern men till sommaren hoppas han få jobb på en bro som ska byggas över den mäktiga Kölisälven i Svartbyn.

”Såvida du inte hamnar i Storsien förstås. Då blir det riktigt kärvt att få ihop till mat på bordet, det jag kan tjäna i slåttern och som bondpiga kommer vi inte långt med”, säger Anna och ställer smörbyttan med en smäll på bordet.

Väggklockan slog halv sju för en stund sedan och Else-Maj och Ivan är redo att hugga in på grötfatet. Det gäller att inte söla för mycket för det tar sin tid att klä på sig och med sparkstöttingen avverka de två kilometrarna till skolan. Bernt som snart fyller sex ligger däremot kvar i den gröna utdragssoffan, skavfötters med tvååriga tvillingarna Anna och Tommy som flyttat dit från kam-maren och somnat om.

”Jo, så kan det förstås bli, att jag hamnar i Storsien. Med mina meriter som samhällsomstörtande fackföreningsman och kommunpolitiker ligger jag nog risigt till. Men den dagen, den sorgen och vi kommunister är som regel av segt virke - vana som vi är att kämpa för våra rättigheter.”

Anna säger ingenting men Axel vet förstås att hon håller med. Och så här i orostider känns det alltid extra tryggt med en kvinna som har samma grundsyn och rättvisepatos. Att hon fått allt detta viktiga med bröstmjölken förstod Axel redan första gången han sov

över hos henne i bagarstugan - den lilla byn som i skuggan av både järnbruk och storsågverk fostrat en rad stridslystna kommunister.

Axel själv borde också vara starkt påverkad av sin uppväxt, uppfostrad som han är i bondmiljö med anor från medeltiden, men så är det inte av någon anledning. Den stora präktiga gården ligger vackert nere vid älven där färjstället snart tjänat ut sin roll. De var tolv syskon och pappan drunknade när Axel var tio år, så det gällde att ligga i. Som trettonåring blev det timmerskogen för Axel, på en privat stämpling på statliga marker norr om Jockfall. Det var stora tallar som krävde stocksåg och förtjänsten var minimal, det gick i bästa fall jämnt ihop med maten. Sedan dess har Axel föredragit samhällsägda eller kooperativa företag...

"Nu är du borta i tankarna igen, Axel! Är det Storsien som oror?"

Axel suckar och tar på sig fårskinnsmössan, eller fårbollan som den allmänt kallas i trakten. De har två kor och när Axel är hemma brukar han gå ut den här tiden på morgonen och ge dem mat och vatten. Så också i dag men precis när han ska dra på sig den andra stöveln knackar det hårt på dörren.

"Konstigt, så där brukar inte brorsan knacka. Nå, han kanske fryser", muttrar Axel och öppnar dörren. Framför honom står fyra män med bister uppsyn; längst fram landsfiskalen Oskar Bergsten och bakom honom tre poliser, alla fyra uniformsklädda.

"Vi är här för att göra husundersökning, på order från högre ort."

Det blir tyst några långa sekunder innan Axel lyckas hämta sig så pass mycket från överraskningen att han kan prata.

"God morgon. Det var till att komma tidigt men morgonstund har förstås guld i mund."

Arg är han så han darrar på rösten men efter en blick på Anna tar han till orda igen.

"Vad är det förresten ni ska undersöka, är det kanske om vi har löss i stugan? Eller är ni kanske ute på värvarstråt? Frivilligkåren verkar ha det tungt och behöver säkert förstärkning..."

Landsfiskalen svarar inte utan kliver resolut fram till mitten av pörtet, utan att först ta av sig vare sig skor eller ytterkläder. Övriga i

sällskapet stryker av sig mössorna och nickar mot Anna och barnen som nu alla är vakna. Tvillingarna stirrar storögt på de storvuxna, objudna gästerna för att sedan börja huckra och smågråta. Anna skyndar fram till utdragssoffan och håller om alla tre, medan Axel snabbt går fram till bordet och lägger armarna beskyddande över de båda äldre barnens axlar.

"Jag kräver en förklaring och det illa kvickt. Vad är ni ute efter, varför kommer ni och stör friden hos vanligt hederligt folk? Om ni inte genast lägger korten på bordet, visar papper på att ni har rätt att tvångsgästa oss, går jag ut i lagårn nu och ger korna mat."

"Här blir det inget lagårdsbesök innan vi utträttat det vi ska. Vi är i vår fulla rättighet att vara här och hos andra ledande kommunister, det har man bestämt på högre ort. Om du bara håller dig lugn en liten stund så kommer det här att gå bra."

"Säg bara vad ni letar efter så tar jag fram det, utan att ni behöver leta."

I stället för att svara viftar Oskar Bergsten yvigt med båda händerna, som tecken till de andra att nu skall här genomsökas från golv till tak. Och det gör man, bokstavligen, men när en polisman böjer sig ned för att dra ut en byrålåda tar det eld i Anna, som hittills suttit tyst och kramat om barnen.

"Stopp där, mina plagg rör du inte", ryter hon så alla i stugan stannar upp. Med småbarnen hängande i kjolarna skyndar hon mot byrån, skjuter resolut undan polismannen, drar ut den nedersta byrålådan och flyttar klädesplaggen till utdragssoffan. Efter att ha tömt alla byrålådorna på samma noggranna vis rätar hon på ryggen, stryker demonstrativt bort hårslingor från ansiktet och fäster dem igen vid knuten i nacken.

"Varsågod", säger hon och pekar på sofforna, "skynda er att leta för när jag väl har satt mig där får ni lyfta undan mig också."

"Fortsätt", beordrar Bergsten och det blir åter fart på polismännen. Två av dem går in i kammaren där vuxen- och barnsängen blir ordentligt genomsökta, och när endast skrivbordet återstår tar landsfiskalen över.

Axel har suttit kvar vid köksbordet men nu reser han sig upp och

går fram till kammarsdörren. Han har hela tiden haft ögonen på den portfölj Bergsten burit hoprullad i vänstra handen.

"Hittar du något", undrar Axel. Landsfiskalen svarar inte utan lägger ifrån sig portföljen och drar med fingrarna över mustaschen, för att sedan noggrannt börja söka igenom skrivbordet.

"Det är rätt och riktigt, där finns lönnfack men jag har glömt var och hur dom öppnas", fortsätter Axel med ironi i rösten. Till sist när varenda låda är befriad från sitt innehåll av pennor, radergummin med mera går Bergsten ut i köket och beordrar en polisman att lägga tillbaks allt i skrivbordet igen.

"Portföljen, landsfiskalen, ni glömde portföljen".

"Ta med den när du är klar, för tusan!"

Fem minuter senare är husundersökningen avslutad och med ett par Adjö ger sig kvartetten iväg. På väg upp mot skogsbrynet passerar de lagårn och Oskar Bergsten öppnar dörren som för att gå in. Men ångrar sig efter att ha sagt något till närmaste polismannen som svarar med en huvudskakning. Bilen har de ställt med nosen söderut mot Svartbyn och det får Axel att kasta sig på telefonen:

"Tänk om dom är på väg till Stenmark. Jag måste ringa och varna honom!"

Stenmark är korrespondent för Norrskensflamman, skriver artiklar och notiser från trakten och förmedlar exempelvis annonser.

"Alla vet ju att han har problem med nerverna. Kan Bergsten verkligen vara så grym att han gör en oannonserad husundersökning där också? Fan också!"

Axel brukar inte svära när barnen hör på men nu är han rejält förbannad. Anna ser ogillande på sin man men säger ingenting. I stället tittar hon ut genom fönstret och ser polisbilen mycket riktigt köra iväg söderut, med små snömoln sprutande från bakdäcken.

Axel vevar och vevar men ingen svarar på telegrafan i Bränna.

"Va fan sysslar dom med? Men det är klart - nazistkärningen Lilly Johansson gör säkert allt för att vara fascisthövdingen Oskar Bergsten till lags!"

"Du har säkert rätt men hetsa inte upp dig så mycket, vi får inte

skrämma barnen. Hjälp i stället till med att få iväg Else-Maj och Ivan till skolan. Dom är redan ordentligt sena och lärarn brukar inte fjäska för kommunistyngel, som han kallar en del.”

Axel inser att Anna har rätt men dunkar båda nävarna i bordet i ett försök att skaka av sig värsta ilskan. Tvillingarna ser på varandra med skräckblandad förtjusning. Dom vet att pappa är jättesnäll men att han ibland kan bli jättearg också - men aldrig på barnen och väldigt sällan på mamma - bara på andra vuxna.

Det vet ju Anna också och nu lägger hon armarna om sin make.

”Vad var dom ute efter - tror du dom kom över något som kan ligga dig till last? Bergsten skyllde ju på högre ort, vad kan han mena med det.”

”Det kan betyda högsta polisledningen, militären eller till och med regeringen. Jag tror det är en aktion över hela landet, en samordnad razzia mot oss kommunister. Mest troligt kom dom hit för att jag är kassör för partiet i Brenn. Dom hoppades nog hitta en medlemsmatrikel eller andra papper med namn på men det har jag aldrig haft. Så dum är jag inte och förresten behövs det inte, vilka som är organiserade har jag här uppe”, säger Axel och knackar sig med knogarna i pannan.”

Då släpper plötsligt alla spänningar och stugan fylls med bubblande skratt. Nästan som ett orrspel låter det men mitt i all munterheten lyckas Anna fånga Axels blick och han tror sig förstå hennes uttalade fråga: innebär det här enkel biljett till Storsien?

11

Dödsångest

(mars 1940)

”Mamma, mam...”

Per-Gustafs ångestfyllda rop drunknar i hans blodfyllda svalg.

Bredvid sig i gropan ser han Börje med händer och armar krampaktigt runt huvudet. Kamraten är barhuvad och den snövita kamoflagedräkten dekorerad med röda strimmor av blod.

Per-Gustaf upplever varken kyla eller smärta. Han ligger i fosterställning med båda benen utan känsel, som bortdomnade. När han vrider huvudet så den vidöppna munnen kysser snön töms munnen på blod och det blir lättare att andas igen.

”Jag står inte ut, Börje, min mage brinner”, lyckas han stötvis få fram.

Kamraten lyfter på ena handen men svarar inte och plötsligt ser Per-Gustaf varför: en kula har gått in genom höger kind och ut genom den vänstra - hudslamsor och elfenbensvita flisor i utgångshålet avslöjar vad som hänt. Som genom ett under har ögonen klarat sig och nu spretar Börje med ett par fingrar för att få ett kikhål i allt det blodiga:

”Per-Gustaf, jag ser dig men bara som i en dimma. Är du skjuten i ansiktet också, i munnen kanske?”

Frågan är berättigad med tanke på kamratens blodröda läppar och den kraterliknande grop som bildats i snön framför hans ansikte. Men Per-Gustafs skador sitter enbart i magen som perforerats av två ryska kulor och plötsligt inser båda det absurda: dessa barbarer får alltså samma instruktion som vi, nämligen att sikta under bröstkorgen där träffytan är som störst...

Det känns som en evighet men har förmodligen bara gått några minuter sedan spaningspatrullen skidat rakt in i ett bakhåll. Det började med häftig eldgivning från en korsu, en med granris mas-

kerad timrad bivack i skogsbrynet ett par hundra meter framför dem. Alla nio patrullmännen kastade sig huvudstupa ned i snön men bara fyra kunde besvara elden med sina mausergevär; övriga fem var redan döda eller svårt sårade.

Per-Gustaf och Börje sköt växelvis och laddade om medan den andre febrilt försökte gräva deras gemensamma grop djupare i snön. Livet hängde på att de inte syntes från korsun och snödjupet var över halvmeter. Men vad de inte visste var att fienden även placerat ut en krypskytt på en liten bergknabbe, nittio grader norrut med martallsbeklädd myrmark på alla sidor.

Denne ryss hade fritt skottfält mot dem som åkt först och med sitt halvautomatiska gevär med kikarsikte behövde han bara tre skott för att oskadliggöra Per-Gustaf och Börje.

Båda soldaterna som fortfarande är oskadda har lyckats gräva ned sig i en gemensam grop. De såg sina kamrater stupa och inser det prekära i situationen. Med darrande röster går de viskande igenom vilka alternativ som finns:

”Att kapitulera för hedniska kommunister innebär en säker död, bättre då att vi avvaktar och försöker fly i skydd av mörkret.”

”Jo, kanske men dit är det minst fyra timmar. Som tur var åkte vi längst bak men det hjälper oss knappast nu. Ryssarna är inte dummare än att de säkrar vårt bakspår och förresten är de säkert på gång att ringa in hela den här platsen.”

Tjugo meter framför sig, från gropen där Per-Gustaf och Börje ligger, hör de hjärtskärande gråt, kvidanden och desperata böner på hjälp:

”Mamma, varför måste jag fara hit, jag brinner som i helvetet!”

”Gode Gud, låt oss få leva, vi är för unga för att dö!”

Det avgör saken. De båda oskadda patrullmännen tittar på varandra, lägger gevären åt sidan och kränger långsamt av sig sina vita tunna kamouflagejackor i bomull. För att sedan knyta fast plaggen längst fram på gevärspiporna.

”Vi räknar till tre!”

Liggande på rygg lyfter de samtidigt sina gevär rakt upp i luften. Det enda som hörs är den hjärtskärande gråten men efter någon

minut ser de en grupp fiender krypa ut genom korsuns skottglugg och spänna på sig skidorna.

De vitklädda soldaterna avancerar försiktigt i solfjäderform för att sedan dela upp sig i mindre grupper och omringa varje grop för sig, med vapnen höjda och skjutklara.

Per-Gustaf ligger fortfarande dubbelvikt med händerna nedsölda av blod då han plötsligt ser ögonvitor i ett sotat ansikte dyka upp över gropkanten.

”Liemannen”, kvider Per-Gustaf för att sedan glida in i en barmhärtig dimma av medvetlöshet. Under tiden har Börje försiktigt lyft sina händer ovanför huvudet, en gest som inte går att missförstå.

Snabbt visiterar ryssarna sina fyra fångar och tar hand om deras vapen, samma procedur i alla groparna. De fem kropparna som ligger i surrealistiska positioner ovanpå snön får alla en spark i sidan för att säkerställa att de är döda. En av patrullmännen som visade vit flagg försöker säga något men tystas snabbt med en hård örfil så mössan flyger av.

”Savuke, paperossi, da?” Ryssen som visiterat dem räcker fram en tänd cigarett till Börje men denne skakar på huvudet, samtidigt som han snabbt tar bort sina blodiga händer från kinderna för att ryssen ska förstå. Denne ler till synes deltagande men ställer sedan hånfullt samma fråga till den medvetlöse Per-Gustaf; när svaret uteblir tar ryssen ett djupt halsbloss för att sedan demonstrativt trycka ned cigarettens i gropens botten med sin filtstövel.

*

Hemma i Brenn har Lilly dukat upp till fest. Vad hon inte vet är att Per-Gustaf i detta nu kämpar för sitt liv på en liten skogsmyr vid Märkjärvi.

Lilly har sällan och aldrig varit så lycklig som senaste tiden och i kväll ska det firas med besked.

”Harald, var är du? Har vi tillräckligt med dricka? Napoleon i första hand och för kvinnorna champagne förstås!”

”Ja, ja, käresta. Ta det lugnt, allt är klappat och klart som vanligt när jag sköter ruljangsen.”

Han pratar högt och tydligt, på gränsen till konstlat som han alltid gör när han försöker dölja att han intagit spirituosa.

”Hör du Harald, jag vill inte höra något svammel från din sida i kväll. Visst, vi ska fira men det ska ske med finess. Våra gäster ska minnas denna fest som en veritabel högtid där vi firar Tysklands ärofulla segrar, och att min Per-Gustaf fått den stora äran att förpassa bolsjevikerna dit där dom hör hemma. I helvetet alltså!”

Bland inbjudna gäster finns officerarna Sven Karlsson och Björn Cedergren från I19 i Boden samt Lillys väninna Fanny Lodin, servitris på en furirmäss i samma stad. Fanny har liksom Lilly fått allt tyngre uppgifter inom SSS och båda tillhör numera partiets inre krets i Norrbotten. De har som regel dagliga kontakter per telefon och den strategi de enats om efter långa diskussioner är att kandidera till riksdagsvalet både i höst och om fyra år, vilket naturligtvis kräver både entusiasm ett stort mått av tålamod.

Fanny och officerarna anländer punktligt klockan 18 efter den nästan tre timmar långa bilturen från regementsstaden. Övriga gäster kommer först vid sjutiden och fram till dess räknar Lilly med att få intressant information om Svenska frivilligkåren där äldste sonen är en så viktig kugge.

Sven och Björn är civilklädda men hållningen exemplarisk, länge sedan Lilly och Harald hade så granna pojkar på middag. Båda är medlemmar i partiet och en förutsättning för att kunna acceptera Lillys inbjudan var att deras riktiga namn samt militära anknytning inte yppas för övriga gäster.

”Under rådande säkerhetspolitiska läge bör militären vara neutral, åtminstone så här i början av kriget”, som Fanny förklarade hemlighetsmakeriet på telefon.

Björn är i 40-årsåldern, Sven ett tiotal år äldre och med ålderns rätt är det han som för ordet.

”Vi bidrar med nästan 8 300 värnpliktiga på Finlands sida och många fler är på gång. Till att börja med var regeringen försiktig och det var förståeligt, man ville helt enkelt inte riskera att stöta

sig med Tyskland. Nu står folk i kö för att anmäla sig på någon av de 125 frivilligbyråer som numera finns över hela landet. Att öppet värva folk på våra regementen är dock straffbart, än så länge.”

I mellandagarna anlände de första frivilliga till Haparanda för att sedan transporteras till Kemi. Hela januari fick de kompletterande militärutbildning vilken till stor del bestod av realistiska övningar med skarp ammunition, fortsätter Sven.

”Och nu är de fullt stridsdugliga, de flesta dessutom väldigt angelägna om att få komma till fronten. De är organiserade i tre bataljoner, det vill säga stridsgrupper med tungt artilleri och pansarvärn. Varje bataljon består av bland annat tre skyttekompanier, ett jägarkompani samt en luftvärnsenhet, plogpluton, underhållsförband...”

Lilly tittar intensivt på den stilige officeren som plötsligt och med blodröda örsnibbar avbrutit sin intressanta genomgång.

Aha, tänker Lilly, han gillar mig men kanske har han också insett att han varit alltför öppenhyärtig. Samlingsregeringen har nyligen beordrat en tystnadskampanj, främst på grund av militärer som anses alltför frispråkiga och därmed sätter rikets säkerhet på spel. Den slagkraftiga symbolen för kampanjen är ett tecknat, blågulrandigt kattdjur med devisen ”En svensk tiger”!

”Tack så mycket, Sven! Nu är jag än mer förvissad om att vi gjorde rätt, Per-Gustaf och jag. Han är uppenbarligen i goda händer och det känns förstås väldigt bra för mig. Jag förstår visserligen att vi alla måste vara väldigt restriktiva med vad vi säger - i mitt arbete kommer jag dagligen i kontakt med sådant som kan snappas upp och missbrukas. Här i detta rum stannar dock varenda bokstav, vartenda ord som kan tänkas gynna fienden. Därför hoppas jag du har fler intressanta uppgifter att berätta om Svenska frivilligkåren och dess för oss alla så viktiga mission.”

De tre gästerna från regementet tittar på varandra och nickar samförstånd, varefter Sven tar till orda igen men med betydligt lägre röstvolym än tidigare.

”Tack Lilly, det gör jag gärna. Först kan jag verifiera de glädjande uppgifter som vår militärledning framfört via Norrbottens-Kuriren. Nämligen att frivilliga från Norrbottens regemente stoppat och

förstört en rysk stridsvagn på landsvägen mellan Kemijärvi och Märkäjärvi, ett framgångsrikt nappatag med fienden alltså.”

Sven berättar vidare att Svenska frivilligkåren finansieras genom insamlingar bland allmänheten och industrin. Chef för kåren är pensionerade generalen Ernst Linder som har viktiga erfarenheter från vårt östra grannland, han var nämligen frivillig även under Finska inbördeskriget för drygt tjugo år sedan.

”Linder tillhörde den vita sidan, förstås, och han är fortfarande en handlingskraftig man. Genast efter utbildningen i januari gav han en strategisk order till Första bataljonens chef, överstelöjtnant Magnus Dyrssen.”

Dennes bataljon på 1 500 man beordrades att på skidor förflytta sig från Kemi till Rovaniemi, en sträcka på minst tolv mil. Dessutom i sträng kyla vilket medförde att ett hundratal man fick frostsador.

”Det tyder även på brister i utbildningen vilket vi redan dragit lärdom av på regementet i Boden. Näväl, resten av bataljonen fick åka tåg från Rovaniemi till Kemijärvi och där sammanstrålade man med Andra bataljonen som åkt tåg hela vägen från Kemi. På kvällen den 24 februari, alltså för knappt en vecka sedan, marscherade sedan båda bataljonerna mot fronten vid Märkäjärvi.”

Lilly lyssnar som förhådd på Svens berättelse. Det är nämligen i Andra bataljonen som Per-Gustaf tjänstgör och nu måste hon bara få veta mer, allt som hennes middagsgäst har kännedom om.

”Visst är det general Tammer som leder Andra bataljonen? Det har Per-Gustaf berättat i ett brev.”

”Nej, bataljonsschefen är överstelöjtnant och heter Viking Tamm, inte Tammer. De båda bataljonernas uppgift vid gamla Salla, Märkäjärvi som det heter, är att frigöra fem finska bataljoner som behövs bättre på Karelska näset där striderna är häftiga för närvarande.”

”Bolsjevikerna måste stoppas till varje pris. Svenska frivilligkårens tredje bataljon har också mycket viktiga uppgifter, framför allt att hålla järnvägen öppen för krigsmaterial från Sverige. Bataljonens flygstyrka har redan uträttat stordåd genom att skjuta ned minst fem fientliga jaktplan och fem bombplan, dessutom har

luftvärnet skjutit ned ett tiotal plan”, tillägger Björn som hittills suttit tyst.

Lilly är ytterst tillfreds med de båda officerarnas närvaro. Säg dock den glädje som varar för direkt efter middagen reser de sig upp och går ut i köket där hon befinner sig. Innan Sven tar till orda stänger han försiktigt dörren bakom sig:

”Vi måste tyvärr ge oss av, plikten kallar. Som du vet befinner vi oss i en brytningstid där det gäller att hålla fienden kort på alla fronter. En viktig sådan är arbetslägret i Storsien, eller koncentrationslägret som kommunisterna föredrar att kalla det. Där finns närmare trehundra fosterlandsförrädare och lägerchefen behöver regelbunden stöttning så vi gör en avstickare dit på väg hem. Även hemma i Boden kan det hetta till ibland, inte minst nattetid, och för tillfället har vi båda beredskapstjänst”, förklarar Sven och tittar mångtydigt på sin kollega.

”Tack så hemskt mycket, kära vänner, ni har utomordentligt viktiga uppgifter att lösa i dessa oroliga tider”, utbrister Lilly.

”Och det är förstås er förtjänst att middagen blev ovanligt lyckad och jag är mycket glad att Fanny blir kvar hos oss över helgen. Det kan inte hjälpas men visst oroas jag ibland över Per-Gustaf, samtidigt som jag är en mäktigt stolt mor och helhjärtat stöttar honom i hans viktiga uppdrag för nationalsocialismen.”

Officerarna tar farväl med ett ”Heil Hitler” och sex timmar senare är de trötta men förväntansfulla hemma i Boden igen. Deras beredskapstjänst innebär att de övernattar på Ing 3 men först kör de en sväng förbi kapten Uno Svanboms bostad. Mest av ren nyfikenhet eftersom Sven på officersmässen hört Svanbom viska till en högre officer att ”i natt smäller det”.

Därför blir ingen av dem särskilt förvånad när de nu på avstånd ser fem civilklädda personer kliva ur en svartglänsande Mercedes-Benz utanför kaptensbostaden. Sven och Björn känner igen tre av dem. Trion tjänstgör på Ing 3, är fänrikar och utbildade i sprängteknik.

”Det här har vi inte sett, eller hur”, säger Sven och får en bestämd nick till svar.

"Mamma, mam..."

Tioåringens ångestfyllda rop drunknar i en intensiv hostattack och dånet från elden. Röken är redan tjock i hela lägenheten, även längs golvet där mor Svea desperat försöker få kontakt med sin son.

Svea Granberg hade vaknat av att vägguret slog tre slag och passat på att gå på toaletten. Precis när hon var på väg att somna igen skakade hela huset av en våldsamt explosion. Yrvaken satte hon sig upp i sängen och sträckte sig mot nattygsbordet för att tända läslampan men inget hände, strömmen var borta. Samtidigt var rummet märkvärdigt ljust och på de gulnade tapeterna dansade skugglika figurer; först då såg Svea eldslågorna som slickade fönsterrutan på utsidan och röken som vällde in i rummet genom golvtilljorna.

"Hjälp, det brinner! Hjääälp, det brinner!"

Aldrig har Svea skrikit som nu - golvlacken ser ut att koka på flera ställen och smärtan är olidlig från fotsulorna.

Svea fortsätter att ropa och går ned på alla fyra. Trots våldsamt skakande ben och armar lyckas hon förflytta sig till tioåringens säng vid kortväggen - men den är tom!

"Torgny, pojken min...vi...måste...ta...oss...ut!"

Rummet är som ett enda inferno, hettan så intensiv att det bränner i luftrören för varje andetag och orden förvandlas till ett närmast obegripligt väsande. Hela huvudet och hjärnan måste vara nära kokpunkten men Svea vägrar att ge upp. Hon hörde nyligen talas om en husbrand där barnen försökt undkomma genom att gömma sig i en garderob och under en säng...

"Under...sängen...änglar..."

Med uppbyggande av sina sista krafter lägger hon sig raklång på golvet, parallellt med Torgnys säng. Vänder sig på rygg och sträcker ut sina armar så långt det går, för att sedan svepa med alla fyra lemmarna i en fjärdedels cirkel - som när man gör snöänglar. Och då, när hennes högra hand är på väg att vända tillbaka, nuddar en fingerspets något mjukt längst in i hörnet: "Torgny...är...det...du?"

Svaret uteblir men med uppbyggande av alla sina krafter lyckas Svea tränga sig in under sängen, vända sig på sida och lägga armarna om sin son. "Tack gode gud" är det sista hon hinner tänka innan allt försvinner i ett hastigt uppflammande blodrött töcken...

Samtidigt kämpar åtta andra personer för sina liv i den övertända fastigheten. I den andra lägenheten på samma våningsplan som familjen Granberg bor Artur och Alice Hellberg samt deras åttaåriga dotter Maj - de vaknar också av explosionen men lyckas inte heller undkomma lågorna och röken trots desperata försök.

I våningen ovanför, vindsvåningen, bor fem personer: hemmafrun Vivianne Åström med tonårssönerna Gustav och Gunnar, bageriarbetaren Erik Hell samt Filip Forsberg, redaktör på Norrskensflamman som har sitt tryckeri och redaktionslokaler på bottenvåningen.

De sov alla djupt när de väcktes av den våldsamma detonationen två våningar längre ned. Tavlor och speglar rasade ned på golven och någon minut senare hörde de Alice Hellbergs sista desperata rop från våningen under.

Alla fem har varit som förlamade av skräck men nu rusar alla nästan samtidigt mot dörren som leder till trappan och våningen under. Filip Forsberg hinner först och rycker upp dörren på vid gavel:

"Stopp, backa, det är för sent!" Filip stänger snabbt dörren bakom sig i ett försök att hindra röken från att ta sig in och elden från att få syre. Då trappan nu är omöjlig att använda rusar alla i samlad tropp till norra gaveln där det finns en brandstege fastskruvad på husets fasad. Men för sent - eldkvastar från fönsteröppningarna i våningen under diskvalificerar även denna reträttväg.

Desperationen och skräcken lyser i samtligas ögon och hotar att förlama all rationell tankeverksamhet; utom hos Filip som aldrig varit mer skärpt än i detta nu.

"Följ mig", ropar han och rusar genom våningen fram till fönstret på södra gaveln. Det är ett litet vindsfönster som Filip vet är placerat mitt mellan fönstren på de nedre våningarna.

"Det här är vår bästa chans till räddning. Och titta, brandkåren är redan här!"

En stege reses snabbt mot gavelväggen men blir genast lågornas rov. Eldkvastarna från de fyra fönsteröppningarna har hittills stått vinkelrätt ut från huset men nu har de närmat sig varandra oro-väckande fort.

Även brandkårens andra stege fattar eld och nu är goda råd dyra.

"Lakan för sjutton - hit med några lakan så knyter vi ihop dem till ett rep!"

Filip Forsberg beordrar Erik Hell att fira ned sig först och det går hyfsat, förutom sista metrarna då han släpper lakanet och slår sig rejält i fallet mot marken. Sedan följer Vivianne Åström och pojkarna och det går bra, så bra att några brandmän spontant klappar händerna.

Återstår gör nu bara Filip Forsbergs räddning och det är uppenbarligen i sista minuten - eldslågorna från våningarna under kommer snart att förenas. Lakan i all ära men plötsligt brinner det mittersta av och Filip störtar till marken.

Med smärre brännskador i ansiktet och på händerna men i övrigt oskadd reser han sig något vimmelkantig och tar vinglande emot en militärgrå yllefilt från den närmaste brandmannen.

"Vilka blev fast i huset, hur många är innebrända", undrar Filip med förtvivlan i rösten.

Brandmannen sänker blicken men redovisar sedan den bittra sanningen genom att spreta med ena handens alla fingrar. Uppgiften har han fått av dem som lyckades undkomma eldhavet.

"Den här gången var en gång för mycket", utbrister Filip och kastar av sig filten i vredesmod. Han är endast iklädd långkalsonger och undertröja men han svettas ändå ymnigt i vinternatten.

"Vad menar du, en brand för mycket?" Den som undrar är brandchefen som hört och sett vredesutbrottet och försöker förstå vad det handlar om.

"En mordbrand för mycket, det är väl inte så svårt att förstå", halvskriker Filip ilsket och för att överrösta elden. Fortsätter sedan med något lugnare röst, efter ett djupt andetag:

”Nazisterna har tittat på så att fem oskyldiga personer blivit innebrända. Dessutom sprängde de tryckpressen för att försöka stoppa Norrskensflamman en gång för alla. Men så lätt går det inte att döda vår rättvisa kamp och vår stolta tidning - Flamman kommer att överleva Hitler och alla hans hejdukar med råge.”

12

Attentatsmännen

(mars 1940)

Medan natthimlen färgas onaturligt röd i norr kommer två män gående i rask takt och hoppar in i baksätet på en olåst personbil som står diskret parkerad vid några tårbjörkar på Timmermansgatan, ett par hundra meter från brandplatsen och nära korsningen till Stationsgatan.

Någon minut senare kommer en tredje man och strax därpå ytterligare en, båda med var sin väska i handen. Alla fyra är bleka i ansiktet, närmast chockade över den oerhört kraftiga explosion de åstadkommit.

Bilen är en svart Mercedes-Benz av fjolårets modell och tillhör Gunnar Hedenström, skribent för Norrbottens-Kuriren i Boden. Det var han som kom sist till bilen och han sätter sig nu vid ratten, andfådd och med hjärtklappning precis som övriga i aktionsgruppen: Hans Borgström, Gösta Krendel, Torsten Norström och Jim Palmqvist. De tre förstnämnda är stamanställda fänrikar vid Ing 3 i Boden och Palmqvist värnpliktig ingenjörssoldat vid samma regemente.

Borgström som tagit plats i framsätet tittar på Hedenström och viftar irriterat med handen: "Vad väntar du på? Kör, kör för Guds skull!"

Trots att Hedenström ett otal gånger senaste veckan repeterat denna bilfärd i tankarna kör han ändå betydligt fortare än avsett. Färden går i hög fart längs Stationsgatan och över flera upplysta korsningar men inte en kotte tycks vara uppe; det är visserligen okristlig tid på dygnet men ändock lördag natt mot söndag.

När de passerar domkyrkan och Norrbottens-Kurirens tidningshus släpper Hedenström plötsligt ratten med högra handen och signalerar kort och rytmiskt "dutt dutt dutt".

"Är du inte klok - vad i helvete sysslar du med," utbrister Hans Borgström irriterat.

Hedenström skrattar belåtet och snäpper i luften med tummen och långfingret, tre gånger, medan han smackar melodislingan med tungan i gommen: di di ditt!

"Äh, det är morsealfabetet och betyder S, som i seger. Det trodde jag alla visste i det militära!"

Som på en given signal brister alla utom Borgström ut i skratt, först något krystat men snart ett jublande gapskratt som aldrig håller på att ta slut. I baksätet håller man dessutom om varandra och slår handflatorna mot knäna i en smattrande salut.

"Vi segrade, vi segrade, kommunistslöddret är besegrat!"

Inte förrän Mercedesen avverkat isvägen och med spinnande motor galant klarat strandbacken mot Bergnäset sänks ljudnivån så pass mycket att det går att föra ett normalt samtal.

"Tänk att vi skulle få vara med om denna triumffärd, och dessutom till vårt lands främsta garnisonsort. Men", fortsätter Hedenström efter en lång konstpaus, "det vi gjort i natt är visserligen viktigt men ändå bara en liten del av det framgångsrika härtåg som kommer att omfatta hela Europa och stora delar av vårt klot."

"Nåja, det var värst vad Hedenström blivit högtidlig", avbryter Borgström och vänder sig mot baksätet. I samma ögonblick får bilen plötsligt sladd i backen ned mot Gäddviksslätten och Borgström sträcker snabbt ut armarna mot instrumentbrädan för att få stöd. Men Hedenström lyckas häva sladden och när de korsat Pitevägen pekar han ivrigt mot öster där himlen skiftar i gult och rött av den våldsamma branden.

Borgström tar ett djupt andetag och fortsätter sedan där han slutade, nu med betydligt högre röst så alla ska höra vad som sägs. Han börjar med att betona att han själv och Palmqvist är de enda i bilen som vet vad riktigt krig innebär, trots att de bara är 25 år gamla.

De är nämligen med i Svenska frivilligkåren och så sent som i förrgår morse befann de sig i Finland för att bistå kamraterna där med förnödenheter.

”Från Kemi åkte Palmqvist och jag sedan i sträng kyla till Boden med motorcykel och sidovagn, för att säkra fronten här hemma som chefen uttryckte det. Som ni kanske vet är läget kritiskt på flera frontavsnitt och floskler om att segern redan är vunnen riskerar att slå tillbaka mot vår och finnarnas heliga sak. Det som behövs är alltså relevant information, Hedenström. Till exempel varför du valt att köra denna sida av älven till Boden och inte den norra som är både kortare och bättre.”

”Visst visst”, svarar Hedenström snabbt, ”jag skall förklara. Det är stadsfiskalen Ebbe Hallberg i egen hög person som beordrade mig att köra södra sidan. Han förklarade att han skulle bli tvungen att spärra av vissa strategiska vägar efter sprängningen, i praktiken slå en ring runt stadskärnan på norra sidan älven. Därför var det säkrast att ta sig över älven så fort det gick och fortsätta på södra sidan ända till Boden.”

Under den dryga halvtimme det tar till garnisonsstaden hinner kvintetten utbyta en hel del information, mer eller mindre hemlig. De båda fänrikarna och värnpliktige Palmqvist i baksätet ger tecken till varandra så fort någon av dem är på väg att bryta sekretessen och även Borgström håller i stort sett tand för tunga.

Hedenström däremot är van att tänja på gränserna, både privat och i sin profession, och här i Mercedesen känns det naturligt att spela på båda planhalvorna. Av någon anledning känner han dessutom ovanligt stort behov av att demonstrera sitt skarpsinne.

”Ni undrar säkert vart vi ska i Boden och varför. Svaret är kapten Uno Svanboms lägenhet där vi samlades i går eftermiddag för en sista genomgång. Nu handlar det om avrapporteringen och att säkra fortsatta framgångar i vår kamp.”

Stämningen i bilen är bättre nu men den behöver bli ännu mer avspänd, tycker Hedenström och tar fram en oöppnad butelj Napoleon ur handskfacket.

”Varsågod, en liten jamare skadar inte så här på morgonkröken.”

Själv avstår Gunnar Hedenström från att avsmaka konjakten, åtminstone tills han parkerat bilen hos kapten Svanbom och av-

slutat sin del av uppdraget. Till saken hör också att han var vittne till Borgströms utskällning av Palmqvist, som smakat för mycket alkohol strax innan de begav sig till Flamman för att genomföra sprängningen.

"Livsfarligt - oerhört dåligt omdöme - aldrig mer i mitt sällskap, korkskalle - väx upp för fan", var något av det som förmodligen trängde ut från Stadshotellets toalettavdelning. Den snopne 22-åringen skötte sedan sin uppgift klanderfritt men huruvida det var resultatet av utskällningen må vara osagt.

"Strunt i det nu", tänker Hedenström med en ogillande blick på Borgström. "Och förresten är jag betydligt äldre än du med mina 31 år, om nu åldern skulle ha någon betydelse."

Gunnar Hedenströms store idol och föredöme heter Ebbe Hallberg och denne är minsann inte den som spottar i glaset. Det gör inte heller Hedenström som på privatdeckarvis alltid har en öppen halvliter i sin rymliga trenchcoat.

Många lulebor tisslar och tasslar om stadsfiskalen och journalisten som allt oftare syns tillsammans i diverse sammanhang. Ett omaka par onekligen, är den snällaste kommentar Hedenström själv lyckats uppsnappa och han medger att det ligger en hel del i den beskrivningen. Hallberg är exempelvis ovanligt lång och storvuxen medan Hedenström ser ut som en ordinär kontorsråtta - dessutom är stadsfiskalen 26 år äldre.

"Men vi kompletterar varandra perfekt", tänker Hedenström belåtet, "och det har även försvarsledningen insett. Annars skulle de givetvis inte ha bett oss organisera kommittén."

Hedenström har omedvetet saktat ned från 70 till 60 och det har förstås Borgström noterat, dessutom har chauffören anlagt ett belåtet och närmast frånvarande ansiktsuttryck.

"Hallå där, Hedenström, dags att vakna så vi inte hamnar i diket. Och berätta nu vad du tänker på, vi vill gärna veta vad som är så trevligt."

"Det kan jag väl göra men då får jag lov att ta det från början, annars förstår ni näppeligen sammanhangen."

Medan buteljen går runt där bak så den ädla finkeldoften även när framsätet berättar Hedenström med egna ord vad som förevarit sprängningen av Flamman.

”Det började i slutet av januari med att militärområdesbefälhavarens närmaste man kontaktade oss. Vårt uppdrag blev att tillsätta och organisera en kommitté som skall biträda Milo ÖNs personalavdelning i det hemliga och utomordentligt viktiga arbetet med att registrera kommunister.”

Kommittén består av Hedenström, Hallberg, kapten Svanbom på Ing 3, järnvägstjänstemannen Eloy Rydberg samt journalisterna Ragnar Holmberg och Arvid Johansson.

Holmberg är platsansvarig för Norrländskan i Luleå och aktiv fackföreningsman, Johansson platsansvarig för Kuriren i Gällivare och tidigare anställd på Norrskensflamman.

Om sig själv berättar Gunnar Hedenström att han var nygift när han i höstas blev platskorrespondent för Norrbottens-Kuriren i Boden. Dessförinnan var han journalist några år på redaktionen i Luleå. Sedan Svenska frivilligbyrån öppnat i Boden medverkar han flitigt där som kontorist.

Ebbe Hallberg till sist är 57 år och en av Luleås mest kända profiler. Han kom från Blekinge redan 1912 och blev stadsfiskal, vilket innebär att han är polischef samt även allmän åklagare och chef för stadens luftskydd.

Kommittén består alltså av sex personer varav hälften är journalister. Detta faktum får Borgström att höja på ögonbrynen och spydigt fråga: ”Varför så ensidigt satsa på journalister? Dom är ju kända för att vara opålitliga, att hitta på en massa strunt för att locka läsare.”

”Nja, det kan väl diskuteras vilka som är att lita på”, svarar Hedenström och nu sänker han omedvetet farten igen. ”Att det har sina uppenbara fördelar att engagera tidningsfolk i kampen mot kommunismen, det har jag och Ebbe resonerat oss fram till. Vi måste ju dessutom komma ihåg att tidningsfolket inte bara består av journalister, långt därifrån...”

Plötsligt har tystnaden lägrat sig i bilen - det enda som hörs

är Mercans dova motorljud och fräsande tändstickor när baksätet nästan samtidigt tänder varsin cigarett. Alla väntar på att Hedenström ska fortsätta sin berättelse och han tänker inte göra dem besvikna, tidningsmakeri är ju hans specialitet.

”Så mycket kan jag säga att på Kuriren finns bara bra folk. Alla är att lita på och det gäller inte bara journalisterna. Inte minst viktigt är att ledningen med ägarkretsen i spetsen är pålitlig och backar upp journalistiken. Och det gör man konsekvent på Kuriren, även när artiklarna inte faller alla läsare i smaken.”

Med stolthet i rösten räknar Hedenström upp tre journalister på Kuriren i Luleå som alltid håller objektivitetens fana högt: Hugo Lindgren, Vilhelm Lindgren och Bertil Nilsson, varav den förstnämnde även är chefredaktör.

”I Kiruna har vi dessutom Edendahl och jag själv håller ställningen i Boden, båda är strategiska orter som ni vet...”

”Ja, ja”, fnysar Hans Borgström. ”Objektivitet är en sak men hur ser det ut ideologiskt på tidningen, hur många förutom du är lojala med nationalsocialismen och dess idévärld. Och vad menar du med att ägarkretsen är pålitlig och stöttar journalistiken, jämför du då med dessa fega kråk till chefer som inte vågar ta ställning för Hitlers långsiktiga satsning på det tusenåriga riket?”

Hedenström hade väntat sig något i den stilen från Borgström och tvekar inte att gå till motoffensiv, med argument som åtminstone någon liten stund borde få tyst på den rabiate fänriken i framsätet.

”Beträffande ideologi och lojalitet bland Kurirens journalister kan jag försäkra er att samtliga jag nämnde är nationalsocialister. Åtminstone innerst inne för vår politiska hemvist är ju något vi journalister inte gärna pratar högt om, man förväntas helt enkelt vara objektiv.”

Ingen i bilen kommenterar saken men Borgströms harkling och sneda leende är en övertydlig markering. Hedenström passar på att tända en cigarett för att lugna nerverna och tar sedan till orda igen, med snabba växelvisa ögonkast på vägen och Borgström.

”Beträffande pålitligheten hos Kurirens ägarkrets kan du vara

helt lugn. Tidningens tydliga profil vore givetvis omöjlig utan ägarens gillande och styrning, dessutom anställs ingen journalist eller annan personal utan att först vara godkänd av ägare och chefer. Det fungerar med andra ord precis som i vilket företag som...”

Här avbryter Borgström igen, med frågan hur Hedenström kan vara så säker på att ägare och personal verkligen sympatiserar med nationalsocialismen. Hedenström blir honom inte svaret skyldig:

”Beträffande journalisterna går det inte att ta miste på var de står. På redaktionen diskuteras det friskt varenda dag kring aktuella politiska frågor och jag har hört många berömmade ord om Hitler.”

Vad ägarfamiljen Isakson beträffar är Hedenström minst lika övertygad. Rudolf Isakson är Kurirens verkställande direktör och ansvarige utgivare och brorsonen Halvar förväntas bli hans efterträdare:

”Jag har visserligen aldrig sett Rulle eller Halvar på något av våra offentliga möten i Luleå, men jag vet från säker källa att de brinner för Hitlers sak.”

Nu är passagerarna ordentligt nyfikna men Hedenström håller dem på halster med en rejäl konstpaus. Överväger hur mycket han kan avslöja utan att det slår tillbaka på honom själv, men Borgströms nedlåtande attityd ger honom egentligen inget val.

”En annan viktig källa som är anställd hos Postverket förser mig med viktiga, strategiska uppgifter. Till exempel sorteringslistor och andra skriftliga dokument där det framgår vilka lulebor som är aktiva kommunister, alltså personer som vid en sovjetisk invasion med stor sannolikhet blir medlöpare.”

Hedenström berättar att han samtidigt, av en ren tillfällighet förstås, råkat komma över liknande uppgifter om lulebor som är medlemmar i nationalsocialistiska organisationer. Alltså personer som exempelvis brevväxlat med sådana organisationer och prenumererar på deras tidskrifter.

”Det hedrar verkligen Rulle och Halvar Isakson att man öppet deklarerat sina preferenser genom medlemsskap i RST. Mina kontakter med posttjänstemannen har faktiskt gett mig oväntade men värdefulla insikter. Till exempel att många på viktiga positioner i

samhället, exempelvis militärer, fegar ur och inte vågar bekänna färg.”

Det sista säger han med oskyldig min men reaktionen låter inte vänta på sig. De båda fänrikarna i baksätet skruvar på sig och muttrar i allmänna ordalag om orättvisa beskyllningar och fräcka påhopp.

Borgström får en ilsken hostattack som han mot alla odds lyckas dämpa med ännu en cigarett:

”Hör du, Hedenström, det där var som en rostig bajonett i ryggen! Nog kan det finnas rötägg även i officersskåren men dom är sällsynta. Dessutom är väl RST ett dåligt exempel på kraft i arm och mod i barm.”

Hedenström ler men säger ingenting. Det ligger mycket i Borgströms omdöme beträffande RST. Riksföreningen Sverige-Tyskland är en tummelplats för akademiker i första hand, för etablissemangen som älskar fina ord och titlar. I motsats till proletärerna och bönderna i SSS där mycket verkstad är främsta ledstjärnan.

Gunnar Hedenström själv samt två nära anhöriga är sedan länge trogna medlemmar i SNF, Sveriges nationella förbund. Denna rörelse bildades redan 1916 som Högerpartiets ungdomsförbund, för att 1934 bryta med moderpartiet och sedan svärma alltmör för fascismen och nationalsocialismen. Tre riksdagsmän som följde med vid uppbrottet från Högerpartiet är hittills de enda nationalsocialister som suttit i Sveriges riksdag.

”Men fler ska det bli, hittills har vi bara sett början på något stort!” Med dessa löftesrika ord tröstar sig Gunnar Hedenström de dagar livet känns extra tungt och meningslöst, men i natt är det förstås tvärtom.

Han fimpar cigaretten och tar ett fast grepp om ratten med båda händerna innan han åter ökar hastigheten till 80 kilometer i timmen. De har bara en kvart kvar till Boden och han vet att de är efterlängtnade där. En hastig blick i backspegeln säger Hedenström att alla i bilen fortfarande är vakna - och att det därmed är hög tid att förbereda den vederhäftiga redovisning kapten Uno Svanbom kräver.

”Hör upp allihopa. Kapten Svanbom förväntar sig en lägesrapport

och det ska han förstås få, både muntligt och skriftligt. Jag börjar med en rekapitulation av de förberedelser som legat till grund för nattens stora framgång.”

Hedenström sänker hastigheten igen och finner cigarettpaketet i trenchcoatens rymliga innerficka. Sedan redogör han kortfattat för Sexmannakommitténs verksamhet under den dryga månad den varit i gång.

Sexmannakommitténs officiella målsättning är att ”med legala medel söka anskaffa bevis för kommunisternas landsförrädiska verksamhet”.

”Vår främsta strävan har varit att stoppa Norrskensflamman och det har vi fem nu i natt lyckats genomföra - en strålande framgång eller hur! Kommitténs tidigare försök misslyckades av olika orsaker men det var samtidigt lärorikt”, försäkrar Hedenström i nästa andetag.

Det gäller exempelvis försöken att sabotera den förhatliga tidningens ekonomi genom annonsbojkotter och uppvaktning av långivare. Dessutom misslyckades Ragnar Holmberg på Norrlandskan med att få pappersbolagen att stoppa sina leveranser av tidningspapper till Flamman.

Dåligt gick det också för kapten Svanbom och Hedenström när de med general Archibald Douglas hjälp försökte förmå regeringen att beslagta Norrskensflammas tryckeri. Douglas ringde justitieministern med argumentet att trycka en tidning för de svenska beredskapssoldaterna men tyvärr fanns det ju redan en sådan tidning, kallad Förposten.

Trots den kalla februarinatten och gengasdriften håller Mercedesen värmen förvånansvärt bra och Hedenström fortsätter sin redogörelse med rödblommiga kinder.

”En framgång för oss i kommittén var att vi lyckades decimera Flammans redaktion genom inkallelserna till Storsien. Därför skickade kommunistmaffian i Stockholm upp journalisten Filip Forsberg för att förstärka redaktionen, vilket han tyvärr hade viss framgång med. Vi gjorde förstås allt för att få denne notoriske förbrytare och presumtive landsförrädare inkallad till Storsien men

misslyckades, han var nämligen frikallad från militärtjänst.”

”Apropå Forsberg och de andra i Flammanhuset, tror ni de förfrös fötterna i natt”? Den som helt apropå ställer den provokativa frågan är värnpliktige Jim Palmqvist men det är bara han själv som skrattar; fänrikarna sitter med slutna ögon och Hedenström är på god väg att avsluta sin redogörelse.

För snart två veckor sedan följde Hedenström med en av frivilligkårens lastbilar som transporterade matvaror och andra förnödenheter till kämparna i Finland. Dagen efter bombade ryska flygplan Pajala.

”Jag begärde att få åka dit och skriva några reportage, vilket chefen beviljade. Visserligen skadades ingen Pajalabo av bomberna men det var ingen felnavigering som NSD och Flamman ville ha det till. Utan en avsiktlig provokation, vilket jag också skrev i min första osignerade artikel. Min utgångspunkt var hela tiden att det bara var en fråga om dagar tills vårt land blev indraget i kriget.”

”Hör du du, Hedenström, nu är du alldeles för långrandig! Vid det här laget vet vi ju alla hur duktig du är, dessutom är vi snart i Boden och då lär din kompanjon kaptenen ta över dirigentpinnen.”

Det är som vanligt Borgström som står för spydigheterna men Hedenström låter det passera, angelägen som han är att komma till punkt.

”I torsdags beslutade vi i kommitténs ledning att genomföra den plan vi diskuterat en tid. Nämligen att oskadliggöra kommunistorganet genom att spränga tryckeriet på Kungsgatan 27 i luften. Jag, Hallberg och Svanbom träffades på Stadshotellet för att finslipa detaljerna kring denna plan.”

På natten begav sig Hedenström och Svanbom till Kurirens tryckeri för att rekognosera, för att få ett begrepp om hur tryckerimaskiner bäst kan oskadliggöras.

”Senare samma natt kontrollerade vi om nyckeln jag fått av stadsfiskal Hallberg passade till tryckeriets dörr hos Norrskensflamman, vilket den gjorde.”

Gårdagen tycker Hedenström kan jämföras med när ett strids-

flygplan förbereds för avgång. Borgström ägnade sig åt anskaffning av sprängmedel och annan strategisk material, sedan följde rigorös genomgång av planerna hemma hos kapten Svanbom i Boden.

Därefter åkte alla fem i Hedenströms bil till Luleå där man först besökte Stadshotellet. Där fick han ett kort samtal med stadsfiskal Hallberg som befann sig på Frimurarnas bankett. Efter att kvintetten smort kråset på Statt, vilket även innefattade inmundigande av starka drycker, blev det en svängom på dansgolvet innan man efter midnatt begav sig till Kuriren för generalrepetition.

"Vid tidningens tryckpressar bestämde vi hur arbetsfördelningen skulle se ut i Flammans tryckeri. Det gällde framför allt apteringen av trotylstavar samt dragning av pentylstubin och krutstubin."

Tjugo minuter i tre åkte de så i Hedenströms bil till Timmermansgatan där den parkerades på lagom gångavstånd till Norrskensflamman. Hedenström låste upp dörren och fänrikarna började omedelbart aptera laddningarna på tryckpressarna. Palmqvist som är kraftigt byggd placerades i förstugan, försedd med en gummiklubba från Kurirens tryckeri. Övriga militärer var beväpnade med pistoler.

Strax efter tre tände fänrik Borgström krutstubinen i bottenvåningen samtidigt som fänrik Norström gjorde detsamma i källarvåningen.

"Bränntiden var sex minuter och det räckte för att vi alla fem skulle hinna sätta oss i säkerhet och påbörja bilresan till Boden."

Så långt Hedenströms redogörelse som han ämnar framföra till kapten Svanbom. Nu närmar de sig Boden och isvägen över Luleälven men staden är mörklagd och Mercans lyktor släpper bara ut det ljus som krävs för att nödtorftigt se vägen och plogkarmarna.

Lyckligt och väl framme vid kaptensbostaden ser Hedenström sig forskande omkring innan han slår av motorn. Alla får brått att kliva ur bilen och sträcka på benen innan de följer efter Hedenström till porten där kapten Svanbom väntar otåligt.

"Välkomna, välkomna mina herrar, ni har uträttat storverk i natt!"

"Ursäkta, men hur vet kaptenen vad resultatet blivit av våra mödor?"

”Jag fick ett telefonsamtal för en stund sedan. Det var en gammal bekant som berättade att allt gått enligt planerna. De enda komplikationerna som onekligen stör helhetsintrycket verkar vara att några boende i huset, tre vuxna och två barn, blivit lågornas rov.”

Alla i trappuppgången stelnar till - allra mest värnpliktige Jim Palmqvist som chockad och nära att svimma griper tag i trappräcket. För att sedan knyta nävarna i vredesmod och skrika ut sin förtvivlan:

”Vadå, fanns det barn i huset? Det var väl inte meningen att riskera några barns liv!”

”Lugn, bara lugn, Palmqvist, ingen kommer att förstå hur branden uppstod. Och förresten, tryckeriet är helt förstört och en av de omkomna är Artur Hellberg, distriktsordförande för Sveriges kommunistiska parti, så eldsvådan var absolut inte meningslös”, tillägger kapten Svanbom och lägger sina händer beskyddande på Palmqvists axlar.

”Dessutom berodde dödsfallen på att brandkårens utrustning inte höll måttet. Nej, inga dystra miner nu. Stig på, mina vänner, och känn er som hemma! Redovisningen kan vänta till ett annat och bättre tillfälle, nu ska vi fira! Min kära hushållerska serverar läckra smörgåsar men först skall vi avsmaka champagnen...”

13

Arbetskompaniet

(vårvintern 1940)

I minst en timme nu har Ville legat och badat i sin svett, rullat av och an i sängen och försökt komma till ro. Men förgäves och nu ger han upp.

”Huri hä do ne nä - jer do siok? (Hur har du det nu - är du sjuk?)”
Det är Alida som vaknat och försiktigt lägger handflatan på makens panna.

”Na, he jer bera he ad ji känn änt soa, å om ji såmm sö väken ji nestan ve ait. (Nä, det är bara det att jag kan inte sova, och om jag somnar så vaknar jag nästan medsamma.)”

I alla gårdarna i Elvkroken pratas det nästan bara bondska. Ett och annat ord på svenska kan förstås slinka med ibland, som visavi tornedalsfinskan några mil längre österut, men det är mest när man får fint främmande.

Här hos Ville och Alida är man inte mycket för att göra sig märkvärdiga men man hänger med så gott man kan - och blir allmänbildade på köpet, vilket fått som följd att alla fyra pojkar klarat sig riktigt bra i skolan.

Alida var arton när de gifte sig och redan då var hon förständig som få. Det brukar Ville framhålla och framför allt dra nytta av. Nu frågar han henne till rads i en allvarlig angelägenhet som angår hela familjen.

”Det här med attentatet på Flamman har tagit mig hårt, Alida. Riktigt hårt och jag förstår att detsamma gäller dig och pojkarna. Till råga på allt kom det här förbaskade transportförbudet som började gälla i går, och som gör att vi och många andra inte får veta sanningen om till exempel vad fredsavtalet mellan Finland och Sovjet innebär.”

Enda sättet verkar vara att smyga med Flamman. Att gömma

och sprida tidningen från by till by, från hand till hand, så den kan fortsätta att nå ut till folket.

”Det är förstås riskabelt men man kan ju inte bara förlita sig på andra - det känns inte bra för alla bör ju hjälpa till efter förmåga.”

”Det där vet du bäst själv, Ville. Du är ju inte född i farstun och beträffande politiken brukar du nästan alltid veta direkt vad du ska tycka, vad som är klokast och mest rättvist. Snäll är du också så det förslår, det tycker jag och barnen och även många andra i byn. Det är också därför båda sidor kallar dig Röde-Ville, men...den här gången tycker jag du skall tänka på dig själv i första hand.”

Hela dan går Ville och funderar på det Alida sagt och på vad som är rätt och fel. Till sist har han bestämt sig och då är han nere vid Åkerälven, den givmilda skogsälven som omfamnar Laxholmen med en 90-graders krok så massvis med fisk hamnar i redskapen.

Den sandiga stigen upp till gården avverkar han ovanligt lätt men så har ju en tung börda lossats från hans axlar. Väl inne i köket sätter han sig för ovanlighetens skull direkt vid bordet och hugger in på fläskpannkakan som Alida lagt upp.

”Jaha, du har bestämt dig, det syntes tydligt när du kom uppför backen som en häst utan lass. Det blir alltså ja till Flamman?”

”Snarare nja. Det vore dumt att sticka fram hakan och provocera byns nazister när läget är så känsligt som det är.”

Ville tänker på hur besviken den nazianstuckna militärledningen måste vara över att finnarna nu kapitulerat, och över att Svenska frivilligkåren tvingats dra sig tillbaka. Därmed lär risken knappast minska utan snarare öka för att polisen ska få heta tips, vilket troligen medför att många som aktivt sprider Norrskensflamman blir tagna på bar gärning eller grips på bara misstanken.

”Därför ligger jag lågt nu så får vi se. Och när det blir aktuellt säger jag nog inget till er, så slipper ni vara rädda för att försäga er i byn.”

Det är ett beslut som Alida och barnen förstår innebörden av och till fullo respekterar. Och mycket riktigt - det går bara ett par dagar så kommer landsfiskalen Oskar Bergsten på besök. Han har

en militär med sig, en löjtnant Persson som står i givakt hela tiden när Bergsten framför sitt ärende:

”William Persson, ni ska tjänstgöra på arbetskompaniet i Storsien. Inställ er hos Kapten B i morgon tisdag den 25 mars 1940.”

Det sista läser landsfiskalen i ett dokument som han sedan överräcker till Ville. Plus ett annat prydligt vikt papper som berättigar till enkel resa med buss till Faraborg, samt därifrån med tåg till Vitvattnet.

”Hur länge du blir på Arbetskompaniet är för tidigt att säga. Men det går kanske att anhålla om permission för vårbruk och slätter, men som alltid hos militären gäller det förstås att sköta sig”, tillägger Bergsten med en blick på löjtnanten.

Alida märker att Ville ser rött. Kroppsspråket avslöjar också att han skulle ge mycket för att få knöla ihop den här malliga lilla skiten till landsfiskal, och gärna löjtnanten på samma gång. Vilket förmodligen vore fullt möjligt men han behärskar sig och även Alida håller god min så länge.

När besökarna väl klivit in i bilen och stängt dörrarna brister dock alla fördämningar på samma gång. Normalt sett är man återhållsamma med svordomar hos Röde-Ville men nu får man användning för alla man kan och inte kan, osande ord och uttryck som utvecklats sedan medeltiden på Brennbondskan.

Till sist när bilen försvunnit i ett dammoln mot Brenn går Ville sakta från fönstret och sätter sig tungt på soffan, medan Alida får fyr under kaffepannan.

”Ja, vad ska man säga. Det här hade man nog förberett direkt efter regeringens beslut om transportförbudet, eller kanske redan i december efter beslutet om arbetslägret i Storsien. Men mest besviken är jag på dom bybor som angett mig, dom där nazisterna har ingen skam alls i kroppen.”

”Nä, så är det ju och du har ingenting att förebrå dig. Absolut ingenting, kom ihåg det! Du har agerat rätttrådigt och det ska du ha all heder för. Jag vet att du kommer att klara det bra i Storsien vad som än händer – och förresten så har dom där krigshetsarna i Finland och Tyskland snart satt sina sista potatisar.”

”Du har så rätt och jag känner mig fullkomligt trygg när jag vet att du håller ställningarna härhemma. Nu ska du få hjälpa mig att packa kofferten och sedan får vi informera pojkarna tillsammans, när dom kommer från skolan och skogen.”

*

När Röde-Ville byter buss i Bränna får han sällskap av en annan kommunist, Martin Granberg från Grannäs. De känner varandra sedan tidigare, framför allt från politiken där båda periodvis suttit i distriktsstyrelsen för Brenn och även representerat kommunistpartiet i kommunala nämnder och styrelser.

Martin är känd för sitt temperament och sin självsäkra attityd, egenskaper som medfört att han ibland fått ovänner även inom de egna leden trots att åsikterna inte skiljt sig särskilt mycket åt. Vad Martin och Ville beträffar har det dock nästan alltid gått bra; vanligtvis räcker det med några väl valda ord och ett vänligt leende från Villes sida för att kompromissen skall ros i hamn.

”Jag förstod väl det, Röde-Ville, att du också är spion och fosterlandsförrädare. Ser du förresten vem som står därborta, i fönstret på telegrafan? Nä, titta inte dit för Guds skull! Lilly Johansson har dragit ifrån gardinen så vi ska se hon ordentligt, förstå hur bra hon mår då vi blir placerade i koncentrationsläger. För att inte tala om det djävulska attentatet på Flamman och transportförbudet...”

”Jo, fy fan vilken grym och elak kärring det är. Tänk att hon skickade pojken sin till kriget i Finland, mitt i smällkalla vintern dessutom. Och fjasig är hon så det räcker och blir över. Menas vara nånting - tror hon är intelligent och snygg, att hon ser jättebra ut. Men jag tycker då inte att hon är det minsta attraktiv.”

”Nä, jag skulle inte ta i hon med tång. Men smaken är som baken för tydligen ser man hon ofta i armkrok på väg till Gästis, med någon halvfull militär i uniform.”

Martin har nu också vänt ryggen mot Lilly och efter att chauffören fyllt på ved i gengasaggregatet kliver de på bussen till Faraborg.

Orten var för femtio år sedan som vilken bondby som helst men

är numera en knutpunkt av rang, med goda förbindelser åt alla håll. Inte minst järnvägen mellan Tornedalen och garnisonsorten Boden har gett Faraborg utomordentligt strategisk betydelse, vilket bland annat medfört att statsmakterna också placerat en fullvärdig försvarsområdesstab här.

Det första Ville och Martin ser när de kliver av bussen är ett välbekant ansikte:

”Tjenare gubbar, jag förstod att det skulle komma fint folk i dag. Som dessutom blir trevligt sällskap i koncentrationslägret, ända tills vi arkebuseras och knuffas ner i en massgrav.”

Den som säger detta är deras själsfrände Axel Larsson. Han berättar att han fick en inkallelseorder som innebar att han placerats i en byggnadspluton som skulle bygga ett militärmagasin i Faraborg.

”Men det var förstås bara ett svepskäl, det förstod jag direkt. Hade ju väntat på att bli placerad i Storsien ända sedan man gjorde husrannsakan hos mig vid stora kommunistrazzian i februari.”

Men arbete som arbete, tycker Axel och hans goda humör smittar av sig till Ville och Martin. Axel har redan fått sin tågbiljett till Vitvattnet och nu visar han kamraterna var de kan hämta sina. Sedan dröjer det bara en kvart tills de får sällskap av en beväpnad man som visserligen bär uniform, men är i 40-årsåldern och inte betar sig som en riktig soldat.

”Jag har fått till uppgift att ledsaga er till Storsien. Jag heter Englund, är folkskollärare i Vitvattnet och tillhör Landstormen.”

Mer hinner han inte säga förrän en tågvissla aviserar tågets ankomst från Boden. Med gnisslande bromsar och en ljudlig suck från ångloket stannar det på sin anvisade plats, dörrarna öppnas och ett femtiotal passagerare kliver av. Nästan alla har resväskor och för en stund blir det riktigt trångt på perrongen.

En varmkorvförsäljare står strategiskt placerad vid nedgången mot busshållplatsen och han gör förstås goda affärer.

”Visst hinner vi också köpa en slang med sidovagn och mycket halka”, säger Röde-Ville och utan att vänta på svar ställer han sig sist i kön. Efter att alla fyra fått sina korvar med bröd och senap går

man med skollärarn i täten till första vagnen och intar sina platser.

Under tågresan som tar tre kvart passar man på att utbyta nyheter, sådant man snappat upp i radion och Norrskensflamman. Framför allt om attentatet på Flamman och transportförbudet men även om världsläget förstås samt ständigt aktuella telegrafföreståndarinnan i Brenn.

”Jaså, hon kikspanade på er från sitt kontor”, säger Axel Larsson och skrattar gott. ”Annars är ju hennes specialitet att tjuvlyssna på telefonsamtal. Eller att helt sonika stänga av förbindelserna, som hon gjorde för mig under razzian i februari. Hur hon kunde veta att ni två ska till Storsien är inte så svårt att förstå: hon samarbetar flitigt med militärpolisen och landsfiskalen. Oskar Bergsten lär förresten ha långa listor med namn på misstänkta kommunister och annat suspekt folk, uppgifter som han förstås fått av Lilly Johansson.”

”Jo, hon är hopplös”, tillägger Röde-Ville. ”En nazist av värsta sorten och såna finns det numera ganska gott om i Brenn. Frågan är om inte Bergsten också har såna preferenser, även om han inte visar det öppet”.

”Precis, han är för listig för att alltför flitigt och öppet umgås med nassegänget”, inflikar Martin. För att sedan börja skratta så han nästan viker sig dubbel:

”Hörde ni förresten hur det gick när Bergsten gjorde husrannsakan hos Ragnar och Ingeborg? Som ni vet bor dom mittemot oss på andra sidan älven, så vi råkade se när landsfiskalen svängde in på deras gård och en hop poliser hoppade ur bilen. Detaljerna har jag sedan fått veta av Ragnar. ”

”Vad hände, berätta!”

”Jo, förstår ni, det såg illa ut för någon hade tipsat om att Ragnar samma dag fått Flammor, och prenumeranterna i byn hade inte hunnit...”

Folkskollärare Englund sitter på andra sidan gången och hör alltihop med ett litet leende på läpparna. Geväret laddade han ur innan de steg ombord på tåget men han är likafullt deras fängvaktare, på väg till koncentrationslägret som Flamman konsekvent kallar det.

Martin inser att han bör utelämna en del småhemliga detaljer men historien är för bra för att inte få ett slut ändå.

”Som sagt, Ragnar hade en bunt färska Flammor och nu var goda råd dyra. När polisbilen svängde in på gården nappade han åt sig buntan från köksbänken, sprang med stora kliv uppför trappan och slängde den på bordet där Ingeborg satt och sydde. Sedan sprang han ner igen och hann precis sätta sig på en köksstol innan poliserna stormade in - utan att ta av sig stövlarna som var vita av snö, Ragnar hade inte haft tid att skotta eller sopa bron.”

Martin är van från fackföreningslivet att hålla föredrag och han har lärt sig att det är viktigt med konstpauser för att behålla åhörarnas intresse. Att knepet fungerar även här i tagkupén står klart eftersom alla tre, även skolläraren, sitter med raka ryggar och blickarna som fastnitade på Martin.

”Det var två poliser plus landsfiskalen och han tog förstås kommandot direkt. Hit med tidningarna, sa han till Ragnar, jag vet att du fick en bunt tidigt i morse! Du vet väl att samlingsregeringen infört transportförbud på tidningar med samhällsfarligt innehåll och att det är ett brott att bryta mot detta förbud?”

”Javisst, svarade Ragnar, det är ett allvarligt brott förstår jag men den enda tidning som finns i det här huset är Norrländskan. Men det är kanske den och Norrbottens-Kuriren som har samhällsfarligt innehåll?”

Bergsten beordrade Ragnar att sitta kvar vid bordet medan poliserna sökte igenom huset - särskilt klyftiga var man inte för man började i källaren och slutade på övervåningen. Landsfiskalen sa Goddag till Ingeborg som svarade lika artigt och fortsatte med att sy på trampmaskinen, en gammal trotjänare från Husqvarna.

Vid det här laget har tåget kört genom en tunnel och Axel Larsson som åkt här förut vet att det bara är någon halvmil kvar till Vitvattnet.

”Kom igen nu, Martin. Vi vill gärna höra hur det gick innan det är dags att kliva av.”

”Jomenvisst, det är klart... Var var jag nu, jo, landsfiskalen började bli otålig för det här var ju sista rummet. Men dryg och stolt som han är bad han inte de andra poliserna att hjälpa till utan han sökte själv. Med följdén att han gick bet! När sällskapet slutligen gav sig av med ett kort Adjö kunde Ragnar och Ingeborg äntligen pusta ut.”

”Do vär rihti men huri ber do dei ad (du var duktig men hur bar du dig åt)”, undrade Ragnar imponerad och gav hustrun en riktig björnkram.

Svaret blev ”Nå, jag fortsatte bara att sy tills han gav upp”.

Till saken hör förstås att Ingeborg är hovsömmerska, syr åt folk och alltid har högvis med färdiga och halvfärdiga plagg. Så hon tog saken i egna händer, slängde in tidningsbunten i en skrubb och hängde fullt med klänningar framför skrubbdörren så det var nästan omöjligt att se den.

*

Nu ångar tåget in på Vitvattnets station och det är dags att byta färdmedel. Skolläraren berättar att de skall åka med en proviantbil till Storsien men att den går inte förrän om en timme.

”Så om ni har lust visar jag er gärna runt i skolan, den är ju inte så stor så vi kommer inte att missa proviantbilen.”

”Fångarna” tackar förstås ja och det blir en givande guidning i skolan som uppenbarligen är folkskollärarens skötebarn. På köpet får trion från Brenn ett utmärkt tillfälle att koppla av, att för en stund släppa de oroliga tankarna på vad som väntas kan i interneringslägret.

Proviantbilen är ett mellanting mellan buss och lastbil och det visar sig finnas gott om sittplats för alla fyra. Men egentligen skulle det ha räckt med tre platser för Axel kommer i all hast på ett bra sätt att tacka skolläraren för all vänlighet:

”Du kan gärna stanna hemma hos din familj i Vitvattnet resten av dagen för vi klarar oss bra nu.”

Skolläraren tvekar först men tackar sedan ja; befälen i Storsien kommer säkert ha fullt upp med att basa över nykomlingarna och

lär knappast märka att det saknas en landstormare med bussen.

”Och om någon händelsevis skulle undra vart du tog vägen så berättar vi att du fick magsjuka. Om det kan vi förresten prata ihop oss med chauffören”, säger Röde-Ville när han tar adjö av skolläraren.

Chauffören är också en ortsbo och stämningen blir snabbt ljus och lätt i bussen när han visar sig vara en glad och trevlig prick.

”Ni kan verkligen tacka er lyckliga stjärna att ni interneras nu och inte i januari. Dom som kom då i första svängen och som hade suttit internerade över julen i Bredåker utanför Boden hade ett litet helsike, utan tvekan. Det var hundratjugo man som fick åka godsvagn utan att veta vart dom skulle, många trodde att man skulle bli kanonmat i Finland.”

Chauffören håller ratten som i ett skruvstäd med underarmarna i det han omsorgsfullt stoppar sin välanvända snugga, tänder och drar några snabba bloss för att få ordentlig fyr. I långbacken från byn fortsätter han så sin berättelse.

”Men tåget stannar i Vitvattnet och från stationen måste dom marschera till Storsien, tretton kilometer i kolonner, fyra och fyra i bredd. Det är som tur var månljust men trettio grader kallt och värst fryser landstormarna som är sämst klädda.”

De hade långa vida bomullsbyxor med uppvikta ben, ofordrade uniformsjackor av tunt ylletyg och tunna långkappor med rem runt midjan. På huvudet kronans fårskinnsmössor, i övrigt egna skor och underkläder.

”De som varit inkallade till regementen i framför allt Boden var betydligt bättre skyddade mot kylan, man hade ju bland annat fått ut fårskinnspälsen. Fram till byn ska man och det klarar alla och där blir det till att genast ordna tillfällig logi. I uthus och bagarstugor där Dalaregementet tidigare bott och ställt i ordning sovplatser samt installerat kaminer. Många är helt slut efter marschen men kocklaget har kommit i förväg med bil och bjuder strax på varm choklad och smörgåsar.”

Det var i början av januari och för varje vecka blev allt fler internerade. När uthusen var överfyllda blev det tält och vedbodar och

där var det ofta olidligt kallt. Hade man inte päls var det omöjligt att sova - i synnerhet när temperaturen kröp nedåt 30-40 minusgrader.

Efter några djupa, begärliga halsbloss knackar chauffören på nytt ur piphuvudet mot läderkängans klack. Stoppar sedan snuggan på nytt men låter den vila på motorhuven, medan han svänger in på en mindre väg och gasar på för att snart uppnå treans växel igen.

”Det här är Orrträsk och nu är det inte så långt till Storsien. Jag förstår att ni undrar hur situationen är i lägret, hur det är att vara internerad. Det jag bland annat märkt när jag transporterat folk och förnödenheter är hur stämningen i lägret förändras av yttre omständigheter. Värst har attentatet på Flamman varit, många mår fortfarande väldigt dåligt av det.”

Vidare berättar chauffören att lägret nu har drygt trehundra internerade, att chefen heter Berner och är kapten. Han lär inte vara särskilt trevlig men byborna är desto vänligare. Många internerade är duktiga yrkesmän och hantverkare och konstigt nog gick Berner med på att de fick bygga bastu. Strax därpå fick man också monteringsfärdiga baracker som man snabbt satte upp och då blev lägerlivet på många sätt drägligare.

Tiden går fort när chauffören berättar och snart ser de rök från skorstenarna i Storsien. Efter att ha passerat några enstaka hus får de plötsligt syn på några baracker och militärtält i skogsbrynet på höger sida.

”Jaha, det är alltså här nästan vi ska bo”, säger Röde-Ville och tittar skeptiskt på tälten och de omålade manskapsbarackerna som visar sig vara fyra till antalet.

”Jo, men första två nätterna måste ni säkert sova i tälten. Det har varit så hittills”, berättar chauffören.

Dessa tältnätter blir en prövning i den stränga kylan men med tjockt halmlager på marken och eldvakter som håller kaminerna blodröda hela tiden får de flesta i alla fall ett par timmars sömn.

De tre kamraterna har beviljats samma barack och det känns tryggt, samtidigt får de också tillfälle att lära känna likasinnade från andra orter i länet och övriga riket. Varje kväll förekommer dessutom politiska samtal och diskussioner i barackerna, en viktig samvaro som hjälper många att hålla humöret uppe.

Kustbyn Båtskärsnäs är förmodligen den by som har flest internerade, både i absoluta tal och procentuellt:

”Vi är nio personer från byn. Totalt är vi cirka 300 i lägret just nu och de allra flesta är förstas kommunister. Men några landsförrädare finns här inte, det garanterar jag.”

Den som säger detta heter Dan Haglund. Han är placerad i samma barack som bland annat brennborna och några tärendöbor - samtliga visar sig vara garvade och diskussionssugna kommunister.

I oktober blev Dan inkallad till beredskapstjänstgöring vid I19 i Boden. Han berättar nu hur han själv, en broder och en man från grannbyn Axelsvik blev förhörda på kompaniexpeditionen angående sina politiska åsikter. Detta efter att Dan protesterat mot den olagliga värvning av finlandsfrivilliga som dagligen förekom öppet på kompaniet.

Den händelse som de internerade farit mest illa av är förstas det vedervärdiga attentatet på Norrskensflamman för tre veckor sedan.

Morgonen de fick kännedom om bombdådet kommer ingen av de internerade att glömma. Det säger Sture Henriksson från Tärendö, lågmält och med tårar i ögonen.

”Vi hörde det på radion och vilket liv det blev då man sa att det blivit dödsoffer. Minst halva vår barack plus några andra internerade gick genast till expeditionen och där tog Helmer Holmberg telefonen utan att fråga om lov. Han ringde till Luleå och då fick vi veta hur det var. Kapten Berner satt där inne på expeditionen men sa ingenting och det var nog bäst för honom det. Skulle han sagt något så hade han väl blivit ihjälslagen.”

Helmer Holmberg har sedan 1935 varit chefredaktör på Norrskensflamman och periodvis även ombudsman på SKPs, kommu-

nistpartiets, norrbottensdistrikt. Han visste alltså direkt vilka han skulle ringa i Luleå för att få definitivt besked.

"Är det verkligen sant att dom bränt Flamman i natt?", var det första Holmberg frågade. "Och att troligen fem är döda, alla på andra våningen? Det var för djävligt, vet ni alls hur det har gått till?"

Även personen i andra änden av telefonlinjen var rörd och hade svårt att prata:

"Vi vet bara att det varit en explosion och att hela huset blev övertänt på en gång. Filip Forsberg lever men om han var i huset när det började brinna vet vi inte. Artur och Alice Hellberg samt deras dotter Maj har troligen blivit lågornas rov, liksom Valdemar Granbergs hustru Svea och sonen Torgny. Men Valdemar, han är väl med er andra i Storsien?"

Helmer Holmberg blev för ovanlighetens skull svarslös, men bara för några sekunder.

"Valdemar, jo jovisst, han är i baracken och gör sig i ordning. Han far till Luleå så fort han kan ordna skjuts. Du vet kanske att han legat på sjukan en tid och det var där han fick veta det."

Ingen ville säga så där rakt i ansiktet på Valdemar att hela hans familj strukit med men det förstod han ändå - de bodde ju i huset som blev totalförstört i en explosionsartad brand.

"Valdemar gick genast till kapten Berner och vet ni vad den gorillan sa! Valdemar är ju som försiktig av sig så han började med att säga att det ju hänt en större olycka. Då avbröt Berner honom och sa att det är väl ingen större olycka att Norrskensflamman har brunnit."

"Är det verkligen sant", undrar Röde-Ville storögt och ser sig tvivlande omkring bland åhörarskaran i baracken. Helmer Holmberg svarar direkt:

"Visst är det sant. Det var en kamrat som följt med Valdemar och han hörde det. Sedan avslöjade Berner att det kommit meddelande om att Granbergs hustru och son hade omkommit."

"Det låter otroligt. Vilken jävel, man kan knappt tro det", säger Röde-Ville.

"Och Hellbergs lilla Maj", utbrister Sture Henriksson.

”Tänka sig, lilla Maj som jag lekt skola med när jag varit och hälsat på i Luleå, hon var lärare och jag elev. Och nu är hon död, det är ofattbart.”

Tystnaden breder ut sig i baracken trots att här nu är fullt med folk. Ryktet har gått om att det pågår intressanta resonemang och det vill man förstås inte missa. Bland dem som anslutit sig finns Helmer Holmberg som är internerad i den barack där det bor åtta redaktörer för Norrskensflamman. Så fort en redaktör blivit förd till Storsien har en annan journalist blivit utnämnd till redaktör. Den nye har då genast blivit inkallad och förd till lägret och så har det fortgått, så att de på mycket kort tid blivit åtta redaktörer.

”Vi är alla förlagda i baracken närmast granskogen, vilket väl knappast är någon tillfällighet heller. Risken för nya attentat mot Flamman är nog som störst där och av den anledningen håller vi extra noga utkik över omgivningen kring den baracken”, säger Helmer Holmberg och fortsätter:

”Valdemar Granberg klarar för närvarande inte av baracklivet utan vårdas tills vidare på sjukan. Han är av fullt förståeliga skäl djupt deprimerad och vi kan bara hoppas att han orkar komma tillbaka.”

En vecka efter attentatet begravdes de fem dödsoffren i Luleå. De flesta tidningarna, utom Flamman och Ny Dag förstås, drev tesen att det rörde sig om en vanlig eldsvåda men med ovanligt tragisk utgång.

Norrskensflamman kom ut redan dagen efter branden, tryckt hos Ny Dag i Stockholm.

”Hittills har Flamman inte fått nämnvärt stöd i övrig press för den självklara teorin att det var ett attentat, alltså mordbrand. Det har till och med antytts att vi kommunister själva iscensatt branden. Men sanningen kommer att segra, var så säker”, tillägger Helmer Holmberg med ett bistert leende.

Även turerna kring begravningen blev i mångt och mycket en skamfläck för etablissemangen, fortsätter han:

”Norrbottnens-Kuriren vägrade ta in dödsannonserna och när offren skulle begravas fick folket inte ta den vanliga vägen genom

centrala Luleå, polis och militär hade spärrat av Kungsgatan.”

De som arrangerade begravningen fick inte heller hyra Stadshotellens festivitetsal och Folkets hus var uthyrt för en facklig konferens. En begäran att få placera kistorna på torget Loet avslogs och det som återstod för minnesstunden var Sjögrens konditori - med kistorna utanför på gården.

”Efter begravningen hölls en minneshögtid i Folkets hus och där sjöng man ”De ryska revolutionärernas sorgmarsch”, berättar Helmer Holmberg.

”Ingen härifrån förutom Valdemar fick dock permission för att hedra offren och stötta de anhöriga, trots att det handlar om nära vänner.”

Men tre av de internerade for ändå, utan beviljad permission. De beställde taxi och några hundra meter före posteringen på Storsienvägen steg de av bilen och gick genom skogen förbi vakten. På det viset lyckades de ta sig till Luleå och vid begravningen uppträdde de helt öppet.

”Där fanns spioner som rapporterade till kapten Berner. Så när det vid visitationen på kvällen upptäcktes att de tre männen saknades blev det inget större väsen, Berner visste ju var de fanns.”

Då männen återvände under natten berättade de i sin barack om begravningen, samt att det gick rykten i Luleå om att Berner skulle ha varit i staden samma natt som Norrskensflamman brann.

På morgonen efter begravningen var det uppställning som vanligt i lägret, fortsätter Holmberg.

”Mina herrar, sa kaptenen. Det har kommit till min kännedom att tre av er har varit borta härifrån utan permission. Mina herrar, jag vet vilka ni är. Var har ni varit?”

De tre anmälde sig omedelbart och talade om att de varit på begravningen. Berner beordrade då en korpral att låsa upp arresten. Den finns som alla internerade vet i en bagarstuga, med galler för fönstren och lås i dörren.

”Mina herrar, sa Berner. Mina order skall följas, alltid och i alla sammanhang. För denna förseelse får ni ett mycket strängt straff.

Först ska ni gräva en grop, korpralen visar exakt var. Den ska vara två meter i fyrkant och minst en och en halv meter djup. Vad gropen skall användas till kommer ni, mina herrar, att få veta när gropen blir färdig.”

Folket i baracken har hittills lyssnat koncentrerat på det Helmer Holmberg haft att berätta. De flesta monologer har dock en tendens att bli tröttsamma och nu ser Holmberg att det finns fler som tydligen har något att framföra.

”Det var mycket nära att det hade blivit uppror här”, säger Sture Henriksson från Tärendö. ”Vi hade faktiskt tänkt göra en utbrytning, ge oss av medan tid var. Det var på gränsen att det blivit allvar men Helmer här och några till av partigubbarna lyckades övertala oss att inte göra något förhastat. Och det hade de ju rätt i, vart skulle vi ha tagit vägen mitt på dagen?”

Dan Haglund från Båtskärsnäs håller med:

”Det var verkligen tur att de äldre lyckades lugna ned våra upprörda känslor. Vi hade absolut inte klarat av det, det förstår jag nu. Dom hade ju avväpnat oss innan vi blev internerade så därefter var vi definitivt inte i stånd att göra uppror”.

Urho Eriksson från Tärendö brukar för det mesta sitta tyst men nu kan inte heller han hålla sig längre:

”Dom dräpte ju fem oskyldiga människor, säger han upprört. Och vi är ju förstås rädda för att vi ska bli nästa etapp, att dom ska försöka sopa bort alla barackerna här med en enda bomb. Varför byggde dom annars baracker på en öppen plats med vägen mitt emellan, så brukar man absolut inte göra i det militära.”

”Dessutom brukar det vara mystiska bilar här på nätterna”, infläskar Urhos kamrat Martin Henriksson. Han är också från Tärendö och broder med Sture Henriksson.

”Jag har själv sett bilarna, det var mest strax innan dom brände Flamman. Tänk om det är samma idioter som planerar något liknande attentat här. Men vi är inte födda i farstun och vi måste fortsätta med egna vakter i tvåtimmarspass hela natten. Även om vi bara har käppar och en yxa som vapen. Det kallas brandvakt men han håller även utkik efter flygplan, bilar och annat misstänkt.

Skulle han se eller höra något underrättar han alla kåkarna direkt.”

En av de yngsta i baracken, en rânebo, går demonstrativt ut på bron och spottar en stor snusprilla över snödrivan. Sedan harklar han sig ljudligt och länge innan han kommer in igen, stänger dörren noga efter sig och tar till orda:

”Det här med attentatet mot Flamman, ett sånt grovt brott borde inte få fuskas bort av borgarnas rättsapparat. Vi pratade ju om det dagarna efter, att vi borde bryta oss ut från lägret. Bege oss till Luleå för att skipa rättvisa och hämnas på dom skyldiga. Vanligt folk skulle säkert tycka det är bra och många skulle hjälpa oss”.

Nu tittar Axel Larsson och Martin Granberg på varandra. Efter tyst samförstånd ställer sig Axel upp och låter blicken pendla mellan ungutuppen och de övriga i baracken:

”Jag vet inte hur resonemanget gick den gången men det var en fullständigt idiotisk idé, från början till slut. Ni skulle inte haft en chans och det skulle bara ha orsakat en massa onödigt lidande, plus att vi kommunister skulle ha blivit ännu mer ifrågasatta”.

Helmer Holmberg nickar uppskattande, han känner Axel och Martin och vet att båda är uppskattade kommunalpolitiker och fackliga kämpar med hjärtat på rätta stället...

*

Då intresset för fortsatt gemensam diskussion tycks ha svalnat sätter man sig i stället runt borden och pratar i mindre grupper, några väljer att gå till sin egen barack. Det gör exempelvis Sture Henriksson och Helmer Holmberg, efter att Holmberg vinkat till sig de tre brennborna och bett dem följa med till Flammabaracken som den numera kallas.

I ett hörn finns ett ledigt bord och på kaminen intill puttrar en kaffepanna modell större. Holmberg ställer fram fem koppar med faten bredvid och ett halvfyllt bitsockerpaket, här ska det förstås drickas på fat.

”Jag tänkte att det här bör vara ett lämpligt tillfälle att lära känna

varandra lite bättre. Och kanske att dryfta lokala sakfrågor, sådant som kan vara bra att jag känner till och vid behov även kan förmedla till andra kamrater i partidistriktets ledning. Vi kan väl börja med att informera varandra om läget på våra respektive fronter, hur ser det exempelvis ut hos er i Brenn?”

”Jo, det är väl i stort sett som vanligt”, säger Axel efter en snabb titt på Martin och Röde-Ville. Mest irriterande är väl att Lilly Johansson tillåts fortsätta med sin avlyssning, sitt spionerande på vänsterfolk. Även socialdemokrater har börjat märka hur det klickar konstigt i deras telefoner.”

Alla fem sitter nu bekvämt tillbakalutade och läppjar på sitt skällheta kaffe. Inte från koppen utan från fatet som de galant balanserar på tre, fyra eller fem fingertoppar.

”Bra att du tar upp Lilly, annars skulle jag ha gjort det”, säger Helmer Holmberg och suger på en kaffedränk sockerbit. Jag har nämligen läst i gårdagens Kuriren att hennes son är försvunnen sedan flera veckor.”

”Jaså, det var som sjutton! Han for till frivilligkåren efter jul, det pratas allmänt i bygden om att Lilly mer eller mindre tvingade honom.”

”Inte alls förvånande. Det lär ju vara så med många av de så kallade frivilliga att de är faderlösa och väldigt omogna. Liknar i mångt och mycket barnsliga småpojkar som vet väldigt lite om politik och vad dom ger sig in på”.

Allas blickar är som fastnitade på Holmberg. De väntar uppenbarligen på fler detaljer om försvinnandet men han föredrar att hålla dem en liten stund till på halster, som den drivna politiker han i praktiken är:

”Flertalet av dessa frivilliga har också visat sig vara opålitliga suputar. Smånazister som framför allt drivs av äventyrslystnad och äregirighet, pådrivna av fanatiska föräldrar från medel- och överklassen”.

”Så är det säkert, inflikar Martin Granberg. Men vad jag vet är Per-Gustaf en vanlig kille, i stort sett som vem som helst. Han har jobbat flera år som linjearbetare åt Televerket och verkar sköta sig.”

”Jo, så är det förstås men äpplet brukar inte falla så långt från trädet. Det stora problemet är förstås mamman, och kanske att hans pappa är okänd. I ett känt nazistorgan utljuter sig Lilly om de vedervärdiga kommunisterna, dessa barbarer som troligen rövat bort och torterat hennes son när han försvarat fosterlandet. Det enda besked hon fått från fascisterna i frivilligkårens ledning är tydligen att han saknas efter ett spaningsuppdrag vid Salla.”

Efter att ha fyllt på kaffekopparna vänder sig Helmer Holmberg till Sture Henriksson som hittills suttit tyst och lyssnat.

”Sture, om jag förstått saken rätt har du och flera syskon smärtsam erfarenhet av vad starkt och förfelat föräldrainflytande kan medföra? En av era bröder och er fader är väl nazister, väldigt aggressiva och påstridiga nazister dessutom?”

”Jo, vi syskon har fått den uppfostran att föräldrarna är våra avgudar. Men egentligen är min familj inte bara ett negativt utan även ett positivt exempel. Visst är vi splittrade politiskt-ideologiskt men samtidigt finns också stark sammanhållning inom syskonskaran, riktig syskonkärlek som det brukar heta”.

Två av Stures bröder, Martin och Set, är kommunister och internerade i Storsien.

”Det var faktiskt Albert, vår egen fader, som anmälde Martin och mig. Pappa är med andra ord angivare och den som fick oss internerade här i Storsien.”

Tärendö är den socken i Sverige som procentuellt har absolut flest nazister, men där finns också ovanligt många kommunister. Så rivaliteten är stor och striderna häftiga, det har till och med förekommit skottlossning.

”Men hur kan det komma sig att det blivit så här i dina trakter, att nazisterna fått så starkt stöd bland vanligt folk”, undrar Axel Larsson.

”Det undrar jag också ibland. Men det började för snart tio år sedan då nyinflyttade läkaren Blomgren och kyrkoherden Osslund propagerade friskt för fascism och nazism. De fick snart med sig vår pappa och vår broder Sven. Alla fyra hade starka positioner i

kommunen och arbetslivet och på det sättet växte det fram en brun front.”

Innan pappa Albert blev nazist i början på 30-talet var han organiserad liberal och läste Norrbottenstidningen de frisinna- de från första till sista sidan. Framför allt var han landstingsman och kommunalnämndens ordförande i Tärendö.

”I sin krafts dagar var pappa rätt och slätt en diktator, genom att han hade kommunens alla uppdrag på sina fingrar. Och han var sån att om han kom på kant med någon kunde han hämnas, till tredje och fjärde led om han bara kunde. Ett problem för pappa även i dag är att jag är en ganska kunnig yrkesman. Min familj klarar sig bra så vi behöver inte honom, ändå vill han att vi skall krypa för honom.”

Stures broder Sven är kronojägare, arbetsgivare och samtidigt Tärendö kommuns tyngste politiker. Dessutom är han fullblods- nazist, går med andra ord i pappas fotspår på många sätt.

Axel Larsson har lyssnat med stort intresse och nu sticker han emellan med en fråga: ”Är det vanligt att tjänstemännen där uppe hos er är nazister?”

”Jo, det är faktiskt mycket vanligt och särskilt i skogen. I stort sett varenda skogstjänsteman i Pajala och Tärendö är anslutna till nazistpartiet. Det är jag säker på för jag har haft att göra med alla jägmästarna och kronojägarna i samband med de målningsarbeten jag haft åt Kronan, åt Domänverket.”

Som kronojägare kommer Sven Henriksson i kontakt med myck- et folk vilket förstås underlättar rekrytering till nazismen. Samti- digt är han också en mycket ämabel herre, berättar Sture:

”Han har ett folktillvänt sätt och är mycket omtyckt av arbetarna. Det började med att han gick i skola hos läkaren Blomgren, de läste tillsammans Mein Kampf och sånt där. Sven hade ju inte sysslat med politik förut, aldrig, så det är nog därför han blev ett så lätt byte för nazismen. Han är en riktig oskuld som aldrig försökt sätta sig in i annan politik än den bruna. När jag inbjuder till diskussion och han blir riktigt hetsig brukar jag svara ironiskt: Min käre broder, då säger vi ingenting för jag hör att du är så insatt i det.”

Sture pekar också på att religionen och klassamhället haft stor betydelse för den politiska splittringen i Tarendö med omnejd.

”Särskilt äldre människor är rädda för kommunismen. Dom tänker kanske att om kommunisterna får makten så tar dom både Gud och himmelen ifrån oss och då blir det bara helvete och elände kvar. Det egendomliga är att just där laestadianismen har sin rot, som i Kainulasjärvi, där frodas också nazismen. Till Äijävaara for Sven och predikade, det var första stället där han hade föredrag och där har han nu sina mest trogna.”

”Jag tror också, fortsätter Sture Henriksson, att i många såna där små samhällen blir klasskillnaden mera synlig, klyftan blir större. Om en bonde exempelvis har två kor så vill han inte titta på den där som har tio. Att det är fattigt vet vi ju alla. Jag har själv varit med och tummat åt stackars karlar som kört med renar. Renen har dragit framåt allt vad den orkat och gubben har skjutit på där bak, och det har varit bara två-tre pinnar i kälkarna. Inte är det att undra på att dom var skyldiga när dom slutade på våren. Men bonden som hade häst och korn i ladan, och några kor mer, han kände sig mycket högre.”

Helmer Holmberg har lyssnat intresserat på Stures analys och tycker läget är perfekt för att komplettera med egna erfarenheter, inte minst från senaste tidens kamp i interneringslägret:

”Låt oss använda korrekt benämning på platsen där vi befinner oss, alltså koncentrationsläger. Det liknar starkt det som pågår i Tyskland där man fängslat kommunister och socialdemokrater, även om man ännu inte stängslat in området här i Storsien. Och som ni vet har det räckt med en nyårshälsning i Flamman för att bli internerad. Och arbetas ska det, även om det är på låtsas. Och beväpnade vakter har man förstås, plus en kommandant som dryper av nazistinfluerad parodi.”

Holmberg pekar på att många officerare och befäl i svenska försvaret är nazister och att man gillar militärisk ordning och disciplin.

”Visste ni förresten att kompanichefen Berner heter Staffan i förnamn och är reservkapten vid I19 i Boden? I det civila är han polis-

kommissarie, närmare bestämt lärare på polisskolan i Stockholm. Här i Storsien är han mäktigt impopulär, närmast hatad av de flesta internerade och det har förstås sina orsaker.”

En gång när Berner blev utskrattad av kompaniet, högljutt, bullrande och överdrivet, blev han förstås ursinnig. Vad som helst kunde hända och plötsligt ställde han sig bredbent mitt på vägen, med handen på pistolhölstret, berättar Sture Henriksson:

”Mina herrar landsförrädare och samhällsfarliga individer, skrek han. Ni känner till att jag har mina befogenheter, att jag kan göra vad jag vill med er. Ni är samhällets avskum, har inte gjort någon nytta i era liv.”

Nu reser sig plötsligt Sture, föser resolut undan stolen och ställer sig i givakt. Han är liten till växten och tämligen klen byggd varför han till utseendet liknar en viss diktator. Detta förstärker han nu genom att göra Hitlerhälsning, för att sedan sänka högerarmen och skrattande sätta sig igen.

”Berner är helt galen ibland. Det är ett som är säkert. Han säger ofta på morgonen när han kommenderar oss i en grusgrop mitt i byn att vi ska stå stilla. Rör sig någon då i leden brukar han dra sin pistol och ropa: ”stå stilla din djävla kommunist, här i grusgropen ska din grav bli, du kommer förbanne mig aldrig härifrån!”

Sture berättar att rädslan för vad Berner och andra nazister inom officerskåren kan hitta på har fått många internerade att se om sitt hus:

”Vi har väl lite till mans planerat flyktvägar. Ett tag var det många som tyckte att vi skulle försöka dra oss över till Sovjet med hjälp av det finska skogsgardet men det är knappast genomförbart på vintern. Möjligheten står förstås kvar men det är inte möjligt att färdas nu utan att lämna spår efter sig, annat än vid kraftigt snöfall och snön faller ju inte på beställning.”

Stures tanke är att eventuella utbrytare måste kunna hålla sig gömda i närheten en tid så sökandet får lugna ned sig. Men finns det en sådan lämplig plats och är det överhuvudtaget möjligt att gömma så många även om det bara är en kortare tid?

”Vi är cirka trehundrafemtio man här just nu. Minst ett hundra-

tal av dom saknar egentlig politisk ideologi och bland dem finns säkerligen ett antal spioner. Dessutom får vi kallt räkna med att något tiotal inte är beredda att följa med vid en utbrytning, så kanske skulle vi bli tvåhundrafemtio man nånstans. I ett av kronans förråd här i trakten finns skidutrustning för ett par hundra man och i kompanistaben en del vapen, men sammantaget måste man säga att utrustningen är i snålaste laget.”

För de tre nyanlända vid bordet är allt detta förstås dåliga nyheter och man kan knappt tro att det Sture berättat om Berner och vägbygget är sant. Som den rutinerade vägarbetare Axel Larsson är kan han heller inte låta bli att komma med en praktisk fråga:

”Den här grusgropen där Berner brukar hota folk och visa sin makt, är det där man tänker ta fyllning till vägen?”

”Jo, och räkna med att det blir Europas dyraste väg. Arbetsledningen begriper ingenting och vi internerade är inte motiverade för fem öre. Det är sju kilometer härifrån till Klinten och på dessa tre månader har nästan ingenting vettigt gjorts.”

”Men hur har man tänkt få bort snön och klara tjälen? Det krävs bra underlag och bärlager för att få en bra väg på dessa breddgrader.”

”Jo, Axel, nästan alla funderar vi i samma banor som du. Att plocka små stubbar under en dryg meter djup snö är naturligtvis inte klokt eller meningsfullt utan bara idiotiskt. Slutsatsen blir att hela vägbygget är en bluff, en kuliss för att hålla oss fosterlandsförrädare under uppsikt och slippa erkänna att man internerar folk av politiska skäl. Men det råder en god kamratanda och personligen får jag lära mig att skjuta skottkärra som jag aldrig gjort förut.”

Stures beskrivning får alla vid bordet att dra på munnen - men samtidigt inser man naturligtvis allvaret i situationen. Attentatet på Flamman, transportförbudet, razzior mot oliktankande samt Storsienlägret med dess vägbygge är bara olika sidor av samma mynt.

”Förr i tiden hade det som nu händer förmodligen betraktats som jättecken, funderar Sture högt, ett omen och en förvarning om att demokratin är allvarligt hotad av inre och yttre fiender. Och att Sveariket därför står på kanten till avgrunden.”

När Sture Henriksson väl kommer upp i varv är han svår att stoppa - om nu någon skulle vilja och det gör förstås ingen denna kväll i Flammabaracken. Vänd mot Axel fortsätter han sin berättelse om vägbygget.

"Man kör kolossala mängder med dynamit till vägändan. Billass efter billass och sedan sprängs det på de mest konstiga ställen, det är som där småpojkar håller på och leker."

Ett stort aber är förstås att det i lägret finns folk som inte vet ett dyft om kroppsarbete, aldrig sett en stenborr till exempel. En dag för någon månad sedan skulle Sture spränga en sten tillsammans med en annan internerad:

"Tro det eller ej men han heter Fiskben, Fiskbaun på tyska. Han är språklärare på universitetet i Lund och skickades hit enbart för att han är jude, det säger han åtminstone själv. Hur som helst så höll jag i borsten och den ska man ju snurra för att hålet ska bli någorlunda jämnt. När då borsten fastnade i hålet så råkade mitt lilla huvud komma i vägen för hammaren och då somnade jag av. Sedan minns jag inget mer förrän jag vaknade på lasarettet i Kalix."

En av Stures bröder, John Henriksson, är läkare i Luleå och det visade sig snart att han är bekant med en av läkarna som behandlat Sture i Kalix.

"Han är visst nazist, precis som doktorinnan. Det påstod en kölisbo på salen där jag låg och på mig verkar det troligt. För bland det första doktor Ballander sa åt mig när jag slagit upp ögonen var: Hur i helvete har du kommit till Storsien? Din bror John har då inte den uppfattning om samhället som du tycks ha!"

Översitteri och pennalism har alltid varit vanliga företeelser i det militära och Storsien är definitivt inget undantag, snarare tvärtom. Men befälen är förstås en heterogen grupp där vissa är rena djävlar medan andra är relativt hyggliga.

"Och vissa befäl är till och med straffkommenderade hit", säger Sture Henrikson och ger några exempel. Men först försöker han som vanligt beskriva den aktuella situationen så gott det går:

"Uppenbarligen hade ni brennbor tur som fick åka i täckt bil till lägret, och med en hygglig chaufför dessutom. Det normala

är att man från stationen i Vitvattnet skjutsas med öppen lastbil, även om det är 40 grader kallt. En dag i förra månaden när jag och några andra hade högvakt kom det en sådan lastbil. Den körde som vanligt in på Sandbergsska gården så vi sprang dit för att möta våra kamrater. Jag hann se att några karlar hade gradbeteckningar på axeln men dom hann bara hoppa ner från flaket innan kapten Berner var där som en hök. Såna här behövs inte här, sa han och rev bort axelklaffarna och från mössan tog han bort märket.”

Ett exempel på Berners sjukliga misstänksamhet är hans sätt att behandla vissa bybor, påpekar Sture Henriksson. På andra sidan Korpikån, i Gransätra som räknas som en mindre välbärgad del av bondbyn Storsien, finns några gårdar och där har kapten Berner låtit samla in alla jaktvapen.

”Det är direkt ärekränkande, och inte bara mot civilbefolkningen utan också mot oss i barackerna. Förmodligen är Berner rädd för att det fattigare byfolket sympatiserar med oss internerade. Och att man liksom vi landsförrädare är beredda att rikta vapnen mot fel mål, att byborna och vi inte kan hålla rätt på vem som är vän eller fiende.”

Helmer Holmberg säger sig ha funnit att kapten Berners personliga egenskaper ligger på samma låga nivå som sina åsiktsfränders, till exempel vad moral och empati beträffar.

”Han verkar tro att han förstår våra intentioner, att vi tänker och beter oss som extremhögern. Och det kanske inte är så konstigt eftersom nazismen och fascismen har drag av den gamla kommunismen där man till exempel bildade celler, hade kampgrupper. I Luleå exempelvis har Nordfronts ungdomsorganisation Nordisk Ungdom bildat ett förband som har regelrätta vapenövningar i skogen, även vintertid. De gör också allt för att attrahera Högerpartiets ungdomar genom att till exempel anordna danser på läroverket.”

Sorgligt nog har många internerade blivit mer eller mindre psykiskt knäckta på grund av Berners hotfulla och oberäknliga beteende; en del mår så dåligt att de till och med överväger att ta livet av sig. Efter att ha sett sig om och bedömt att ingen i baracken kommer

att höra det han ska säga ger Sture Henriksson ett aktuellt exempel:

”Jag har blivit bekant med en civilingenjör i baracken intill. Han har varit fänrik i Linköping men anklagades för att vara kommunist och skickades hit. Anledningen var att han inte gick med på att hans överordnade skulle dra en massa pengar från hans lön och ge till Mannerheimlinjen. Han har hustru och barn och dyr hyreslägenhet och behöver hela lönen, så det handlade inte alls om politik från hans sida.”

Efter en paus då Holmberg fyller på nykokt kaffe i samtliga koppar fortsätter Sture sin berättelse.

”Samma natt kom ett sånt där befälgång till hans lägenhet. De tog hans gevär och ammunitionsbälte och skjutsade han till järnvägsstationen. Där sattes han på norrgående tåg tillsammans med två kamrater från samma förläggning. Dom tänkte hela tiden att nu blir det raka vägen till Finland, att dom skulle överlämnas till Korsolas mordkompani för att skjutas på Torneälven.”

När tåget kom upp till Norrbotten var stationsnamnen övertäckta så trion från Linköping visste inte var man var. Men det blev lastbil till Berners skräckregemente i Storsien och snart var Stures vän djupt deprimerad.

”Han tog så illa vid sig att han sökte sig flera gånger till skogen för att hänga sig. Då var vi några kamrater som lovade varandra att se till att han inte får begå självmord, och nu mår han mycket bättre. I går sa han till mig: Jag har aldrig i mitt liv sysslat med politik och på sockerraffinaderiet där jag är ingenjör har det aldrig funnits en kommunist, men nu får dom en när jag kommer dit!”

Nu är baracken mer än halvfull och trots att Helmer Holmberg känner de allra flesta och de sitter vid ett hörnbord väljer han att sänka rösten. Dessutom byter han plats så han sitter vänd mot väggen och med ryggen mot kaminen där trafiken är livlig till kaffepannan.

”Det är ju tyvärr så att ett visst hemlighetsmakeri är ett måste. Detta eftersom det bevisligen finns opålitliga individer i lägret, personer som internerats för att spionera på oss kommunister.”

Därför flyttar han diskret stolen och bordet ännu längre in i hör-

net och de andra följer efter så alla fyra kan höra det han har att säga.

”Jag vill börja med att berätta att Hilding Hagberg var här i går kväll. Ja, inte i lägret förstås utan på en klipphäll en bit inne i skogen. Vi var sex personer som smög oss dit och det blev ett givande möte. Hilding informerade oss om läget efter attentatet på Flamman och transportförbudet, samt om freden i Finland och hur den kan påverka situationen för oss internerade.”

Hilding Hagberg är född i Malmfälten och jobbade som mycket ung i gruvan. Engagerade sig i facket och politiken där han vid splittringen 1917 valde Sveriges socialdemokratiska vänsterparti, vilket efter några år ändrade namn till Sveriges kommunistiska parti (SKP). Numera är han en känd profil, chefredaktör för Norrskensflamman, riksdagsman i Andra kammaren sedan 1933 och stark påläggskalv inom SKP.

Beträffande det aktuella läget för partiet kom Hagberg med en del intressanta uppgifter, berättar Helmer Holmberg:

”Som ni säkert vet har Högerpartiet än en gång krävt att vårt parti ska förbjudas. Högern ville att detta skulle skrivas in i samlingsregeringens program men fick ingen majoritet. Det fick däremot Socialdemokraternas motförslag som riktade sig mot såväl kommunister som nazister. För det fortsatta agerandet enades man slutligen om formuleringen *åtgärder mot landsskadlig verksamhet*, vilket i sin tur bäddade för att inrätta Första Arbetskompaniet i Storsien.”

Samlingsregeringen som tillträdde den 13 december 1939 består av Socialdemokraterna, Bondeförbundet, Folkpartiet och Högern. Två riksdagspartier får inte vara med, nämligen SKP och Socialistiska partiet som i praktiken är ett nazistparti, enligt Helmer Holmberg.

”Vi ska komma ihåg att även Socialdemokraterna försökt tysta oss, våran press och vårt parti. I olika sammanhang och organisationer som Arbetarnas Idrottsförbund AIF. Och nyligen uppmanade LO sina fackförbund att inte välja in kommunister i styrelserna. För att inte tala om Bondeförbundet vars medlemmar ofta visar sig ha nazistiska, rasistiska värderingar och flera gånger varit inne på

Högers linje att förbjuda vårt parti”, tillägger Helmer Holmberg.

Beslutet att inrätta Första Arbetskompaniet i Storsien bygger på intimt och i huvudsak hemligt samarbete mellan militären och samlingsregeringen, fortsätter Holmberg.

”Hilding Hagberg sa att chefen för Övre Norrlands trupper, generalen Archibald Douglas, varit pådrivande. Det är sedan länge bekant vad den gode generalen står för, vilka värderingar han har. Redan 1933 var han med och grundade Nationalsocialistiska Blocket och nyligen bjöd han in fascistledaren Per Engdahl till Bodens fästning. Generalens främsta motivering var att ge trupperna ideologisk ledning med uppmaningen att *injaga hat mot Stalin och hela hans anhang*.”

Nu är det dags för det som brukar kallas hemlighetsmakeri. Det börjar med att Helmer Holmberg vänder sig till Axel Larsson och Sture Henriksson med en viktig fråga: ”Har ni lust att vara med i vårt inre råd? Det är en grupp bland oss internerade som ska träffas vid behov och behandla aktuella frågor, till exempel om läget skulle bli kritiskt så det behövs en utbrytning.”

Axel och Sture tittar på varandra medan Röde-Ville och Martin Granberg sänkt sina blickar mot bordet. Att de inte är tillfrågade förklarar Holmberg med att gruppen inte får bli för stor.

”Exakt vilka personer som redan är tillfrågade kan jag som ni säkert förstår inte avslöja här och nu. Men så mycket kan jag säga att det handlar om oss sex som träffade Hilding Hagberg i går kväll.”

”Var det alltså Hagberg som föreslog ett inre råd?”

”Nej, det beslutet togs efter attentatet på Norrskensflamman. Hela vår partiledning från Norrbotten är som ni säkert vet internerade, de flesta i den här baracken, och just nu är man ett lätt byte för våra fiender. Som tur var har finnarna förlorat kriget men enligt våra kanaler kan det blossa upp igen, och då skulle läget kunna bli farligt.”

”Hur då, finnarna har ju ingen som helst chans mot Sovjet?”

”Mycket talar för att Molotov/Ribbentrop-pakten bara är ett sätt att vinna tid för vad som komma skall. Alltså ett storkrig mellan Sovjet och Tyskland och i så fall ligger det nära till hands att Finland

blir inblandat. Det har tidigare ställts krav från nazistvänliga grupper att vi kommunister ska utlämnas för transport till Finland, och förresten vet ingen vad Hitler kan tänkas hitta på. Enligt vissa kanaler är det bara en tidsfråga tills han vänder kanonerna mot oss i Skandinavien.”

Det har blivit tyst vid bordet; alla begrundar det som sagts och Sture Henriksson passar på att fylla på kaffekopparna. Helmer Holmberg inser nu att han måste berätta mer om planerna, och framför allt att visa förtroende för samtliga kamrater vid bordet.

”Som sagt, meningen är att rådet ska bestå av åtta man. Beslutet togs en kväll i bonden Perssons kammare där några av de mest aktiva i partiet samlats till möte för att diskutera den uppkomna situationen efter attentatet. Mötet avverkades snabbt utan onödiga krusiduller, eftersom det utan tvekan finns spioner bland oss och risken att upptäckas måste minimeras.”

Beslutet blev att sammansättningen av gruppen ska vara sådan att träffarna inte väcker uppmärksamhet. Någon enstaka ska tillhöra partiledningen och övriga väljas bland män som tillhör arbetarrörelsens kader. Gruppen som träffade Hilding Hagberg motsvarar de kraven och man har i sin tur föreslagit Axel och Sture.

”Så vad säger ni gubbar, är vi överens?”

Alla fyra vid bordet nickar sitt bifall och Hilding Holmberg kan dra en lättnadens suck. Ingen i baracken har visat något överdrivet intresse för bordet i hörnet - faran tycks vara över för denna gång!

14

Bilturen

(juni 1940)

Lilly svär som en borstbindare och far som en riktig vilding genom lägenheten. Springer från rum till rum till rum med skorna på - för att till sist sätta sig ned, utpumpad och med händerna för ansiktet.

Harald är nere i butiken när han hör sin makas utbrott. Så fort han expedierat de båda kunderna låser han ytterdörren, vänder skylten till STÄNGT och skyndar uppför trappan för att se vad som står på.

Lilly är känd för sitt temperament och Harald var förvarnad redan innan de blev ett par. Med tiden har han lärt sig att hantera problemet med tålmod och en inställsamt förstående attityd, vilket som regel fungerar bra såvida ingen av dem smakat för djupt i flaskan förstås.

Den här gången är båda spiknyktra och då kan en liten hutt få en både avkylande och uppigande effekt. Därför ställer Harald genast fram två spetsglas och håller upp innan han sätter sig mittemot hustrun och försöker få kontakt. Det är definitivt inte lätt eftersom hon håller händerna kompakt mot ansiktet så bara näsan tittar fram.

Allt är fortfarande ett enda kaos i hennes huvud men när Harald smackande smuttar på snapsen öppnas hennes tårfyllda ögon medan händerna långsamt sjunker ned mot bordet och greppar glaset.

"Vad är det Lilly, har du fått veta något om Per-Gustaf? Är det dåliga nyheter?"

Det dröjer några långa sekunder innan hon svarar:

"Nyheter, du menar väl avsaknaden av nyheter? Det är ju det som är problemet, att jag inte får veta vad som hänt! Det enda hans kompanibefäl säger är att Per-Gustaf blev sårad under en spaningstur bakom fiendens linjer, och att han troligen togs till

fånga. Det är ju det absolut värsta som kan hända, att hamna i kommunisternas klor. Det finns nästan dagligen uppgifter i våra nationella tidningar om tortyr - kommunistböddlar som rycker bort fångens naglar och skär bort hans testiklar, för att sedan låta honom förblöda eller frysa ihjäl.”

Lilly lutar huvudet i händerna igen men utan att täcka ögonen. Harald befarar ett nytt utbrott och ser demonstrativt på sitt armbandsur, som om han precis kom på att butiken är obemannad.

”Nåja nåja, så farligt behöver det ju inte vara. Han kan ju ha lyckats fly, du vet liksom jag att P-G är både modig och företagsam. Men varför kom du hem tidigare än vanligt, har det hänt något speciellt på arbetet?”

”Speciellt och speciellt, det händer ju viktiga saker varenda dag.”

”Jag menar inte nyheter från kriget. Nej, vad jag menar är att du ser så bekymrad ut trots alla glädjande frontrapporter. Du brukar ju skratta och till och med jubla över Hitlers sagolika framgångar...”

”Ja, ja, men man kan inte alltid vara glad. Till i dag hade jag i viss mån lyckats förtränga oron men så fick jag höra saker som jag först trodde var bara svammel. En ortsbo jag känner knackade på och var upprörd över att det smusslas på kommunen, att vissa personer bara tänker på egna fördelar och inte vill ta sitt ansvar för vårt land.”

Lilly berättar sedan hela den sorgliga historien, om hur kommunalnämnden nyligen skickat in en skrivelse till Kungl Maj:t för att försöka få kommunalkassören Andreas Carlsson hemförlovad från beredskapen.

”Motiveringen är tydligen att en stor mängd arbeten har anhopats på kommunalkontoret, och att det skulle vara svårt att finna kompetent tillfällig personal som kan ta hand om de arbetsuppgifter som ingår i Andreas tjänst. Det där är förstås bara svepskäl och dåliga undanflykter för att kunna smita från sin plikt. Det finns bevisligen flera personer som är intresserade av tjänsten, och enligt min sagesman skulle åtminstone två av dem galant klara av uppgiften.”

”Det där är väl sånt sånt som förekommer lite varstans inom det kommunala. Men att ersätta Andreas i det militära kan förresten inte vara så svårt...”

”Naturligtvis inte! Jag vet vad han går för, vi är ju båda med i samma nationella parti och har gått i samma hedervärda demonstrationståg. Men det jag reagerar mest över är att hans ärade far, Carl Johan, var med och tog beslutet i kommunalnämnden! Tala om jäv och maktmissbruk!”

Harald har flera gånger hört Lilly ondgöra sig över bondeförbundaren CJ och dennes svek mot nationalsocialismen. Ibland har Harald misstänkt att det i praktiken är avundsjuka, att Lilly länge varit missnöjd med att Carlsson inte fallit för hennes charm och illa dolda försök att snärja honom.

På senare tid och i synnerhet efter att samlingsregeringen visat tydliga tecken på att vilja svika Finlands sak, har Lilly ofta utgjutit sig över Bondeförbundet generellt och partiets lakejer i Brenn i synnerhet. Harald hinner knappt tänka tanken färdigt förrän Lilly reser sig upp och hämtar ett papper i bokhyllan, i en hög bredvid bysten med hennes mustaschpydde Führer.

”Så här står det i Bondeförbundets partiprogram från 1933”, säger hon och läser med hög och ivrig röst:

Som en nationell uppgift framstår den svenska folkstammens bevarande mot inblandning av mindervärdiga utländska raslement samt motverkandet av invandring till Sverige av icke önskvärda främlingar.

Folkmaterialets bevarande och stärkande är en livsfråga för vår nationella utveckling. Ett energiskt arbete måste bedrivas för folkhälsans höjande och vårt folk skyddas mot degenererande inflytelser.

Harald tittar åter på klockan för att påminna hustrun om att butiken borde vara öppen men hon ser inte signalen – eller rättare sagt, låtsas inte.

”Det som irriterar mig mest är att de flesta bondeförbundarna är så skenheliga. Man inser att våra lösningar ofta är de enda rätta men man vågar inte stå för det, trots att alla framgångsrika lösningar måste få svida ibland. Bonden i Edan är ett typexempel. En bybo

berättade härom dagen hur han gått runt i stugorna och högljutt propagerat mot de bondefientliga bolsjevikerna. Jublat över Hitlers segertåg i Europa, hyllat Tysklands samarbete med Mannerheim och hjälpen till Norge och Danmark. Ändå är Edabonden inte tillräckligt konsekvent och modig för att våga stå upp för Hitler och nationalsocialismen.”

När Lilly tystnar går Harald ut i vardagsrummet och tittar ut, för att se om någon presumtiv kund står där ute på gatan. Men det gör det inte och nu är klockan tre, stängningsdags med andra ord så då kan han slappna av och låta sin hustru tala till punkt. Han vet av erfarenhet att det kan ta sin lilla runda tid men det är det värt, för husfridens skull åtminstone.

”Det jag inte kan förstå...”, säger Lilly medan maken drar butikssollen över huvudet och sätter sig vid köksbordet igen.

”Jo, det jag har svårast att acceptera och förstå är varför CJ Carlsson är så kallsinnig till vår rättvisa kamp. Han borde åtminstone visa respekt för sin äldste son och för svärsonen som båda är nationalsocialister.”

Harald fyller på Lillys spetsglas för tredje gången och nu visar hon äntligen tecken på salongsberusning. Själv har han bara smuttat på sitt andra glas och det med avsikt - han har tänkt ut en bra program för att hålla henne på bra humör och även själv få en trevlig kväll så här dagen före midsommarafton.

”Hör du, vad tror du om en biltur denna ljuvliga kväll? Vi kan åka runt lite och titta på något av det tjugigaste vår socken har att bjuda på, för att till sist låta oss förföras av midnattssolen! Du vet väl att sommarsolståndet infaller i dag, det är alltså årets längsta dag och den dag då solen står som högst på himlen.”

”Jamen tacka för det, det är klart jag vill! Och då kan vi också snippa förbi till min kära lillasyster i Elvanäs. Men glöm inte kameran för Guds skull och ta med rikligt med film, du är ju traktens bästa och flitigaste fotograf.”

Så blir det och resan tar sin början efter en snabbmiddag på balkongen. För sin egen del har Harald högtidligen bestämt att i god tid före bilturer avstå från alkohol för han vill absolut inte

riskera en ny polisanmälan. Detta har inträffat ett par gånger och då klarade han sig enbart tack vare sina, och kanske framför allt Lillys, goda relationer med polismakten. Men tur varar inte i all evighet och Harald vill absolut inte bli av med körkortet och bilen - det han behöver mest för sitt fotograferande förutom kameran förstås.

Midsommarhelgen brukar kunna bjuda på både regn och kyla men denna aftonen före artar sig till att bli utomordentligt vacker, och därför går det snabbt att packa bilen. Men man vet aldrig vad ödet har i beredskap för plötsligt är Lilly ytterst nära att falla raktlång i trappan! I sista sekunden lyckas hon med båda händerna få grepp om ledstången och dra sig upp i stående; utan att Harald märkt något och i förvissningen om att allt går hennes väg i kväll glider hon småleende ut på bakgården.

"Varsågod och tag plats, min förtjusande dam!"

Med en lätt bugning och vänster hand bakom ryggen håller Harald chevalereskt upp bildörren och snart brummar den svarta Citroéenen förbi kyrkbygget med gengasröken bolmande ur avgasröret. Den gamla träkyrkan brann ned till grunden i fjol, ett fasansfullt skådespel som de bevittnade från sitt vardagsrumsfönster.

"Kommer du ihåg hur hemskt det var?" Harald ryser vid bara tanken men hustrun blir snarare upplivad.

"Jo, det kändes som att hela jorden brann och höll på att gå under. Jag vaknade och såg framför mig riksdagshuset i Berlin som precis hade börjat brinna, man såg eldslågor genom fönstren och sedan dröjde det inte länge innan det var ljust som på dagen. När jag stod där och såg kyrkan brinna var jag övertygad om att jag haft en sanndröm."

"Jo, du sa det och jag tyckte det lät märkvärdigt, du brukar ju inte tro på sånt i vanliga fall. Själv tror jag förstås att du drömde alltihop precis när du vaknade, man hinner tydligen uppleva ett helt liv på några sekunder."

"Tro vad du vill, Harald, men det var en sanndröm och en riktigt skön sådan. Punkt slut."

Harald småler då han plötsligt ser en möjlighet att för en gångs skull få sista ordet:

”Skön och skön men för mig var det som att domedagen var nära. Men mitt i all bedrövelsen höll du mig hårt i handen och vet du vad, det kändes väldigt skönt.”

I nästa ögonblick lutar Lilly sitt huvud mot hans axel så han får svårt att nå växelspaken. Men vissa ögonblick kan aldrig återupplevas så därför nöjer han sig med att trycka kopplingspedalen i botten och låta bilen sakta rulla genom kurvan och ned mot färjstället.

Väl uppe på färjan kliver båda ur bilen, lutar sig mot träräcket och njuter av några förtrollade minuter över den mäktiga älven. Vattnet är djupblått gränsande till svart men glittret mot väster tvingar dem att se åt sidan eller kisa med ögonen. Harald har lagom till säsongstarten beställt hem en kartong solglasögon till butiken men det glömde han förstås i brådskan före avfärden.

”Vad sägs om en liten tur upp mot Polcirkeln och Jock? Det är bara några mil och på hemvägen kan vi ta en färja och sedan närmaste vägen till Lilian i Elvkroken. Midnattssolen får vi inte missa men den kan vi beskåda från Hällabron. Bästa stället är förstås Brennberget men att promenera dit upp orkar nog varken du eller jag.”

”Jag märker att du planerat det här i detalj. Men det är bra, så länge vi får tillräckligt med tid hos min kära syster. Förresten så ringde jag henne och förvarnade att vi kommer och hon lovade sno ihop en liten överraskning.”

Som vanligt i midsommartid blir bilresan en högst angenäm upplevelse med blomsterfägring stor. Snart korsar de älven igen men nu över en bro som bara har några år på nacken.

En bra bit längre norrut öppnar sig skogen för en till synes välmående bondgård med åker och äng och grann utsikt mot älven. Harald väntar på en reaktion men den uteblir så han nöjer sig med att peka och meddela att här bor Edabonden.

”Ja, här ser ju fint och välordnat ut. Men faktum kvarstår att han är alldeles för velig av sig. Först när bönderna säger upp bekantskapen med sossarna, som man gjort i Tyskland, och anslutit

sig till oss nationalsocialister kommer politiken att gynna den så viktiga agrara näringen.”

Lilly är van att hålla monolog och nu har hon heller ingen anledning att beklaga sig över makens tystnad. Vägen är nämligen smal och dessutom ovanligt gropig med stora vattenpottor efter senaste tidens regnande så han måste naturligtvis ägna all sin koncentration åt körningen. Småleende nickar han dock bifall då och då medan Lilly fortsätter att hålla låda, och snart återkommer hon till hjärtefrågan om allas vår plikt mot fosterlandet:

”Att hjälpa sin äldste son att bli hemförlovad under beredskapen, det tycker jag är oerhört fult och skamligt. Faktiskt bland det mest svekfulla man kan göra mot sitt land och sitt folk. En anvarsfull förälder borde förstås sätta hårt mot hårt och tvinga sonen att göra sin plikt. På den punkten tycker säkert de flesta som jag, eller hur?”

”Jäo, nåo vati he jer sö da (Jo, nog vetja det är så då).”

Lilly rycker till och för första gången i kväll spänner hon missbelåtet ögonen i sin make: ”Du menar väl verkligen inte att jag gjorde fel som uppmuntrade Per-Gustaf att gå med i frivilligkåren?”

Harald skyndar sig att be om förlåtelse och försöker samtidigt förklara vad han menade, varför han uttryckte sig på detta viset:

”Det är klart att man måste uppfostra sina barn i nationalistisk anda och Per-Gustaf är en heder för vårt land. Samtidigt är det viktigt att bevara vår stolta urgamla dialekt som tillhör det mest ärofulla i språkväg som vi har i det här landet.”

”Det jag reagerade mot var att du verkade använda Brennmålet för att inlindat ifrågasätta min kritik av vissa bondeförbundare i den här socknen. Tvivlar du kanske också på att man från centralt håll övergett det som är viktigast i deras partiprogram, uppenbarligen för att komma åt taburetterna?”

”Lilly, du vet att jag respekterar och till och med högaktar din inställning i dessa för oss alla så avgörande frågor. Det är självfallet vår plikt att försvara vårt fosterland, vår hembygd och vårt germanska arv. Vilket innebär en skoningslös kamp mot bolsjeviker, judar och andra degenerativa avarter. Även på den punkten är du ett föredöme, Lilly! Som låter pliktkänslor gå före moderskänslor och

ser till att sönerna tar sitt solidariska ansvar.”

”Åh käre Harald, jag hade inte kunnat säga det bättre! Såna här magiska ögonblick är det få förunnat att uppleva, jag älskar dig mer än någonsin!”

Färjan i Jock står på rätt sida av älven så det är bara att köra ombord. Överfarten några hundra meter ovanför det imponerande vattenfallet går snabbt och säkert tack vare den rutinerade färjkarlen. En välbyggd bybo med imponerande axelparti och spelande muskler i underarmarna, vilket Lilly vållustigt noterar då hon belönar mannen med en lång sugande blick. Harald å sin sida har en generös tvåkrona i beredskap och den överlämnar han med en honnör till den solbrune mannen

Citroénen klarar galant uppförsbacken från färjstället men väl på toppen styr Harald in mellan ett par tallar och kliver ur bilen.

”Vad är det nu, behöver du pissa? Skynda dig så du inte blir uppäten av myggen.”

Harald visar henne kameran medan han med andra handen viftar förebyggande och snabbt promenerar tillbaka mot färjstället. Men än har varken myggen eller bromsarna vaknat, endast några flitiga humlor med sitt trevliga beteende och mysiga brum.

Färjstället är sedan gammalt placerat på en strategisk plats och här har Harald varit förut med sin kamera. Det han särskilt påminner sig är ett fotouppdrag för ungefär tio år sedan, ett trevligt men ansvarsfullt arbete som disponenten på bruket i Storbäcken beställt på en sprakande telefonlinje. Då hade färjstället ännu inte fått sin handdrivna färja med ställina utan överfarten gjordes per båt, en stor roddbåt som kunde ta både hästar och kor och vid behov en och annan schäs.

En schäs dragen av den vackra herrgårdshästen var precis det disponenten färdades i den dagen. Harald knäpper nu en ny bild från samma ställe för det trevliga minnets skull och småspringer sedan upp till bilen där Lilly väntar otåligt.

”Nu hoppas jag det inte blir några fler stopp på vägen. Jag vill inte att Lilian ska behöva vänta i onödan, dessutom börjar jag bli kaffesugen på allvar.”

Harald gör en rivstart så gruset smattrar mot stänkskydden, mest för att Lilly ska förstå att han gör sitt bästa. När de närmar sig Elvkroken märker hon att han grubblar över något och frågar därför vad som är fel.

"Det är ingenting som är fel men jag kom att tänka på fotografiet som disponent Grape beställde. Att han av ortsborna fick heta Gräben är ju fullt naturligt med tanke på Brennmålet men Petter Larsson som också var med, han kallades Pellari-Peit och det har jag ingen aning om vad det betyder."

"Det spelar väl ingen roll. Men vi kan förstås fråga Knut, han kanske vet."

De blir varmt välkomnade av Lilian och maken Knut. Bordet i salen är dukat med gårdens finaste kaffeservis och på linneduken tronar värdinnans stolthet för kvällen - en magnifik och läcker gräddtårta smakfullt dekorerad med jordgubbar från eget land.

"Tänka sig att jag lyckades plocka så pass många gubbar att det räckte till en så stor tårta. Och det är inga kart utan söta solmogna bär, det är rekordtidigt för våra breddgrader må jag säga."

Knut är synbart nöjd med hustruns prestation men själv går han bet på Pellari-Peit.

"Äsch, tycker Lilly. Namnet syftar säkert på den där Petters pappas namn eller på gårdens läge, det brukar ju vara så som ni vet. Men nu funderar vi inte mer på det utan låter oss tårtan väl smaka!"

Henrikssons tillhör numera byns och bygdens mest välbärgade familjer. Det har i stort sett gått spikrakt uppåt sedan bröderna för några årtionden sedan startade företaget, ett litet sågverk som snart kompletterades med ett lika framgångsrikt åkeri.

"Jo, man får verkligen säga att det gått fantastiskt bra, berättar Knut. Vi har också haft turen att få bra folk, med undantag av några bråkiga kommunister förstås. Men dom håller vi kort, vi tillåter inget svammel i form av politisk eller facklig propaganda. Passar det inte får dom söka sig annat."

"Men nationalsocialister ser vi förstås gärna på sägen och i åkeriet. Ju fler desto bättre", tillägger Lilian och ställer med säker

hand första tårtbitarna upprätt på Lillys och Haralds assietter.

Nästa bit tillfaller Knut men han uppvisar inte den minsta tacksamhet, i stället är han synbart missbelåten med det hustrun nyss sagt.

”Vi kanske ska förtydliga att ditt positiva omdöme, Lilian, i första hand avser finlandsvännerna. Hitlertrogna nazister vill vi inte så gärna förknippas med eftersom det kan skada vårt företag. Så dessa i och för sig hedervärda personer göra sig icke besvär. Åtminstone inte i rådande läge här hemma, i Norden och ute i Europa.”

”Ja ja, svarar Lilian lugnt. Det är så typiskt Henrikssons att gardera sig för allt. Man avstår från att säga sin mening om det kan uppfattas det minsta negativt, av inflytelserikt folk och affärsbekanta i synnerhet.”

Lilly ler uppskattande mot sin syster och låter sig väl smaka. Plötsligt stannar hon upp och slickar av skeden:

”Egentligen liknar Europa en enda stor tårta som väntar på att bli uppäten, koloniserad till sista jordgubben. Det gäller framför allt Polen och Sovjetunionen vars judar och nordslaver har undermåliga egenskaper och anlag. Det bästa för alla vore att Tyskland snarast förverkligar sina planer och expanderar österut. Det är i detta gigantiska territorium som vårt broderfolk i första hand måste skapa sitt livsrum, eller Lebensraum som Hitler säger.”

När ingen tycks vilja kommentera dessa Lillys framtidsvisioner övergår hon till att entusiastiskt sammanfatta Hitlers redan uppnådda framgångar.

”Visst är det fantastiskt så snabbt och smärtfritt det gått sedan första september! Precis som Hitler förutsåg blev Polen en liten munsbit liksom Belgien, Nederländerna och Luxemburg. Och även Tysklands nordiska broderfolk fick anledning att jubla när de trofasta vännerna räddade Danmark och Norge från en allierad invasion.”

”Och så nu, Frankrike”, fortsätter Lilly. ”Visst har ni hört nyheten om vapenvilan som Hitler tvingat fransmännen att underteckna - dessutom i samma järnvägsvagn där man förödmjukade det stolta tyska folket 1918! Det finns alltså väldigt mycket att glädja

sig åt men samtidigt är jag fullständigt övertygad om att detta bara är början!”

Vid sådana här tillfällen, som tyvärr inte inträffar särskilt ofta, är Harald mäkta stolt över sin hustru. Samtidigt borde hon förstås ha reagerat positivt på Knuts markering om finlandsvännerna, vilket Harald nu försöker reparera:

”Jag bör väl tillägga att min kära hustru är djupt orolig på grund av Per-Gustafs försvinnande. Hon kom hem ovanligt tidigt från arbetet i dag och har därefter gråtit i stort sett hela tiden tills vi beslutade hälsa på er.”

Lilly tar tacksamt emot den snusnäsduk Lilian erbjuder och torkar sig länge och väl i ögonvråerna och på kinderna. För att sedan, efter en rejäl klunk portvin, berätta om de maror som ständigt plågat henne sedan början av mars:

”Mycket talar tyvärr för att P-G blev tillfångatagen efter en eldstrid där han blev sårad och därmed oskadliggjord. Med tanke på vilka odjur det handlar om är risken uppenbar för att värden är obefintlig och att han blir torterad. Med andra ord att han har ett litet helvete då bolsjevikerna visar sitt rätta ansikte och bryter mot Genève-konventionen.”

Lilian sträcker sig över bordet och kramar storasystemens hand länge och väl, medan Knut och Harald böjer sina huvuden och tittar ned i bordet. Till sist bryter Knut tystnaden och nu darrar hans röst av vrede och sorg.

”Det är förskräckligt hur illa det kunde bli i Finland, att man tvingades retirera för den sovjetiska övermakten och slutligen ge upp. Men jag vägrar tro att sista ordet är sagt.”

Harald nickar och det gör Lilly också, samtidigt som hon håller upp ett finger i luften:

”Jag tror du har rätt och mycket tyder på att samlingsregeringen gör samma bedömning. För varför skulle man annars öppna Storsienlägret igen? Det var ju bara några veckor efter att vinterkriget var över och efter att man släppt fångarna och stängt lägret.”

”Jo, instämmer Knut, och det är förstås viktigt att man håller

reda på våra kommunister. En av dem, Röde-Ville som han allmänt kallas, bor som ni säkert vet i byn och ställer till en massa oreda och djävulskap.”

”Jo, den landsförrädaren borde låsas in för gott, säger Lilly uppört. Jag har faktiskt så sent som i dag tipsat landsfiskalen om att Ville tillhör den fräcka skara som smygtransporterar Norrskensflamman, i strid med Svea Rikes lag. Nej, regeringen och militären är alldeles för släpphänta med dom där typerna. Vore det i något av våra grannländer skulle det knappast dröja länge innan dom får enkel biljett till ett tyskt arbetsläger, det har redan inträffat i Norge vad jag förstår.”

Lilys kinder rodnar allt mer och Harald har även lagt märke till andra karaktäristiska tecken som brukar förebåda vulkanutbrott, med allt vad det innebär. I ett försök att kväva eller åtminstone lindra utbrottet föreslår han nu att de tar en promenad i den ljumma sommarkvällen.

”Vad säger ni förresten om att gå ner till älven?”

”Mycket bra idé”, tycker Knut som tydligen förstått vad Harald försöker uppnå.

”Ja, det gör vi! Och midnattssolen kommer bäst till sin rätt om vi tar en båttur på älven”, säger Lilian entusiastiskt och reser sig upp för att snabbt duka av det viktigaste.

Även Lilly inser möjligheterna och som den sanndrömmare hon är skapar hon sig snabbare än ögat en bild av hur det kommer att bli: ”Midnattssolen är säkert sömnig vid det här laget och lutar sig nog mot Mössorna, för att sedan krypa ned bakom Venusberget för en liten tupplur.”

Alla skrattar beundrande åt den målande beskrivningen och snart tar de stigen ned mot älven. Knut har kommenderat långärmat och mössa på och alla fyra har även bättrat på solbrännan med en skvätt beckolja.

”Myggigare ställen än det här finns nog inte i vårt avlånga land. Inte mysigare heller för den delen – titta bara vad som försiggår där bakom brädstaplarna!”

Det är Lilian som upptäckt det unga paret och på betryggande avstånd från kärleksnästet leder hon sitt sällskap ned till älven där båten brukar vara uppdragen. Och mycket riktigt, där ligger den nytjärad och grann.

"Nej, där sätter jag mig inte", protesterar Lilly. "Du borde veta att det är nästan omöjligt att tvätta bort tjära från kläderna."

"Lugn, bara lugn, systra mi. Jag tog med några tidningar att sitta på och förresten är skotten inte tjärade."

"Du tänker då på allt, kära Lilian", berömmar Knut när han ror ut mot älvens huvudfåra. Harald sitter med styråran, rak i ryggen för att få bra sikt framåt. Han har varit här många gånger förut, även till badstranden som är mäkta populär. Dit ror man snabbt och när de rundar kroken skrämmer de massor av backsvalar ur deras bon. Det är förstås oavsiktligt men nog är det ett skådespel av rang när de skickliga flygarna försöker överträffa varandra i lekfull djärvhet.

"Jag styr uppströms så vill ni se midnattssolen måste ni vända på er, mina damer. Såvida ni inte vill titta på mig förstås men det kan ni i stället göra på hemvägen, då blir det sol och skönhet på samma gång", säger Harald och får leenden till svar. När han sedan ur innerfickan drar upp sin fickplunta av silver och låter den vandra runt är han tveklöst den mest populäre styrmannen på 67e breddgraden...

Under flera minuter är det ingen som säger något och årornas envisa, regelbundna droppande är det enda som bryter tystnaden.

"Det här är absolut den trevligaste midsommarafton jag upplevt på väldigt länge", utbrister Lilly samtidigt som hon ryser med hela kroppen.

"Vi tar på oss koftorna, säger Lilian och rotar i sin väska. Solen är inte särskilt varm längre och det blir kyligt att sitta still så här vid vattnet."

En halvtimme senare tackar Lilly och Harald för sig och kör raka vägen hem. Struntar alltså i avstickaren till Hällabron där de tänkt beundra midnattssolen. Väl framme vid färjstället till Brenn får de och ett tiotal andra nattugglor vänta en bra stund och då brister det

plötsligt för Lilly - för andra gången denna motsägelsefulla dag.

Med tårarna strömmande nedför kinderna och under förtvivlad gråt lägger hon huvudet i Haralds knä så att ingen utomstående ska se hennes ångestattack.

”Vad är det, kära du, är du ledsen för Per-Gustaf? Jag förstår att det måste vara hemskt, på gränsen till olidligt, att tvingas stå ut med ovissheten och oron för att han ska lida och ha det svårt.”

Lilly kämpar för att dämpa gråten och återfå sitt behärskade yttre men denna gång klarar hon det inte. Till slut lyckas hon dock snyftande få fram brottstycken av en mening, men med så svag röst att Harald måste luta sig fram för att höra.

”...inte bara Per-Gustaf...Sture...Sandträsk...sanatoriet ringde i morse...bara kort tid kvar...”

15

Hjortronmyren

(juli 1940)

”Hur kunde jag vara så dum?”

För tredje gången sedan hon lämnade bilen sätter sig Lilly tungt på närmaste stubbe och hämtar andan. Hon fick idén i går kväll efter att en bekant ringt och berättat att nu är hjortronen mogna, att myrarna riktigt lyser av de guldgula bären.

När Lilly var i tonåren brukade hon och systrarna hämta stora delar av familjens bärskörd bara några kilometer hemifrån, alltså inom bekvämt cykelavstånd från Faraborg. Efter hennes flytt till Brenn har hon vad hjortronen beträffar följt med Harald till hans gamla bärställen, milsvida marker där det numera räcker med att spana från bilen och kliva över diket för att få hinken full.

I dag är det emellertid lördag och Harald måste som vanligt prioritera sin butik. Radion har lovat regn från i eftermiddag och minst ett dygn framåt och då återstår inget annat än att Lilly plockar hjortronen själv.

Efter en tidig men lika rejäl grötfrukost som vanligt packar hon ned en påse bullar och kaffe i sin mesryggsäck, kaffet i en glastermos med yllesocka som sköld. Målet är myrmarkerna vid Marsjärv men precis innan hon ska svänga höger på Hällan får hon ett infall och svänger vänster i stället. Varför inte uppsöka sina gamla favoritmarker igen? Visst, det är tjugo år sedan hon var där sist men det är ingen match att hitta dit.

Så tänker hon och till en början går allt som en dans. Vid militärvägen parkerar hon bilen och sedan söker hon sig mot stigen som leder nästan spikrakt till Blötmyran. Men tänka sig, stigen finns inte där den brukar vara och träden ser inte alls likadana ut som förr. De största är nyligen avvercade och riset slingrar sig kring gummistövlarna, som om skogsrädet försöker ge igen och fälla henne.

Faller gör hon några gånger men hon fortsätter envist framåt med vinden i ryggen. Solen har nästan helt gått i moln nu, förebådande regnet, men hon svetts ymnigt under anoraken och då trivs förstås myggen. Men än så länge fungerar hatten och övriga skalskyddet tämligen bra så beckoljan får vänta.

Efter ännu några mödosamma minuter öppnar sig äntligen skogen och i sänkan mellan rullstensåsarna gottar sig Blötmyran i all sin glans, precis som Lilly vill minnas henne från förr.

Lättad pendlar hon med bärhinken så den klingar dovt och rytiskt vid den växelvisa kontakten mellan knä och stövelkant. Det är självaste storhinken i emalj och går allt enligt ritningarna bör den vara fylld till tolvsnåret.

I myrkanten sätter hon sig och vilar - det har varit en tung och besvärlig vandring och nu måste hon dessutom korsa myrens blöta och tuviga spänne. Lilly har nämligen kommit på att det var i skogskanten längre norrut som hon och systrarna brukade plocka de största bären, och äntligen framme ställer hon ryggsäcken väl synlig på en sten.

Hinken får också vänta där medan hon rekognoserar närmaste omgivningen, men tyvärr med beklämmande resultat: några halvmogna blåbär på en tuva vid en stor myrstack men i övrigt ingenting. Myrstacken är genomsökt och på tallen bredvid finns tydliga rivmärken efter klor - trakten är känd för att hysa björn och enligt vad Lilly hört försvann ovanligt många renkalvar i våras!

Det är nu tvivlet på allvar börjar smyga sig på: varför har hon inte hittat några hjortron ännu, inte ett enda litet bär att stoppa i munnen för att testa smak och mognadsgrad? Var det förresten här dom brukade plocka, är det verkligen rätt blötmyr och varför för hon egentligen hit av alla ställen?

Det som grämer Lilly mest är att hon inte bad någon bekant följa med - det är ju allmänt känt att folk går mest vilse då man är ensam och särskilt under hjortronplockningen. Samtidigt förstår hon varför det blev så här: inget är bättre för självförtroendet än att klara sig i naturen på egen hand. Dessutom är det viktigt att visa

folk att kvinnor kan köra bil minst lika bra som männen, även på mindre vägar.

Så går hennes funderingar medan hon tar sig tillbaka till stenen och håller upp en kopp kaffe. Och tänka sig; efter två bullar och en rejäl påtår känner hon sig vid betydligt bättre mod och plötsligt ser hon klart på situationen.

Det hände även förr att den här myren inte hade några bär. Orsaken var som regel frost, slagregn eller torka (eller en kombination av sådant elände), vilket i sin tur tog kål på det för många växter så viktiga insektslivet. Här vid myrkanten brukar myggen och bromsen förpesta tillvaron för både ren och människa men så icke i dag; ett tiotal renar betar lugnt av de skägglavsprydda tallarna på åsen österut och Lilly har ännu inte behövt smörja in sig med den kletiga becoljan.

Det som framför allt behövs är flexibilitet, att söka hjortronen på andra ställen, på sådana myrar som haft de bästa betingelserna just i år. Och plötsligt minns Lilly en skogsmyr som låg lite högre upp och som i en gryta, effektivt skyddad från väder och vind. En tämligen liten och torr myr med insprängda öar av grästuvor och småtall - men med hiskeligt stora bär!

Sagt och gjort och en stund senare skymtar Lilly lillmyran mellan tallarna. Med en suck placerar hon ryggsäcken och hinken på en nästan helgul tuva - det här måste vara paradiset! Ivrigt torkar hon sitt svettiga ansikte och annan blottad hud med en spetsprydd grovnäsduk. För att sedan ur säcken ta fram becoljan samt ett pottaliknande plåtkärl att plocka i - för nu skall här skördas!

*

Inne i Faraborg gör sig en bybo redo för sitt livs viktigaste uppdrag.

När han för en stund sedan kupat färdigt potatislandet och svalkade av sig med en cykeltur genom byn fick han se en svart Citroén svänga av från Gellivarevägen och i ett dammoln försvinna västerut. Vid ratten satt Lilly Johansson och hon hade ingen passagerare.

Säkert hjortronen hon är ute efter och plötsligt insåg han att det

här kan vara det perfekta tillfället!

Det handlar helt enkelt om att släcka livet på sin gamla flamma, att döda Kattmamman som han så träffande döpte henne till i brevet för femton år sedan. Hans signatur var Hämnaren och brevet avslutades med löftet att ”en vacker dag får du ditt straff”. Så förhoppningsvis är domedagen här nu, åtminstone vad henne anbelangar.

Metodiskt och snabbt byter han om till mörka praktiska jaktkläder. Det inkluderar även skärmössan och de gröna präktiga gummistövlar han inför fågeljakten inhandlat i Kölis. Sist av allt hämtar han i garderoben sitt kulgevär och ammunition, lindar snabbt in vapnet i en filt och lägger paketet i bilens baksäte.

Innan Lilly abrupt försvann ur hans liv lärde han känna hennes vanor - och framför allt de i hans ögon besynnerliga ovanor som omöjliggjorde ett fast och långvarigt förhållande dem emellan.

Vad hjortronplockningen beträffar blev han aldrig inbjuden till familjens favoritställe men genom några listiga, systematiska frågor räknade han ut var det var.

”Det är säkert där hon tänker plocka nu och då är bästa platsen att parkera strax hitom vägen mot Långsel”, tänker han med ett belåtet leende.

Och mycket riktigt, där står hennes franska vrålåk vid vägkanten. Själv backar han tillbaka en bit och in på en mindre grovbruten hästväg där ingen färdas sommartid. När han klivit ur bilen ser han sig noga omkring och för säkerhets skull behåller han filten runt vapnet tills han kommit på betryggande avstånd från huvudvägen.

Stigen till Blötmyran sammanfaller bitvis med hästvägen och efter en snabb promenad öppnar sig storskogen mot norr. Egentligen vore det ingen katastrof om hon ser honom, han kan skylla på att han decimerar rävstammen inför fågeljakten, men trots allt föredrar han att slippa se henne i ögonen denna ödesdag. Märkligt egentligen eftersom han så länge hoppats på en konfrontation - långtat, fantiserat och planerat - men tankevärlden är som vanligt en sak och verkligheten en annan...

Han beslutar därför att smyga och vid behov krypa sig inom

skotthåll. Vilket bör vara fullt möjligt med tanke på att markvegetationen är som tätast närmast myren. Försiktigt reser han sig upp i hukande ställning för att utse den optimala platsen, det ställe som bäst lämpar sig för skott. Precis som vid fågeljakt alltså, svårare är det inte.

Men först gäller det att få korn på bytet och på den punkten känner han nu viss oro. Lilly syns nämligen inte till, det enda liv han ser genom kikarsiktet är en grupp renar som betar lugnt på heden öster om Blötmyran. Då kan det inte hjälpas, han måste närma sig myren helt öppet för att undersöka om Lilly varit här.

I myrkanten finns inte ett hjortron så långt ögat når och då har hon säkert ändrat strategi. Mest troligt undersöker hon just nu om det finns stora skogshjortron på norra sidan Blötmyran och då är bästa vägen över spännet där myren delas i två. Och mycket riktigt, där finns tydliga fotspår som är lätta att följa.

Men bara till att börja med för i skogsbrynet tar spåret abrupt slut. Några hjortron finns här inte heller och nu är goda råd dyra, vart kan hon vara på väg? Planlöst och långsamt vandrar han uppför sluttningen och när det planar ut sätter han sig på en sten. Då: ett klingande ljud som inte hör hemma i skogen!

Det måste vara Lilly och nu blir det fart på Hämnaren. Med långa kliv men med alla viktiga sinnen på helspänn fortsätter han uppför sluttningen, på jägarvis spanande efter något som sticker ut, till exempel en färgklick eller en rörelse.

Plötsligt är han framme vid den lilla mysiga skogsmyren där Lilly befinner sig. Hon har plockat en bra stund för nu har hon tömt sitt rostfria kärl i en hink, en större vit emaljhink som hon andäktigt ställer i skuggan av en yvig myrgran. Det var troligen ljudet när dessa kärl stötte ihop som han hörde.

Lugnt lägger han sig på mage i skydd av en större sten efter att ha gjort en hastig översyn av läget. Myren ligger som i en skyddad gryta, med skogklädda kanter åt alla håll. Med andra ord en idealisk plats för krypskytte. Kruxet är dock att solen ännu inte gått i moln och därmed är risken stor för solkatter från kikarsiktet.

Antingen smyger han runt myren och skjuter från andra hållet eller också skruvar han loss kikarsiktet och kryper lite närmare. Båda alternativen bedömer han som mer eller mindre idiotsäkra, det är bara att välja.

Att det kommer att räcka med ett skott är han övertygad om - han tillhör byns bästa skyttar och har stor nytta av sina erfarenheter från fågeljakten. Risken för att Lilly redan skulle vända hemåt är närmast obefintlig. Emaljhinken är inte ens halvfull såg han nyss och det lyser guldgult från nästan hela myren. Men - om hon väljer att plocka mest på motsatta sidan myren blir avståndet härifrån i längsta laget, därför väljer han alternativet att smyga runt myren.

Hukande drar han sig baklänges med storstenen och hinkgrannen mellan sig och Lilly. När han inte längre ser myren reser han sig upp och går i en halvcirkel tills han bedömer att han är mitt emot sin tidigare plats. Hittills har han lyckats undgå att trampa sönder någon större kvist och härifrån gäller det att vara ännu mer försiktig.

Nu ser han Lilly igen, metodiskt plockande de mogna bären. En torr liten sandkulle med en grästuva överst får bli den plats där han utför det han måste. Om högst tio minuter lär hon ha fyllt kärlet igen och innan dess tänker han komma till skott.

Tätt mot marken med bara huvudet lyft ålar han sig i position och låter geväret vila mot grästuvan. Högst femtio meter framför sig befinner sig hans hett eftertraktade mål - den kvinna han älskat och beundrat men som numera endast väcker hatkänslor till liv, som får honom att må illa.

För tillfället vänder hon ryggen mot honom medan hon idogt betar av en givande tuva men när det är gjort, då får han sin chans. Att göra processen kort och fegt skjuta henne i nacken, som med en slaktmask, vore förstås enklaste sättet men den skammen skulle han knappast kunna leva med. Nej, framifrån måste det bli, öga mot öga även om hon inte hinner se banemannen innan döden kommer.

Nu din djävul, viskar han för sig själv, nu har jag dig snart på kornet! Gevärskolven känns sval och trygg mot kinden och kikarsiktet kunde han lika gärna vara utan. Han som stående och på fri

hand enkelt brukar pricka tändsticksaskens gossebarn på 30 meter.

Men nu är avståndet större och verkligheten förstås annorlunda än bara tanken och drömmen, inser han plötsligt. För nu dunkar hjärtat allt snabbare och hårdare där inne i bröstkorgen och svetten rinner i floder...men skärp dig nu för fan!

Nej, det är inte mig det är fel på! Det är hon där ute på myren - hennes själ och känsloliv, den obefintliga förmågan att känna för andra människor. Med annan bakgrund och mindre stöttande familj hade hon förmodligen varit inspärrad på Pite fem fem för länge sedan.

Dagen då hon småleende och klappande sin runda mage berättade för honom att hon var gravid - och att det var osäkert även denna gång vem som var pappan - det var den absolut värsta dagen i hans liv! Förödmjukelsen var total när hennes föräldrar senare på kvällen fann honom avsmullen på dasset, där han låg i fosterställning i spyorna på golvet.

Sådana hemskheter vill han inte tänka på nu men ändå fortsätter kallsvetten att översvämma hans ögonbryn och bilda rännilar som får ögonen att tåras. Skärmmössan har han lagt ifrån sig och med perfekt stöd av tuvan riktar han så geväret mot människan på myren. Antingen hjärtat eller hjärnan har han bestämt och efter att ha följt henne med kikarsiktets hårkors bestämmer han sig för det förstnämnda.

Avståndet är perfekt och förvisso skulle ett håll i pannan sitta fint men hennes vidbrättade hatt skuggar målet som därmed blir diffust och osäkert.

Vid det här laget har svetten och kroppsvärmen tvingat honom flera gånger att torka av imman på Zeiss-optiken. Det är ett störningsmoment och nog var det dumt att han inte skruvade bort siktet medan tid fanns. Med blotta ögat ser han nu att hon fyllt plåtkärlet på nytt och går till granen för att tömma. Men sedan händer något oväntat: stället för att vila, fika eller fortsätta plockningen går hon i rask takt därifrån.

Tomhant är hon och han kan höra henne nynna på en populär schlager. Förvånad och nyfiken följer han efter, på lagom avstånd

så han inte ska tappa bort henne. En bra bit från myren ser han plötsligt vattenblänk, från en liten obetydlig tjärn han visserligen passerat under jakt men knappt lagt märke till.

Efter att ha kryssat mellan tuvorna närmast vattnet stannar Lilly vid en ensam gammal asp och höjer sakta båda armarna i en hälsning, som för att tillbedja idyllen. Det är spegelblankt och tjärnen är full av näckrosor, omväxlande gula och vita med vackert gröna blad fridfullt vilande på vattenytan.

Det vimlar också av surrande insekter men till Hämnarens förvåning börjar Lilly klä av sig, plagg efter plagg tills hon står där spritt sprängande naken. En fager kvinna i sina bästa år som oblygt blandar sina behag med naturens.

Hämnaren står som paralyserad, effektivt kamouflerad av ett buskage. Det är onekligen med delade känslor han följer skådespelet men i framtiden lär han aldrig erkänna ens för sig själv att där fanns något annat än djupaste avsky.

Med sträckt hals och öppen mun ser han henne smidigt och med böjda knän kana ned för den leriga och hala strandbrinken, för att sedan efter några långsamma steg glida ut i vattnet så dybotten släpper sitt grepp om hennes ben. Sedan simmar hon rakt ut med lugna kraftiga simtag och efter att ha trampat vatten för att med båda händerna vidröra en näckros tar hon en paus för att vila och sola sin bara hud, stående på en flat sten något närmare den andra stranden.

Efter någon minut som kunnat vara en timme har Hämnaren fått nog. Vänder han inte tillbaka nu riskerar han dessutom att bli upptäckt. Han har ju varken hink eller annat med sig och det vore förstås oerhört pinsamt att försöka förklara vad han gör här i krokarna. Raskt vandrar han därför tillbaka till den lilla myren i grytan för att hämta sitt gevär, för att sedan skyndsamt ta stigen till bilen och åka hem.

På kvällen anländer det för växtligheten så välbehövliga regnområdet och det uppskattas även av Hämnaren som kupat sitt potatisland. Sittande vid köksbordet med kaffetåren blundar han för att

förstärka minnet av de omtumlande händelserna vid hjortronmyren och framför allt tjärnen. Så här i efterhand känner han sig djupt besviken men även rejält förvånad. Främst över sitt eget betende - det som i förlängningen fick honom att backa från sin gamla föresats att en vacker dag döda henne.

Med öppna ögon inser han plötsligt vad som hände där vid tjärnen. Nämligen att hans byte insåg faran och lyckades undkomma med hjälp av romarnas och nazisternas ideal *en sund själ i en sund kropp!*

Fy fan vad trist men nu vet han definitivt att hon är en häxa och sådana måste ju brännas...

Kackerlackor

(hösten 1940)

”Röde-Ville, kom ut din jävla bolsjevik! Annars kommer vi in och slår ihjäl dig...”

Ville har precis somnat när han blir väckt av skrän och skrik ute på gården. Alida är steget före och öppnar sovrumsdörren då maken väser ”Stopp, gå inte ut i köket, visa dig inte i onödan!”

På övervåningen sover yngsta sönerna Arvid och Arne men de har också vaknat och snubblar sömndruckna nedför trappan. Pappa Ville ber dem genast komma in i sovrummet och förklarar snabbt vad som står på.

”Ingen fara, pojkar. Det är bara kackerlackorna som är i farten igen. Den här gången lite fräckare kanske men det är samma fega och korkade nazistspolingar. Vi börjar med att inte låtsas om dom så kanske dom far hem igen, annars får jag gå ut och be dom försvinna. Och gör dom inte det får vi väl använda hårdhandskarna, jag och era bröder.”

Ville och Alida har fyra barn, alla pojkar. Varav de båda äldsta, Atle och Rikard, fortfarande sover i sommarhuset trots att det blivit höstmörkt och nattetid ganska kallt.

”Vakna Atle, nu är dom här igen!”

”Va, vem?”

”Nå galningarna förstås!”

Atle fattar direkt. Det är tredje gången som familjen har ovälkommet besök och nu är gänget något större. Det började i april då pappa Ville kommit hem från Storsien och sedan återvände samma lilla gäng för ett par veckor sedan. Då var de bara tre men nu är de fem ungdomar, alla bybor i tjugoårsåldern.

Rikard står på knä och kikar ut genom fönstret som vetter mot

gårdsplanen. Gavelrummet som ligger på övervåningen har brutet tak och de båda små fönstren är mest bara till för att släppa in ljus i rummet.

”Titta, där står pappa och vinkar åt oss.”

”Få se! Jo, han menar nog att vi inte ska visa oss.”

Pappa Ville har nedhukad sprungit uppför trappan och in i de yngre brödernas sovrum, där han sedan försiktigt lyft upp en flik av rullgardinen och vinkat sin varning till sommarhuset.

Gänget på gården skrålar och halsar ur ölflaskor som de sedan nonchalant slänger ifrån sig till höger och vänster, några mot brunnen till men en flaska råkar träffa husknuten med en ordentlig smäll. Den yngling som kastat är ledare för gänget och han ser sig nu om efter ett tillhygge, något som kan ge bättre effekt än att krossa flaskor.

Bröderna i sommarhuset ser honom snoka runt och slutligen dyka upp med en drygt meterlång bräda som han först testat mot en rönn. Bären har börjat skifta i rött och det tycker ynglingen är kul så han daskar på av hjärtans lust - ända tills han ramlar omkull i det daggvåta gräset. Då reser han sig, griper brädan med båda händerna och drar den mot ribborna i husets panel, mellan bron och köksfönstret.

”Nu får det vara nog”, utbrister Ville när ynglingens keps dyker upp i fönstret. ”Stoppar jag dom inte nu kan dom hitta på vad som helst!”

Ytterdörren är som alltid oläst och det gäller sommarhuset också. En mardröm vore förstås att gänget ger sig på pojkarna; ett annat steg som förmodligen inte är alltför avlägset vore förstås att tända på. Tankeöverföring eller ej men det första Ville ser när han öppnar dörren och tittar ut är en halvfull litersflaska som gängledaren demonstrativt håller upp och vinkar med:

”Hej du Röde-Ville! Vad tror du det här är, bensin eller kanske fotogen?”

För en gångs skull är Ville mållös och det märker gängledaren. Denne ser sig forskande omkring i halvmörkret och uppfattar att han fortfarande har stöd hos de båda andra nyckelfigurerna, gängets

kärna som varit med tidigare och även lagt upp planerna för nattens insats.

”Visst, fortsätter ledaren, det är bensinransonering men nog kan vi ordna en liten brasa alltid. När det inte hjälpte så bra att värma upp Norrskensflamman så får vi väl försöka på nytt. Det vore väl bra för dig också, att slippa bryta mot lagen och cykla omkring med dina bolsjeviktidningar.”

Ledaren klappar med handen på höger byxficka och alla hör det karaktäristiska ljudet från en halvfull tändsticksask. När han i nästa ögonblick nonchalant flyttar handen till flaskans skruvkork har Ville fått nog. Han är visserligen känd för att vara snäll, en populär prick som vill de flesta väl, men namnet Röde-Ville associerar inte bara till politik utan också till hans temperament. Det krävs med andra ord väldigt mycket för att han skall tappa besinningen och bli rasande men det är precis vad som är på väg att hända nu.

Allt detta vet förstås Atle och Rikard och de tar trappan i fyra steg. De kliver samtidigt ut på bron och stänger dörren med en smäll, beredda att rusa fram till nyhuset och hjälpa sin pappa. Ville är också barfota och klädd i sina vanliga nattkläder, undertröja och långkalsonger. Långsamt hasar han upp kalsongerna och kliver ned från bron, kavlar upp ärmarna i undertröjan och vänder sig mot gängledaren:

”Jaså, du säger det. Kom an då om du törs! Förresten så klarar jag er alla med en hand.”

Gängledaren flackar med blicken och tar ett steg bakåt. Söker med blicken efter brädan men då ingen av de övriga visar tecken på att gripa in vänder han på klacken, och utan att en enda gång vända sig om lommar hela gänget iväg.

Lättnaden är förstås stor hos familjen Nilsson och de samlas nu i köket där Alida redan satt på kaffepannan. Ville förstår att de måste försöka utröna hur det kunnat bli så här, hur det kan komma sig att bybor som de känt och haft normala relationer med helt plötsligt blivit fientligt inställda.

”På sätt och vis är det förstås mitt fel. Om jag inte varit så tjurig

och brytt mig om att sanningen måste fram, då hade jag ju inte hamnat i Storsien och då hade det här aldrig hänt heller. Då hade ingen här i byn sett snett på mig och vår familj.”

Alida öppnar munnen för att protestera men blir avbruten av Atle, äldste sonen som liksom Rikard jobbar i skogen.

”Det där är bara svammel, pappa. Vi är allihopa stolta över dig och din kamp för rättvisa, det borde vara självklart för alla att protestera mot censur och annat förtryck. Att man internerade dig i koncentrationsläger är inte ditt fel, utan bara ett exempel på vad nazisterna och deras medlöpare är kapabla till.”

Det blir tyst vid bordet medan alla smälter det Atle sagt. Hans ord väger tungt för trots sin ungdom är han känd för att bara yttra sig i frågor han är väl insatt i, och det anser han sig vara i detta fall. Samtidigt förstår han att det måste vara svårt för Arvid och Arne att förstå alla sammanhangen, de är ju bara tolv och femton år. Därför reser sig Atle och går fram till bänken vid skafferiet där det finns en hög med tidningar, längst upp några vältummade Norrskensflammar som han tar med sig till bordet.

”Jag är säker på att det är Flammadomarna som inspirerat nazistgänget att ge sig på oss. Det framgick ju nyss hur tydligt som helst att dom är fega skitar hela bunten, precis som attentatsmännen. Fy fan”, tillägger Atle och överränner senaste numret av Flamman till Arne.

”Vadå, det här har jag ju redan läst”, fnyser tolvåringen och föser tidningen till mitten av bordet.

Alida förstår sonens reaktion och efter att ha serverat kaffet läser hon högt ur tidningen: ”Fänrikarna Borgström, Krendel och Nordström samt menige Palmqvist och journalisten Hedenström erkände för Statspolisen att de medverkat vid attentatet. Några dagar senare häktades stadsfiskal Ebbe Hallberg och kapten Uno Svanbom, för att ha deltagit i planeringen av attentatet. Men Rådhusrätten har inte behandlat att fem personer dött. I stället för mordbrand kallas det skadegörelse på annans egendom!”

Ville har suttit tyst en lång stund men kroppsspråket avslöjar att han fortfarande är skakad och upprörd, vilket han sällan brukar bli:

”Det är otroligt att det kan få gå till så här i ett rättssamhälle. Visst, det var bra att polisexperter från Kriminaltekniska anstalten kom upp från Stockholm och hittade gärningsmännen. Tack vare att man hittade en bit stubintråd på brandplatsen kunde man bevisa att det verkligen var ett attentat och inte en eldsvåda vilken som helst. Men att kalla det skadegörelse när attentatsmännen visste att det bodde folk i huset, det är bedrövligt och inget annat än en rättsskandal. Deras straff på högst två års straffarbete är ett hån mot offrens anhöriga. Men domarna är överklagade så det vi nu kan hoppas på är att Hovrätten i Umeå skipar rättvisa.”

Att vara uppe på natten och dricka kaffe, påtår till och med, tillhör inte vanligheterna hos familjen Nilsson. Men det är helg och storpojarna samt Arvid och pappa Ville ska inte till skogsarbetet förrän tidigt på måndag morgon, dessutom känns det viktigt att alla är med och bearbetar det trauma som Alida inser kan bli resultatet av nazistgängets besök.

Böjd över Flamman läser hon en artikel som handlar om Norrbottens-Kurirens medverkan och ansvar för mordbranden.

”Här står det att redaktören Lindgren var med i sexmannakommittén för att värva svenskar till Finska vinterkriget. Och att attentatsmännen hade fritt fram på Kuriren. Lindgren var åtalad för att inte ha informerat polisen om vad som var på gång men han frikändes.”

”En man som arbetade på Frivilligbyrån i Boden där det värvades svenska soldater till vinterkriget blev också frikänd för samma brott, Lundqvist hette han visst”, tillägger Ville.

”Men värst av allt är nog att stadsfiskal Hallberg frikändes på grund av sinnessjukdom. Han skulle enligt läkaren ha visat tecken på Korsakoffs sjukdom, alltså kronisk alkoholförgiftning.”

Sjukdomen skall ha gjort Hallberg otillräknelig de två senaste åren men hur kunde han då få inneha ett så pass viktigt arbete, undrar Ville ilsket.

”Ja, det kan man verkligen fråga sig”, säger Alida som har hittat en annan intressant artikel. ”Den där Lundqvist på Frivilligbyrån

var tydligen anställd av Statens informationsstyrelse, SIS, som ligger bakom transportförbudet och censuren av Flamman och några andra tidningar. Nyligen kritiserade SIS vissa tidningar som uppmärksammat grova övergrepp mot norska civilbefolkningen. Hör här hur SIS vill ha det: Varje krigförande stat betraktar alla påståenden om våldsdåd och övergrepp mot de civila såsom mycket allvarliga beskyllningar för att icke säga grov förolämpning mot vederbörande krigsmakt. Det är därför av yttersta vikt att dylika uppgifter icke givas publicitet.”

”Va, står det så där? Då förstår man varför dom infört transportförbudet. Man borde ta bort I i SIS för det är ju rena nazistfasonerna för fan.” Det är Arvid som ryter till och efter att ha slagit näven i bordet vänder han sig mot pappa:

”Visst är du stolt över att ha varit i Storsien? Det hoppas jag åtminstone för det är ju för djäkligt hur du och andra som kämpar mot nazismen blir behandlade. Tänk bara att dom kom på midsommarafton och hämtade dig, dessutom dan före Atle fyllde tjugo...”

Ville säger ingenting men ögonen är blanka och han rufsar Arvid i håret, kärvänligt men så pass hårt att sonen reflexmässigt försöker gripa tag i den kraftiga arbetarnäven.

”Jo, så kan det gå till i Moder Svea anno 1940”, suckar Alida och torkar bort en tår i ögonvrån.

”Men kalas med tårta hade ni och det var viktigt även för mig”, säger Ville med ett förläget skratt och det sprider sig genast till alla i köket. Alida skär upp resten av vetelängden och håller upp sista kaffedroppen i makens kopp.

”Hör du, Ville. Man får ju akta sig för att bli paranoid men jag tror jag vet hur det kom sig att du blev internerad senaste gången. Minns du att vi såg Harald Erikssons bil på Henrikssons gård? Och när bilen passerade på stora vägen sent på kvällen såg jag Lilly veva ned rutan och titta åt vårt håll. Hon såg mig i fönstret och jag är säker på att hon hänlog. Man kan ju undra varför...”

”Jag förstår precis vad du menar. Lilly är en sällsynt otrevlig person som gottar sig åt andras olycka. Hon visste nog vad som väntade mig, kanske hade hon en affär med militären som var med

Oskar Bergsten och hämtade mig.”

I vanliga fall brukar Ville inte informera familjen om sitt politiska engagemang som senaste tiden framför allt handlat om den olagliga spridningen av Norrskensflamman. Trots den sena timmen inser Ville nu att detta nog är ett lämpligt tillfälle att informera om exempelvis Storsien.

”Hör ni, om ni orkar vara uppe en stund till ska jag berätta om mina upplevelser i interneringslägret, eller koncentrationslägret som alla mina kompisar kallar det. Att jag inte sagt så mycket tidigare beror på att det av säkerhetsskäl är bäst att ni vet så lite som möjligt, alltså i den händelse Hitler skulle invadera Sverige för då lever alla på vänsterkanten farligt. Det visar erfarenheterna från Tyskland och de ockuperade länderna där koncentrationsläger blir allt vanligare. Men jag vill inte skrämma er och jag tror att nazisterna är besegrade inom något år, Sovjets pakt med Tyskland är som ni vet bara ett sätt för Stalin att vinna tid.”

Inte ens Alida har hört Ville berätta så mycket om lägertiden som han gör den närmaste kvarten och alla fem lyssnar uppmärksam. Första perioden i Storsien slutade i samband med att Finska vinterkriget var över. Det var i april men det dröjde bara ett par veckor innan han hämtades igen – för att sedan få skördepermis i juni men den ledigheten varade bara till midsommar då landsfiskalen hämtade honom. Sista perioden slutade i mitten av juli då interneringslägret tömdes och delvis revs, för att aldrig uppstå igen som många med Ville hoppas.

”En väldigt intressant sak som jag inte avslöjat för någon, förrän nu, fick jag veta under sista perioden i lägret. En man som heter Stig Halén och är korpral berättade i förtroende för mig att han är nazist. Han och två andra likasinnade kamrater blev i maj förflyttade från södra Sverige till Boden, för att sedan skickas till Storsien. Den som beslutade detta var högsta hönset i Boden, general Archibald Douglas.”

Att det Ville nu skall berätta är något utöver det vanliga framgår av hans sätt att sitta på köksstolen, med händerna knäppta framför sig och med stel blick rakt fram.

”Sista dagen i lägret, dagen innan vi hemförlovades, avslöjade Halén för mig att Douglas placerat trion i Storsien för att vara angivare och alltså spionera på oss andra internerade. Douglas är känd för att tidigare ha haft samröre med nazister och detta som Halén berättade visar att han fortfarande är en ful fisk.”

Alida ber Atle och Arvid ställa sig upp och lyfter sedan på locket till soffan där hon samlar på sådant hon tror eventuellt kan komma till användning, i detta fall ett urklipp från Norrländska socialdemokraten.

”Det som stör mig mest är att nazisterna fortfarande får härja fritt medan vi kommunister ständigt diskrimineras. Som ni minns krävde högerpartiet efter krigsutbrottet i fjol höst att vårt parti skulle förbjudas. Den gången räddades vi av sossarna som även tyckte att nazisterna skulle näpsas, samlingsregeringens beslut blev därför åtgärder mot landsskadlig verksamhet. Vilket medförde att du Ville hamnade i koncentrationslägret.”

Innan Ville hinner säga något pekar Alida på urklippet som är från januari i år.

”Jag tycker det säger ganska mycket om hur det är ställt i huvudet hos vissa av dem som fortfarande är kvar efter partisprängningen 1917. Så här skriver ledarskribenten bland annat:

Kommunistpressen måste utrotas fullständigt! Varenda hederlig och ansvarskännande människa måste engagera sig i kampen. Allt måste göras för att oskadliggöra kommunisterna. De äro icke människor i vanlig bemärkelse. Hos de mest förhårdade brottslingar kan som regel spåras något gott. Hos de genuina kommunisterna söker man förgäves efter ett uns därav.

”Ja, inte är det då konstigt om det uppstår hat och splittring i byar som vår. Till och med hot om våld och mordbrand börjar tydligen bli accepterat.”

”Du har så rätt, Alida. Men innan vi går till sängs vill jag säga något om hur vi bör hantera det som hände i kväll. För det första tycker jag inte att vi skall göra någon polisanmälan, det leder

ingenstans och riskerar bara att fördjupa ovänskapen i byn. I stället bör vi fortsätta som tidigare och hälsa vänligt som om ingenting hänt. Jag tror nämligen att nazisterna är på klar tillbakagång i vårt land, åtminstone bland vanligt hederligt folk som efter invasionen i Danmark och Norge insett vad Hitlergänget står för. Även utgången av vinterkriget talar till vår fördel, åtminstone här i Norrbotten verkar folk inse att hetsen mot kommunisterna varit obefogad.”

Vid det här laget har Arne somnat så Atle bär honom uppför trappan och lägger honom i sängen. Rikard har redan lagt sig i nyhuset men det dröjer en bra stund innan alla har somnat. Sist är Alida och Röde-Ville som viskande kommer överens om att i dag blir det rökt abborre med färsk potatis.

”Förresten Alida, när jag såg hur bra du hanterade krisen i natt tänkte jag att jag måste föreslå en sak. Du borde bli lotta, gå med i Brenn landstormskvinnoförening för där har jag hört att det behövs förstärkning. Jag vet inte hur mycket vår favorit Lilly är engagerad där men som ordförande har dom en annan nazist, fru Sunder vars make Nils också är fullblodig arier och nazist.”

”Sluta nu, Ville, vi måste sova! Men förresten, om jag skall bli lotta får du lov att bli jägmästare. Du och han Sunder kan säkert komplettera varandra, minst lika bra som frun och jag.”

”Ja ja, du tror det men nu sover vi. God Morgon!”

Maktfaktor

(juni 1941)

Det är aldrig lätt att bli profet i sin egen hembygd. Det hade Lilly Johansson länge fått erfara och inte blev det bättre då äldste sonen försvann under Finska vinterkriget.

Vad är du för en mor som inte bryter ihop av sorg, tycks vara en vanlig uppfattning men ingen vågar säga det rakt ut - varken på arbetsplatsen eller i makens butik - utan allt skitprat sker bakom hennes rygg.

Som föreståndarinna för Telegraf & Telefonstationen är hon en icke obetydlig maktfaktor och det har hon inget emot, tvärtom. Hon styr enväldigt och ofta med hårda nypor över arbetsplatsen som har ett tiotal anställda. Populär är hon alltså inte, förutom hos manfolket i uniform förstås...

Senaste åren har telefonavlyssningen blivit det hon gillar allra mest med jobbet. Som den mest självklara sak i världen har hon tagit sig friheten att även själv avgöra om och när avlyssning ska ske, trots att det endast är landsfiskalen eller landsfogden som har denna befogenhet.

Lilly bevakar regelmässigt ett trettiotal intressanta telefonnummer, tjuvlyssnar kontinuerligt på abonnenter med misstänkt samhällsfarliga åsikter och sympatier. Personer som med telefonens hjälp propagerar för ett kommande klasslöst lyckorike.

Till detta kommer minst lika många som är misstänkta för annan subversiv verksamhet, till exempel spridandet av bolsjeviktidningen Norrskensflamman trots lagstadgat transportförbud.

För att så grannlaga som möjligt kunna utföra sin strategiska uppgift har hon låtit iordningställa en liten ljudisolerad bur med ingång från sitt kontorsrum. Dit kan hon sedan från stora växeln koppla sådana abonnenter vars verksamhet är extra intressant att

följa. På kontoret har hon också en kikare av senaste militärmodell; den använder hon mest för att utan att synas få närkontakt med kända och okända resenärer på busstationen som ligger granne med telegrafan.

I går trumpetade radion ut världsnyheten om Nazitysklands invasion av Sovjetunionen. Nästan fem miljoner soldater på en trehundra mil lång front - ingen militärmakt i världen kan stå emot Hitlers väldisciplinerade elitsoldater.

I dag är det midsommarafton och då blir det som vanligt stora festligheter över hela Sverige, även här i Brenn. Närmare tvåusen personer väntas till idrottsparken i Tallvik och den här gången lär traktens bolsjeviker få veta att dom lever.

"Nyheten om Barbarossa kom verkligen i rättan tid", säger Lilly och ler mot Oskar Bergsten, den stele men ståtliga landsfiskalen med sin välansade mustasch.

"Jajamen, och i kväll smäller det hos oss också", säger Oskar och småler tillbaka. Barbarossa eller rödskägg som ordet betyder sägs vara den största militära operationen i mänsklighetens historia."

Minst en gång i veckan träffas Lilly och landsfiskalen. De stämmer av och utbyter information, oftast på hennes anspråkslösa kontor men även under mer bekväma förhållanden...

Lilly blir varm i hela kroppen när hon tänker på vad som komma skall: "Nog ska lilla jag göra vad jag kan för nationalsocialismen. Varje bidrag är viktigt för att bana väg för vår sak och skapa det livsrum Tredje riket så väl behöver."

Oskar Bergsten är ordförande i idrottsföreningen som han var med om att starta för snart tjugo år sedan. En normal midsommarafton hade cirka 1 500 personer kommit till idrottsparken men med tanke på Barbarossa blir det säkert betydligt fler.

"Folk ser säkert en möjlighet att vid sidan av dansen och festandet informera sig om befrielsetåget i öst. För våra kära kommunister handlar det förstås om att propagera mot invasionen, som dom kallar det."

Oskar undviker att offentligt avslöja sin partipolitiska hemvist men Lilly räknar med att han är bondeförbundare, på högerkanten,

och att han blev det redan i Kölis där han växte upp. Men liksom många andra bondeförbundare känner han stark sympati för nazisternas livsuppgift - att förinta kommunismen med dess vansinniga idéer om exempelvis kollektivisering av jordbruket.

Hur som helst är Oskar och Lilly rörande överens om att socknens mest hjärntvättade kommunister bör bevakas intensivt. Helst dygnet runt och så här dagen efter startskottet för Operation Barbarossa gäller det förstås att vara extra skärpt. De värsta skrikhalsarna har i årtal kunnat härja tämligen fritt i byar som Heden och Vännäs. I Svartbyn pågår dessutom ett stort brobygge med ett antal specialarbetare från övriga Sverige, varav några är inbitna kommunister.

Oskar kommer att bege sig till idrottsparken först när han lyssnat på tonyheter i kväll, men med sedvanlig noggrannhet har han sett till att ordningsmakten är fulltalig och stridsberedd. Endast de mest betrodda ordningsvakterna med Sten Svensson i spetsen får tjänstgöra och polisstyrkan går inte heller av för hackor.

Familjen Karlsson med fjärdingsmannen Edvard som nestor har länge bildat ryggraden i socknens polisväsende men lillebror August har fått ledigt i kväll. Han sitter nämligen i kommunalnämnden för socialdemokraterna och vill inte hamna i kläm mellan Hitler och Stalin.

"Dessutom är han alldeles för snäll," tycker Oskar och Lilly håller med:

"Med kommunister får man aldrig vela. Det pratas om att August bjuder busarna på karameller, håller fram påsen och säger *ta en och så bekänner du*. Folk driver med August - i somras då han friade med föreståndarinnan på ålderdomshemmet hissade snorvalpar upp hans cykel i flaggstången."

Landsfiskalen är medveten om att det i dagens läge behövs andra krafter i kåren och på sista tiden har han fått ett gott öga åt Edvard Karlssons äldste son, Sigvard. Denne är också fjärdingsman och räknar med att ta över efter pappan som snart går i pension.

"Sigvard är bra, rättvis och lojal. Kraft i arm och mod i barm är hans främsta rättesnöre - och på den punkten är vi ovanligt starkt

bemannade i kväll”, tillägger Oskar med en lång sidoblick på Lilly.

Telegrafstationens föreståndarinna rodnar klädsamt under solbrännan när hon förstår vem landsfiskalen syftar på. Men hon är skickligare än de flesta på att hålla masken och säger lugnt när hon räcker fram uniformsmössan.

”Jag vet. Kurt Wissmann är ett ess, ett triumfkort som alla är rädda för.”

Oskar gör honnör och går. Lilly stänger dörren försiktigare än vanligt och kan andas ut.

Är Oskar svartsjuk manne eller är han bara nyfiken? Har någon kanske rapporterat om mitt senaste nattliga besök på Gästis, funderar Lilly. Men orolig är hon inte och sin alkoholist till make struntar hon högaktningsfullt i - honom kan man inte ta på riktigt allvar även om han bjuder på en örfil då och då.

Kurt Wissmann kom från Luleå i förrgår, med sig har han kollegan Gösta Stjernborg. Båda är konstuplar vid statspolisen och stationerade i Luleå. Wissmann är 33 år, fyller 34 i juli. Stjernborg är bara 29 men trots sin ungdom är båda fruktade bland allmänheten; varhelst den svartglänsande polisbilen dyker upp i länet håller folk sig undan.

Wissmann är rent av beryktad, även av vissa kollegor men bara bakom hans rygg. Han är storvuxen men mest lägger man nog märke till hans skarpa blick.

”Kurt är både go och företagsam och dessutom står vi ju på samma sida när det verkligen gäller”, tänker Lilly och drar isär gardinerna så solen får fritt spelrum.

Ute på gatan passerar några cyklister på väg mot färjstället. En del har cyklat långt för att vara med på festligheterna, till exempel två artonåriga fjällor från Flakaberg i Gellivare socken. De skulle starta från Flakaberg i går eftermiddag och cykla de fyra milen till en logdans i Naisjärv på kvällen, för att i dag fortsätta nästan lika långt till festplatsen i Tallvik. Allt detta vet Lilly efter att av ren nyfikenhet ha lyssnat på den ena fjällan, Gertrud hette hon visst, som ringde till en manlig bekant här i Brenn.

Genom sin kikare ser Lilly en nytvättad polisbil bromsa in och göra en u-sväng vid färjstället på andra sidan älven. Det är Wissmann och Stjernborg som i dagarna två roat sig med trafikkontroller och nu lär ingen vara ovetande om deras närvaro.

Med på färjan följde fjärdingsmännen Bertil Näsholm samt Edvard och Sigvard Karlsson och de får nu lift med statspolisen till festplatsen.

”Tänk om man fått vara med”, suckar Lilly när hon ser de stiliga karlarna i sina granna uniformer. Men hon ser också flera personer som hon känner igen som kommunister, eller bolsjeviker som hon helst kallar dem. Alla har de kostym och slips och ovanligt raka i ryggen är dom, det lägger Lilly också märke till.

”Men vänta bara, bolsjevikfantar. Rödskägg kommer att göra rent hus i hela Sovjetstaten. Inte en enda jude, slav eller kommunist kommer att finnas kvar när tyskarna fått sitt Lebensraum, det livs-utrymme som herrefolket så hett och länge eftersträvat.”

Plötsligt stelnar Lillys leende i en grimasch när hon inser varför ortens bolsjeviker ser så belåtna och självsäkra ut: Flammadomen i Umeå förstås!

Det har gått en dryg månad sedan Hovrätten för Övre Norrland tog sitt beslut att skärpa Rådhusrättens dom, mot dem som försökte stoppa Norrskensflammans landsförrädiska verksamhet men samtidigt råkade orsaka en förödande brand. Att kalla det mordbrand var naturligtvis att ta i, insåg Lilly.

Det som avgjorde var att hovrättspresidenten Elliot råkat finna ett lagrum som medför betydligt högre straffansvar för skadegörelse på annans egendom.

Hovrättsdomen innebar väsentligt skärpta straff för de mest inblandade. Journalisten Hedenström fick sju års straffarbete liksom kapten Svanbom. De tre fänrikarna fick sex års straffarbete vardera och menige Palmqvist två år. Alla fyra officerarna blev dessutom avsatta från sin befattningar inom det militära.

Helst skulle Lilly lägga branden på Norrskensflamman och rättegångarna bakom sig en gång för alla. Men så enkelt är det inte eftersom Oskar Bergsten allt oftare ber henne att kolla upp någon

misstänkt transportör av bolsjeviktidningen. Dessvärre har hon förlorat en högt uppskattad nationalsocialist och rättvisans tjänare, nämligen stadsfiskalen Ebbe Hallberg. Han avled för tre månader sedan i cancer på Långholmens centralfängelse i Stockholm.

Den sinnesundersökning Rådhusrätten beslutade om i fjol fann att Hallberg till följd av grav alkoholism och tablettmissbruk inte var vid sina sinnens fulla bruk. Han fälldes dock för en tidigare förskingring av bilskattemedel och fick arton månaders straffarbete.

Vad polisutredningen och domarna beträffar anser Lilly att det i praktiken handlat om politiska påtryckningar och eftergifter. Större delen av den svenska pressen påstod exempelvis att Rådhusrättens domar var alldeles för milda.

Torgny Segerstedt på liberala Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning gick som vanligt i bräschen mot nationalsocialismens stolta förkämpar.

”Låtsasproffesorn Segerstedt är patetisk och skäller som den värsta bandhund. Han är bland det mest osvenska man kan tänka sig och det vill inte säga lite”, fnyser Lilly och ställer ifrån sig kikaren med en smäll.

18

Brobyggarna

(sommaren 1941)

”Skjut mig då för fan!”

Den som ropar ilsket och desperat heter Georg Gullberg, är brobyggare och hade sett fram emot midsommaraftonens festligheter här på Tallvik.

Han är 38 år, värmlänning och anställd vid Christiani & Nielsens brobygge i Svartbyn. Det är ett stort och häftigt projekt som syftar till att radikalt underlätta passagen av mäktiga Kalixälven och därmed förkorta restiden till och från kusten.

Georg har titeln specialarbetare och det är han med rätta stolt över. För första gången är även sonen Boris med och det beror nog främst på att Georg har gott rykte i branschen – pojken är nämligen bara sexton år. Extra roligt är förstås att mamma Olga följt med till denna avkrok vid polcirkeln, visserligen en osedvanligt vacker bygd men med alltför lång och snörik vinter som dessutom försvårar brobygget.

Georg och Olga hyr rum i Svartbyn hos en hemmansägare medan Boris är inneboende hos en åkare. Ett halvår har gått snabbt och nu är de ljumma sommarkvällarna här med förföriskt solglitter över Kölisälven.

Tidigt på midsommaraftonens kväll får Georg och Olga besök av sonen och två andra brobyggare. De har med sig en pava brännvin, närmare en liter som männen delar. Vid åttatiden ger sig pojken cyklande iväg mot Brenn, i sällskap med de båda arbetskamraterna.

Georg har av bolaget lånat en velociped, en cykel med hjälpmotor, och sittande sidledes på pakethållaren med en kudde under stjärten får Olga en nästan milslång bekväm åktur till festplatsen på Tallvik.

”Kom nu ihåg, Georg, att inte reta upp ordningsmakten”, förmanar Olga vid färjstället i Brenn. På färjan står tre polismän och

småpratar medan de skärskådar övriga resenärer - överförfriskade personer lär få en ovanligt beskuren kväll.

"Ingen fara, gumman, jag är spiknykter och flaskan är tom." Men om Georg vetat vad aftonen har i sitt sköte hade han önskat sig långt härifrån...

Som den värmlänning han är med släkt och vänner i det ockuperade grannlandet har han förstått vikten av att inte i onödan stöta sig med ordningsmakten. I Halden där en morbror bor lär minst hälften av poliserna ha gått med i nazistpartiet. Många säkert för att trygga sin anställning och familjens framtid i lydriket, men nog känns det bittert för många norrmän att det ärorika landet hyser så många fega quislingar.

"Förresten är poliserna här uppe mycket vettigare än i Värmland och Norge", tillägger Georg, men låter plötsligt mindre säker på rösten. Vid färjstället på Tallvikssidan av älven har nämligen en svartglänsande polisbil dykt upp. Det är statspolisen som alltid inger respekt. De tre polismännen från färjan hoppar in i bilen som ryckigt och hostande av gengasen rullar iväg mot festplatsens parkering.

Festplatsen består av en dansbana, servering och stånd för bland annat varm korv och lotter. Allt placerat i skogsbrynet vid sidan av fotbollsplanen där ortens blåvita favoriter brukar skörda vissa framgångar.

Väl framme på festplatsen stöter Georg och Olga ihop med Boris och en annan värmlänning. Sugna på fika går de till serveringen men Georg har blivit kraftigt illamående och går för säkerhets skull åt sidan om han måste spy. Olga stannar vid serveringen medan Boris följer med fadern och i skogsbrynet sätter dom sig på en diskant.

"Det är lika bra du spyr direkt, pappa, det går fortare över då", säger Boris och Georg följer rådet. Sedan sätter han sig bredvid sonen som tagit fram Norrbottens-Kuriren ur innerfickan och börjat läsa.

Tidningen domineras av feta rubriker och långa artiklar om Hitlers blixtagrepp på Sovjetunionen, allt i en optimistisk anda

där skribenterna förutspår lika snabba segrar som i Västeuropa.

"Nästan tre miljoner soldater, fyratusen stridsvagnar och tvåtusent flygplan. Ryssarna har inte en chans", säger Boris självsäkert.

Georg svarar inte, sitter framåtlutad med huvudet i händerna och har nog med sig själv.

"Ryck upp dig pappa, fort, polisen kommer", säger Boris i nästa ögonblick och ger Georg en armbåge i sidan.

Det är två poliser varav en är uniformerad och han frågar nu vad mannen bredvid Boris heter och om han är full.

"Han heter Georg och är min pappa, vi jobbar på brobygget i Svartbyn. Pappa mår illa och om ni ordnar en bil ser jag till att han kommer hem."

"Bil får ni skaffa själva", fnyser polismannen och grabbar bryskt tag i Georgs arm för att resa honom upp i stående.

"Vad är det nu, för fan, släpp mig!" Georg viftar vilt omkring sig och är nära att träffa polismannen i ansiktet. Denne höjer armarna instinktivt för att skydda sig och Georg snubblar baklänges mot dikeskanten. Blodröd i ansiktet tar polismannen ett par steg framåt och med ett vant polisgrepp låser han Georgs båda armar. Men nu har förslamningen släppt hos brobyggaren och plötsligt ligger båda på marken, sida vid sida.

Halvliggande drar polismannen plötsligt fram sin pistol och avlossar två skott i snabb följd.

"Skjut mig då för fan", ropar Georg och reser sig upp i hela sin längd för att sedan snubblande retirera mot skogsbrynet.

"Nä nu djävlar, tänker ni skjuta oss", utbrister Boris och tar fram en fjäderbatong ur innerfickan. Han har skrivit efter den från Vapendepoten och ibland haft den med när han jobbat åt försvarsmakten. För första gången känner han nu ett starkt behov av att försvara sig.

Den civilklädde polisen verkar rädd och drar sig ut på en träda där han börjar vissla, uppenbarligen för att tillkalla förstärkning. Polisen med pistolen har följt efter Georg in i skogen.

"Hemska saker, han tänker nog skjuta pappa!"

Olga kommer rusande från serveringen när hon hör sonens oro-

liga röst. Tillsammans springer de mot skogen och får till sin stora lättnad se Georg komma ut därifrån, vinglande och med handen som klistrad mot höger kind.

”Han sköt mig i örat”, ropar Georg och håller fram sin blodiga, klibbiga hand.

Olga lägger snabbt makens arm runt sin hals och börjar gå mot utgången. ”Jag tar hand om honom - det är min man”, säger hon väsande, skrika går inte eftersom hon nästan tappat luften.

Under tiden har en av polismännen gått fram till Boris och bryskt gripit tag i en arm: ”Följ med här, du är anhållen!”

I samma ögonblick dyker två andra polismän upp och den ene föser bryskt undan Olga. Poliserna tar tag i var sin arm och börjar släpa Georg mot utgången. Framför dem går Boris med en polisman vid ena armen och en ordningsvakt vid den andra.

Flera hundra festdeltagare har rusat till och formar en mänsklig allé mot utgången och polisbilen. Blodet droppar från Georgs öra och för varje meter han släpas gräver sig klackarna allt djupare ned i gruset. Allt medan ett ilsket sorl växer sig allt starkare från folkmassan som bildar två ringlande, böljande ormar längs grusvägen.

”Den stora grisen där är Wissmann - han är statsare och nazist! Ned med polisdiktaturen - befria spanienkämparna”, ropar någon.

Boris vänder sig om och ser sin pappa sparka och slå omkring sig, allt mer desperat. En tredje polis dyker upp och griper tag i Georgs båda ben - nu bärs han fram mot utgången. Än en gång försöker Olga beveka poliserna, försäkrar vädjande att Georg blir lugn om man släpper honom men Wissmann är obeveklig: ”Släpp fram oss, här böjer vi oss inte för kommunister.”

”Vi är inga kommunister. Pappa var i örlogsflottan och jag har jobbat åt försvaret, vi ogillar kommunister”, säger Boris medan Wissmann och en fjärdingsman försöker trycka in Georg i baksätet på statspolisbilen. Det går inte så bra och inte lyckas man få på handbojorna heller.

I stället sliter Georg sig fri men Wissmann är på honom som en lätt överviktig hök och fäller honom till marken med ett snärtigt knytnävsslag mot käken. Georg reser sig upp på vingliga ben, blodig över nästan hela ansiktet och mest om läpparna. Därför tror Boris att pappan till råga på allt fått flera tänder utslagna:

”Du är ju för fan inte riktigt klok, polisdjävel! Jag är less på det här, står inte ut med att se pappa bli mer misshandlad. Vi går bort till färjstället och direkt till polisstationen”, tillägger Boris med adress ordningsvakten Sten Svensson. Denne tittar på Wissmann och får en nick till svar, finkan blir säkert full i natt.

Ett problem mindre alltså, det är bara att tacka och ta emot. Efter att Wissmann brottat ned och tryckt hans huvud hårt mot marken lyckas man till sist få handbojorna på Georg. Ännu återstår dock att få in honom i bilen och det visar sig bli lättare sagt än gjort, för nu blandar sig några åskådare handgripligen in i skeendet. En företagsam man griper tag i Wissmanns koppel och rycker till så att denne tappar taget om Georg.

I samma ögonblick susar en sten genom luften och träffar polisbilens främre vänstra sidoruta. Stenen är av en knytnäves storlek och glasbitarna yr in bilen där också en tom sockerdricksflaska hamnar, lyckligtvis utan att träffa någon människa i huvudet. Folkmassan trycker på och de som står närmast är ordentligt uppretade: ”Nazistpoliser - fi fan! Ni är Hitlers anhängare och vill ha hit hans mördargång, men det ska vi nog sätta stopp för!”

Georg är ganska spak vid det här laget och med förenade krafter får man in honom i baksätet, där fjärdingsman Sigvard Karlsson är redo för polisgrepp. Men fläkten till gengasaggregatet har tystnat och Wissmann hojtar att en ”djävla kommunistabotör” måste ha varit framme, dessutom för andra gången i kväll.

Blodröd i ansiktet och med handen på pistolkolven tränger han sig fram bakom bilen. Folkmassan viker undan och snart går fläkten igen. Efter att från en säck på biltaket snabbt ha fyllt kol i aggregatet ropar han **kör** till Gösta Stjernborg och glider smidigt in på passagerarsidan.

Precis före färjstället hinner de ikapp ordningsvakten med Boris

Gullberg och dessa får medfölja till arresten. Landsfiskalen är på sitt kontor där han precis hört kvällsnyheterna på kristallradion och nu verkar han närmast upprymd.

”Goda nyheter?”, undrar Wissmann med ett förväntansfullt leende.

”Minst sagt och vad annat är att vänta! Hitler är en stor fältherre och Barbarossa största fälttåget i historien.”

Landsfiskalen åker med till Tallvik och tillsammans med övriga poliser genomöker han festplatsen, med målet att finna så många som möjligt av bråkstakarna. Ordningssvakten Svensson som har egen firma och känner folket i byarna är med för att identifiera de misstänkta:

”Där har vi Hjalmar Larsson och Arvid Henriksson från Elvkroken och Edvin Nilsson från Svartbyn. Dom jag såg kasta sten mot bilen var Gösta Lind från Ytterlinningen och Sune Carlsson från Räktjärv. Dom är arbetare och kommunister allihopa. Han som står där vid tombolaståndet heter Nils Orre och är från Brennberget - han tog tag och slet i min kavaj. Som sagt, alla som bråkade är kommunister men om det var planlagt vågar jag inte säga...”

För landsfiskalen är midsommarfesten viktigare än för de flesta och även själva platsen här på Tallvik ligger honom varmt om hjärtat. Det var nämligen han som för snart tjugo år sedan tog initiativet att bilda Brenn IF som driver idrottsplatsen och det är han som hos länsstyrelsen sökt tillstånd för festen, vilket innebär att han känner dubbelt ansvar för att allt går anständigt och städat till.

Klockan är nu elva på kvällen och dansen pågår för fullt, till en populär lokal orkester. ”Dom kallar sig Habes efter sina förnamn. Artur lär vara kommunist och Enar nazist men dom verkar trivas och hålla sams”, berättar fjärdingsman Sigvard Karlsson och alla inom hörhåll får sig ett gapskratt.

När ett tiotal av bråkstakarna är identifierade och vederböriligen uppskrivna tycker Oskar Bergsten att det får räcka. I synnerhet som det pratas och skrålas mer eller mindre högljutt om ”nazistpoliserna”.

I samband med att Habes tar paus kliver landsfiskalen upp på

scenen och greppar mikrofonen: "Dansen är slut, vi bryter här och alla måste genast avlägsna sig!"

Spridda protester hörs men de flesta besökarna accepterar beslutet utan knot och beger sig mot utgången. Bland dem finns statspoliskonstapel Wissmann som ska försöka skydda bilen mot ytterligare skadegörelse.

Han har bråttom och får en och annan knuff när han tränger sig fram men plötsligt känner han igen en person som han tidigare såg springa från bilen efter stenkastningen.

"Stopp där, du är anhållen", ropar Wissmann och snart har han förpassat den misstänkte till polisbilens baksäte.

Än en gång samlas en folkmassa vid bilen och det kastas glåpord mot "nazistpolisen". Wissmann upplever situationen hotfull men när han tar fram och viftar med sin pistol skingras folkmassan snabbt. När han sedan tutar med bilen skyndar sig övriga polismän med landsfiskalen i täten fram till bilen.

Bergsten håller ett förberedande förhör med den misstänkte mannen. Denne svär sig fri och uppger samtidigt att han såg en annan person från Råktjärv kasta stenen som krossade bilrutan.

För att undvika ytterligare folksamlingar och bråk beslutar så landsfiskalen att även samtliga polismän och ordningsvakter skall lämna idrottsparken. Samtidigt beordrar han en polisman och en ordningsvakt att återvända under natten för att säkerställa att allt förblir lugnt.

Natten blir också lugn men på midsommardagens morgon hettar det bokstavligt till. Vid halvsextiden upptäcker bevakningspersonalen på brandtornet i Lappberget att det ryker från idrottsparken. När brandkåren anländer står själva dansbanan i ljusan låga.

Ingen människa syns till men det mesta talar för att branden är anlagd. Det enda som återstår är att försöka begränsa branden och det lyckas man med, vilket är tur eftersom barrskogen där dansbanan stått sträcker sig fram till flera boningshus ett par hundra meter från idrottsparken.

Polisen hör sig för i närmaste omgivningen men ingen har sett något misstänkt. Utredningen beträffande branden blir dock

halvhjärtad eftersom man har fullt upp med förhören angående tumultet på idrottsplatsen. Under natten har Georg och Boris Gullberg transporterats i två bilar till arresten i Kölis. Där har de hållits åtskilda och efter ett första förhör förts till kronohäktet i Haparanda.

*

Tre dygn senare, samma dag som första tysktåget med Engelbrecht-divisionen anländer till Haparanda/Torneå, har far och son häktats av landsfiskal Oskar Bergsten.

”För mig står det fullt klart att det var brobyggarna Gullberg som startade bråket och att även ortens kommunister bidrog starkt till tumultet som följde”, sammanfattar han läget för statspoliskonstapel Wissmann.

På kronohäktet får far och son Gullberg äntligen träffa Olga. Hon har åkt buss från Svartbyn och är utom sig av oro. Men först får Olga träffa advokat Lars Alexandersson som bor i Haparanda och av länsstyrelsen utsetts till de häktades rättegångsbiträde.

”Berätta allt du kommer på om Georgs och Boris tidigare vandel. Har de för det första haft något otalt med rättvisan?”

”Nja, bara småsaker”, säger Olga långsamt med blicken i golvet.

”Men dom är inga kommunister, långt därifrån”, tillägger hon bestämt. ”Båda har avskytt allt som liknar kommunism och inte tror jag någon av dom ändrat sig på den punkten. Men hur är det med poliserna förresten, han som sköt och han som slog Georg, folket där sa att dom är nazister”, tillägger hon med skarp blick på advokaten.

”Lugn, bara lugn. Vi får inte dra några förhastade slutsatser nu, eller skapa onödiga konflikter med rättsväsendet. Det förlorar både du och de dina på.”

Men visst lär det vara så att det finns en del rötägg inom poliskåren här i Norrbotten, tänker Alexandersson. Han är liberal och vet sedan tidigare att relativt många inom rättsväsendet sympatiserar med Hitlers anhang. Det gäller förresten både Norrbotten och i landet som helhet.

Direkt ökad var stadsfiskalen och allmänne åklagaren Ebbe Hallberg, en av männen bakom attentatet mot Norrskensflamman då fem personer fick en fasansfull död. Han fälldes sedan för ett annat mycket beskedligare brott och avled i fängelset på Långholmen i mars i år, dödsorsaken lär ha varit cancer eller självmord enligt uppgifter i pressen.

Även flera landsfiskaler och andra representanter för länets polisväsende har i olika sammanhang uttryckt sympatier för nazismen. Att advokaten överhuvudtaget funderar i sådana banor beror på att politiska preferenser och stridigheter riskerar att färga av sig på den stundande rättegången i Brenn.

Detta behåller han dock för sig själv och nu gäller det att fokusera på sakfrågorna. Olga Gullberg har fått förtroende för advokaten, betraktar honom som en rättskaffens person som står på Georgs och Boris sida.

"Du frågade om mina pojkar haft problem med polisen förut. Inget allvarligt, bara några småsaker som alla småpojkar gör..."

"Jag förstår men det är viktigt att jag får veta allt nu, före rättegången. Då kan jag i tid bemöta sånt som åklagaren försöker lyfta fram som försvärande omständigheter."

Alexandersson iakttar Olga som i sin tur tittar ned på sina skor; finskorna som hon haft med sig från Karlstad och som hon putsat upp igen efter nedsmutsningen på midsommaraftonen.

"När Boris var åtta år tog han några grammofonskivor utan att betala. Det var på en affär i Karlstad men han var förledd av en trettonårig kamrat. Georg tog med Boris till polisen och barnavårdsnämnden. Det beslutade att Boris fick bo kvar hemma, men kamraten blev omhändertagen för skyddsuppfostran. Sedan dess har Boris inte gjort något utan alltid varit snäll och duktig."

"Hur gick det i skolan, och när han läste inför prästen?"

"Han är inte konfirmerad, han ville absolut inte. I skolan gick det inte så bra efter tredje klass, han trivdes inte sedan han blivit orättvist behandlad av en lärare. Den läraren blev sedan avstängd efter att ha tagit pengar som eleverna skulle sätta in på postsparbanken." Olga får tårar i ögonen när hon berättar om sin son, och hon betonar än

en gång att Boris alltid varit en snäll och lättskött gosse:

”Jag var mycket sjuk när han var liten så han fick ofta vara ensam hemma, klara sig själv.”

Och nästan direkt efter att Boris gått ut folkskolan i fjol somras fick han arbete i Norrbottensfjällen. Närmare bestämt i Björkliden och Abisko där försvarsmakten byggde värn och andra anläggningar med anledning av Hitlers ockupation av Norge. Lagom till jul kunde han komma hem till Karlstad för att sedan efter trettonhelgen bli brobyggare i Svartbyn.

”Flitig har vår son alltid varit!” Olga ler och hon märker att även advokaten är lättad. Åklagare och polis kommer säkerligen att försöka smutskasta hennes son, men där kommer de att få tji. Inte minst eftersom häradsrätten kommer att få höra om hans arbetsvilighet och hur omtyckt han varit överallt där han jobbat och bott.

”Georg då”, undrar Lars Alexandersson försiktigt. ”Har han någonsin förut haft problem med polisen, har han till exempel haft problem med sitt humör?”

”Nej, nej, han är genomsnäll och skulle aldrig komma på tanken att göra någon illa!”

”Även när han druckit sprit? I natt lär han ha skrikit sig hes i häktet och dunkat nävarna blodiga mot celldörren...”

Olga som inte fått träffa maken ännu blir förskräckt, helt förstörd när hon inser vilka mardrömsnätter han förmodligen tvingats utstå.

”Advokaten förstår, Georg har svår cellskräck. Han tål inte att sova i ett mörkt rum, särskilt inte om dörren är stängd och om han är ensam. Det beror på svåra minnen han har från ungdomsåren.”

Hon berättar att Georg är född i Bro socken men bor i Karlstad med sin familj. Efter folkskolan och konfirmationen fick han sin första anställning, som smörgåsnisse hos källarmästare Jones i Nyköping. När han precis fyllt femton år skrev hans fader, hemmansägaren Karl Gustaf Gullberg, för sonens räkning kontrakt med Skeppsgossekåren i Marstrand.

”Fadern hade själv tjänstgjort i Svenska flottan och han tänkte att Georg skulle må bra av att få mogna till man. Men bra mädde han definitivt inte som skeppsgosse.”

Den beryktade kåren blev i stället ett veritabelt helvete från första stund. Kontraktet löd på nio år och första året kallades pojkarna allmänt för kaniner.

”Dessutom var ju Georg inte tillräckligt fin, han tillhörde ju gruppen fattiga gossar...”

Nu är Olga mer arg än ledsen och hon närmast spottar orden ur sin mun.

”Han blev ständigt slagen och plågad, av befälen men framför allt av de där gossarna med välbärgade föräldrar. Det var hemskt, pennalism av värsta sort. I kasern på vintern och sommartid på ett skeppsgossefartyg.”

Efter mindre än ett halvår hade pojken fått nog och i juli 1918 rymde han från fartyget. Föräldrarna blev förstås förskräckta natten han knackade på fönsterrutan hemma i Karlstad. Efter några veckor lyckades fadern övertala honom att återvända till Marstrand och anmäla sig där frivilligt.

”Alternativet hade varit att bli fredlös som vilken desertör som helst.”

Alexandersson har lyssnat utan en enda fråga eller kommentar. Men inte av ointresse för han förstod direkt att denna sorgliga historia kan utnyttjas som ett vapen i händerna på en hårdhänt åklagare.

”Hur gick det för Georg, vad blev straffet?”

”Fängelse! Först fick han sitta två veckor i buren och av flottans krigsrätt dömdes han till en månads fängelse. Det var hösten 1918 och efter jul rymde han igen. Då fick han tre månader, stackarn, han var ju bara femton år.

Två långa år blev Georg kvar i Skeppsgossekåren. Han fick alltså bryta det nioåriga kontraktet, med faderns goda minne och ett förhandsbesked från krigsmakten att Georg skulle göra värnplikten vid Vaxholms kustartilleriregemente. Det klarade Georg sedan med glans och han muckade veckan innan han fyllde tjugoett.

Därefter jobbade han flera år vid Uddeholms massafabrik i Skoghall för att sedan bli byggnadsarbetare innan han fick den anställ-

ning som betongspecialarbetare han fortfarande har, vid välrenommerade storbolaget Christiani & Nielsen som framför allt är specialiserat på brobyggen.

”Georg är väldigt omtyckt av lagbasen och jobbarkompisarna, han har även lärt känna flera bybor. Och han är den bästa pappa man kan önska sig, raka motsatsen till sin egen pappa som tvingade honom att bli skeppsgosse. Boris älskar sin pappa, det var därför han blev så arg när polisen använde onödigt våld mot Georg. För att inte tala om skottet, det var ju ytterst nära att Georg blev dödad!”

Tack vare sin förstående advokat behöver Georg Gullberg bara tillbringa två nätter ensam i sin cell. Far och son har förhörts och på advokatens begäran går åklagaren med på att de får dela cell nattetid; dock först sedan de lovat att inte prata med varandra om detaljer i själva målet, vilket också kronohäktesbetjäningen lovat övervaka.

Tiden fram till rättegången i Brenn använder Alexandersson till att noggrant läsa in sig på målet. Inte minst förhören med polismännen och ordningsvakterna ger värdefulla uppslag till strategi på tinget.

”Min uppgift är att hjälpa er så långt det går. Om möjligt få er frikända och om det inte går, att straffen blir så lindriga som möjligt”, förklarar advokaten för Georg och Boris.

”Det viktigaste är att min son går fri, hela hans framtid står på spel”, betonar Georg. ”Att behålla sin anställning efter ett fängelsestraff är svårt, och att få ett nytt jobb som han kan leva på är nästan omöjligt.”

Alexandersson nickar och berättar i grova drag hur han tänkt sig upplägget.

”Det gäller att vara taktisk och inte onödigtvis trampa häradsrätten och åklagaren på tårna. Därför kan vi inte i alla lägen säga sanningen, hur ni har upplevt det hela.”

”Det där förstår jag inte alls”, protesterar Georg livligt. ”Nog måste vi väl få säga hur det var, att vi bara försvarade oss mot poliserna. Att sedan publiken kastade sten och försökte hjälpa oss när vi blev misshandlade kan ju inte vi rå för.”

”Javisst, vi är fullkomligt överens om att sanningen måste komma fram. Men det innebär också att vi måste hålla oss lugna, lyssna och sedan sakligt lägga fram våra synpunkter.”

Georg och Boris nickar instämmande; mycket står på spel och här gäller det att inte överila sig.

Efter att Alexandersson noggrant studerat förundersökningen är han fullt medveten om den svåra uppgift han står inför. Vad som än händer kommer han dock att lojalt företräda sina klienter på bästa sätt.

*

Förhandlingen vid Brenn tingslag hålls den 12 juli, tre veckor efter det tumultartade bråket på idrottsparken i Tallvik.

Lokalen är fullsatt och från åhörarbänkarna höres ett förvåntansfullt sorl. De flesta har redan insett att mycket av händelseförloppet varit starkt politiskt influerat, vilket även rättegången lär bli - inte minst med tanke på polariseringen efter Hitlers invasion i Sovjetunionen och transiteringen av tyska trupper på järnväg genom Norrbotten.

Alexandersson har även förberett sig genom att följa dags-tidningarnas skrivelser om tumultet på midsommaraftonen. Tidningarnas budskap har varit de förväntade och genomgående följt höger-vänsterskalan.

Norrbottens-Kuriren hävdar exempelvis att det var Georg Gullberg som startade bråket, genom att utdela ett slag mot en stats-poliskonstapel. När sedan Gullberg sprungit från platsen, närmast redlöst berusad, ska konstapeln ha skjutit två varningsskott i luften efter att först ha ropat ”Stanna, eljest skjuter jag!”

Kuriren skriver också att Boris Gullberg ska ha uppmanat folkmassan att befria honom och pappan som sagt sig vara ”före detta Spanienkämpar”. Tidningen fortsätter: ”ett stort antal kommunistiska element har genom att ropa *lyncha polisen* försökt få folkmassan att gå till attack.”

I en annan artikel fastslår Kuriren att de flesta av våldsverkarna

vid festplatsen varit kommunister, samt avslutar med: "En utbredd opinion kräver att myndigheterna i detta fall icke lägga fingrarna emellan".

Norrländska Socialdemokraten skriver inget om kommunister eller Spanienkämpar. Lyfter däremot fram att "publiken tog bråkmakarnas parti" och att "tre polismän skadades under slagsmålet, varav en så svårt att läkare måste uppsökas".

Att ett skott skulle ha träffat Gullbergs ena öra skriver varken Kuriren eller Norrländskan, men däremot Norrskensflamman under rubriken "Polis skjuter skarpt i Brenn". Flamman hävdar att bråket från början till slut berodde på övergrepp från polisens sida och att Kurirens uppgifter som vanligt var lögnaktiga: "Arbetarna känner emellertid igen mordbrännarorganets metoder i kampen mot kommunisterna och vet vilket svar de skall ge hetsarna."

Det är med andra ord upplagt för rättegång med hetsiga tongångar, men så blir det nu inte. Till ordförande har Hovrätten för övre Norrland utsett en förste notarie från Luleå. Detta tycker advokat Alexandersson är bra eftersom han har goda erfarenheter av denna person.

Förhoppningsvis har denne inte heller låtit sig påverkas alltför mycket av sin chef, länsnotarien Fröberg, som Alexandersson förstått har starka sympatier för nazismen.

Häradsrätten består av åtta nämndemän från socknen; äldst är J E Brännvall från Brenn och han tituleras därför häradsdomare.

Åklagaren Oskar Bergsten börjar sin föredragning med att konstatera att de häktade ska rannsakas angående polismisshandel med mera. Sedan redogör han för deras bakgrund och levnadsomständigheter.

När Bergsten beträffande Georg Gullberg åberopar dennes straffregisterutdrag begär advokat Alexandersson ordet.

"Det bör inte läggas Gullberg till last att han straffades i sin ungdom. Han var bara femton år när han rymde från Skeppsgossekären i Marstrand."

"Han rymde två gånger och fick fängelse båda gångerna", rep-
likerar Bergsten snabbt.

”Det stämmer, första gången fick han en månads fängelse i Karlskrona och andra gången tre månader i Härlandafängelset. Orimligt hårda straff för en ung pojke. Man måste också komma ihåg att Skeppsgossehären var en inrättning som många rymde ifrån. Det finns otaliga vittnesmål om hård disciplin och aga. Och de äldre gossarna kunde utöva svår pennialism mot de yngre som dagligen tvingades passa upp de äldre.”

”Dessutom måste betonas att Georg Gullberg i fortsättningen alltid skött sig bra”, tillägger advokaten. ”Alltifrån värnplikten vid Vaxholms kustartilleriregemente till ansvarsfulla arbeten hos de företag han tjänat.”

Lars Alexandersson läser sedan upp ett antal intyg han införskaffat från bland annat brobyggarfirman Christiani & Nielsen. Av dessa intyg framgår att båda åtalade varit duktiga, skötsamma och mycket omtänkta.

”Georg och Boris Gullberg har alltid visat sig lugna, sansade och skötsamma både i arbete och på fritid. De äro mycket omtänkta av arbetsledare och arbetskamrater på de olika arbetsplatserna. Varför vi förorda om lindrigaste straff”, skriver nio arbetskamrater och en arbetsledare vid brobygget i Svartbyn.

Beträffande själva händelseförloppet vid bråket på festplatsen går meningarna kraftigt isär. Oskar Bergsten börjar med att framhålla att han i sin roll som ansvarig polischef på orten gett såväl ordningsvakter som lokal- och statspoliser stränga instruktioner att avvisa alla som var berusade eller innehade spritdrycker.

”Jag vill också nämna att folket i denna socken, såväl ungdom som äldre personer, som köpt ut sina spritransoner vid midsommar och andra stora helger med förkärlek förtär dem på nöjesplatser och även på allmän väg. Folket är behärskat av den felaktiga inställningen att en person äger rätt att uppträda berusad på allmän plats och ej får röras av polisen, bara han inte uppträder störande på något sätt i övrigt.”

Efter att Bergsten framfört detta ändrar han sin tidigare brottsrubricering: från ordalydelsen ”för våld och misshandel å polisman

under offentlig förrättning” till ”fylleri å allmän plats och misshandel å polismän under tjänsteövning”.

Advokat Alexandersson börjar sin plädering med påståendet att far och son Gullberg varken sparkat eller slagit någon, och han vidhåller att bråket i praktiken startades av poliskonstapel Stjernborg som använde onödigt våld mot Georg Gullberg.

”Till råga på allt avlossade han två skott med sitt tjänstevapen. Det var detta som fick festpubliken att reagera så kraftigt och begå olagliga handlingar”, framhåller advokaten.

”Jag sköt två varningsskott i luften, det var nödvändigt i den hotfulla situationen”, hävdar dock Stjernborg.

Tydligt upprörd stöter Georg Gullberg sin armbåge flera gånger i advokatens sida, under det att han pekar på sitt högra öra som fortfarande är omplåstrat.

Vänd mot rättens ordförande säger då Stjernborg: ”Såret i örat fick Gullberg när han hoppade på mig, angrep mig med knytnävarna. Jag fick flera slag i ansiktet och var tvungen att försvara mig. Därför slog jag till med vapnet, det var förmodligen av pistolens varbygel som såret uppstod. Varningsskotten avfyrade jag först när vi kommit in i skogen.”

Statspoliskonstapel Wissmann hävdar på det bestämdaste att ingen av polismännen eller ordningsvakterna på något sätt varit vållande till det inträffade.

”Efter vad jag kunnat finna var bråket uteslutande igångsatt av kommunister. Jag har tjänstgjort vid statspolisen sedan 1933 och många gånger kommenderats att övervaka ordningen vid festplatser. Ofta har jag då varit vittne till bråk och oroligheter men aldrig har jag varit med om något som liknar detta. Det närmar sig upplopp men det berodde inte bara på de häktade, även om massan till en del blev upphetsad av Boris Gullbergs rop om Spanienkämpar.”

På en direkt fråga från Alexandersson medger dock Wissmann att han själv inte hört Georg Gullberg ropa något åt folkmassan.

Att även Wissmann drog pistol mot folkmassan, när polismännen återvänt vid 23-tiden, förklarar han så här:

”Folkmassan bråkade och kastade gläpord, okvädade mig som

polisman. Man frågade varför jag anhållit en person och ropade att dom skulle frita den anhållne. Situationen började bli hotfull, det var då jag tog upp min pistol och skingrade folkmassan.”

Åklagaren Oskar Bergsten nickar förstående och förklarar sedan att han medvetet valt att inte yrka ansvar för smädelse av polisman.

”Det behövs icke eftersom det föreligger full och klar bevisning för fylleri, och att de häktade misshandlat polismän i tjänsten. Jag överlämnar härmed målet till Häradsrättens prövning, inkluderande en förpliktelse för de häktade att ersätta statsverket för skadade uniformspersedlar.”

Advokat Alexandersson har suttit djupt försjunken i funderingar över hur han bäst kan sammanfatta försvaret. Redan hemma vid skrivbordet var han fast besluten att ifrågasätta viktiga delar av förundersökningen, framför allt hur förhören utförts.

Varenda vittnesförhör med poliserna och vakterna har nämligen börjat med att förhørsledaren läst upp det förhör som gjorts med statspoliskonstapel Kurt Wissmann. Utskriften av förhöret med exempelvis fjärdingsman Sigvard Karlsson börjar alltså så här: ”Karlsson vitsordade i tillämpliga delar den av Wissmann här ovan avgivna berättelsen och uppgav därefter följande.”

Detta har försatt advokaten i en svår knipa, inte minst ur etisk/moralisk synvinkel. Han tycker det är märkligt att vittnen instruerades att först av allt läsa igenom ett annat vittnes vittnesmål, innan de gav sin egen bild av det inträffade.

”Detta tillvägagångssätt är minst sagt anmärkningsvärt och det är knappast förmildrande att det handlar om poliser och vakter som samtliga accepterat att gå i en statspoliskonstapels ledband. Det är tvärtom skrämmande och strider mot all rättspraxis!”

Det är så Alexandersson resonerat men bara för sig själv. För om han väljer att driva den linjen i rätten måste delar av förundersökningen och hela rättegången göras om, här eller i högre instans. Men detta ligger inte i familjen Gullbergs intresse och inte i advokatens heller, för den delen. Till saken hör nämligen att Alexandersson är föreslagen att bli borgmästare i Haparanda (trots att gränsstaden

inte uppfyller kravet att ha egen Rådhusrätt). Inte minst därför är det förstås extra viktigt att visa framfötterna och helst vinna sina mål, utan att bråka alltför mycket...

Till saken hör också att advokaten är starkt beroende av stöd från sitt skrå där länsnotarien Fröberg i Luleå tillhör tungviktarna. Denne är nämligen aktiv i Norrbottens juristförening och han tillhör dessvärre residensstadens ledande nazistkretsar, vilket förstås inte tilltalar liberalen Alexandersson.

Men det gäller att gilla läget och viktigast nu är att tillvarata familjen Gullbergs intressen. Därför vänder advokaten demonstrativt vittnesutskrifterna på mage och sammanfattar sina klienters synpunkter så här:

”Boris Gullberg var upprörd över att se sin fader illa behandlad men han har inget minne av att ha sparkat någon. Orsaken till hela det tragiska bråket var polismannens bryska sätt att rycka upp Georg Gullberg från dikeskanten. Gullberg blev uppretad men det var inte hans avsikt att misshandla polisen. Jag anhåller att båda släpps på fri fot.”

Häradsrätten bedömer det styrkt att Boris och Georg Gullberg *uppträtt överlastade av starka drycker*. Samt att de efter att ha anhållits satt sig till våldsamt motstånd mot polismännen och med avsikt sparkat några av dem, varav en polisman fått några mindre ytliga sår i ansiktet.

Båda döms till fängelse, Georg får två månader och Boris en månad. Häradsrätten beslutar dock att Boris dom blir villkorlig, vilket innebär att han under en provotid av tre år skall stå under övervakning av rådhusrätten i Karlstad.

Domen innebär dessutom att Georg Gullberg måste ersätta statsverket med 40 kronor för skador på fjärdingsmannen Edvard Karlssons uniform. Skador på fjärdingsmannen Sigvard Karlssons uniform kostar Georg och Boris 17 kronor, dessutom måste man stå för rättegångsbiträdet Lars Alexanderssons arvode på 120 kronor.

Åklagaren och Boris förklarar sig nöjda med domen. Georg som hamnar i fängelse för tredje gången i sitt liv upplever även denna

dom djupt orättvis, men har bestämt sig för att inte låta sig knäckas.

Olga Gullberg är visserligen djupt besviken på det så kallade rättsväsendet men trots allt ganska nöjd med domarna. Det hade ju kunnat bli mycket värre, som hon uttrycker det till Lars Alexandersson. När Olga nu tar farväl av advokaten berättar hon stolt att Boris börjat en Hermodskurs i matematik, en kurs som han givetvis betalar själv. Och när den är färdig tänker han söka in på Hässleholms tekniska skola.

”Därför var det också så viktigt att han slapp fängelset. Han är en god son och har förtjänat ett bättre liv än Georgs och mitt.”

19

Ledstjärnan

(juli 1941)

Tänk så klok Oskar ändå kan vara, tänkte Lilly när domen väl hade fallit. På mittersta åhörarbänken satt hon båda rättegångsdagarna och i det stora hela är hon riktigt nöjd. Det måste Oskar också vara - han hade i förväg förklarat för henne hur slipstenen skulle dras och det följde han till punkt och pricka.

Det geniala i taktiken var att inte åtala det tiotalet kommunister som alla vet låg bakom kravallerna - de som kastade sten, saboterade polisbilens gengasapparat, smädade polisen samt hyllade "spanienkämparna" och uppmanade till upplopp.

Oskar hade förstås rätt i att det varit självmord att försöka komma åt kommunisterna denna gång.

"Dom hade nekat till allt och skrämt alla vittnen till tystnad. Genom att prata ihop sig hade dom enstämmigt och till synes trovärdigt kunnat berätta hur alltihop startade, alltså med att Stjernborg drog pistol och så vidare. Ljugit om allt väsentligt förstås men ändå hade poliskåren blivit ifrågasatt."

Tålamod alltså, det lönar sig alltid att ha tålamod att vänta på rätta tillfället. Det är landsfiskalens mätto och det har Lilly länge försökt göra till sitt, men utan större framgång måste erkännas

När åhörarna var på väg ut från tingssalen blev Lilly stående vid dörren, häpen när hon såg vad som utspelade sig vid domarskranket. De tre i familjen Gullberg skrattade nämligen högljutt och omfamnade varandra, länge och intensivt med kinderna blöta av glädjetårar!

Kunde det verkligen vara så att de betraktade rättegången som en framgång? Tog de ut segern i förskott trots att häradsrättens ordförande klart och tydligt förklarat att domen skulle komma om tidigast en vecka, och trots att advokaten förvarnat om att Georg

Gullberg löpte stor risk att få fängelse?

”Nej, det måste vara något annat”, tänkte Lilly. Men vad - det är väl knappast normalt att kramas offentligt och visa sina känslor på detta ohämmade sätt?”

Fortfarande grubblande några dagar efter domen gör hon sig klar att stänga för kvällen. Sonen Per-Gustaf har varit försvunnen i nästan ett och ett halvt år nu men Lilly kan absolut inte förlikas med tanken att han kanske är död. Med blicken i fjärran mumlar hon för sig själv:

”Nej, död är han inte, det känner jag på mig. Han är troligen sårad och tillfångatagen, vilket innebär att han får pinas i något av bolsjevikernas barbariska fångläger. Det är tragiskt för han är ju den perfekta soldaten med mod i barm och hjärtat på rätta stället.”

Efter att Per-Gustaf försvunnit spårlöst har Lilly tagit vara på alla tillfällen att inpränta i sina anställda vilket föredöme hennes son alltid varit:

”Bättre linjearbetare har Televerket aldrig haft här i bygden, det är ett som är säkert.”

Telegrafstationens nattpass är denna afton bemannat av Greta och Malin, båda trotjänare trots sin ungdom. Malins pappa är visserligen kommunist men det spelar ingen större roll - dessutom finns ju rullorna med de presumtiva landsförrädarnas namn och adress i säkert förvar på länsmanskontoret, utifall att...

På Lillys skrivbord ligger senaste numret av Den Svenske Folksocialisten uppslagen. Där finns en artikel som verkligen träffar huvudet på spiken och som hon nu belåtet läser för tredje gången:

Ära, skyldighet och vilja hette de höga motiv som drev ett antal handlingskraftiga män att för nu över ett år sedan rasera det kommunistnäste, som redan allt för länge med myndigheternas vetskap drivit sin landsförrädiska verksamhet.

Inte en röst har höjts, inte en rad har skrivits för att i allmänhetens ögon rättfärdiga "attentatet" mot Norrskensflamman. Och dock finnes här i landet hundratusenden, vilka med glädje hälsade

de sex männens initiativ, vilka aldrig komma att betraktas som brottslingar utan som martyrer, vilka ropa på de fem männens frigivande och upprättelse inför nationen och då frihetens dag en gång slår för de fem vill trycka deras händer och tacka dem för deras svenskmannasinne!

Lilly stoppar partitidningen i kappfickan, låser noggrannt telegrafens ytterdörr och beger sig hemåt. Det artar sig till en skön kväll och solen står fortfarande högt över Landiberget. Med raska steg promenerar hon längs mysiga Storgatan, som vanligt nynnande på Ulla Billquists slager Min Soldat.

Hon ser fram emot att komma hem till lägenheten där Harald förhoppningsvis satt färskpotatisen på spisen - efter att ha inhandlat en färsk bit falukorv hos Johan Nilssons diversehandel. Lilly och Harald strävar efter fasta rutiner vilket i detta fall inkluderar en matsedel som rullar över tre veckor.

Apropå rutiner tenderar Haralds fotointresse att periodvis övergå i något som mest liknar mani. Men snäll är han för det mesta och inom vissa gränser respekterar han hustruns politiska engagemang och andra preferenser, trots att de kan vara både naiva och ytterst påfrestande ibland.

En kväll i veckan brukar de spela kort och festa om rejält med goda vänner, och då brukar det gå livligt till i bostaden. Ibland så livligt att Haralds broder i lägenheten bredvid ser sig nödsakad att säga till på skarpen - barnen måste ju få sova utan att väckas och förskräckas av fylleskrål.

Men den här kvällen är det lugnt och Lilly drar upp båda benen i favoritfåtöljen. Tittar tankfullt på Hitlerbysten medan tankarna åter går till rättegången, för femtioelfte gången minst. Det som gjort henne så konfunderad är det hon blev vittne till när tingssalen var på väg att tömmas. De varma ögonkast och kärleksfulla omfamningar familjen Gullberg ägnade sig åt i flera minuter; något liknande har Lilly aldrig varit med om i hela sitt liv.

Mest förvånad är Lilly över Olga Gullbergs personlighet, enligt vad som framkom under själva rättegången. Ödmjukhet och sam-

förstånd har nämligen aldrig varit Lillys adelsmärken, vare sig under åren i Faraborg eller här i Brenn. Ungdomsåren var i mångt och mycket ett kaos - men efter att hon fött sista barnet blev bördorna mycket lättare att bära och numera upplever hon sig ibland rida på en framgångsvåg.

Visst märker hon att folk pekar och viskar bakom hennes rygg men det struntar hon i. Vid telefonavlyssningen händer det ibland att man kommenterar saker hon gjort och inte minst hur hon klär sig och ser ut.

”Det är mest kvinnorna och dom är förstås avundsjuka. Mina bekanta säger att jag är parant och har vacker hållning och det är så jag också känner mig.”

Med tanke på förutsättningarna har Lilly, hittills ska dock sägas, lyckats få förhållandet med Harald att fungera relativt väl. Det allt överskuggande problemet är Haralds alkoholkonsumtion; han är i praktiken fullfjädrad alkoholist men som vanligt bland dessa sorgliga individer förnekar han alla uppenbara fakta och symptom för sig själv och sin omgivning.

Några gemensamma barn har det aldrig varit fråga om - det ingick liksom i överenskommelsen när de gifte sig i mitten av 30-talet. Dessutom fyller Lilly snart 44 och Harald är absolut inte pigg på att låta småbarn inkräkta på hans personliga frihet.

Lilly har förstått att de är tämligen lika på den punkten och av hänsyn till dem båda har hon aldrig ställt fram några småbarns-porträtt i lägenheten.

”Barn har jag fått nog av”, tänker hon med en blandning av sorg och bitterhet. Vanligtvis låter hon dock inte dystra tankar förpesta sin vardag, vilket många säkert skulle göra i hennes ställe.

De enda fotografier som är framme (förutom tavlan med nazistkoryféerna och ett av Haralds bygdemotiv) är bröllopsbilden samt rejäla förstoringar av ett par soldater i uniform:

”Per-Gustaf, måtte du bli befriad! Och Patrik, du min tappre beväring. Du kommer också att utföra stordåd - jag vet att det är ditt mål och högsta önskan.”

Den metod som hjälpt Lilly att klara provningarna och uthärda

tillvaron är framför allt att hålla masken till varje pris. Med rak rygg och stelt leende med smala läppar tar hon emot nästan vilket besked som helst. Men det gäller förstås att hålla en så jämn nivå som möjligt, en medelnivå som hon dock samtidigt vet att många genomskådar och upplever jobbig.

Eller som dumfan hemma i Faraborg uttryckte sig en gång när hon råkade lyssna: "Hon är stroppig, elak, saknar känslor. En riktig satkärring är hon!"

"Kanske det", tänker Lilly, "men mitt öde var att födas på fel ställe och i fel tid."

Efter middagen medan Harald dukar av och diskar fortsätter Lillys tankar att flyta tämligen fritt, likt timret i älven som bara har ledbommarna att foga sig efter...

"Säga vad man vill om Olga Gullberg men elak verkar hon inte vara. Allt verkar så enkelt för henne, hon liknar faktiskt min mor. Och Georg Gullberg, han och jag är nog också ganska lika. Vi tillhör inte den sorten som ångrar något; gjort är gjort och så brukar ju pappa också resonera."

Tankarna på pappa Johan som fyller 80 om ett par år gör att Lilly plötsligt blir stel som en bågsåg. Men det var länge sedan hon grät, närmare bestämt sexton år, och sådana känslostormar kommer aldrig mer att hemsöka henne.

"Du har börjat mumla och prata för dig själv", konstaterar Harald som sjunkit ned i den andra skinnfåtöljen. Han är trött efter en lång dag i butiken, men där trivs han och känner sig respekterad. Vilket han inte alltid gör här hemma.

Allt oftare upplever han att Lilly betraktar honom som mindre vetande, nästan som en lydig knähund som kan behandlas lite hur som helst. Så var det exempelvis en lördagskväll i våras då tre ortsbor hälsade på för att festa och spela kort. Exakt vad som hände vet inte Harald än i dag eftersom han stöp i säng redan vid tolvsnåret, efter att som vanligt ha inmundigat en eller två groggar för mycket.

En stund senare hade även Lilly ledsnat på kortspelet. Det har hon själv berättat för Harald liksom att en av festprissarna tog sig friheten att krypa ned i dubbelsängen. Inget omoraliskt ska ha

utspelat sig bakom Haralds rygg, bedyrade Lilly, men när maken slog upp ögonen vid sextiden var hon i full färd med att byta lakan på sin sida...

Då brast det för Harald och för minst tionde gången såg han sig tvungen att tillämpa den gamla hederliga husagan.

"Sune Strömberg är en bock och du en hora", var Haralds koncisa kommentar den gången.

Än har Lilly inte behövt uppsöka sjukstugan efter hans hårdhanta bestraffningar, men båda inser att den dagen lär komma. För hon har inga planer på att försöka ändra sitt levnadsmönster.

"Vad har man annars stiliga karlar till", brukar hon tänka. "Rätt eller fel kan alltid diskuteras och det man inte vet, det lider man heller inte av."

Visst kunde Lilly vara mer diskret beträffande sina besök på Gästis där hon framför allt umgås med militärer av olika dignitet, liksom andra nationens tjänare i uniform. Detta är hon fullt medveten om men där finns ett spännings- och osäkerhetsmoment som är eggande och därmed en belöning i sig. Samtidigt finns där en svärförklarad motsättning då hon för det mesta strävar efter att ha fullständig kontroll innan hon släpper någon närmare in på livet - såvida det nu inte är en motsättning utan tvärtom en förutsättning...

Att tåla kritik tycker många att Lilly är en mästare på även om hon ibland kan vara långsint. Det mesta rinner dock av henne och tårar besväras hon sällan av, annat än när hon skalar lök förstås.

"För att komma någonstans här i livet måste man vända obehagligheterna till egen fördel, det är min främsta ledstjärna", som hon uttryckte det till en bekant.

Detta att goda vänner nästan fullständigt lyser med sin frånvaro beror knappast på att hon skulle vara ointressant intellektuellt, men alla dessa tillfälliga förbindelser har förvisso sitt pris.

Svårt att smälta är förstås pikarna och kritiken från ens närmaste - som när storasyster Lovisa kallade henne kattmamma! Men vad spelar allt detta för roll nu, denna sköna sommar som lär gå till

historien som början till slutet för bolsjevikerna.

”Vad var det jag sa, Harald, krigslyckan är monumental. Överallt där Hitler sätter in sina styrkor faller man på knä framför hans fötter. I föl Norge, Danmark, Belgien, Frankrike, Nederländerna, Luxemburg – alla blev de en munskbit för vårt broderfolk. Och nu får bolsjevikerna det hett om öronen, på en trehundra mil lång front där axelmakterna redan satt in flera miljoner soldater. Man har redan intagit Minsk och Smolensk och enbart där har man tillfångatagit sexhundratusen sovjetsoldater.”

Lilly har satt sig upp i soffan och med rak rygg vänt sig direkt mot Harald – för säkerhets skull så han inte skall komma undan.

”Du tror väl inte att Operation Barbarossa är något som Hitler kommit på i all hast, efter att han ute i Europa bevisat att Wehrmacht är oslagbar? Nej, erövringen av Sovjetunionen planerade han redan på 20-talet som ett led i att skapa Lebensraum, det framtida livsrummet för Tysklands befolkning som snabbt ökar i antal och betydelse.”

Lilly springer in i sovrummet och hämtar sitt närapå sönderlästa exemplar av Mein Kampf:

”Här beskriver han i klartext hur han har tänkt sig framtiden i nationalsocialismens Europa. Judarna har historiskt varit ett allvarligt hot mot tyska folket och så lär det förbli om de får hållas. Att krossa judarna och judendomen har därför högsta prioritet. Även de lågt stående slaverna saknar existensberättigande och inga som helst kommunister ryms i det tusenåriga riket.”

Harald säger som vanligt ingenting när Lilly läser högt ur sin ”bibel”. Hon vet att han är skeptisk till vissa delar av innehållet och ibland, som i dag, får hon stark lust att provocera:

”I praktiken handlar det om att trettio miljoner slaver måste utplånas, det medger även Himmler. Det gäller framför allt ryssar och polacker som är förorenade med judiskt blod efter ingifte redan på medeltiden, men det gäller även samerna på Kolahalvön och asiatiska folkslag utan europeiskt ursprung.”

”Ja, nog är mycket bra med nazismen men någon måtta på grymheterna får det väl vara”, muttrar Harald och återgår till sin tidning.

"Det är du som är grym och hjärtlös och du verkar inte alls förstå hur allt hänger ihop! Till exempel att det krävs offer för att Finlands rättvisa kamp ska bli framgångsrik, och för att Per-Gustaf ska ha en chans att överleva fånglägret och bli befriad!"

Nu är Harald äntligen med på noterna och det visar han genom att nicka och peka på en tidningsrubrik med budskapet *Fortsättningskriget en stor framgång*.

"Men vänta, här skriver Tidningarnas Telegrambyrå att tyska förband betar sig omänskligt och bryter mot krigslagarna. Nu gäller det inte bara partisaner och sabotörer utan alla judiska män och kommunister i alla åldrar. Här står också att i början av Barbarossa var det främst lokala antisemitiska grupper som avrättade kvinnor och barn. Dessa oskyldiga stackare avrättas numera regelmässigt även av tyska förband..."

När Harald läst färdigt artikeln överränner han tidningen till Lilly med den outtalade uppmaningen "läs själv". Reaktionen blir dock inte den han förväntat sig, nämligen att hon förpassar blaskan direkt i papperskorgen. I stället tar hon god tid på sig och läser hela artikeln, för att sedan rulla ihop tidningen och dunka den med en smäll i bordet.

"Och jag som trodde du läste någon av Norrskensflammans ledare. Näväl, TT är inte så mycket bättre även om man som i det här fallet förpackar sina lögnaktiga nyhetstelegram på Kurirens utrikessidor."

Harald sneglar på sin hustru men säger ingenting, när hon är på det här humöret är det lugnast att knipa käft och ligga lågt. Därför låter han också tidningen vara och det visar sig klokt för Lilly tar upp den igen och upptäcker en mindre rubrik: *Sista transittåget!*

"Har du sett, i dag har sista Barbarossatåget passerat Faraborg. På dessa sexton dagar har mer än hundra tågsätt transporterat den fullt utrustade Engelbrechtdivisionen från Charlottenberg vid norska gränsen till Torneå i Finland. Här står också att divisionen består av nästan 15 000 soldater och att dessa bevakats av lika många svenska soldater. Bevakats, pyttsan! Det har varit enbart vänskapliga kontakter varhelst tågen stannat, och förresten har de

värsta bolsjevikerna inte haft en chans att närma sig järnvägen.”

Harald vet att Lilly oroar sig väldigt mycket under dessa somrardagar då divisionen passerat genom Sverige. Det hade naturligtvis varit en stor skam om något av tågen utsatts för sabotage och i synnerhet om det skett i de trakter där hon är född och uppvuxen.

Vad Harald inte vet är att skamliga tankar börjat rota sig i hennes hjärna de senaste dagarna, hemska tankar som roterat där innanför pannbenet för att till sist fastna och växa snabbt som en obarmhärtig concertumör.

Nu när sista tåget passerat tillåter sig Lilly att spela upp filmen i sin helhet: Den börjar med att en virrhjärna, den som skrev brevet om Kattmamman, planterar några dynamitgubbar i en kurva på en järnvägsbro öster om byn. För att sedan tända stubinen i precis rätt ögonblick! Vagnarna är fullproppade med soldater och explosiva varor så effekten blir fundamental – massor av soldater skadas och några måste tyvärr dö.

”Då skulle Hitler inte tveka längre utan ge den order vi så innerligt väntar på. Med blixtanfall på två fronter, från väster och öster, skulle Norrbotten och sedan hela Sverige snabbt vara befriat. Kanske skulle min Per-Gustaf också bli befriad, eller hämnad om det var hjältedöden han mötte vid Salla.”

20

Mardrömmar

(oktober 1944)

Lilly suckar djupt flera gånger och vilar huvudet i händerna. Harald lyfter på tidningen, ser bekymrat på hustrun och säger deltagande:

”Jag förstår att det är tankarna på pojkarna som gör dig ledsen igen. Jag är också orolig för Per-Gustaf och Patrik men vi får hoppas att det går bra för dom. Och Sture har det i alla fall bra nu, inte ens på slutet behövde han lida särskilt mycket.”

Det är sant, tänker Lilly och ger maken ett uppskattande leende. Men det som oroar henne mest är hur det ska gå för hennes tappra soldater om krigslyckan definitivt vänder, och en sådan utveckling är vad maken allt oftare förutspår:

”Upp som en sol, ned som en pannkaka är en gammal liknelse som tyvärr börjar passa allt bättre nu. Segrarna vi hoppats på och räknat med har till stor del uteblivit, och då lär även många av oss civila bli hårt ridna av Maran.”

I vanliga fall älskar Lilly gammal folktro men Harald inser för sent att detta är fel tillfälle.

”Hur kan du vara så grym att du driver gäck med mig och mina mardrömmar! Visst kan du ha rätt i att uppförsbacken börjar kännas betungande hos en del, även för mig ibland, men bespara oss för Guds skull dina pessimistiska analyser.”

Detta är ett av de sällsynta tillfällen när Lilly gläntar på dörren och visar en liten spricka i sin hårda fasad. Vilket i sin tur får Harald att fatta mod och fortsätta sin analys av kriget. Till saken hör att han varje dag följer med händelseutvecklingen, genom radion och flera dagstidningar. Detta i motsats till Lilly som hatar de bolsjevikiska vinklingar som får allt större utrymme i nyhetsrapporteringen.

”Hur har det kunnat utveckla sig så här illa”, funderar hon högt. ”Det började ju så bra med blixtkriget och Hitlers fantastiska segrar

på i stort sett alla fronter - i Mellaneuropa, i österled, i Afrika. När sedan Tyskland bildade pakt med Italien och Japan var vi nationalsocialister på god väg att bli oöverbinnerliga.”

”Men sedan började det gå bakåt och så ser det också ut att fortsätta. Med de allierades landstigning i Normandie för fyra månader sedan beseglades nog Hitlers dröm om det tusenåriga riket”, säger Harald torrt.

Det var i juletid för tre år sedan som det första gången visade sig att Operation Barbarossa inte alls var en oöverbinnerlig krigsmaskin. Röda Armén och civilbefolkningen visade sig vara betydligt segare än propagandaministern Goebbels förutspått, och tämligen oväntat tvingades tyskarna till reträtt i Moskvas förorter.

Hitler hade uppenbarligen överskattat sina germanska soldaters förmåga och stridsvilja - och underskattat slaverna. Även japanerna var övermodiga när de i samma veva bombade Pearl Harbour så att självaste USA gick med i kriget. I det läget var nog ställningen oavgjord mellan blocken men sedan misslyckades Rommel med att radera ut britternas åttonde armé i Nordafrika. Montgomery vände underläget till en lysande seger och det blev vändpunkten i ökenkriget, kanske till och med i hela storkriget.

Allt detta har Harald numera insett och hans torra, snusförnuftiga uppräknings är mer än Lilly kan tåla. Därför är hon för ovanlighetens skull nära att ta till knytnävarna.

”Hur kan du säga så där, idiot! Hitler har naturligtvis många ess kvar i rockärmen och att han vinner kriget är de flesta experterna rörande eniga om.”

”De flesta vet jag inte och hur som helst beror det nog på vems experter man frågar. Glöm inte heller att Röda Armén lyckades häva belägringen av Leningrad och du vet hur det gick i Stalins hemstad, Stalingrad. Där valde generalen Paulus att kapitulera, trots Hitlers direkta order att strida till sista man.”

”Men vad tycker du själv om det, Harald? Tycker du verkligen att det var rätt av Paulus att inte lyda order eller var han kanske en feg förrädare?”

Innan han hinner svara tillägger Lilly: ”Det är klart att det var

fel. Order är order och Hitler har ju många gånger visat vilken genialisk befälhavare han är. Det har du tydligen glömt och väljer nu i stället den sida som kanske, men bara kanske, har övertaget för tillfället. Men du bör komma ihåg hur det kan gå för överlöparna. Den dag Hitler beslutar sig för att bli Führer även för Sverige kommer alla papper på bordet, bland annat registren som talar om vilka han inte kan lita på. Framför allt judar och bolsjeviker men även andra opålitliga typer!”

Harald brukar låtsas att inte höra på när Lilly vräker ur sig oförsämdheter som ibland övergår i indirekta hot. Samtidigt brukar han inse när han talar för döva öron och då kan det vara svårt att i stället bara tåga. Eller ännu värre - att hålla med.

”Jag förstår att många har svårt att inse realiteterna, för vem vill erkänna att ens drömmar är på väg att gå upp i rök. Ännu svårare måste det förstås vara för dig när Patrik inte hör av sig, och det står i tidningarna att Waffen SS är illa trängda av ryssarna i Baltikum och Polen.”

”Men det vi nu ser är väntat”, fortsätter Harald. ”En direkt följd av striderna i somras när de allierade intog Rom och framför allt, lyckades landstiga i Normandie. Du har väl inte heller glömt attentatsförsöket mot Hitler...”

”Nu får det räcka, fräser Lilly, det var ju förrädare bland hans egna officerare. Förresten är jag döless på din fäntliga liberaldemokratiska smörja, som i sin tur bygger på den världsomspännande bolsjevikpropagandan.”

Lilly rätar plötsligt ut benen i en dubbelspark som är nära att träffa maken, för att snabbt resa sig upp och rusa ut ur rummet. Harald hör henne prata ivrigt i telefon för att en stund senare komma in i finrummet igen och ge honom korthuggen information.

”Jag åker till Faraborg i eftermiddag, blir där till i morgon kväll. Fanny kommer dit, vi har mycket att prata om. Alltifrån valresultatet till nidskriverierna mot oss i Norrländska bolsjevikdemokraten!”

Harald inser att han nog gick för långt nyss men gjort är gjort. Dessutom ska det faktiskt bli skönt att få vara fägfri över helgen. Då kan han över ett glas eller två träffa vänner som numera håller

sig borta, mest på grund av Lillys nyckfulla och många gånger otrevliga beteende.

*

Bussen håller tidtabellen så Lilly hinner ta en liten promenad i sin gamla hemby. När tåget från Boden tuffar in på stationen skyndar hon sig ut på perrongen och hälsar varmt på Fanny Lodin som svarar med en kram och puss på kinden - tydliga tecken på att de är samma andas barn.

Huvudanledningen till att de känner extra starkt behov av att träffas denna gång är en artikel i Norrländska Socialdemokraten.

"Tänk att man vågar beskylla oss för att spionera mot vårt svenska försvar. Det är ju det absolut sista vi skulle göra, våra bästa vänner finns ju där", säger Lilly och nickar mot försvarsområdsstaben som ligger mittemot järnvägsstationen, på andra sidan den så kallade militärvägen mot Boden.

"Ja tänk", säger Fanny och nickar samtidigt åt andra hållet, mot en buss som är skyltad Brenn.

"Det var en stilig herre med tåget och jag tror han blev förtjust i mig. Han sitter där framme i bussen nu och pratar med chauffören."

"Jaså han. Han reser ofta till Stockholm och brukar spela kort på hotellet medan han väntar på tåget eller bussen. Och jag tror bestämt att han känner sympatier för vår idégrund. Som du säkert märkte är han stilig också, en riktig charmör om jag skall säga vad jag tycker."

"Ojdå, det var värst vad du brer på. Kan det möjligen vara så att du behagat känna honom närmare på pulsen", säger Fanny med ett retfullt skratt. Lilly svarar inte men småler gåtfullt samtidigt som hon tar en väska i ena handen och väninnan i armkrok i den andra.

Tio minuter senare knackar de på hos Lillys föräldrar, Johan och Hedvig, som är förvarnade om damernas ankomst.

"Välkomna, välkomna, nu smakar det säkert med en kopp kaffe och nybakad sockerkaka! Jag har också brett ett par rejäla smörgåsar åt er, att resa brukar vara hungerframkallande."

"Tack mamma, du vet alltid vad gästerna behöver". Vänd mot Fanny berättar Lilly lyriskt om mammans bakkonst och om den gästfrihet som fortfarande präglar gården trots att många år gått sedan gästgiveritiden.

"Jaså, ni hade gästgiveri? Ja då hade jag gärna tjänstgjort hos er för jag har alltid trivts väldigt bra med serveringsarbete, senaste åren på en furirmäss i Boden."

"Jag förstår precis vad du menar", säger Lilly. "Så har det varit för mig också som föreståndarinna och nog är det horribelt att bli misstänkliggjorda i pressen som vi blivit, båda två! Det är som ni förstår därför vi ville komma hit och få prata med varandra i lugn och ro."

"Det förstår vi mycket väl, vi har ju läst det som stod i Norrländskan. Säg bara till om ni vill vara ensamma så går Johan och jag ut. För jag förmodar att ni trivs bäst att sitta och språka här i köket, det brukar folk göra."

"Jo, så var det förr när jag bodde hemma och jag förmodar att det är likadant nu. Men sitt kvar för Guds skull, vi har absolut inga hemligheter för er. Det är tvärtom bra om ni lyssnar och kommer med synpunkter."

Före påtären passar gästerna på att installera sig i husets största sovrum som har två rejäla sängar. När de kommer tillbaka till köket lägger de varsin bunt papper på bordet, och överst ett urklipp med den avskyvärda artikeln i Norrländska Socialdemokraten.

Närmast under rubriken finns en ruta med ett par rader text i fet stil som drar till sig blicken direkt. Texten lyder: *Vad gör Lilly Johansson? Vem är Fanny Lodin?*

Den sistnämnda är minst sagt upprörd:

"Vad är detta om inte ärekränkning! Ett fult påhopp och ett uppenbart brott mot den personliga integriteten. När man läser vidare i artikeln vill man bara kräkas, hör här bara:"

Vad Norrbotten angår har tendenser till femtekolonn-verksamhet inom ytterlighetspartierna inte saknats. För Moskva-sympatisörernas oskadliggörande blev det sörjt på ett tidigt

stadium. Bolsjevikerna förpassades till särskilda läger där de hölls under bevakning. Däremot har man ännu inte hört talas om att de minst lika farliga nazisthantlangarna blivit föremål för några preventiva åtgärder. Man har låtit lugna sig med försäkringar från ansvarigt håll att den svenska officerskåren i stort sett är pålitlig, även om en och annan officer i framskjuten ställning bevisligen håller sig med nazistiska åsikter.

”Jag håller verkligen med dig, Fanny, att sånt här borde inte få tryckas. Det är oerhört fräckt att jämföra oss med slöddret, att försöka klämma in nationalsocialismen i samma bås som den landsförrädiska bolsjevismen. Men det görs som vanligt i skydd av det som kallas yttrandefrihet.”

Fanny räknar snabbt upp de tio namnen på riksdagslistan för Norrbotten: Sven Henriksson kronojägare Tärendö, Erik Raftelius skogsarbetare Kompelusvaara, Sten Poromaa bonde Junosuando, Oskar Nilsson jordbruksarbetare Mäntyvaara, Fanny Lodin servitris Boden, Isak Pekkari skogsförman Tärendö, Claes Lundqvist vaktkonstapel Luleå, Lilly Johansson telefonstationsföreståndarinna Brenn, Carl Lauri skogvaktare Pajala, Hjalmar Nilsson-Uusitalo bonde Ullatti.

”Visst är det märkligt att man bara angriper oss två, vi som dessutom inte var nominerade på valbar plats. Är det kanske för att vi är de enda kvinnorna på listan?”

Fanny tittar på Lilly men får ingen kommentar och fortsätter därför sin högläsning från artikeln:

I samband med årets riksdagsmannaval har en del minst sagt anmärkningsvärda förhållanden blottats här i länet. Nazisternas drygt 400 röster behöver i och för sig inte inge någon oro. Dessa väljare är i många fall omdömeslösa, beskedliga men lurade personer. Vad som kan sägas om nazisternas väljare i Norrbotten är tydligen tillämpligt även på de nazistiska riksdagskandidaterna. Några större politiska förmågor har tydligen inte stått till buds.

Som politiska profeter är de ofarliga och man kan glömma alla namn på listan utom Lilly Johansson, Brenn, och Fanny Lodin, Boden. Eftersom de nu offentligen visat färg finns det anledning att något befatta sig med deras dagliga sysselsättning.

Lilly Johansson förestår telefonstationen i Brenn, en långt ifrån betydelselös plats inom ett mycket viktigt försvarsområde. Vid kritiska situationer ha telefonister en mycket viktig uppgift att fylla. De inneha nyckelpositioner i den stora organisationsapparat som ett framgångsrikt försvar av hemorten ytterst hänger på. Hur mycket viktigare är då inte en telefonstationsföreståndarinna i Brenn. Hon skulle med stor sannolikhet inte ha skyltat på nazisternas kandidatlista i årets val om hon inte ansetts som rättrogen och pålitlig nazist.

Vad detta betyder betyder för svenska försvarsintressen ligger väl i öppen dag. Större befattningshavare än Lilly Johansson ha offrats vid saneringen av den svenska försvarsberedskapen. Nu häpnar man bara över att inte vederbörande chef inom telegrafverket tidigare observerat fallet i Brenn. Den politiska agitationen som varje riksdagskandidat ålägges före ett val kan Lilly Johansson knappast ha skött telefonledes. Och även om så skett bör hennes andes röst för länge sedan ha uppfattas i vederbörande instans.

Plötsligt tystnar Fanny och överlämnar urklippet till väninnan, anledningen är att nu blir Fanny Lodin huvudperson. Lilly börjar läsa med ljudlig stämma:

Fanny Lodin innehar en mindre viktig syssla men har ett utmärkt postställe att för en som eventuellt är ute efter viktigare upplysningar. Hon serverar på en furirmäss vid ett av våra regementen. Furirer är säkerligen ansvarskännande karlar men å andra sidan kan det naturligtvis inte undgås i sådan förläggning, att yttranden fälls som helst bör stanna inom förläggningsens väggar. Vi vet ingenting om Fanny Lodin

annat än att hon i likhet med Lilly Johansson är godkänd vapendragare åt de svenska hitleristerna. Skulle hon också bara äga hälften av den smartness och företagsamhet som många av hennes politiska meningsfränder visat sig ha råder det inget tvivel om att "viss makt" kan ha ovärderlig nytta av hennes tjänster. Fanny Lodins förflyttning till en mindre ömtålig position bör vara angeläget för dem som närmast ha ansvaret för den militära beredskapen inom hennes verksamhetsområde.

Det var allt om Fanny och Lilly. Resten av artikeln handlar om läroverksundgömmor som tydligen varit uppe nattetid och klistrat upp valaffischer. Så här skriver man:

Nu undrar man bara om rektorn för Bodens läroverk känner till att det finns nazistiska agitatorer bland hans elever och om några åtgärder kommer att vidtagas för att denna agitation skall upphöra. Vårt land hoppas kunna fostra ungdomen till förnuftiga och nyttiga människor och det är följaktligen ett livsviktigt intresse att alla naziinfekterade krypin i vårt samhälle omedelbart saneras.

Hedvig och Johan har hittills suttit tysta och lyssnat men av deras bleka ansikten och kroppsspråket i övrigt framgår tydligt att de också är väldigt upprörda. Med darrande röst och händer tar Johan nu till orda:

"Det brukar oftast vara sån där verklighetsfrånvänd dynga som håller Makten vid liv. Det blir allt tydligare för varje dag att demokrati är ett falskspel och för det mesta av ondo. Men det var förstås rätt tänkt av er att ställa upp i valet. Det gjorde ju även Hitler men det krävdes förstås flera val och en effektiv organisation innan han lyckades fullt ut."

Hedvig känner sin make och vet att han kommer att få lida av att bli så upprörd, i synnerhet när gårdsfolket blir illa behandlat. Så var det exempelvis när det vedervärdiga ryktet började gå i byn att Edvin skulle ha skurit av hästens tunga - som hämnd för lögnerna

och tystnaden han så länge fått stå ut med beträffande hustrun Lovisas ungdomssynder. Sanningen var ju att hästen bitit sig så illa i tungan att det blev röda blodspår i snön. För att avleda Johan från liknande destruktiva tankar plockar nu Hedvig fram ett gammalt beprövat kort.

”Se här, vi tar oss en smörgås vi också. Och ni flickor kan väl fylla på era kaffekoppar. Såna här illasinnade skriverier tar på krafterna mer än man kan tro.”

Att låta maten tysta mun är en devis som inte brukar förknippas med Lilly eller Fanny men nu gör den det. Först när alla smörgåsarna och nästan hela sockerkakan är slut gör de tillsammans ett försök att analysera artikeln.

”Vilket svammel, vilken dynga de sprider! Man beskyller oss båda för att vara opålitliga, som vilka bolsjevikiska fosterlandsförrädare och spioner som helst. Men vad är syftet egentligen, valet är ju historia nu och vi nationalsocialister kan ju knappast upplevas som något hot i nuläget”, säger Fanny eftertänksamt.

”Säg inte det, säg inte det. Observera att skribenten ställer frågan *Hur står det till bland läroverksungdomen?* Det tycker jag lovar gott eftersom man uppenbarligen är rädda för vad framtiden kan ha i sitt sköte.”

”Jo, så kan man förstås se det. Och att unga nazister i Nordisk Ungdom övar, även militärt, är det väl inget konstigt med. Det gör bolsjevikslynglarna också så därför måste vi alla vara beredda på en invasion, oavsett om det är Stalin eller Hitler som kommer.”

Det är alldeles riktigt, inflikar Johan: ”Och ni ska veta att här i byn är vi många patrioter. Och så måste det förstås vara eftersom Faraborg är en strategisk knutpunkt som måste försvaras till varje pris.”

”Alldeles riktigt, pappa!”

Järnvägen och landsvägarna som möts här bildar tillsammans ett finmaskigt nät över hela Nordkalotten inklusive nordvästra hörnet av Sovjetunionen. Därför är det naturligtvis ingen tillfällighet att man placerat försvarsområdesstaben för östra Norrbotten här, en fullvärdig sådan dessutom.

Den i rummet som har starkast anknytning till försvaret och militären är förstås Fanny och hon har goda kontakter även med många medlemmar i NU, Nordisk Ungdom som är partiledaren Lindholms skötebarn. Fanny tar nu fram en fullspäckad pärm med namnet Nordfront i rött på ryggen och framsidan.

”Här finns det mesta nedskrivet som rör NU i Norrbotten-Lappland.

Förbandet i Luleå bildades för sex år sedan med Yngve Ottoson som kompanichef. Landskapsstaben hade från starten ändamålsenliga lokaler, granne med Norrbottens-Kuriren. Verksamheten har periodvis varit livaktig, bland annat har man byggt en ändamålsenlig lägerhydda i skogen utanför Luleå. Den rymmer tjugo ungdomar som i realistiska övningar bland annat gnuggas i praktisk stridsteknik.

”Att NU är viktigt för hela vår rörelse framgår bland annat av att flera avancerat därifrån och blivit officerare, dessutom återfinns flera andra vid finska fronten och i Waffen-SS.”

Fanny Lodin bläddrar i pärmen och finner snabbt några uppgifter hon vill delge framför allt Lillys pappa.

”Jo, Johan, du nämnde ju att försvarsviljan är god här i trakten och därför finns här förstås ett förband av Nordisk Ungdom. Förbandschef är som du kanske vet bybon Gunnar Gammström och beredskapen är förstås god även på många andra orter”, försäkrar Fanny med stolthet i rösten och läser snabbt upp namnen på övriga förbandschefer i Norrbotten:

Sigurd Täljgren i Boden, Sigge Körven i Anttis, Emil Berglönn i Bondersbyn, Sune Well i Gellivare, Hubert Lampinen i Kainulasjärvi, Ebbe Penni i Kölis, Laila Gengas i Kiruna, Gunnar Damask i Kompelusvaara, Östen Jonsson i Mäntyvaara, Helge Koskenkorva i Pajala, Carl Härold i Acka, Alfred Mansson i Teurajärvi, Gunnar Visama i Tärendö, Axel Palsonen i Ullatti samt Gösta Mannberg i Brenn.

Mörkret har sakta men säkert smugit sig på det gamla gästgiveriet och när Hedvig tänder lampan över köksbordet fungerar det som en signal att nu är det helg. Lilly och Fanny går med papperen till

sitt rum och börjar klä sig för en promenad, men då säger Hedvig bestämt ifrån:

”Stopp där, mina damer! Först äter vi kvällsgröten tillsammans och sedan kan ni gå ut och roa er om ni vill. Johan och jag blir inte uppe så länge till, ålderdomen tar ut sin rätt och viktiga samtal tar också på krafterna.”

”Så får det bli, mor. Vi har väl inte tänkt roa oss precis men en kvällspromenad blir det och kanske tittar vi in på staben en stund.”

*

På trappan till det som varit byns godtemplarhus sitter två bybor och delar på en halvliter brännvin. Det har gått mer än fyra decennier sedan IOGT-logen bildades för att försöka få ordning på rallarna och traktens ungdomar.

”Det måste ha varit ett hopplöst företag”, säger Hasse Modig med ett gapskratt.

”Jo, säkert! Men tanken var god, nästan lika god som den här”, tillägger Harry Fredriksson och tar sig en rejäl klunk.

I praktiken är trappan inte original och det är inte heller själva byggnaden. Godtemplarhuset brann nämligen ner till grunden för ett tiotal år sedan och när väl återuppbyggnaden påbörjats kom militären in i bilden. När de öppnat sin försvarsområdesstab i gamla järnvägshotellet insåg man snart att det behövdes en rejäl samlingslokal och då föll ögonen på IOGTs bygge som pågick i närheten. Militären köpte helt sonika fastigheten med stomme och allt - och under den varma årstiden är förstubron en populär utsiktsplats för den som är intresserad av det som försiggår på stationsområdet.

Hasse Modig och Harry Fredriksson har varit goda vänner sedan barndomen och allt tyder på att det så kommer att förbli. Harry har fru och tre barn medan Hasse är pank och fågelfri, som han själv brukar uttrycka det.

Han jobbar med lastning och lossning på järnvägen och har det ekonomiskt riktigt bra ställt. Bor i en mindre lägenhet, på över-

våningen i ett flerfamiljshus som tillhör Statens Järnvägar och som har god utsikt mot järnvägsområdet och byn. Det var här Hasse var nära att skrida till verket den där sommardagen för några år sedan när Hitlers Röda Skägget-tåg skändade Sverige och Faraborg.

Ideologiskt återfinns Hasse och Harry på vänsterkanten men ingen av dem är kommunist. Om de röstar, och det gör de för det mesta, blir det på socialdemokraterna.

Förslaget att sammanstråla på förstubron till IOGT-huset och klämma en kvarting var Hasses. Först var Harry minst sagt skeptisk:

”För Guds skull - varför ska vi sätta oss ute en kylig oktoberkväll när vi kan sitta inne i värmen och språka? Vad tror du förresten att byborna ska tro om oss, snart börjar säkert ryktet gå att gumman och jag är osams!”

Hasse brydde sig inte om att gå som katten kring het gröt utan förklarade direkt vad det handlar om. Att han sett Lilly och en annan parant kvinna komma gående från stationen och bege sig i riktning Johanssons gamla värdshus:

”Gissningsvis har den andra damen liknande smak för glamour. Lilly har ju alltid ansett sig för fin för att kunna umgås med vanligt folk och klätt sig därefter.”

”Jaså, jodå, men vad har det att göra med var vi ska fira helg? Jag förstår inte riktigt vart du vill komma med ditt resonemang”, svarade Harry med tvekan i rösten.

”Skärpning! Vi vet ju båda två att Lilly dras till militärer och helst då nazister. Om den där andra damen är lika alert, vilket verkar troligt, så bör det innebära att de under kvällen tar en promenad för att kolla läget på Förvarsområdesstaben. Och då passerar de förstås IOGT-huset...”

”Jaha, då förstår jag. Och jag gissar att du är sugen på att munhuggas lite med Lilly, inte minst med anledning av det som stod i tidningen om nazisten från Malmberget?”

”Jo, bland annat det. Och det finns ju mycket annat och betydligt värre som nazisterna gjort sig skyldiga till, med Lillys och andra medlöparens goda minne!”

Så långt eftermiddagens samtal kompisar emellan och nu sitter de här på förstubron och värmer sig ur flaskan. Den som ser dem och inte är hemmahörande i byn drar förmodligen slutsatsen att de är överförfriskade alkoholister, men då vet man förstås inte att de garderat sig med varma underkläder...

Vad Harry inte vet är att Hasse dessutom har en dold agenda. I tjugosex år har han hatat Lilly, samtidigt som han periodvis också längtat efter hennes famn.

När Harry tittat på klockan för femtielfte gången reser han sig och tar en åkarbrasa.

"När klockan är sju, om en kvart alltså, tycker jag vi ger oss och går hem till mig."

Han hinner inte sätta sig igen förrän Hasse ivrigt nickar bortåt vägen till. Där bakom diket och den stora vårtbjörken som tappat alla sina löv kommer två damer glatt spatserande i armkrok.

"Vi gör likadant", viskar Hasse och Harry fattar galoppen direkt. Snabbt är de ute på vägen och spatserar nonchalant framför damerna, i armkrok och visslande *Jag har bott vid en landsväg*.

När de fyra passerat nedfarten till stationshuset stannar männen plötsligt och vänder sig om. Lilly trycker Fanny åt sidan för att passera förbi men då gör männen en likadan manöver så damerna tvingas stanna.

"Vad är det där för dumheter, har ni inte vanligt folkvett!"

"Nämen, är det inte Lilly? Samma gamla vanliga Lilly som brukar dansa fram här på vägen i sin nasseuniform."

"Nämen, är det inte lille söte Hasse? Han som är så tafatt att han knappt får upp gylfen när en dam är inom synhåll..."

"Synen är det nog inget fel på. Men det gäller ju att det finns en riktig dam i närheten och någon sådan finns nog inte här, eller vad säger du Harry?"

Vid det här laget har kamraten börjat tycka att hela situationen är pinsam, vilket även tycks vara fallet med Fanny Lodin. Harry rynkar på ögonbrynen som en vink åt Hasse och plötsligt inser denne att han är på god väg att göra bort sig. I ett försök att rädda situationen och få till stånd den politiska diskussion han så länge

traktat efter tar han ett steg åt sidan, samtidigt som han ställer en provokativ fråga till Lilly med allvarlig röst:

”Vad tycker du om vapenstilleståndet i Moskva, där blir det visst kärva villkor för Finland?”

”Vad jag tycker angår faktiskt inte dig eller någon annan bolsjevikisk landsförrädare. Men om du absolut vill veta så är jag övertygad om att Hitler återtar initiativet, med hjälp av tappra frivilliga från vårt annars så menlösa land.”

”Jaha, då förstår jag. Du har väl fortfarande intressen att bevaka i vårt östra grannland? Och i Waffen-SS som mördar försvarslösa människor i massor, fy fan vilket vansinne du är med och bidrar till!”

”Det där är bara judisk bolsjevikpropaganda. Alla som strider i Waffen-SS uniform är hederliga patrioter som bekämpar de besti-
aliska horderna från öster.”

En faraborgare på cykel bromsar in och stannar för att lyssna på grälet där alla utom en har rötterna i byn. Hasse fortsätter att rikta sin uppmärksamhet och sina argument mot Lilly:

”Du tycks leva i en såpbubbla utan kontakt med verkligheten. Annars kunde du knappast ha undgått att känna till grymheterna och alla morden som Hitlers trupper i framför allt Waffen-SS utfört i aldrig tidigare skådad omfattning. Vem vet, kanske din egen son tillhör de mest djävulska bödlarna?”

Lilly kommer fullständigt av sig - står som förstenad i ett tiotal sekunder och innan hon hunnit hämta sig stiger Fanny fram, med en behandskad knytnäve framför ansiktet på Hasse:

”Vad är det du säger karl, vet hut! Hur kan du bara framföra såna groteska beskyllningar till en mor vars ena son är försvunnen sedan flera år och den andre befinner sig vid fronten där motståndaren är flerfaldigt större. För många av våra svenska soldater och officerare vore det en önskedröm att få tillhöra denna tappra skara av frivilliga svenskar.”

Hasse tittar förvånad på Fanny Lodin men svarar inte förrän han vänt sig mot Lilly:

”Jaha, då gissade jag rätt när jag såg er båda tillsammans vid tåget

från Boden. Jag tänkte att det är nog den där Fanny som precis som du blev avslöjad härom dagen i tidningen. Visst var det som spioner och fosterlandsförrädare? Äntligen må jag då säga och det gäller även den där nazistfuriren Eklöf från Malmberget. Han som beklagar sig över att ha fått ont i avtryckarfingret efter att en hel dag ha mördat judar! Det är inget undantagsfall utan systematiserat folkmord på män och kvinnor, barn och gamla. Det är beordrat av Hitler och utfört av SS-män i uniform, de så kallade einsatzgruppe som följer efter varje framryckande armégrupp.”

Senaste minuterna har ett tiotal bybor och lika många uniforms-klädda militärer bildat var sin åskådargrupp, och var de står åsikts-mässigt framgår även av ilska muttranden och smärre applåder. Lilly har kvicknat till och synbart inspirerad av uppvaktningen tar hon till orda igen:

”Tror du verkligen på sån där propaganda, Hasse lilla! Det är ju bara lögnar som journalister på borgar- och sossepressen hittar på. Och varför skriver man inte om bolsjevikernas grymheter som är betydligt värre. I senaste numret av Den Svenske Folksocialisten kan man till exempel läsa om tre norska soldater som hamnade i bolsjevikernas klor. De blev uppspikade på en lagårdsdörr och slaktade. Två av dem som Jesus på korset och den tredje på mitten, med huvudet nedåt. Bolsjeviksoldaterna hade skurit av deras könsorgan och stoppat dem i munnen, troligen medan de levde. Även deras öron var bortskurna och ur den norrman som var upphängd på mitten hängde tarmarna ut och skymde hans ansikte. När kamraterna skulle ta med sin döde kamrat på en stridsvagn släpade tarmarna i marken och höll på att trasslas in i larvfötterna. Den som försökte lägga upp tarmarna i norrmannens mage tyckte att det luktade fruktansvärt.”

Hasse tittar på Harry med förundran i blicken innan han vänder sig till Lilly med en bitande kommentar:

”Jaså, jag förstod väl det! Att det måste vara gräsligheter av den sorten som ni nazister livnär er sjuka fantasi på. Och ni två som till på köpet försöker utge er för att vara fina damer! Fy fan, jag säger...”

Mer hinner han inte säga förrän Lilly avbryter honom med blixtrande ögon och vibrerande röst:

"Fina damer säger du. Ni har kanske inte hört talas om alla de våldtäkter och andra grymheter som de framryckande bolsjevikerna systematiskt utför mot civilbefolkningen. Ett typiskt exempel gäller en kvinna som blev våldtagen av tjugo sovjetsoldater innan hon dog, barmhärtigt nog för henne och de anhöriga som tvingades se på!"

Denna gång kommer kommentaren från Harry Fredriksson, efter att han hastigt låtit blicken vandra mellan damerna och de båda åskådargrupperna:

"Vi förstår att du läst även den där *sanningen* i ditt partiorgan, Lilly. I den där så kallade tidningen som väl heter Den Svenske Nazisten - förlåt - Folksocialisten! Hur som helst så tar vi absolut inte bolsjevikerna i försvar, varken Hasse eller jag. Vi anser nämligen att all sorts extremism är av ondo. Det vi vill ha är rättvisa, jämlikhet och demokrati. Alltså raka motsatsen till allt det sjuka och vedervärdiga som nazismen och kommunismen står för i praktiken."

"Apropå demokrati, inflikar Hasse, så gick det visst inte så bra för er i senaste valet. Till och med betydligt sämre än i tidigare val då nassegrupperingarna sammanlagt fick mindre än 30 000 röster i landet. Så illa sedda är ni av svenska folket och än värre lär det bli när Hitlers alla koncentrationsläger öppnas så hela sanningen kommer fram."

Lilly och Fanny utväxlar menande blickar så att det för åskådarna tydligt ska framgå vad de anser om *svamlet*, men Hasse låter sig inte distraheras:

"Det vi i samband med ryssarnas och de allierades framryckning hittills fått veta om förintelselägren är mer än tillräckligt för att en normal människa ska få mardrömmar, livet ut. Eftersom ni inte tycks känna till det kan jag berätta att det handlar om massgasning av människor som deporterats till förintelseläger. Det gäller exempelvis Auschwitz och Treblinka och det finns många, många fler läger som ännu inte befriats i Tyskland och tyskockuperade områden. Det råder ingen som helst tvekan om att nazisterna avlivat miljontals människor i förintelselägren."

Lilly blir inte svaret skyldig denna gång heller: "Massgasning i förintelsläger, pyttsan! Det är vad tidningarna och radion påstår numera men det är ju sator, rätt och slätt. Det reportrarna kallar förintelsläger har ju i praktiken varit arbetsläger där bolsjeviker och andra smutsiga krigsfångar fått göra rätt för sig. Men det Stalin haft i Sibirien sedan 30-talet, det om något är förintelsläger."

Även Hasse vänder sig nu mer till åskådarna än till debattmotståndaren, och plötsligt har han god hjälp av det han snappat upp om debatteknik på fackföreningsmötena. Under en lagom lång konstpaus där alla blickar koncentreras mot honom själv skickar han en koncentrerad stråle snusvatten i luckan mellan byborna och militärerna, innan han med hög och klar röst tar till orda:

"Beträffande Stalins läger har du förmodligen rätt men det är ju bara halva sanningen. Det jag vill säga kan egentligen sammanfattas i ett par korta meningar: fy fan för massmördarna Hitler och Stalin, fy fan för både nazister och kommunister!"

"Och förresten, lilla Lilly, så behöver vi inte gå så långt som till Sibirien eller Mellaneuropa för att skärskåda vansinnigheterna. Se bara på våra grannländer i Norden, hur man där härjar, bränner och mördar. Du nämnde norrmännen som i Himmlers Waffen-SS uniformer konfronteras med krigets vansinne men glöm inte de hundratals norska judefamiljer som utplånats i Hitlers läger. För att inte tala om det grymma öde som nyligen drabbade massor av krigsfångar i Narvikstrakten."

Lilly och Fanny Oldin utväxlar hänfulla blickar som för att söka distrahera och om möjligt få tyst på Hasse Modig. Men denne tänker inte tappa greppet utan fortsätter på temat nazisternas övergrepp i Norge:

"Alla här har förmodligen hört talas om de stackars jugoslaviska krigsfångarna som på grund av eländiga hygieniska förhållandena drabbades av fläcktyfus. Epidemin spreds snabbt och många dog. Efter att diagnosen ställts bestämde nazistofficeren som var högst i rang att alla smittade fångar, omkring trehundra i åldrarna tolv till sjuttio år, skulle skjutas. Norrmännen i trakten hörde skotten och jämmerropen hela den fasansfulla natten."

Efteråt brändes barackerna och liken medan resten av fångarna stuvades samman på prämar, för att under en mardrömsfärd på två dygn transporteras som boskap till ett annat fångläger.

”Men värst har de ryska fångarna haft det och många tusen av dem har hittills gått under, på vägbyggen eller med annat slavarbete. I fånglägret Beisfjord norr om Narvik har förhållandena uppenbarligen varit ofattbart grymma.”

Tystnaden har varit kompakt under Hasses berättelse och han är inte färdig än:

”Beisfjord är ett kombinerat arbets- och dödsläger, liknande dem som nazisterna har i Tyskland och Polen. Förra sommaren kom ett tyskt fartyg till lägret med tusen serbiska krigsfångar, de flesta pojkar och unga män. De blev systematiskt mördade eller tvingades arbeta ihjäl sig.”

När Hasse Modig äntligen tystnar drar många en lättnadens suck. Byborna sprids i mindre grupper och två medelålders män uppsöker närmaste dike för att spy.

”Fy fan, nazisterna borde hängas varenda en”, säger en av byborna - över axeln men med tydlig adress till fyra militärer med de båda damerna i armkrok. Huruvida budskapet nått fram är dock tveksamt - med tanke på skrattsalvorna som avlöser varandra ända fram till försvarsområdesstabens personalentré.

”Skrattar bäst som skrattar sist”, mumlar Hasse Modig för sig själv och får en undrande sidoblick från sin kamrat.

21

Dödsbudet

(mars 1945)

Lilly sitter fullt påklädd vid köksbordet och tittar ut genom fönstret med stel blick. Hon har precis kommit hem från arbetet efter att ha fått budet att hennes son Patrik är död.

Det är det enda hon ännu förmått att berätta och Harald inser att hon är chockad. I ett tafatt försök att stötta henne sätter han sig på samma sida av bordet, lägger handen varsamt på hennes pälsklädda arm och väntar tyst på att hon skall öppna sig.

Det är första mars och nästan på dagen fem år sedan äldste sonen Per-Gustaf försvann spårlöst vid fronten i Salla. En tid därefter dog sonen Sture i tuberkulos och nu har alltså Patrik avlidit, även han på slagfältet förmodar Harald.

Det är som att hustrun kan läsa hans tankar för plötsligt säger hon med låg röst:

”Vid strider norr om Warszawa, för nästan fem månader sedan, fredag den trettonde, olycksdagen!”

Efter ytterligare någon minut frågar Harald om det inte blir varmt i ytterkläderna. Hon reser sig då och han hjälper henne av med pälsen och de bruna skinnstövlarna. Därefter sätter han snabbt på kaffepannan och tar fram smör och bröd, samt ost och en oöppnad förpackning skivad skinka. Det är lunchtid nu och det vore förstås bra om Lilly fyller på energiförrådet, hon lär behöva alla krafter som står att uppbringa.

Harald tänker att han skall föregå med gott exempel så han klämmer i sig tre smörgåsar i tät följd; för Lilly går det betydligt trögare men hon lyckas i alla fall få ned en limpskiva med dubbla ostskivor.

Till kaffet serverar Harald en halv kupa Napoleonkonjak och det ger omedelbar effekt. Lilly byter till innekläder och ber maken hämta

skrivmaskinen samt det finaste skrivpapper man har i butiken.

Dödsbudet fick hon per telefon av en redaktör på Den Svenske Folksocialisten i Stockholm. Mannen var högtidlig och korrekt men samtidigt mycket medkännande, berättar hon när Harald återvänt.

”Som slutkläm bad han mig artigt om en tjänst. Nämligen att skriva ett brev till partiledningen och Den Svenskes läsare, som ett underlag för den minnesruna vår partiledare kommer att hedra Patrik med.”

Om Lilly skyndar sig hinner hon skriva ett koncept i dag och renskriva brevet i morgon förmiddag, för att sedan skicka det med bussen och kvällståget från Faraborg!

Lilly tar genast fram penna och papper och tecknar med pek-fingret att hon vill ha lugn och ro.

I ett par timmar sitter hon och skriver så blyertspennan glöder och flera kladdpapper åker i diskhon. Efter att ha vässat pennan för femtielfte gången reser hon sig plötsligt och går ett par varv i lägenheten. Sedan sätter hon sig på nytt och börjar knattra på skrivmaskinen.

”Äntligen”, säger hon och frikopplar valsen för att sedan försiktigt dra papperet ur maskinen. Därefter rätar hon på ryggen och går högtidligt in i finrummet där Harald sitter nedsjunken i favoritfåtöljen, med en kaffekopp på bordet och till hälften dold bakom Svenska Dagbladet.

”Det blev bara en sida men så har jag också ansträngt mig att vara klar och koncis. Mycket av detta känner du säkert igen men ett litet stycke, det viktigaste, vill jag ha dina synpunkter på. Framför allt vill jag veta om det är för personligt hållet.”

Lilly överräcker bladet till Harald men tar sedan snabbt tillbaka det och läser högt för dem båda: *Jag är inte värd att ha ägt söner som så helt gett sina liv för rättvisan och bekämpat det orätta våldet. Jag är tacksam till Gud att ha ägt söner som offrat sina liv mot bolsjevismen, för Nordens frihet och Sveriges ära.*

Lilly sänker papperet så pass mycket att hon får ögonkontakt med Harald. Denne tömmer det sista från kaffekoppen innan han svarar på hennes fråga.

”För personligt vet jag inte men det man eventuellt kan ha synpunkter på är när du skriver att du ägt dina söner. Det kan nog i framför allt kyrkliga kretsar upplevas provokativt och det gäller kanske också uttrycket *bekämpa det orätta våldet*.”

”Båda uttrycken är högst relevanta, det tycker jag verkligen att du borde inse. Det orätta våldet är motsatsen till det rättvisa våld som våra hjältekonungar så storartat tillämpade, och som varit Hitlers signatur ända sedan krigsutbrottet. Vad som skulle vara så kontroversiellt med att en moder äger sina barn förstår jag verkligen inte heller. Visst är begreppet Guds barn allmänt vedertaget men det utesluter ju inte föräldrars, och styvföräldrars, rätt till barnet. Mina föräldrar har alltid ägt mig och mina systrar, mer än du kanske kan föreställa dig...”

”Ja ja, du har naturligtvis rätt. Stycket fungerar säkert utmärkt, det är kärnfullt och det märks verkligen att det kommer från hjärtat.”

Natten blir svår för Lilly när dödsbudet hunnit sjunka in. Hon pratar i sömnen, gråter och svär och flera gånger stiger hon panikslagen upp för att få luft.

Vid ett tillfälle när Harald kommer med ett glas vatten till sängen berättar hon att det nog knappast finns möjlighet att få hem Patriks kropp för begravning. Kvarlevorna ska enligt den som ringde ha blivit alltför illa tilltygade och brända, förmodligen lagda i en massgrav.

”Det sägs att det värsta som kan hända en förälder är att barnet dör först, att man måste begrava sitt eget barn. Jag vet hur hemskt det känns men ovissheten, som med Patrik och Per-Gustaf, är på sätt och vis ännu värsta.”

Harald gör allt för att trösta henne men det hjälper föga. I stället blir hon arg och oförsämd genom att bland annat anklaga honom för att inte vilja förstå: ”Men det är förstås inte så konstigt för du har ju inga barn!”

Harald väljer att svälja förtreten och medger för sig själv att hon ju faktiskt har rätt; det är i praktiken omöjligt att till fullo förstå en annan människa som sörjer djupt. Till saken hör förstås att Lilly ofta är oberäknelig - när de bråkade senast och Harald slängde ur

sig att hon är känslokall svarade hon med ett hänskratt, och gången innan grät hon sig till sömns.

Sådana nätter brukar hon ofta tillbringa i finrumssoffan men denna extremt oroliga mardrömsnatt har hon tytt sig till Harald och uppskattar djupt hans varma deltagande. När köksklockan slår sju vaknar hon med ett ryck ur sin slummer och bestämmer sig direkt för att stiga upp. Rödögd vacklar hon ut i köket men inte för att äta frukost utan för att renskriva sitt brev till partiledningen i SSS.

Hon gör en del smärre kompletteringar av innehållet och rättar några stavfel, sedan är hon nöjd.

”Det här är det viktigaste brev jag någonsin skrivit. Ta på dig kläderna du så gör jag allting klart med fint kuvert och frimärke. Det är bara tre kvart tills morgonbussen avgår mot Faraborg. Där finns det alltid uniformerade tjänstemän som ser till att breven hamnar rätt i södergående tågets postkupé.”

Harald är andfädd när han kommer tillbaka och möter hustrun överst i trappan. Hon är på väg till arbetet men vänder om för att ta hand om hans ytterkläder och hänga dem på tork ovanför elementet i hallen. Trots att Harald skakat kläderna på bron bär de spår av det ymniga snöfall som började sent i går kväll och fortfarande pågår.

I dag är det lördag och då brukar Lilly unna sig sovmorgon, den som har dagskiftet på telegrafen brukar som regel klara sig själv. Därför har hon heller ingen brådska när hon nu beger sig till arbetet. Vid Nybergs café möter hon en plogbil med Sune Strömberg vid ratten och de vinkar pliktskyldigast till varandra, som om ingenting särskilt hänt dem emellan...

När Lilly sätter sig i kontorsstolen och börjar sprätta posten noterar hon att hon sällan känt sig så här glad, uppsluppen är kanske det ord som beskriver sinnesstämningen bäst. Märkligt nog kan tyckas, men det är som om en tung sten fallit från hennes axlar.

*

Det hinner komma två nummer av Den Svenske Folksocialisten utan att där står ett enda ord om Patriks hjältedöd. Lilly känner

sig allt mer besviken och övergiven trots att Harald gör allt för att stötta och underlätta för henne.

För varje dag känns tystnaden allt tyngre. Mindre än tio personer har hört av sig för att beklaga sorgen men det är inte alls konstigt, framhåller Harald.

”Folk vet ju inte om att Patrik är död. Många har inte ens känt till hans existens eller att han gick med som frivillig i Waffen-SS. Du har ju velat ha det så och jag har inte sagt något till en enda person.”

”Jo, du har förstås rätt. Den ende jag berättat det för här i bygden är Axel Mannberg och där behövs det minsann inget tysthetslöfte. Han är definitivt den mest pålitlige person jag träffat, näst dig förstås”, tillägger hon med ett litet leende.

Under de mer än tio åren med Harald har Lilly hållit honom minimalt informerad om sina barn. Ja, med sina barn menar hon förstås sina söner och då är inte heller Kurt i Stockholm medräknad.

”Men den tiden kommer förstås när jag skall berätta om alla mina sex barn, även de båda flickorna”.

Sture och Per-Gustaf har Harald haft möjlighet att träffa då och då, i synnerhet den senare förstås som bodde i Brenn tills han anmälde sig som frivillig i vinterkriget. Att det var frivilligt tvivlar inte Harald på men nog var P-G satt under stark press från sin moder. Det tror han förresten också gäller Patrik men dennes liv och förehavanden har Harald ingen större kännedom om. Dessa luckor har han nu försökt få Lilly att fylla igen och det har hon kanske gjort, men bara i grova drag vad Patriks engagemang för nationalsocialismen och Waffen-SS beträffar.

I går exempelvis berättade hon att Patrik tidigt valde att gå med i Svensk Socialistisk Samling, SSS. Det är Lindholms parti och merparten av sin politiska skolning fick Patrik, förutom av Lilly förstås, genom att läsa partiets ungdomstidning Ungt Folk. När Patrik sedan flyttade till Stockholm i februari 1941 blev han snabbt en frontfigur i rörelsen, och det var som Sveaborgare han rekryterades till Waffen-SS. För att ta sig till Tyskland var han tvungen att ta omvägen över Norge och båt därifrån.

I dag är det lördag den tionde mars 1945 och den börjar som vilken

gråmulen dag som helst. Skaren bär dåligt där hon promenerar på älven och än har inte den efterlängtnade vårvintersolen behagat göra entré.

Numera deltar radion och tidningarna mer eller mindre öppet i bolsjevismens lögnpropaganda, ett färskt exempel är Jaltakonferensen som säger sig kunna förutspå Tysklands kapitulation.

Ett annat exempel hörde hon i morse när radion rapporterade från Auschwitz i Polen. Den engelsktalande reportern påstod att de allierade och Röda Armen befriat hundratusentals utmärglade fångar som nazisterna inte hunnit avliva i läger som Auschwitz - obegripligt hur riksradien kan tillåtas förmedla sådana uppenbara lögner.

Lilly är på väg att låsa för dagen när det ringer och telefonisten släpper fram Haralds upphetsade röst: "Skynda dig hem, det har kommit något spännande med posten!" Lilly förstår direkt vad det handlar om - det är ju detta hon så ångestfullt väntat på i en veckas tid nu. Frågan är bara om hon ska förbli oförlöst och besviken hela sitt återstående liv, eller om Den Svenske kommer som en befriare och räddare i nöden.

Halvspringande med andan i halsen beger hon sig hemåt och trappan tar hon i fyra steg. För att sedan sätta sig utpumpad vid köksbordet som Harald påpassligt dekorerat med Den Svenske Folksocialisten.

"Lindholm har skickat dig fem exemplar av tidningen som tack för ditt brev och framför allt, för ditt unika bidrag till kampen mot kommunismen."

*

Resten av eftermiddagen svävar Lilly som på moln, i ett märkligt lyckorus som hon sällan eller aldrig upplevt i sitt 47-åriga liv.

Rubriken på första sidan lyder ***PATRIK MINEUR har givit sitt liv*** och underrubriken ***Den 45:e Sveaborgsmannen som stupat!***

Sedan följer en fullkomligt lysande text som Lilly, utan att ta av vare sig hatt, kappa eller skor, läser högt två gånger i sträck.

De enda uppehåll hon gör är för att le mot Harald och tacksamt dricka ur det vattenglas han ställt fram.

Han nickar gång på gång som för att bekräfta minnesrunans fantastiska innehåll:

Meddelande har ingått att medlemmen i SSS, sveaborgsman Patrik Mineur, stupade den 13 oktober förra året under frivilligtjänstgöring i kampen mot bolsjevismen.

Med Mineur har vår frihetsrörelse förlorat en av sina mest aktiva förkämpar. Efter en långvarig tjänstgöring i Stockholm, frontavdelningen FA och Stockholms Sveaborg, där han i Kampavdelning Harald Larsson i lång tid tjänstgjort som lagchef utreste han, då vägen till Finland var stängd för honom, till dess förbundna i kampen mot bolsjevismen i augusti 1942 och tjänstgjorde därefter i Waffen-SS, till en början å verkstad men begärde upprepade gånger förflyttning till linjetjänst. I kamp mot den fruktansvärde fiende som håller på att även söderifrån inringa vårt land gav han sitt liv.

Patrik Mineur var en god kamrat och en idealist, som ej tvekade att offra sig själv för andra. Han ansåg det som en plikt, som stod över alla personliga krav, att bidra till Västerlandets försvar mot bolsjevikfaran och var fullt på det klara med att han därmed också kämpade för Sveriges säkerhet. Kamraterna i partiet kommer alltid att hedra hans minne och söka följa hans föredöme i mod och offerberedskap.

Men vår tanke går icke inför dödsbudet enbart till honom utan också till vår idékamrat, hans moder, som med hans död har givit alla sina tre söner för fosterlandet, den förste genom i svensk beredskap ådragen sjukdom, den andre i vinterkriget och den tredje nu i den kamp som varit en fortsättning på vinterkriget och kanske får en avslutning i ett "vinterkrig", där Sverige tvingas taga Tysklands och Finlands plats genom att isolerat kämpa mot horderna från öster.

Intet offer är så stort och djupt som moderns som offrar sina söner. Hela vår rörelses varma tacksamhet och beundran går

*i dag till den ensamma kvinnan i gården i Brenn, som fått
frambära det största offret av alla svenska mödrar under detta
krig. Må hon veta att hon icke står h e l t ensam utan att
tusentals män och kvinnor stå vid hennes sida.*

Minnesrunan är undertecknad av Sven Olov Lindholm, partiledaren i Svensk Socialistisk Samling.

Lilly har utfört sin uppläsning perfekt med hög och klar röst, utan att staka sig eller fälla en enda tår. Harald är förstås imponerad och nu avslöjar han att det faktiskt finns en minnesruna till, på sidan åtta.

Lilly finner snabbt runan och efter att hon äntligen gett sig tid att ta av sig skorna och ytterkläderna tar hon med sig tidningen till finrummet och sätter sig i soffan. Otåligt bjuder hon med ena handen Harald att sätta sig bredvid henne, samtidigt som hon ivrigt börjar läsa:

TILL MINNET av PATRIK MINEUR

Du kom till Stockholms Frontavdelning i januari 1941, och redan från början lärde jag mig i Dig känna en människa, vilken rätt förstod innebörden av att anmäla sig i aktiv kamp. För Dig betydde det att glömma sig själv och sätta in sitt eget liv i kampen för vår rättvisa sak.

Du blev från första stunden en hängiven frontman och offrade sedan så gott som dagligen hela Din fritid i tjänst för idén. Tidningsförsäljning och flygbladsutdelning på gator och torg, affischeringsaktioner, mötestjänst av olika slag fullgjorde Du samvetsgrant med en fast tro och viljestyrka under lång tid här hemma.

Öppet stod du för vår idé på arbetsplatsen och tog LO-förföljelser och trakassering av olika slag hellre än att förneka det Du ansåg vara rätt och sanning, ty Du var en ärlig och uppriktig natur som få. Den tid som Du arbetade på samma verkstad som jag, lärde jag känna Dig som en duktig arbetare och en trofast kamrat, öppen och varmhjärtad.

Fr o m oktober 1941 blev Du lagledare i Stockholms Front-avdelning och som sådan ett föredöme för Dina frontmän i aktivitet och offervilja. Din omtanke om varje enskild man i Ditt lag var stor, och Du blev för dem, liksom för mig, främst kamraten som aldrig sparade sig själv. Din egen timliga välfärd satte Du alltid i sista hand. Hur ofta blev icke natt till dag under perioder, då Frontavdelningen och Tekniska Sektionen var överlastad med arbete. Då ryckte Du in, arbetade, försakade, frös och svalt och kämpade hemmafrontens säregna, särpräglade tysta kamp, seg och enveten.

Du var även seg och oförskräckt i yttre bemärkelse såsom den gången då Du under tidningsförsäljning en kväll på en stockholmsgata plötsligt överfölls av den röda mobben, kastades med våld in i en droskbil och kördes bort ensam i baksätet med två bolsjeviker för att misshandlas. Du tog upp kampen mot övermakten inne i bilen, pressade ner Din ene motståndare och satte stöveln i ansiktet på honom samt tog den andre i ett strupgrepp och kommenderade därefter chauffören att köra till närmaste polisstation, vilket han även gjorde.

Du klarade Dig den gången men ej på grund av en överlägsen fysisk styrka, ty Du var relativt liten och spenslig, utan endast tack vare Ditt mod, Din vilja och en sammanbiten beslutsamhet att värja Dig själv och vår idé intill det sista.

Frontman Mineur! Soldat! Du har nu kämpat Din sista strid i Europas ödeskamp, Du har intill slutet hållit ditt frontmannalöfte från februari 1941, Du har givit Ditt liv för Sverige!

Kamrat: Fjärran från hembygden vilar ditt stoft, men du är alltid hos oss. Jag tackar Dig för den tid vi fingo kämpa tillsammans här hemma, tack för gott kamratskap, tack för Din ledaregärning. Dina gamla kamrater hälsa Dig hälsa Dig i uppriktig saknad. Vi skola alltid hålla samman. Minnet av Dig förpliktigar!

Minnesrunan är undertecknad Kal 4941 och Lilly undrar förstås

vem det kan vara. Hon är oändligt tacksam över båda runorna och samtidigt mäktigt stolt över sin son som offrade livet för national-socialismen: "Hoppas bara att din beundransvärda kamp inte var förgäves, Patrik."

Harald reser sig upp och lägger handen deltagande på makans axel.

"Jag tycker också att hans död känns mycket tragisk, och till råga på allt får vi inte möjlighet att begrava honom i hembygdens vigda jord. Det är kanske förstäeligt med tanke på omständigheterna kring hans sista strid, men nog hade det varit bra att få veta mer kring vad som hände. En sak som förvånar mig är förresten att det dröjde så länge tills du fick dödsbudet, fyra och en halv månad tog det faktiskt."

"Grubbla inte över det du. Krig är krig och nu kämpar Tyskland för sin Führers och hela rikets överlevnad. Dessutom måste vi komma ihåg att det i Per-Gustafs fall gått fem år utan att jag fått något som helst besked."

Det finns uppgifter i partiledaren Lindholms runa som Harald reagerar med förvåning över, och det säger han nu trots risken för bråk.

"Lindholm skriver att du offrat alla dina söner för fosterlandet, alltså för den goda sakens skull. Men för det första är ordet offra närmast makabert i detta sammanhang och dessutom dog ju Sture sotdöden i form av lungsot."

Lilly blir röd i ansiktet men behärskar sig och nöjer sig med att konstatera att uppgifterna kommit från henne och ingen annan.

"Jag skrev ju faktiskt till partiledaren att Sture förolyckades under beredskapen. Det kanske inte är helt korrekt men Sture skulle säkert ha uppskattat det, eller hur!"

"Det är jag inte så säker på. Varför skulle han, och du, behöva skämmas för att han var så sjuk att han inte kunde göra lumpen? Och förresten så verkar du skämmas för mig också, annars skulle väl inte din Führer Sven Olof Lindholm kalla dig *den ensamma kvinnan i gården i Brenn!*"

För en gångs skull är Lilly svarslös och i stället för att dra igång ett uppslitande bråk klär hon långsamt på sig och går ut. Sedan följer en vecka med kompakt tystnad och delat sovrum innan det är lördag igen. Precis som senast ringer Harald och berättar att något spännande kommit med posten. Hon uppfattar ingen ironi i hans röst och då får han väl vara förlåten...

Den här gången har minnesrunan rubriken

PATRIK MINEUR till det tysta ledet.

Få äro de svenskar som fortfarande deltaga i aktiv frontkamp mot bolsjevismen. Det beror inte på att vi är mindre stridsberedda än vad fallet var vid Märkjärvi, Hangö eller Jandeba. Men vi har kommit till ett skede i det bolsjevikiska massangreppet på västerlandet då Sveriges östgräns i hela sin 150-milalängd ligger blottad för fienden samtidigt som landet också synes vara så gott som blottat på andlig försvarskraft. Det är naturligt om den oavbrutna tillströmningen till de yttre fronterna efter långa år blivit mindre, medan vi förbereda oss på den strid som kanske snart måste utkämpas på Sveriges egen jord.

Bland dessa få svenskar – så gott som alla svensksocialister – var Patrik Mineur en. Mycket hade stått hindrande i vägen för hans insats. Bristande militär utbildning för just linjetjänsten, kroppslig svaghet, omöjligheten att komma till den ”legala” stridsfronten i Finland, myndigheternas svårigheter, placering på verkstadstjänst när han äntligen kom ut i krigstjänst – allt var ting som måste övervinnas. I vägen låg också att ännu svårare hinder, det moraliska, medvetandet om att han var den siste av en brödrakrets som redan givit sina liv för fosterlandet och allt vad detta innebar av tvekan om vilken väg som var den rätta.

Det var en gång på våren 1942 som han efter en lång delvis gemensam arbetsdag anförtrrodde mig sin stora samvetsfråga. Kunde han stanna hemma i hemlandets relativa lugn medan kamrat efter kamrat gav sitt liv ute vid fronterna? Kunde han

överge den moder som icke hade någon mer än honom kvar? Naturligtvis gjorde jag det man alltid skall göra när någon tvekar om frivilligskap – avrådde, talade om svårigheterna, de besvikelser som måste komma, de stora överväldigande uppgifterna här hemma, slutuppgörelsen som en gång måste komma. Och ändå visste jag innerst inne att dessa ord var förgäves. Den eld som brann inom honom skulle bli avgörande. Och med den instinkt som den egna frontvistelsen och den ständiga beröringen med dödsinvida för med sig, visste jag också att det skulle betyda...

Det var ingen överraskning när jag erfor att han icke lytt mina råd. Ej heller när tre år senare budet kom att han "fallit i ett angrepp på ryska pansartrupper vid vilket han utmärkt sig med särskild tapperhet och eldade upp den övriga truppen till större ansträngningar". Det är endast en stor idé som kan ge en man ur ett folk, som i 130 år haft fred, en sådan offerviljans eld!

Och det är endast en stor idé, som kan en moder som förlorat sin sista son för Sverige, kraft att skriva: "Jag är inte värd att ha ägt söner som så helt gett sina liv för rättvisan och bekämpat det orätta våldet. Jag är tacksam till Gud att ha ägt söner som offrat sina liv mot bolsjevismen, för Nordens frihet och Sveriges ära."

Så länge vi har sådana män och kvinnor kan icke fosterlandet gå förlorat hur väldig och hotande än fiendens makt tornar upp sig i alla riktningar.

Må det förband inom Sveaborg, som kommer att tilldelas Patrik Mineurs namn, därav "eldas till större ansträngningar".

Sveaborgsledaren

Lilly lägger sakta ifrån sig tidningen och sina läsglasögon, för att sedan vända sig till maken som till synes andäktigt lyssnat på hennes uppläsning.

"Jag förmodar att du också uppskattar denna minnesruna väldigt mycket. Säkert inte för det lilla anspråkslösa stycke jag själv bidra-

git med utan för att hela runan har ett så kärnfullt innehåll och dessutom är väldigt vackert skriven.”

”Precis, så är det min kära Lilly! Det här innebär väl samtidigt att vi glömmet vår lilla träta och lever som man och hustru igen!”

22

Tortyr

(juli 1951)

Bedrövligt, slappt, orättvist!

Lilly skräder inte orden när hon för landsfiskal Oskar Bergsten beklagar sig över de svenska myndigheternas brist på handlingskraft. Det hon syftar på gäller sonen Per-Gustaf som försvann för elva år sedan som frivillig i Finska vinterkriget och som hon befarar fortfarande finns i sovjetisk fångenskap.

”Man vet ju hur ryssarna behandlade sina fångar under kriget och det är säkert lika illa i dag.”

På landsfiskalens skrivbord ligger Svenska Dagbladet och där finns en artikel vars innehåll upprör Lilly. Tidningen skriver nämligen om Raoul Wallenberg som försvann vid krigsslutet och man hyllar även hans anhöriga som arbetar ihärdigt för att befria honom, om han nu lever förstås. Om han är död vill de veta orsaken och var det skedde, och givetvis få tillbaka hans kvarlevor för begravning i Sverige.

Ilsket och med tårar i ögonen påpekar Lilly att hon minsann också kämpat för sin försvunne son. En kamp som ibland känts hopplös men som hon vägrar att ge upp.

”Jag har efter många om och men lyckats få tag på några av Per-Gustafs kamrater i frivilligkåren. Inte allihop men flera som var i samma kompani och de har uppgett att han togs tillfånga. Kan de verkligen ha gett mig felaktiga uppgifter, jag tvivlar.”

Landsfiskalen vet av erfarenhet att Lilly blir mycket upprörd när man kommer in på detta med sonens försvinnande men hans fingertoppskänsla är inte alltid den bästa:

”Raoul Wallenberg var tydligen mycket speciell och även modig. Här står till exempel att han strax före krigsslutet räddade tiotusentals människor från att dödas i ghettot i Budapest.”

”Säkert speciell men modig, pyttsan! Människorna han sägs ha räddat från Adolf Eichmann och Ungerns regering, pilkorsarna, var judar allihop. Det var Wallenberg också så nog visste Eichmann och sedan ryssarna vad dom gjorde.”

Landsfiskalen ser olycklig ut men känner att Lillys kommentar inte bör stå oemotsagd.

”Nja, nog verkar det klarlagt att Wallenberg gjorde en stor humanitär insats där i ghattot. En del av dem han hjälpte fick förresten åka till Sverige med Folke Bernadottes vita bussar.”

”Jaha ja men du minns väl hur det slutade för Bernadotte. Han blev ju mördad härom året av de stackars judarna i Israel.”

”Jag för min del anser att dessa saker är alldeles för allvarliga att ironisera över. Vi bör också komma ihåg att Wallenberg kanske lever och att han i detta nu blir torterad av ryssarna.”

Nu känner Lilly att det blir för mycket:

”Det är ju precis samma sak jag tjatat om i många år nu, faktiskt sedan 1940 när Per-Gustaf försvann. Om han lever blir han säkert också illa behandlad, kanske torterad. Så visst finns det likheter och jag förstår verkligen hur svårt Wallenbergs anhöriga måste ha det.”

Här ser landsfiskal Bergsten en möjlig infallsvinkel för att byta ämne, åtminstone för en stund. Han berättar därför att han nyligen varit till Töre och att han där blivit informerad om anmärkningsvärda förhållanden på sågverket i Törefors. Historien börjar några år före 1920 och lustigt nog var landsfiskalen själv med på ett hörn.

”Det var julafton och jag hälsade på min gode vän handlare Axelsson. Fattiga arbetarbarn sprang runt hos herrskapsfolket och sjöng julsånger, för att tjäna en slant. Till Axelssons kom då en pigg stjärngosse och jag gav honom fem kronor.”

Det var mycket pengar på den tiden, motsvarade en hel dagslön för en arbetare., och gossen glömde aldrig den snälle farbrorn. Nu är gossen vuxen sedan länge och pappa till fem barn.

Äldste sonen är femton och det är han som är huvudperson i den tragiska historien Bergsten nu tänker berätta om för Lilly. Han börjar med att konstatera att det är kollegan i Töre, landsfiskal Ludwig Winblad von Walther, som har ärendet på sitt bord.

”Det Ludwig avslöjat för mig med avsikt att få goda råd är givetvis konfidentiellt, det stannar alltså oss tre emellan. Tidningarna har som vanligt överdrivit händelserna och Ludwig vill ge alltihop rätta proportioner, och det inkluderar att noga sätta sig in i paragraferna om pennalism.”

Lilly lyssnar intresserat och håller än så länge tyst med att hon redan läst det mesta som lokal- och rikspressen skrivit. Veckotidningen SE hade exempelvis stor bild på första sidan och den svarta rubriken ***Detta landsfiskalen, kallar jag pennalism!***

Signaturen Creson i Norrländskan var den som först skrev om historien, under rubriken Korsfästelse!

Det hela började med att en bybo på promenad passerade brädgården och den långa ödsliga djuphamnskajen på Törefors. När hon råkade titta ut mot vattnet trodde hon knappt sina ögon - en pojke stod hårt fastsurrad vid en vippande manshög bräda som stuckits ned mellan plankorna på kajkanten, det såg nästan ut som om han var korsfäst. Kvinnan sprang fram och lyckades få loss femtonåringen, bara någon meter från kanten. Pojken grät inte, var oväntat tyst och förmodligen chockad.

Väl hemma berättade han äntligen om sin hemska tid på brädgården. Om kamratförtrycket och allt han tvingats utstå för att kunna jobba där.

”Pojkens pappa, min stjärngosse”, tillägger Bergsten, ”blev förstås mäkta arg och polisanmälde hela historien.”

Det visade sig att korsfästelsen bara var toppen på ett isberg och att femtonåringen inte var den ende som drabbats. Långt därifrån. För bland de exempel som kommit fram vid utredningen finns hårdhänta hålfotsprov, pojkar som doppats med huvudet före i vattnet och så vidare. Mest skrämmande är nog att det är vuxna människor som utfört de flesta och värsta övergreppen.

Pojken som korsfästes har för polisen berättat att han vid ett tillfälle blev avklädd spritt språngande naken och ”mönstrad” av ett bullrande, grovhugget gäng på brädgården. Deras dom blev den hårdast tänkbara för en normalt glad och flitig femtonåring som

själv förtjänar sitt levebröd: "Och du skall jobba här i lag med oss, du som inte är riktig karl ännu!"

För att avhjälpa problemet måste han gå med en våt, genomdränkt repstump i byxorna tills han fick lite mer hår på vissa delar av kroppen, "så vi slipper skämmas för dig, din lilla barnrumpa."

En hel månad tvingades han gå där bland brädstaplarna med repstumpen, och inte tycktes håret växa fortare för det. Så han äntligen skulle slippa ifrån de äldres närgångna omsorger om hans groende manbarhet.

Han kände sig så olycklig en människa gärna kan bli. Och ingenting vågade han säga hemma, det var ju sånt man inte pratar om. Och vem vet, kanske skulle de också skämmas över honom, skämmas över en att ha en pojke som trots sina femton år ännu inte var en riktig karl...

Men föräldrarna tog honom i famnen när de fick veta vad som pågått och pappan har gjort det enda rätta, polisanmält och krävt förändring.

Enligt landsfiskal Bergsten tycker många att det även var helt i onödan att journalisten drog upp det gamla fallet med drunkningsolyckan 1937. Visserligen omkom en av småpojarna på brädgården, men enligt polisutredningen var det varken självmord eller något ännu värre.

Några år efter kriget måste en artonåring tas omhand på sinnessjukhuset i Piteå sedan han blivit utsatt för så kallad kamratuppföstran. Han hade diarré varje morgon innan han cyklade iväg till brädgården och ofta grät han sig till sömns. Tack och lov är han nu i själslig balans och han säger sig ha det bra i ett gott lanthem, men anser ändå att hela livet är förstört. För polisen har artonåringen uppgett att han i sin nöd vände sig till arbetsledningen på Törefors, men förgäves.

Hur kan då samma arbetsledning i dag med gott samvete säga att de senaste avslöjandena kom som en överraskning, frågar sig landsfiskal Winblad von Walter.

Faktor Sundgren på sagan har även i tidningen SE hävdatt att han aldrig hört några klagomål från pojkarna på brädgården.

”Däremot har det framförts klagomål emot pojkarna och den här femtonåringen, han har livlig fantasi”, säger faktorn leende på en bild.

Disponent Holger Sandström på Törefors säger i samma tidning att även hans egen son blivit ”mönstrad” på sågen.

”Jag avvaktar polisutredningen. Men sadismen ligger på lur i oss alla”, tillägger disponenten för SE.

Vad mönstringsritualen gentemot sonen skall ha bestått i och huruvida disponenten försöker lägga ut dimridåer med sitt uttalande om sadism framgår inte av artikeln. Lilly berättar nu för sin gode vän landsfiskal Bergsten att hon faktiskt sett den aktuella artikeln och att hon förstår disponentens låga profil.

”Holger har alltid varit en klok karl och duktig disponent. Jag har känt honom länge och tror mig veta att han sympatiserat med vår sak, nationalsocialismen. Han är bland annat medlem i Riksföreningen Sverige-Tyskland, åtminstone var han det under kriget.”

Journalisten på Norrländskan som var först att berätta om pennalismen på Törefors blir hårt ansatt, beskylld som han är för osaklighet och överdrifter. Det är främst arbetarna som känner sig bedragna, berättar landsfiskal Bergsten:

”Norrländska Socialdemokraten är ju deras egen tidning. Inte heller femtonåringens pappa, min stjärngosse alltså, är särskilt populär efter att ha lyft upp problemen på bordet. Till mig säger han att den mörka skugga som fallit över bygden så småningom löses upp och försvinner. Men att det då förstås gäller att alla ansvarsmedvetna arbetare är på sin vakt mot varje tendens till pennalism eller sadism.”

Sådana metoder är ovärdiga, har stjärngossen betonat, ingen pojke i vårt land ska behöva utsättas för sånt när de söker sig ut i förvärvsarbete. Samma råa traditioner som ofta kallas skämt fanns på Törefors när han själv började där för drygt tjugo år sedan:

”Ytterst bottnar det i oförstånd. Men kan jag nu med min aktion få till stånd bättre vakthållning är mycket vunnet. Det kan komma att rädda hundratals, ja, tusentals pojkar landet runt från att råka

lika illa ut som min pojke.”

Det var klokt och fint sagt, och exemplet Törefors visar att det inte alltid räcker att luta sig mot myndigheterna. Det betonar Lilly som nu ser en logisk ingång till deras tidigare resonemang om tortyr i ryssarnas fångläger och fängelser.

”Som sagt, möjligheten finns att Per-Gustaf och Wallenberg fortfarande lever och då är risken stor att dom behandlas omänskligt. Det vet våra svenska myndigheter men man gör i stort sett ingenting för att få ryssarna att redovisa fakta i dessa så viktiga frågor.”

Själv har Lilly gjort många ambitiösa efterforskningar med förhoppningen att få klarhet i sonens öde men utan positivt resultat.

”Tvärtom har det varit motigt hela tiden, som en uppförsbacke. Jag har bland annat varit till UD, alltså utrikesdepartementet, men där fick jag inte träffa andra än vaktmästare. Och jag skrev till svenska konsuln i Moskva, det också utan resultat. Det känns tråkigt för nog vore livet lättare om jag fick bekräftat att Per-Gustaf är död. I stället för att varje dag behöva misstänka att han är i ryssarnas klor och torteras. Men bolsjevikerna, och judarna med för den delen, har väl som vanligt någon hållhake på regeringen...”

Tors hammare

(juli 1959)

När Lilly står där bakom disken i butiken som Haralds broder numera driver får hon ibland utlopp för en odefinierbar lust att vara tvär och elak, särskilt mot barn. Varifrån den lusten kommer, liksom hatet som ständigt pyr inom henne, har hon aldrig förstått men hon har lärt sig att acceptera sitt öde och sig själv. Förresten älskar hon barn och när hon väl pensionerats från Televerket kommer hon att hälsa på sina barnbarn i södra Sverige så ofta hon kan.

Senaste åren har Lilly trivts riktigt bra med extraknäcket i butiken. I den mån Harald varit hemma har han haft så pass mycket vett i skallen att han hållit sig undan där uppe i lägenheten, alltså inte kommit tumlande nedför trappan i fyllan och villan som han ibland gjorde förr.

I vintras kom det förresten in två gossar i butiken, de ville titta på ringarna med vackra pärlor som de uttryckte det.

Ringarna är av det billigare slaget men attraktiva i barns ögon och för att inte locka till stöld exponeras de genom glaset i disken. Med ett stelt leende tog Lilly fram hela lådan med ringar, ställde den framför pojkarna och gick med bestämda steg till en undanskymd del av butikslokalen, för att uträtta en sak som hon sa till gossarna.

Det hon gjorde var att i smyg se vad de hade för sig. När hon kom tillbaka lyste ögonen på den mindre av dem.

På Lillys fråga berättade pojken att han hette Affe och var Bengt Erikssons pojke från Heden. Det innebar att Affe och kamraten gått nästab fyra kilometer i sträng kyla för att kolla ringarna, och nu var Affe som förhäxad av en röd rubin i hjärtform som han gång på gång trädde av och på ringfingret.

”Den passar perfekt”, kommenterade Lilly, ”ska du ha den”?

”Njaa, kanske”, sa pojken och sneglade förstulet på sin kompis.

”Nä förresten, jag har för lite pengar nu. Jag kommer en annan dag och köper den, om jag får för mamma och pappa förstås.”

Pojken lade ringen i Lillys framsträckta hand och fick sedan bråttom ut på gatan. Innan de försvann bakom knuten på Johan Nilssons affär klappade Kalle ivrigt på sin jackficka och såg triumferande på kamraten.

”Kommunistglin, sådan herre sådan hund”, tänkte Lilly medan hon läste för dagen.

Bolsjevikerna och sossepacket har hon sedan länge slutat hålla koll på. Det har gått fjorton år sedan nationalsocialisternas dröm fick ett abrupt slut, i och med att Hitler och Eva Braun skulle ha begått självmord.

Detta har dock Lilly hela tiden starkt betvivlat, liksom att det skulle ha förekommit något som förtjänat namnet Förintelsen.

”Illasinnad judisk bolsjevikpropaganda är vad det handlar om. Det måste väl även du förstå, även om du inte har så många hjärnceller i behåll”, fräser hon med adress Harald. Han är hemma på några dagars permission från Furunäset, hospitalet där han senaste åren varit intagen av och till.

Furunäset eller ”Pite fem fem” som det heter i folkmun har närmare 800 patienter. Begreppet ”fem fem” associerar till numret i kommunens telefonväxel men även femte kapitlet och femte paragrafen i strafflagen, där det stadgas att psykiskt sjuka skall få vård i stället för fängelsestraff.

Huvudorsaken till att Harald i många ögon är en ”fem-femma” är det hämningslösa superi han periodvis ägnat sig åt, faktiskt i decennier. De flesta i bekantskapskretsen förstår alltså till fullo vilket svårt dilemma Lilly befinner sig i - deras äktenskap har i praktiken kapsejsat och så här kan det naturligtvis inte fortsätta.

”Det som återstår är väl bara att invänta leverns slutgiltiga kollaps. Men sånt kan dra ut på tiden och särskilt länge till tänker jag inte offra mig för spiritens förbannelse”, sammanfattar hon läget för sin senaste erövring i form av en pensionsmässig officer från Boden.

Nyligen anförtrorde hon sina systrar att skilsmässa nog är enda

lösningen på problemet. Det är nämligen mer regel än undantag numera att Harald tar till knytnävarna när han supit till och de är oense i någon fråga.

Ofta när bråken urartar handlar det om politik och så har det varit ända sedan bolsjevikerna trängde in i Hitlers bunker. Det var då Harald slängde ut Lillys viktigaste ägodel genom fönstret - bysten med hennes avgudade Führer.

Numera vägrar Harald att överhuvudtaget prata om den national-socialism han själv vurmade för under stora delar av trettio- och början på fyrtiotalet. Ett större svek kan Lilly knappast tänka sig och det upprepar hon så ofta tillfälle bjuds, även om det renderar henne ett och annat blåmärke.

"Du är den absolut värste opportunist jag träffat på under hela mitt liv! Den fegaste av de fega, såna som alltid vänder kappan efter vinden så fort det blåser det allra minsta."

Den här gången nöjer sig Harald med att hänle för han tänker inte åka polisbil till hospitalet än en gång, något mer förnedrande har han inte varit med om i hela sitt liv.

När han klev av bussen i eftermiddags möttes han av ett par kompisar från kortspelsgänget. Eller fyllegänget som Lilly brukar kalla dem - men bara när Harald hör på för hon har absolut inget emot att spela kort - och gärna som avslutning flörta med delar av gänget när maken behagat ankra framåt småtimmarna.

Redan klockan sex på permissionens första kväll bjuder Harald hem gänget. Någon regelrätt fyllefest blir det dock inte denna gång för han har med allvarlig röst informerat gubbarna om vad som står på spel. Samtidigt kan han inte låta bli att ge hustrun en gliring eller två och för första gången ställer sig gänget mangrant på Haralds sida.

"Ingo kommer att bli mosad av Floyd Patterson. Att Ingo lyckades besegra Eddie Machen var en ren tillfällighet. Dom är verkligen smarta dom där amerikanarna och negrerna i synnerhet."

"Jo, du har alldeles rätt, Harald. Jag såg matchfilmen på Folkets hus. Machen snubblade med flit så att Floyd skulle få möta det

svenska blåbäret och tjäna en enkel slant. Det blir rena avrättningen, sanna mina ord, ungefär som när Hitler var i högform.”

Lilly har blivit allt rödare i ansiktet och nu reser hon sig upp så spelbordet välter och alla korten sprids över mattan, liksom innehållet i askkopparna. Att öppet frondera mot värdinnan är höjden av fräckhet, ett grovt etikettsbrott, och hon kör dem på dörren utan förbarmande.

”Försvinn, och våga inte visa er här igen!”

Med svansen mellan benen snubblar gänget nedför trappan och väl nere på gården kommer deras hattar seglande genom luften.

Harald inser att han gjort ännu en felbedömning och till synes ångerfull ber han hustrun om ursäkt. Med i bilden finns förstås en överhängande risk att hon gör verklighet av sitt latent hot att kontakta någon av vännerna på polisstationen. I så fall står ord mot ord och då får permissionen ett abrupt slut.

”Det var inte illa ment det där jag sa om Ingemar Johansson, det förstår du väl. Vi såg ju filmen tillsammans, du och jag, och trots att matchen blev kort syntes det tydligt att Ingo var överlägsen.”

”Nä du herre, så lättlurad är jag inte”, tänker Lilly men säger inget. Ler bara med kalla ögon och sätter sig demonstrativt vid radion för att lyssna på kvällsekot.

*

Natten mot den 27 juni var det så upp till bevis. Århundradets match mellan Ingo och Floyd! Inför 31 000 åskådare på Yankee stadium i New York slog Ingemar Johansson knockout på sin motståndare och hela världen med häpnad!

Lilly hörde referatet på Radio Luxemburg, tillsammans med Haralds bröders familjer och tre miljoner andra svenskar. Efter sju nedslagningar på knappa tre minuter var matchen över.

”Min vackre svenske viking - TACK Ingo!”, utbrast Lilly och alla i rummet jublade i kapp.

Harald hade inte fått permission från hospitalet men redan halvåtta på morgonen ringde Lilly för att berätta nyheten: ”Tänk

att nu har vårt Sverige äntligen fått en världsmästare i boxning, och dessutom i den ädlaste klassen av dem alla - tungvikt!"

Harald sa ingenting men hummade som en bekräftelse på att han naturligtvis höll med. Lilly förstod att makens tunga medicinering bland annat syftade till att hålla känslorna i schack så för en gångs skull avstod hon från att kritisera hans attityd.

Några dagar senare fick Lilly anledning att jubla igen. Det var lillasyster Anna-Lena som telefonledes från Faraborg berättade om det fantastiska som skulle hända:

"Kan du tänka dig - Ingo kommer hit om ett par veckor! Det är ju inte klokt, till vår egen lilla by!"

Lilly jublade så till den milda grad att telefonisterna slängde sina lurar och kom inrusande på hennes kontor för att se vad som stod på. Anna-Lena förklarade snabbt att Faraborgs Sportklubb varit så förutseende att man bokat Ingo redan i fjol, direkt efter segern mot Machen.

"Dessutom har man den enorma turen att Ingo är så genomärlig, att han alltid står för sitt ord."

"Och det är inte tur, Anna-Lena! Att våran Ingemar är en helt igenom reko kille beror naturligtvis på att han liksom vi andra nordbor har djupa rötter i den germanska myllan!"

Efter att Lilly lagt på ställde hon sig upp i giv akt med höger näve lyft och knuten mot telefonisterna, inte hotfullt utan mer som en skogsarbetare med yxan höjd.

"Ni hörde väl vad reportern Ottosson sa när negern låg där försvarslös på ringgolvet. Tors hammare har talat, sa han."

Till saken hör att Lilly i likhet med många andra national-socialister hyser stor beundran för vikingatiden och de nordiska gudasagorna, asagudarna och Tors bragder i synnerhet. Ett intresse som hon genom julklappar, födelsedagsgåvor och andra presenter försökt överföra till sina ättelägg söder om Dalälven - barnbarnen vars föräldrar hon i likhet med kattmamman valt att föda på hemlig plats och sedan överge...

I god tid innan boxningsuppvisningen ska börja onsdagskvällen den 15 juli vandrar systrarna Lilly, Anna-Lena och Lovisa den knappa kilometern från föräldrahemmet till Faraborgs Folkets park, eller Kullen som alla säger. Mycket folk, säkert närmare 1 500 personer, har samlats för att se världens främste idrottsman puckla på sin storebror Rolf.

"Va dumt", utbrister Lovisa när de äntligen lyckats tränga och åla sig fram till boxningsringen, "varför i all världen kallas det ring när det är en fyrkant?"

"Sch", hyssjar Anna-Lena och pekar mot det brunröda skynket framför scenen där Ingo befinner sig, effektfullt dold för publiken. Kvällen till ära fungerar Kullens dansbana som boxningsring och när skynket dras åt sidan dansar världsmästaren in på fjäderlätta fötter.

Sedan följer några minuters uppvärmning tillsammans med brorsan innan Ingo plötsligt kliver ned från dansbanan. Han har nämligen fått syn på en äldre man i rullstol och efter att ha hälsat med boxhandskarna på bjuder Ingo upp mannen med följeslagare till en av ringhörnorna, med andra ord den bästa platsen av alla.

"Det är Hugo, han börjar bli rejält i barndömen och är på långvården i Kölis", säger en äldre man med hög röst till sin kompis som stödjer överkroppen mot dansbaneräckets mellersta bräda.

"Tänk att Ingo är så där fjantig, det trodde jag inte om honom", teaterviskar Lilly upprört till sina systrar.

En åskådare som tränger på bakifrån hörde vad hon sa och nu knackar han demonstrativt på hennes högra skulderblad. När hon förvånad vänder sig om ser hon att det är Hasse Modig. Hatet i hans ögon och den silkeslena rösten talar samma språk:

"Jaså, det passar sig inte att världsmästaren hälsar på en rullstolsbunden gamling och ser till att han får bästa platsen? Men det är förstås den människosynen ni har, ni nazister. Det är vedervärdigt",

fräser Hasse Modig så Lilly får en sprit- och snusdoftande dusch rakt i ansiktet.

Eftersom Lilly vistas allt oftare i Faraborg för att slippa problemet Harald stöter de på varandra då och då, hon och Hasse. Ibland får hon för sig att han medvetet söker efter tillfällen att mötas och starta bråk.

För en tid sedan när hon tog en promenad för att hälsa på Anna-Lena blev hon för ett kort ögonblick bländad av en reflex från ett öppet fönster hos Hasse. När Anna-Lenas man Magnus fick höra detta sa han fundersamt: "Förmodligen ett kikarsikte, har den där socialisten Modig möjligen börjat hata dig så mycket att han är beredd till vad som helst?"

Lilly bedyrade att hon aldrig haft något otalt med Hasse men Anna-Lenas blickar sa något annat. Det var nämligen ingen hemlighet för henne och andra i byn att de haft en kärleksaffär som unga och att Hasse efter detta blev försmädd och bitter ungarl...

Plötsligt påminner sig Lilly den där kvällen för länge sedan när Hasse och Harry Fredriksson gick till verbalt angrepp mot henne och Fanny Lodin. Men det var ju för minst femton år sedan och Lilly minns inte ens vad de var så osams om, förutom att det handlade om Patrik och att han var frivillig i Waffen-SS.

Lilly tänder sin tredje cigarett medan Ingemar Johansson inkas-serar en hård slagserie mot huvudet så han snubblar omkring på dansbanan. Visst är brodern Rolf också duktig men bara på amatör-nivå så publiken här på Kullen genomskådar bluffen direkt.

"Äh, Ingo, skärp dig nu och sluta jabba! Vi vill se din raka höger, Tors hammare", skrålar en man som i finkostymen promenerat hit från byn. "För du menar väl inte att det enda blod som ska flyta här i kväll, det bjuder myggen på?"

Ingemar och Rolf skrattar hjärtligt och lägger armarna om varandra, som ett tecken på att uppvisningen är slut. De allra flesta i publiken är uppenbarligen nöjda och särskilt kvinnorna för här på festplatsen är det täcka könet alltid privilegierat - och vem vill inte tillhöra den exklusiva skara som berusar sig på linimentlukten och en tungviktsmästares vackra kropp?

Men en person är uppenbarligen missnöjd och det är Lilly. Hög-
ljutt luftar hon sitt missnöje på hemvägen medan hon ilsket sparkar
i gruset:

"Jag såg då ingen Tors hammare, det liknade ju mest en vanlig
lördagsdans på Ökullen."

Anna-Lena knuffar henne i sidan men för sent - Hasse Modig
har uppenbarligen följt efter dem och med några älgkliv är han
jämsides med Lilly.

"Jaså, som en vanlig lördagsdans alltså? Men dina båda söner då
som du skickade ut i kriget, i stället för att låta dom dansa och vara
som vanligt folk? Ångrar du inte att du offrat sönerna för en sjuk
sak?"

Lilly har stannat, likblek i ansiktet, och Hasse Modig fortsätter
på samma otrevliga tema:

"Sture hade sannerligen tur som inte dög som soldat på grund
av sin tbc. Hade Sverige och världen fastnat i nazismens klor hade
Sture förmodligen gasats ihjäl och hamnat i en skorsten, i ett
förintelsläger där svaghet innebar en dödsdom."

Lilly står fortfarande som fastvuxen vid vägkanten, stöttad
av sina systrar. En del bybor har förstått att något speciellt är i
görningen och stannar upp för att följa fortsättningen. Men det blir
ingen fortsättning för när en svart Ford Zephyr sakta närmar sig
inser Hasse Modig sitt eget bästa och fortsätter raskt sin promenad.

"Jag förstod väl det", ropar Lilly som oväntat snabbt hämtat sig
från chocken. "Du är en riktig krake så jag bryr mig nog inte om att
polisanmäla dig för ärekränkning."

"Usch, vilken otrevlig typ han är den där Hasse och modig är
han definitivt inte", säger Lovisa med hatfull blick mot Hasses rygg.
"Vore det inte bäst att anmäla honom en gång för alla så vågar han
inte ofreda dig mer? Varför inte till den där polisbilen förresten,
han vid ratten vinkar så han känner tydligen dig."

"Jo, det är Sigvard Karlsson och jag vet att han avskyr kommu-
nister. Men efter kriget blev han en opportunist så man kan aldrig
veta var han står i dag."

Hur som helst, Hasse Modigs vedervärdiga prat om Stures sjukdom kontra nationalsocialismen har bekommit Lilly särskilt illa. Kanske delvis beroende på att det ändå fanns en gnutta logik i Hasses resonemang...

Långt före kriget betonade hennes åsiktsfränder i Tyskland med Heinrich Himmler i spetsen, han som sedan kom att bli Patriks högste chef, att människor med kronisk sjukdom och annan svaghet inte hör hemma i Tredje riket. Och inte minst för arvets och befolkningsökningens skull måste antalet odugliga individer konsekvent och målmedvetet minimeras.

Visserligen hoppades Lilly att Sture skulle bli soldat men innerst inne förstod hon att det skulle bli svårt, att det i princip var omöjligt. När han 1936 fick kallelse till mönstringen i Töre gjorde hon ändå ett närmast desperat försök att hjälpa sonen, genom att försöka påverka ett par politiker i inskrivningsnämnden. Detta visade sig meningslöst. Av de tio ungdomar som mönstrade var Sture den ende som blev "frikallad från värnpliktens fullgörande", som det stod i beslutet.

Lilly har sparat brevet där Inskrivningsnämnden åberopar första kapitlet, fjärde paragrafen i värnpliktslagen:

Från värnpliktens fullgörande frikallas den, som till följd av lyte, stadigvarande sjukdom, kroppslig svaghet eller annan dylik orsak icke är duglig till krigstjänst.

Nog var det förnedrande att han inte fick tjäna fosterlandet och liksom bröderna bekämpa bolsjevismen, tyckte Lilly då och det grämer henne fortfarande!

Ur massgraven

(1959/60)

Någon månad senare, en vacker sensommardag 1959, knackar det på dörren hos Lilly i Brenn. Så länge hon lever kommer hon att betrakta denna dag som den viktigaste i sitt liv.

Det är sen fredag eftermiddag och hon har precis kommit hem från arbetet. Harald är inlagd på Furunäset och Lilly har ingen brådska med att laga middag.

Den som hälsar på är klädd i stilig uniform och presenterar sig som landsfiskal Per Franzén från Haparanda. Lilly inser direkt att något speciellt måste ha hänt, förmodligen något tragiskt, men hon lyckas stå emot frestelsen att direkt fråga vad.

I stället bjuder hon landsfiskalen att slå sig ned i finrummet och sätter på kaffepannan. Sedan kan hon inte hålla sig längre utan frågar om hans ärende - svaret får henne att gripa tag om dörrposten för att inte ramla omkull.

”Vi tror oss ha funnit kvarlevorna efter er son, Per-Gustav Johansson.”

”Men....det är väl inte möjligt! Han har ju varit försvunnen i över tjugo år! Förmodligen tillfångatagen av kommunisterna och satt i slavarbete någonstans i Sibirien.”

Landsfiskalen öppnar sin portfölj och tar fram några mindre buntar papper, alla försedda med prydliga omslag. Sedan harklar han sig och söker ögonkontakt innan han tar till orda:

”Den tionde augusti uppsöktes jag av Oscar Kromer, chef för den finska arbetsgruppen Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge. Han meddelade att gruppen under sitt arbete med att sammanföra tyska stupades kvarlevor i Finland i en massgrav i Kellosekä påträffat kvarlevor efter en stupad som uppenbarligen icke var tysk. Däremot kunde han tänkas vara svensk.”

Lilly vågar knappt andas på grund av risken för att hon ska missa något väsentligt. Franzén har hittills läst ur sina anteckningar och det fortsätter han med när han förstår hur viktigt vartenda ord är för denna utsatta kvinna.

”Herr Kramer överlämnade till mig ett par axelklaffar som var försedda med en knapp med ett älghuvud. Han överlämnade tillika delar av en ärm till en vapenrock på vilka fanns tre stolpar, motsvarande undersergeants gradbeteckning i finska armén. Jag har sedan låtit undersöka uniformsdelarna och det visade sig att materialet i tyget var detsamma som använts av Svenska frivilligkåren i Finska vinterkriget 1939-40. Av märkena på axelklaffarna kunde utrönas att de påträffade kvarlevorna härrörde från en stupad som tillhört fjärde kompaniet, det vill säga dåvarande löjtnanten, nuvarande översten Grafströms kompani. Av gradbeteckningen på ärmen kunde vidare utrönas att det var frågan om en undersergeant.”

Per Franzén berättar vidare att han personligen gått igenom kompanirullorna för att se vilka personer som antecknats som saknad eller stupad. Det visade sig då att tre personer kunde sättas i samband med de nu påträffade kvarlevorna, varav två var sergenter och en menig.

”För att försöka fastställa varifrån kvarlevorna i den tyska massgraven ursprungligen kom begav jag mig till Salla, tillsammans med förste polisassistent Georg Sannerborg. Tack vare finsk polis lyckades vi utröna att kvarlevorna vintern 1945 upptäckts i en grav bakom ett uthus på ett nybygge vid Matovaara och därifrån överförts till den tyska massgraven i Kelloسلkä.”

Vid det här laget är Lilly så berörd att händerna skakar av spänning och Franzén väljer att göra ett uppehåll i sin redovisning. Efter att hon uppsökt badrummet och sköljt ansiktet i kallvatten lyckas hon utan missöden duka fram kaffet samt färskt bröd, smör och pålägg.

Landsfiskalen har passat på att sträcka på benen och efter andra smörgåsen och påtären fortsätter han sin redogörelse:

”Jag och Sannerborg har besökt platsen och funnit att det rör sig om en grav som grävts på vintern, eftersom den bara var cirka fyra

decimeter djup. Tillsammans med finsk polis och gårdsfolket grävde vi upp graven på nytt utan att påträffa något ytterligare. Gårdens värdinna gav ett redigt intryck och hon berättade att deras gård befunnit sig bakom de ryska linjerna under vinterkriget och använts som förbandsplats. Detta hade hon förstått efter att gårdsfolket påträffat stora mängder förbandsmaterial samt bortopererade delar från människor.”

Här avser Franzén att göra ännu ett uppehåll men Lilly säger kort: ”fortsätt”!

Nybygget i Matovaara hade stått öde tills fortsättningskriget var över och när gårdsfolket flyttat dit igen började man strax miss-tänka att det fanns gravar i närheten, bland annat på ett ställe bakom uthuset.

”Polisen underrättades och när man grävde upp graven fullständigt fann man likdelar efter en soldat, som inte burit finsk uniform utan en brungrå sådan. Mannen hade uppenbarligen varit sårad i magen eftersom han haft förband runt hela bälten”

I ett försök att få till stånd en paus ber Franzén om en tretår, vilken Lilly snabbt serverar, men det tar tyvärr sin runda tid att finna rätt papper i portföljen.

”Det här var alltså vid gravöppningen 1945. I graven fann man också en tandprotes. Den var ovanligt liten, nästan som efter en kvinna, och värdinnan hade därför fått uppfattningen att mannen måste ha haft en liten smal mun.”

Efter att värdinnan lämnat sin beskrivning av den begravdes mun med mera fick hon se ett fotografi av Per-Gustaf. Hon förklarade då att så måste den person som använt protesen ha sett ut i kåkpartiet.

Landsfiskal Per Franzén tystnar och lägger deltagande sin hand över Lillys.

”Jag förstår att detta måste kännas tungt på många sätt, men samtidigt tror jag det är viktigt att få komma till ett avslut. Att man efter kriget förde kvarlevorna till den tyska massgraven beror på att det inte rörde sig om en finsk eller rysk uniform. Enligt den tyska arbetsgruppens läkare som ritat av kvarlevornas utseende har personen skjutits genom magen och träffats i ryggraden, och

sannolikt sedan avlidit av dessa skador. Vidare framgick att han saknat egna tänder och burit protes, samt att han måste ha varit 177-178 centimeter lång.”

På grund av allt detta samt den plats där likdelarna ursprungligen påträffades är Franzén och Sannerborg övertygade om att kvarlevorna verkligen är Per-Gustafs. De har också hört befäl och meniga i Fjärde kompaniet som han tillhörde.

Den patrull på nio man som Per-Gustaf tillhörde var ute på ett rekognosceringsuppdrag vid Märkjärvi den andra mars 1940 när de hamnade i ett bakhåll. Patrullen nedgjordes med undantag av tre man. Två av dessa undkom utan skador men togs till fånga av ryssarna, liksom en tredje person som fått ansiktet genomskjutet. De båda oskadda som frigavs efter vinterkriget har vid förhör berättat att de sett Per-Gustaf stupa på platsen samt att de själva förts till gamla Salla, som då låg ett par mil inne på ryskt område.

Lilly väntar ivrigt på fortsättningen och Franzén ser ingen anledning att hålla henne på halster.

”Soldaten som fick ansiktet sönderskjutet fördes senare till gamla Salla. Han hade då berättat för de båda oskadda att han sett Per-Gustaf Johansson på en rysk förbandsplats, dit han förts efter att ha skjutits genom magen. Därefter tycks ingen ha sett honom.”

För första gången under landsfiskalens redovisning är Lilly nära att bryta ihop men stålsätter sig och ger honom tecken med handen att fortsätta. Landsfiskalen nickar förstående och redovisar fler fakta som ytterligare styrker tesen att Per-Gustaf dog på förbandsplatsen i början av mars 1940.

”När patrullen startade hade det förelegat tveksamhet kring Per-Gustafs anställningsförhållanden. Under snödräkten hade han dock vapenrock som var försedd med jägarkompaniets symbol älghuvudet samt undersergeants gradbeteckning. Hans närmaste kamrat klädde på sig samtidigt och denne vet med bestämdhet att båda burit denna gradbeteckning, alltså tre stolpar på armen.”

Franzén tystnar och lägger sina pappersbuntar i en prydlig hög, som en markering att detta var den faktaredovisning han kommit för att delge henne.

”Med anledning av dessa förhållanden och en hel del andra detaljer ser jag det som klarlagt att de påträffade kvarlevorna, med till visshet gränsande sannolikhet, härrör sig från er krigsfrivillige son. Tilläggas kan att jag vid undersökningens början var ytterst skeptisk men att jag under utredningens gång blivit helt och hållet övertygad om att det verkligen är Per-Gustafs kvarlevor.”

Med tårar i ögonen tar Lilly farväl av landsfiskalen Franzén: ”Jag vill särskilt tacka er för att jag fått denna information personligen, och innan den spridits och förvrängts av tidningar och radio.”

*

Tiden som följer blir kaotisk på flera sätt för Lilly. Det finns förstås mycket att smälta och samtidigt hör en mängd journalister av sig - från Norrländska Socialdemokraten, Norrbottens-Kuriren, Expressen, Aftonbladet med fler tidningar.

Begravningen av de fåtalet kvarlevor som hittats i massgraven sker först i januari 1960. Jordfästningen går av stapeln i Faraborgs kyrka under militära hedersbetygelser. Kistan är vackert dekorerad med svenska och finska flaggor, officiant är kyrkoherde Åke Hedenberg från Töre. Köpman Gedda från Boden och hemmansägare Jönsson från Björknäs i Kölis talar för släkten och ordsbefolkningen.

Lilly ger ett samlat intryck när hon vid gravsättningen med stolthet i rösten berättar vad som ska stå på gravstenen:

Per Gustaf Johansson gav sitt liv för nordens frihet under Vinterkriget i Finland 1940.

Nästa dag blir Lilly närmast upprymd när hon läser tidningsreferaten. Särskilt gillar hon artikeln i Expressen som dessutom är illustrerad med två bilder; den ena ett porträtt av Per-Gustaf och på den större ger soldater från I19 i Boden salut vid graven. Rubriken lyder *Svensk stupade i vinterkriget - Nu har hans mor fått visshet.*

FARABORG (Expressen). Efter 20 år och en vecka återbördades på söndagen krigsfrivillige Per-Gustaf Johansson från Brenn till fosterjorden. Då begravdes han på kyrkogården i

Faraborg. Kistan bars av soldater från I19, Boden, och militär hedersvakt paraderade och gav salut vid graven.

Kapten Mårten Elgström, Boden, representerade det förband som Johansson tillhörde i den svenska frivilligkåren under finska vinterkriget 1940. Per-Gustaf Johansson enrollerade sig i den svenska frivilligkåren den 10 januari 1940. En av de första dagarna i mars deltog han i ett spaningsuppdrag vid de fientliga linjerna. Han kom aldrig tillbaka och rapporterades som saknad.

Olika uppgifter om att han skulle ha legat på ett ryskt militärsjukhus, att han skulle ha varit i ryskt fångläger etc nådde hans familj. Hans mor, fru Lilly Johansson, gjorde under en följd av år energiska ansträngningar för att få fastslaget om sonen levde eller om han stupat i kriget. Nu har hon äntligen fått visshet om hans öde.

Lilly läser artikeln om och om igen och går sedan ut till kiosken och köper fler exemplar av tidningen. För att sedan försöka fundera ut var artikeln bör finnas för att så många som möjligt ska få läsa om hennes hjälte till son. Både i Brenn och Faraborg, dit hon räknar med att flytta efter att ha begärt skilsmässa från Harald, finns välplacerade anslagstavlor. En dessutom vid järnvägsstationen där många passerar varenda dag.

Apropå stationen så inträffade där vid infarten en mycket speciell och oväntad händelse i går, när begravningsfolket efter gravsättningen var på väg till minnesstunden på Privathotellet.

Där stod nämligen Hasse Modig, med högburet huvud och får-mössan i hand. När Lillys bil passerade sökte han och fick ögonkontakt, samtidigt som hans läppar formade ett ord.

”Jag tror den där socialisten Modig kallade dig häxa”, sa Anna-Lena upprört och föreslog att de skulle vända och läxa upp mannen en gång för alla.

Men Lilly bara log och så här i efterhand är hon helt säker på vad Hasse egentligen ville ha sagt: **Förlåt!**

Innehållsförteckning

Kapitel		Sidan
1	Tysktåget - juni 1941	7
2	Kattmamman	11
3	Resandefolket - sommaren 1929	17
4	Poliskårer - april 1933	23
5	Strid på kniven - maj 1933	31
6	Flottarstrejken - våren 1934	38
7	Vid färjstället - Valborg 1936	55
8	Kristallnatten - november 1938	68
9	Försvarsministern - december 1939	103
10	Razzia - februari 1940	112
11	Dödsångest - mars 1940	117
12	Attentatsmännen - mars 1940	128
13	Arbetskompaniet - vårvintern 1940	140
14	Bilturen - juni 1940	168
15	Hjortronmyren - juli 1940	182
16	Kackerlackor - hösten 1940	191
17	Maktfaktor - juni 1941	200
18	Brobyggarna - sommaren 1941	206
19	Ledstjärnan - juli 1941	225
20	Mardrömmar - oktober 1944	234
21	Dödsbudet - mars 1945	252
22	Tortyr - juli 1951	265
23	Tors hammare - juli 1959	271
24	Ur massgraven - 1959/60	280

Bilagor: Karta samt orter med nazister (290-291)

Nazistpartier och andra högerextrema organisationer (292-296)

"Tysklandsvänner" fördelade på yrkesgrupp (297-299)

Aktieägare i nazitidningar (300)

Frivilliga svenskar som dödades i Waffen-SS (301-302).

Minst 25 000 svenskar tillhörde eller stöttade "tyskvänliga" organisationer på 1930- och 40-talet. Många var partimedlemmar eller skickade julkhälsningar i nazistiska tidskrifter, vissa var aktieägare i Vår Kamp och Dagsposten. Detta och mycket mer har Tobias Hübinette, Bosse Schön och Holger Carlsson skrivit om i sina innehållsrika böcker om nazismen i Sverige.

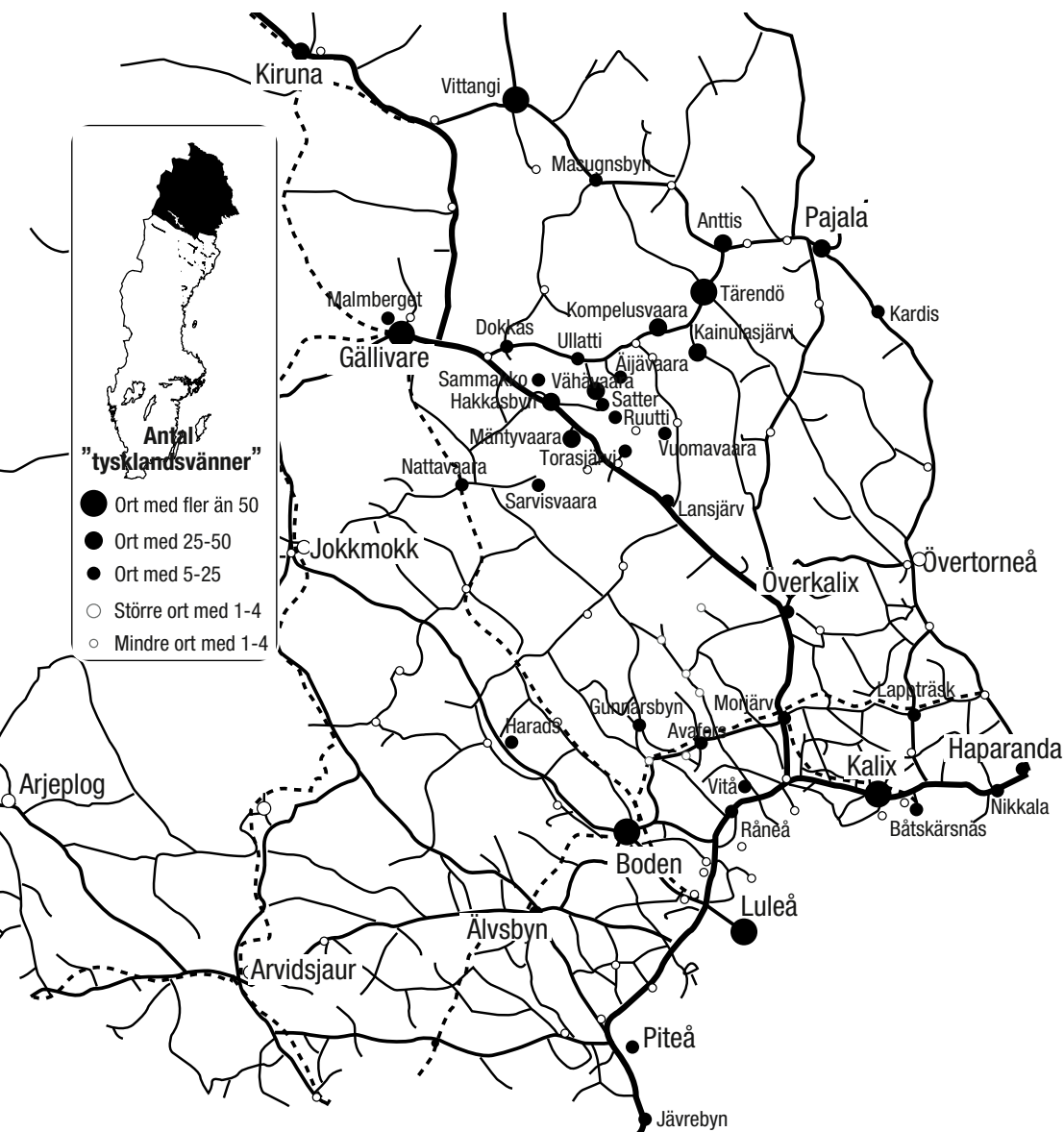
Själv har jag i min research för Kattmamman främst studerat hur det såg ut i det som brukar kallas Röda Norrbotten. Det visade sig då att det i förhållande till befolkningstalet fanns cirka 40 procent fler "tysklandsvänner" här än i övriga landet - samtidigt var etablissemangen flitigt representerat i detta Bruna Norrbotten.

I bilagorna som följer kan du bland annat se på vilka orter drygt 1 200 "tysklandsvänner" fanns - och i vilka yrkesgrupper de verkade. Här finns också uppgifter om dåtidens nazistpartier och andra högerextrema organisationer - samt om de frivilliga svenskar i nazisternas ökända Waffen-SS som dödades under kriget.

Den som vill veta mer - till exempel huruvida någon anförvant var aktiv som "tysklandsvän" - kan finna svaret i Tobias Hübinettes bok om Den svenska nationalsocialismen.

Författaren

Orter med nazister/tysklandsvänner

Ort	Antal personer	Ort	Antal personer
Anttis	32	Nyborg	4
Arjeplog	2	Nytorp	2
Arvidsjaur	3	Paharova	1
Avafors	14	Pajala	26
Bjurå	4	Parakka	1
Björkfors	1	Persön	1
Boden	100	Peräjävaara	1
Bodträskfors	2	Piteå	19
Bondersbyn	1	Puottaure	1
Brändön	1	Pälkem	1
Båtskärsnäs	7	Roknäs	1
Degerbäcken	1	Rosvik	1
Dokkas	8	Rutvik	2
Dokkasberg	1	Ruutti	8
Erkheikki	1	Råneå	22
Flakaberg	3	Sandträsk	1
Gammelstad	3	Sammakko	5
Glommerträsk	1	Sarvisvaara	7
Gunnarsbyn	6	Sattajärvi	1
Gällivare	85	Satter	7
Hakkasbyn	46	Silknäs	1
Haparanda	6	Sjulsmark	1
Harads	7	Skröven	3
Hedenäset	1	Soutojärvi	1
Heurva	1	Storberget	2
Jokkmokk	3	Strandforsell	1
Junosuando	1	Strömnäs	1
Jävrebyn	9	Sudok	1
Kainulasjärvi	39	Sundom	1
Kalix	58	Svanstein	1
Kardis	8	Svappavaara	1
Karungi	1	Svartbyn	1
Kiruna	27	Sälkäjärvi	3
Kiviniemi	1	Sävast	3
Kompelusvaara	37	Södra Sunderbyn	3
Koskullskulle	2	Teurajärvi	1
Kölmjärv	1	Torasjärvi	6
Lansjärv	13	Tuolluvaara	4
Lappträsk	5	Tärendö	89
Leipojärvi	1	Töre	2
Luleå	168	Ullatti	20
Längsel	2	Vittangi	62
Malmberget	9	Vitå	13
Markitta	2	Vuomavaara	5
Masugnsbyn	15	Vähävaara	30
Morjärv	5	Väna fjärden	3
Moskosel	1	Äijävaara	15
Murjek	1	Älvsbyn	5
Mäntyvaara	33	Öjebyn	4
Nattavaara	22	Överkalix	19
Niemisel	2	Övertorneå	2
Nikkala	8		
Norsivaara	1		

Totalt 105 orter - 1245 personer

Nazistpartier i Sverige på 1930- och 40-talet

NSAP, Nationalsocialistiska Arbetarepartiet.

Verksamhetsår 1933-38. Partiledare Sven-Olov Lindholm. Emblem: hakkorset.

NSAP föregångare till SSS, namnbyte 1938 för att markera självständighet mot tyska nazistpartiet NSDAP.

Valresultat 1936: 17.483 röster (0,6 %).

SSS, Svensk Socialistisk Samling.

Verksamhetsår 1938-50. Partiledare Sven-Olov Lindholm. Emblem: Vasakärven.

Organ: Den svenske folksocialisten. SSS var den nazistiska huvudorganisationen i Sverige under andra världskriget. De omkring 500 partimedlemmar som deltog som frivilliga i Finlands krig eller Waffen-SS var organiserade i avdelningen Sveaborg.

Valresultat 1944: 4.204 röster i riksdagsvalet (0,14 %).

SNF, Sveriges Nationella Förbund.

Verksamhetsår 1934-94. Ledare Elmo Lindholm (1934-40), Sven Erik Sandström (40-44), Rütger Essén (44-72), Werner Öhrn (72-78), Åke Lindsten (78-94).

SNF bildades 1916 som högerens ungdomsförbund. Attraherades dock allt mer av fascismen och så småningom nationalsocialismen, för att 1934 bryta med Högerpartiet. Fick med sig tre ledamöter i Andra kammaren, sannolikt de enda organiserade nationalsocialister som suttit i svenska riksdagen.

Valresultat: 1936 26.750 röster (0,92 %), 1944 3.819 röster (0,12 %).

SNSP, Svenska Nationalsocialistiska Partiet.

Verksamhetsår 1930-36. Partiledare Birger Furugård. Emblem: hakkorset.

Organ: Vår Kamp.

SNSP bildades genom sammanslagning av flera nationalsocialistiska och fascistiska grupper. Furugård hade redan 1924 bildat Sveriges första nationalsocialistiska organisation med säte i Värmland. Efter en partisprängning 1933, då Lindholm bildade NSAP, kom SNSP att överleva i endast tre år till katastrofvalet 1936.

Valresultat 1932: 15.170 röster (0,61%). 1936: 3.025 röster (0,1 %).

KFP, Kyrkliga Folkpartiet

Verksamhetsår 1930-38. Partiledare kyrkoherde Ivar Rhedin.

Partiorganet Göteborgs Stiftstidning tog ställning för nazi-Tyskland och mot parlamentarisk demokrati.

Andelen kvinnliga partimedlemmar var ovanligt stor; två av tre var kvinnor år 1936 då partiet misslyckades med att uppnå registrering till riksdagsvalet.

Valresultat 1932: 8.911 röster (0,36 %).

NSB, Nationalsocialistiska Blocket.

Verksamhetsår 1933-38. Partiledare överste Martin Ekström. Emblem: hakkors med böjda armar. NSB var ett samlingsparti för lokala grupper i Skåne, Västsvrige och Västerbotten.

Valresultat 1936: 3.025 röster (0,1 %), samverkade i valet med SNSP.

SO, Svensk Opposition.

Verksamhetsår 1941-94. Ledare Per Engdahl. Organ: Vägen Framåt 1941-92.

Engdahl förespråkade svensk version av italienska fascismen, kallad nysvenskhet.

SO bytte 1956 namn till Nysvenska Rörelsen och leddes av Engdahl fram till hans död 1994.

SSP, Svenska Socialistiska Partiet.

Verksamhetsår 1941-48. Partiledare Nils Flyg (41-43) och Agaton Blom (43-48).

Organ: Tidens Röst, Folkets Dagblad.

Partiet startade 1917 som vänstersocialistisk utbrytning ur socialdemokraterna.

Blev kommunistparti på 20-talet under ledning av Karl Kihlbom, från 1934 var namnet Socialistiska Partiet med Nils Flyg som ledare.

I början på 40-talet blev partiet alltmer nationalsocialistiskt och namnändrades 1943 till Svenska Socialistiska Partiet. 1948 beslutade dåvarande partiledaren Agaton Blom att upplösa partiet.

Valresultat 1940: 18.430 röster (0,64 %). 1944: 5279 röster (0,17 %).

Andra högerextrema organisationer på 1930- och 1940-talet

RST, Riksföreningen Sverige - Tyskland.

Verksamhetsår 1937-58. Ledare Herman Nilsson-Ehle (1937-39), Efraim Liljeqvist (39-41), Hugo Odeberg (41-45), John Weibull (45-57).

Organ: Sverige - Tyskland. RST bildades med akademiker i Lund som bas och blev snart den viktigaste organisationen för de övre skikt i samhället som stödde det nazistiska Tyskland.

Blå Gardet - Det Nya Sveriges ungdomsorganisation.

Bruna Gardet - nazistisk organisation av militär typ. Emblem: hakkors på sköld.

Den Svenska Handelns Riksförbund - fackorganisation för affärsmän.

Det Nya Sverige - förbund bildat 1940 i Karlstad, hövitsman krigsfiskal A Nelson.

Folkförbundet Varer Svenske - nazistisk stödorganisation under 20-talets sista år.

Fosterländska Förbundet - starkt nazistisk betonad på 30-talet.

Fosterländska Ungdomsförbundet - stod nazismen nära 1937-38.

Flickförbundet - avdelning inom Lindholms ungdomsrörelse Nordisk Ungdom.

Frihetsrörelsen - nazistisk bondeorganisation. Ledare Knut Nilsson "Attarp".

Frihetsvärnet - stödorganisation bildad 1935 för Nationen.

Försvarsfrämjandet - nazistisk organisation, ordförande general von der Lancken.

Gymniska Förbundet - föregångare till samfundet Manhem.

Kvinnoförbundet Kristina Gyllenstierna - stödorganisation 20-talets sista år.

Kyrkliga Folkpartiet - nazistparti på västkusten, partiledare kyrkoherde I Rhedin.

Organisationen Svenske - antisemitisk org. bildad 1924 av redaktör Mortens.

National-Radikala Samlingspartiet - bildat 1933, partiledaren Dahlin.

Nationella Arbetsförbundet - nazibetonad organisation i Stockholmstrakten.

Nationella Medborgarförbundet - bildat 1934 i Göteborg av Malte Welin.

Nationella Oppositionen - bildad 1934 av Malte Welin.

Nationella Sport- och Diskussionsföreningen - bildad 1931. Organ: Protest!

Nationell Ungdom - SNFs organisation, ledare amanuens Harald Ljungström.

Nationalskautförbundet - bildat 1932, Sveriges första nazistiska ungdomsrörelse.

Nationalsocialistiska Bonde- och Arbetarpartiet - 1926-30, ledare Birger Furugård.

Nationalsocialistiska Fackorganisationen - organ S-O Lindholms fackgrupper.

Nationalsocialistiska Folkpartiet - före 1929 Sveriges Fascistiska Kamporg.

Nationalsocialistiska Ind.arb.förbundet - ändrat till Sveriges Fackliga Kamporg.

Nationalsocialistiska Rättsförbundet - startat 1939. Ledare: jur dr Einar Heimer.

Nationalsocialistiska Studentförbundet - Lindholms fackrörelse för studenter.

Nationalsocialistisk ungdom - Furugårds organisation, ändrat -35 till Vikingarna.

Nordiska Skolungdomsförbundet - bildat 1937 för icke partiintresserad ungdom.

Nordisk Ungdom - Lindholms rörelse, först Nationalsocialistisk Arbetarungdom.

Nordisk Vakt - bildad 1928 av Sigurd Furugård.

Riksförbundet Det Nya Sverige - grundat 1930 av Per Engdahl, 1937 till SNF.

Riksföreningen för Svenskhetens Bevarande - grundad 1941, värvningsskandal.

Samfundet Manhem - bildat 1934, ständig sekreterare ingenjör C-E Carlberg.

Samfundet för Svensk Folkupplysning - bildat 1928 efter konflikt med fascister.

Skolungdomens Riksförbund - efterträdde Nordiska Skolungdomsförb. 1939.

Socialistiska Partiet - grundat 1917, först kommunistiskt, klart nazistiskt 1941, ledare Nils Flyg.

Svensk Folkgemenskap - nazistiskt förbund bildat 1934.

Svenska Antisemitiska Föreningen - bildad 1924 av Lundén/Furugård, emblem hakkorset.

Svenska Frihetsrörelsen - bildad 1935 av bl a bondenazister.
Tidskrift: Sverige Fritt.

Svenska Förbundet - naziorganisation bildad 1940 av advokat Björn Dalström.

Svenska Nationalsocialistiska Frihetsförbundet - Sveriges första naziorganisation bildad 1924 av bröderna Furugård. Tidskrift: Vår Kamp.

Svensk-Finlands Vänner - naziorganisation efter Finlands förbund med Tyskland.

Svensk Opposition - verksamhetsår 1941-94, ledare Per Engdahl.

Sveriges Antijudiska Kampförbund - bildat 1941 av bokhandlare Einar Åberg.

Sveriges Fackliga Kamporganisation - Lindholms fackföreningsrörelse från 1941.

Sveriges Fascistiska Kamporganisation - bildat 1926. Emblem: Spöknippet.

Sveriges Nationalsocialistiska Parti - bildat 1942 av Bertil Anzén.

Sveriges Nationella Socialister - bildat 1936 av Dr Brilioth, ledare ryttmästare de Maré.

Sällskapet för Kulturell och Social Upplysning - bildat i Göteborg 1940, upphört samma år då styrelsen häktades för spioneri och förberedelse till högförräderi.

Sällskapet för Svensk Fostran - bildat 1936 för att stödja Nordisk Ungdom.

Ungdomsrörelsen Wasa - pojkförbund inom Nordisk Ungdom. Organ: Ungt Folk.

Ungt Folks Rusthåll - stödorganisation för Nordisk Ungdom.

Wasaitiska Förbundet - ledare OG Claesson. Uppgick 1933 i Svenska Folkpartiet.

Vikingarna - Furugårds ungdomsorg. Organ: Solkorsfanan. Upplöst 1936.

”Tysklandsvänner” fördelade på yrkesgrupper

Personer som angett yrke/titel vid exempelvis medlemsskap i nazistparti eller Riksföreningen Sverige – Tyskland.

Skog/flottning (28 st):

Forstmästare Jörgensen, Arvidsjaur	Skogsarbetare Larsson, Bjurå
Kronojägare Isaksson, Hakkasbyn	Skogsmästare Roos, Harads
Jägmästare Bredhe, Luleå	Civiljägmästare Ebeling, Luleå
Överjägmästare Elgstrand, Luleå	Jägmästare Gyllenram, Luleå
Forstmästare Hallman, Luleå	Distriktsjägmästare Hörling, Luleå
Forstmästare Liljeström, Luleå	Jägmästare Slettengren, Luleå
Skogsfaktor Nygren, Morjärv	Jägmästare Dahlberg, Överkalix
Forstmästare Pehrson, Niemisel	Jägmästare Larsson, Pajala
Jägmästare Olsson, Pajala	Skogvaktare Burström, Sudok
Jägmästare Sehlberg, Älvsbyn	Jägmästare Söderberg, Älvsbyn
Jägmästare Oldertz, Överkalix	Jägmästare Undén, Överkalix/Luleå
Flottningsinspektör Bergbom, Kalix	Flottningsinspektör Wapen, Kalix
Jägmästare Sundberg, Luleå	Skogsmästare Berg, Överkalix
Länsskogvaktare Gunnerfeldt, Boden	Faktor Lundström, Boden

Tjänstemän, administratörer mm (17 st)

Skeppsmäklare Svanberg, Kalix	Sjökapten Sundgren, Luleå
Agronom Törnqvist, Luleå	Stadsträdgårdsmästare Wanderoy, Luleå
Vägmästare Ebbersten, Moskosel	Inspektör Bergh, Luleå
Vägmästare Elming, Råneå	Teknolog Edholm, Arjeplog
Vägmästare Löfgren, Gammelstad	Kommunalkamrer Engström, G-stad
Länsnotarie Fröberg, Luleå	Kontorschef Hedström, Luleå
Kassör Nilsson, Luleå	Skeppsmäklare Strandberg, Piteå
Kontorist Nordblom, Kalix	Kamrer Rönnbäck, Luleå
Kontorschef Pienitzka-Strobl, Koskullskulle	

Köpmän, handlare (16 st):

Handlare Larsson, Bjurå	Handelsbiträde Karlsson, Boden
Köpman Paulson, Boden	Köpman Sandberg, Bodträskfors
Köpman Carlsson, Glommersträsk	Handlande Lindroth, Haparanda
Pappershandlare Hedenström, Luleå	Skohandlare Johansson, Luleå
Köpman Sällman, Luleå	Köpman Thurffjell, Luleå
Köpman Lundkvist, Piteå	Järnhandlare Gårding, Älvsbyn
Köpman Sjömark, Öjebyn	Köpman JA Engström, Överkalix
Köpman AE Nilsson, Överkalix	Köpman Henriksson, Svartbyn (Ökx)

Militärer, officerare mm (16 st):

Löjtnant Dimander, Boden
Major Fleetwood, Boden
Värnpliktige Henriksson, I19, Boden
Fanjunkare Lind, Boden
Överstinnan Rosenblad, Boden
Sergeant Ström, Boden
Överstelöjtnant Meyerhoffer, Boden
Kapten Nyberg, F21, Luleå

Frivillige i finskt förband, Bergner, Boden
Sergeant Gunnerfeldt, Boden
Sergeant Larsson, I19, Boden
Furir Niska, Boden
Major greve von Seth, A5, Boden
Löjtnant Tham, Boden
Jägare Hellström, Luleå
Finlandsfrivillige Koskeniemi, Pajala

Lärare, skolledare (13 st):

Adjunkt Holmström, Boden
Läroverksadjunkt Holmvall, Haparanda
Magister Palmér, Luleå
Läroverksadjunkt Sundin, Luleå
Folkskollärare Kylander, Morjärv
Folkskollärare Henriksson, Vittangi
Rektor Carlström, Övertorneå

Lektor Holm, Haparanda
Fil mag Olsson, Luleå
Lärare Ramberg, Luleå
Seminarielärare Wanderoy, Luleå
Folkskollärare Bokvist, Tuolluvaara
Rektor Böös, Överkalix

Sjukvård, tandvård (13 st):

Överläkare Engel, Boden
Doktor Persson, Boden
Apotekare Hygrell, Kalix
Med stud Slettengren, Luleå
Doktor Kaarle, Pajala
Tandläkare Nordberg, Sävast
Provinsialläkare Ekblom, Tarendö/Öjebyn

Sjuksköterska Eriksson, Boden
Provinsialläkare Norbäck, Gällivare
Doktorinnan Kallander, Kalix
Andre stadsläkare Thelander, Luleå
Tandläkare Ekman, Piteå
Tandläkare Ekelöf, Töre

Svenska kyrkan (9 st):

Komminister Håkansson, Boden
Komminister Bäckström, Harads
Kontraktsadjunkt Daunius, Murjek
Komminister Dahlbäck, Svanstein
Komminister Grapenson, Vittangi

Kyrkoherde Forsström, Haparanda
Kontraktsprost Eklund, Kiruna
Komminister Anagrius, Puottauru
Kyrkoherde Tornberg, Tarendö

Direktörer, företagsledare (9 st):

Disponent Thinge, Boden
Direktör Levén, Haparanda
Direktör Forsén, Piteå
Direktör Styрман, Övertorneå
Disponent Burström, Luleå

Disponent Sandström, Törefors
Direktör Olsson, Luleå
Sågägare Johansson, Piteå-Strömnäs
Fabrikör Holmberg, Piteå

Ingenjörer (8 st):

Ingenjör Ahlrén, Boden
Ingenjör Hassellund, Vittangi
Ingenjör Hjerpe, Luleå
Bergsingenjör von Post, Kiruna

Ingenjör Samuelsson, Boden
Ingenjör Hjerpe, Luleå
Ingenjör Werle, Koskullskulle
Bergsingenjör Törnqvist, Kiruna

Polis, rättsväsende (8 st):

Landsfiskal Berg, Boden
Fjärdingsman Lindgren, Kalix
Landsfiskal Lundström, Piteå
Häradshövding Tillner, Piteå

Landsfiskal Eriksson, Malmberget
Jur kand Lindvall, Luleå
Fjärdingsman Olsson, Kalix
Landsfiskal Waara-Grape, Vittangi

Lantmätare, veterinärer (7 st)

Överlantmätare Granlund, Luleå
Distriktslantmätare Johnson, Boden
Distriktslantmätare Sundström, Luleå
Distriktslantmätare Rådberg, Vittangi

Distriktsveterinär Fohlin, Gällivare
Distriktsveterinär Jonsson, Kalix
Veterinär Svantesson, Luleå

Journalister, redaktörer, mediaägare (7 st)

Journalist Hedenström, Luleå
Redaktör V Lindgren, Luleå
Ingenjör H Isakson, Luleå
Korrespondent Edendahl, Kiruna

Chefredaktör H Lindgren, Luleå
Direktör R Isakson, Luleå
Redaktör Nilsson, Luleå

Övriga (22 st):

Lantbrukare Andersson, Rosvik
Snickaremästare Zakrisson, Vittangi
Sjökapten Sundgren, Luleå
Inspektör Bergh, Luleå
Herr A Backman, Jokkmokk
Fru R Svanberg, Kalix
Herr T Furängen, Luleå
Herr S Liljebäck, Luleå
Herr S Winblad von Walter, Luleå
Fröken M Bergström, Piteå
Herr S Yggström, Piteå

Lantbrukare P.N, Sjulsmark
Radioreparatör Lundberg, Gällivare
Portier Nya Strandhotellet, Strandberg, Piteå
Fru L Holmström, Boden
Fru I Almgren, Kalix
Hemmadotter S Thörnlund, Luleå
Herr R Gallinatus, Luleå
Fru A Sundgren, Luleå
Herr U Bergström, Kalix-Nyborg
Fru L Ringius, Piteå
Fru E Betzberg, Råneå

Aktieägare i nazi-tidningen Dagsposten

Bland 843 aktieägare i Dagsposten 1941-44 fanns följande norrbottningar

Ingenjör Ahlrén, Boden	Herr H Almgren, Kalix
Folkskollärare Bokvist, Tuolluvaara	Kontraktsadjunkt Daunius, Murjek
Löjtnant Dimander, Boden	Vägmästare Elming, Råneå
Provinsialläkare L Ekblom, Öjebyn	K Ekblom, Öjebyn
Herr Fors, Morjärv	Överläkare Gyllenswärd, Luleå
Järnhandlare Gårding, Älvsbyn	Pappershandlare Hedenström, Luleå
Folkskollärare Henriksson, Vittangi	Jägmästare Hollander, A-plog/A-jaur
Komminister Håkansson, Boden	Herr P Håkansson, Boden
Kronojägare Isaksson, Hakkasbyn	Herr E Johansson, Råneå
Herr R Johanson, Piteå	Herr E Larsson, Boden
Herr E Larsson, Boden	Handlare Larsson, Bjurå
Fjärdingsman Lindgren, Kalix	Handlare Lindroth, Haparanda
Överstelöjtnant Meyerhoffer, Boden	Fröken A Nygren, Bjurå
Herr Palmgren, Arjeplog	Fröken E Pehrsson, Boden
Bergsingenjör von Post, Kiruna	Köpman Sjömark, Öjebyn
Herr Skarstedt, Luleå	Fr N Sundström, Boden
Löjtnant Tham, Boden	Andre Stadsläkare Thelander, Luleå
Disponent Thingé, Boden	Jägmästare Undén, Luleå
Flottningsinspektör Wapen, Kalix	Herr KA Öberg, Älvsbyn

Aktieägare i nazi-tidskriften Vår Kamp

Teknolog Edholm, Arjeplog	Landsfiskal Berg, Boden
Herr C Carlsson, Boden	Länsskogvaktare Gunnerfeldt, Boden
Sergeant Gunnerfeldt, Boden	Herr Bengt Larsson, Boden
Fanjunkare Lind, Boden	Sergeant K Larsson, I19, Boden
Fru E Larsson, I19, Boden	Furir Niska, I19, Boden
Herr J Norin, Boden	Jägmästare Bredhe, Luleå
Studerande A Burman, Luleå	Jägare A Hellström, Luleå
Med stud Slettengren, Luleå	Jägmästare Slettengren, Luleå
Herr T Örnulf, Luleå	

Frivilliga svenskar (26 personer) som dödades i Waffen-SS

Rune Ahlgren, 27 år, Rosersberg, SS-Division Nordland,
Död 30/10-1944 i Priekule, Lettland. Gravlagd i Saldus, Lettland.

Erik Dahlin, 24 år, Örby, SS-Division Wiking.
Död 1/8-1942 i Jegorlyskaja, Ryssland. Angrep egna styrkor av misstag.
Okänd gravplats.

Nils Eriksson, 33 år, Stockholm, SS-Division Wiking,
Död 20/7-44 i Siedle, Polen. Okänd gravplats.

Lars Forsberg, 26 år, Stockholm, SS-Division Wiking,
Sårades svårt 23/2-1942 i Ukraina.
Död 30/3-1942 på sjukhus i Wuerzburg, Tyskland.
Gravlagd Rådmansö kyrkogård, Sverige.

Harry Gauffin, 30 år, Vingåker, SS-Gebirgs-Division Nord, SS-Skijegerbataljon
Norge. Saknad 7/4-44 vid Astachmasjön, Ryssland.

Johan-Ragnar Gustavsson, 21 år, Sarpsborg Norge, svensk medborgare.
SS-Div Nederland.
Död 5/3-1945 i Maszewo, Polen. Okänd gravplats.

Per Habberg, 23 år, okänd ort, SS-Division Wiking.
Död 18/8-1943 vid älven Krysino, Ukraina. Okänd gravplats.

Karl-Olof Holm, 24 år, Luleå, SS-Division Nordland.
Död på okänd plats hösten 1944. Avrättad p g a desertering. Okänd gravplats.

Arne Johansson, 30 år, Göteborg, SS-Division Nordland.
Död 1/3-1945 i Gross-Wachlin, Polen. Okänd gravplats.

Ragnar Johansson, 25 år, Skövde, SS-Division Nordland,
Död 2/5-1945 Berlin, vid utbrottsförsök Weidendammer Brücke. Okänd gravplats.

Hans Lindén, 19 år, Stockholm, SS-Division Wiking,
Död 30/12-1941 vid floden Mius, Ukraina. Okänd gravplats.

Bengt Lofthammar, 26 år, Karlstad, SS-Kampfgruppe Schweitzer.
Död 22/4-1945 i Rechnitz, Österrike. Okänd gravplats.

Patrik Mineur, 26 år, Stockholm, SS-Division Wiking, okänt regemente/ kompani.
Död 13/10-1944 vid Nieporet, Polen. Okänd gravplats.

Sigurd Mohlin, 19 år, Göteborg, SS-Division Nordland.
Död 29/9-1944 på ett fältlasarett, okänd plats. Okänd gravplats.

Walter Nilsson, 24 år, Luleå, SS-Division Nordland.

Död 25/1-1944, okänd plats. Okänd gravplats.

Lennart Nisseby, 23 år, Östersund, SS-Division Wiking.

Död 23/7-1943 i Donetsk, Ukraina. Okänd gravplats.

Bengt Olsson, 32 år, Stockholm, SS-Division Wiking.

Död hösten 1942 på okänd plats i Ukraina. Okänd gravplats.

Karl-Erik Pehrsson, 24 år, Stockholm, SS-Division Nordland.

Död 17/7-1944 vid Daugavpils, Lettland.

Träffad av artillerigranat, kroppen så förstörd att den inte kunde gravläggas.

Knut Posse, 18 år, Fågelhem, SS-Kampfgruppe Schweitzer.

Död 22/4-1945 i Rechnitz, Österrike. Okänd gravplats.

Sven Rydén, 48 år, Stockholm, okänd division och avdelning.

Kan ha jobbat för den tyska säkerhetstjänsten.

Död 19/2-1945 i Berlin.

Slogs ihjäl med ett slag i bakhuvudet av annan svensk officer. Okänd gravplats.

Curt Sjögård, 22 år, okänd ort, SS-Division Wiking.

Död 22/4-1943 på ett fältlasarett vid Beresina, Vitryssland. Okänd gravplats.

Göran Stålhammar, 21 år, Eksjö, Division Wiking.

Död 17/2-1944 vid Tsjerkassy, Ukraina. Okänd gravplats.

Thorkell Tillmann, 26 år, Hallerstad, SS-Panzer-Division Hitlerjugend.

Död 26/6-44 Normandie, Frankrike. Gravlagd krigskyrkogård Cheux-St-Manvieu.

John Wahlström, 21 år, Sollentuna, SS-Division Nordland,

Död 18/7-1944 vid Daugavpils, Lettland. Okänd gravplats.

Johan Westrin, 28 år, Sveg, SS-Panzer-Brigade Gross.

Död 3/10-1944, dödad av en mina i Saukanai, Lettland. Okänd gravplats.

Rune Wikström, 18 år, okänd ort, SS-Division Nordland.

Död 16/1-1944 fem kilometer nordöst om Kosjeritsy, Ryssland. Okänd gravplats.

Källor: Den Svenske Folksocialisten, De som falt – nordmenn som døde i tysk krigstjenest (Eirik Veum/Geir Brenden, i samarbete med Lennart Westberg och Martin Månsson).

Bosse Johansson är född 1946 i Överkalix och bor sedan länge i Kalix. Var postmästare för att i början på 90-talet sadla om och bli journalist. Numera är han pensionär och författare.

Debuten kom 2006 med *Dit vägarne bär*. Sedan följde *Flottare med färg* (2007), *Svanesången* (2010) och *Paradis i norr* (2012). Dessa reportageböcker blev mycket populära och författaren fick flera utmärkelser.

Boken du nu håller i din hand är Bosses första roman. Den är utgiven på hans eget lilla bokförlag Stigfinnaren.

Stigfinnaren
www.stigfinnaren.info

Beställ gärna via e-post.
bosseh.johansson@yahoo.se
Märdstigen 15, 95242 Kalix
Swish 0702939253

Med romanen Kattmamman speglar Bosse Johansson några dramatiska årtionden som många gärna vill glömma.

Vid ett sprängattentat blir fem människor innebrända. Bland de skyldiga finns tidningsmän, militärer och en fanatisk polischef.

Kattmamman är nationalsocialist och kandiderar till riksdagen. Sitt öknamn fick hon efter att ha adopterat bort flera av sina barn. En av hennes söner är frivillig i Finska vinterkriget och hans lillebror tar värvning i nazisternas Waffen-SS!

Här hemma frodas angiveriet och hundratals personer interneras i arbetsläger, dock inte nazister. En av de mest hängivna kommunisterna får utbildning i Röda Armén - innan han återvänder hem och organiserar vilda strejker.

Boken avslutas med informativa bilagor om nazismen i Sverige och Norrbotten under 1930- och 40-talet. Kanske ser läsaren likheter med dagens nationalism och högerextremism - men det är förmodligen en ren tillfällighet.

ISBN 978-91-639-7960-6

9 789163 979606